

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Memet Fuat'ın Seçtikleri

TÜRK EDEBİYATI

1971

de yayinevi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Türk Edebiyatı 9

Memet Fuat'ın Seçtikleri

TÜRK EDEBİYATI 1971

Bu kitapta, «bana göre» 1970 yılında Yeni Türk Edebiyatının şiir, kısa hikâye, eleştiri, deneme alanlarında en ilginç, en güzel örnekleri bir araya getirilmiştir. Nesnel değil, çok öznel bir değerlendirmeye. Kapağında üstüne basa basa «Memet Fuat'ın Seçtikleri» diye yazılması özellikle bu yüzden. Başka bir eleştirmen 1970 yılında yayımlanan edebiyat ürünlerinden çok değişik bir antoloji düzenleyebilir.

1970'DE ŞİİR, KISA HİKÂYE, ELEŞTİRİ

1970 Türk edebiyatı için çekişmeler, anlayışsızlıklar, dedikodularla dolu, dağınık bir yıl oldu. «Cumhuriyet», «Yeni Gazete», «Ulus» gibi gazetelerin sanat bölümleri açmaları önce sevinçle karşılandıysa da, iyi yönetilmeyen bu bölümlerin kısa zamanda sanatçılar arasında yeni çekişmelerin kaynağı haline geldiği, son ikisinin, ayrıca, verdikleri kısa haberlerle birer dedikodu ortamına döndüğü görüldü. Gazeteler sanatçıları daha çok okur önüne çıkarırlarken, bir yandan da kısa süren (bir günlük) aracılıklarıyla pek çok şiirin, hikâyenin, yazının sanat çevrelerinde hiçbir iz bırakmadan geçip gitmesine yol açtılar.

Yıllardır «sanatçı olarak da ağırlığını koyabilen, toplumcu gidişin düşünce yüküyle oluşacak içerikleri getirebilen» sanatçılara duyulan özlem, 1968'de — gençlerden, beklenen atılım gelmeyince — gözleri eski toplumcu şairlere çevirmişti. 1969'da ise bir kıpırdanış bizleri bayağı umutlandırmıştı. Yılın sonlarına doğru «Ant» dergisinde bir açık oturuma katılan Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Süreyya Berfe, Özkan Mert, 1970'de «Halkın Dostları» adlı devrimci bir sanat dergisi çıkaracaklarını bildirmişlerdi. Sonradan Süreyya Berfe ile Özkan Mert bu topluluktan ayrıldılar. «Halkın Dostları» önce İstanbul'da, sonra Ankara'da düzenli olarak çıkmaya başladı. Çoğu Murat Belge'nin, Ayhan Gerçeker'in imzasını taşıyan iyi inceleme yazılarının yanı sıra, «Halkın Dostları»nda, imzalı imzasız, hiç de iyi olmayan, çok açık veren kavga yazıları yayımlandı. Gerek-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

siz bir sövgücülüğe, alaycılığa düşüldü. Onca sözün arkasın-

dan ise beklenen şiirler, hikâyeler gelmedi. 1970 yılı sona ererken «Halkın Dostları»nı, bir yıl önce, «Ant» dergisinde yapılan açık oturumda yer almamış iki kişi, Murat Belge ile Ayhan Gerçekker toparlamaya çalışıyorlardı. Dileyelim, «kelle hesabına gelmez bu iş» gibi sözlere sığınan, derginin kurucusu şairlerde de bir kıpırdanma olsun.

Yılın önemli şiir kitapları Melih Cevdet Anday'ın *Göçebe Denizin Üstünde'si*; Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın üç dilde (Türkçe-Fransızca-İngilizce) *Hiroşima'sı*, destanoyun *Vietnam Körü*, seçme şiirlerini toplayan *Dört Kanatlı Kuş'u*; Sabahattin Kudret Aksal'ın *Eşik'i*; Özdemir Asaf'ın *Nasıl-sın'ı*; Ceyhun Atuf Kansu'nun dünyaya açılan şiirlerini «Orta Anadolu» ile noktlayan *Buğday Kadın Gül ve Gökyüzü'sü*; Suat Taşer'in *Evrende Ellerimiz'i*; Necati Cumalı'nın ilk üç kitabının yeni baskılarını da içeren *Başaklar Gebe'si*; Ercümen Behzad'ın ikinci baskı *Mau Mau'su*; Attilâ İlhan'ın üçüncü baskı *Sisler Bulvarı*; Edip Cansever'in *Kirli Ağustos'u*; Turgut Uyar'ın *Divan'ı*; Ataol Behramoğlu'nun *Bir Gün Mutlaka'sı*; Özkan Mert'in *Kuracağız Her Şeyi Yeniden'i*ydi. Bunlardan sonuncusu acele toplatıldı; *Bir Gün Mutlaka* (tıpkı İsmet Özel'in *Evet, İsyan'ı* gibi) alışılmışın üstünde bir satışa ulaştı; Turgut Uyar'ın *Divan'ı* ise tartışmalar yaratan kitap oldu.

İki yıl önce 1968'deki şiir olaylarından söz ederken şöyle demiştim «Çok şiir yayımlayanların başında gelen Turgut Uyar, Osmanlı şiirinden aldığı biçimsel etkileri, şiirinin gelişmesinde ulaştığı bir aşamaymış gibi, sürdürdükçe sürdürmenin tehlikelerini nasıl olduysa göremedi. Biçimci bir şair için, Buraya onu bir içeriğin getirmesi gerekirdi, demenin yersizliğini biliyorum, ama bir türlü sonu gelmeyen bir fantezi'nin de başarıları başarısızlığa döndüreceğini unutmamak gerekirdi.» 1969'da Turgut Uyar Osmanlı oyunundan uzaklaşma yoluna girmişti. Ne var ki *Divan* iki yıl

öncesinin şiirlerine yayımlanmamış bazı denemeler de eklenerek ortaya çıkınca işler karıştı. Kemal Tahir «Yeni Edebiyat» dergisinde «Tarih ve Şiirimiz» başlıklı bir yazıyla *Divan*'ı güçlü tarihimize bir dönüş olarak niteledi. Oysa bu, Türk edebiyatı için ne yeni bir deneydi, ne de şairin böyle bir amacı vardı. Tartışmalar sonunda hiç kimsenin *Divan* edebiyatı söyleyişlerine dönmeyi düşünmediği de bir kere daha anlaşılmış oldu.

Yılın tartışması buydu gerçi, ama yılın büyük şiir olayını Ece Ayhan yarattı. İlk kitabı *Kınar Hanım'ın Denizleri*'ndeki başlangıçtan sonra, *Bakışsız Bir Kedi Kara* ile *Ortodoksluklar*'da iyice kapalılaştı, sıcaklığını yitiren şair, cezaevinde geçirdiği günlerden, öğrenci, işçi eylemleri içindeki gözlemlerinden sonra, «Orta İki'den Ayırılan Çocuklar İçin Şiirler»le yepyeni bir döneme girdi. Şiirsel yapı, söyleyiş bakımından *Kınar Hanım'ın Denizleri*'nden hız alan bu yeni çıkışıyla Ece Ayhan Türk halkının çektiklerini, acısını, ezilişini akıl almaz bir yoğunlaştırma gücüyle sunuyor. Gene kendini hemen vermeyen bir şiir yazmakta, ama her dizenin altından toplumsal ilişkilerimizin yarattığı korkunç çatışmalar çıkıyor. Ece Ayhan'ın şiirini halka sunabilme olanağını bulduğu oranda aydınlanacağını sanıyorum.

1970'in sevindirici bir şiir olayı da yıllar sonra Kemal Özer'in şiire dönüşüydü. Gerçi günün beklediği nitelikte bir şair değil Kemal Özer, ama ince işçiliği, beğenisi, toplumsal olayların baskısıyla olumlu bir yola girebilir.

Behçet Necatigil'in «Kareler»i oldukça ilginç, şiirin kuruluş dönemini ortaya koyan bir deneydi. Ne var ki okurların özlemine ters düştü. Şair okurlara tam bir bağımsızlık tanıyor, önlerine sürdüğü şiiri ister soldan sağa, ister yukardan aşağı, ister çapraz, ister atlayarak, ister ters, nasıl okurlarsa okusunlar, verilen sözcüklerle kendileri kursunlar istiyordu. Böylece bir şiirden birçok şiir çıkacaktı. Oysa

okurlar — içinde bulunduğumuz gerginlikte — kendileri şiir kurmak, ya da şiir oynamak değil, şairin günün sorunları üzerine düşüncelerini, duygulanımlarını öğrenmek istiyorlardı. Bu çatışan istekler «Kareler»in ilgisizlikle karşılanmasına yol açtı.

Ama günüyle ilgi kurmadan, şiirini sanat düzeyinde, biçimsel kaygıları öne alarak geliştirmekte Behçet Necatigil yalnız değildi, şairlerin çoğu bu tutum içindeydiler.

Oktay Rifat son kitabındaki şiirlerini çoğaltarak girdiği yılın ikinci yarısında sustu. Melih Cevdet Anday *hep* arada bir yayımladı. Sabahattin Kudret Aksal alışılan ilgisizlik içinde alışılan başarısını sürdürdü. Fazıl Hüsnü Dağlarca iki yönlü yatay bir çizgi çizdi. Necati Cumalı, Salâh Bırsel, Metin Eloğlu genel ilgisizliği sarsamadılar. Ceyhun Atuf Kansu durgundu. Şükran Kurdakul alanlarda okunmak için şiir yazmayı bıraktı. H. İ. Dinamo «Gecekondu Sonnet'leri» yayımladı. Rifat Ilgaz bir iki şiirle yetindi. Attilâ İlhan da öyle. Cahit Irgat son yıllarından hem çok daha iyi, hem de daha çalışkandı. İlhan Berk kendini aşmadan tekrarlardı. Turgut Uyar ile Edip Cansever yılın ikinci yarısında şiir yayımlama isteksizliği içinde göründüler. Cemal Süreya yılın başlarında yazdığı bir şiirden sonra sustu. Ülkü Tamer yıllardır süregelen isteksizliğini sürdürdü, bir iki şiirle geçiştirdiği yıllara bir yenisini ekledi. Fotoğraflı şiiri onun için bir aşamaydı. Arkası gelmedi. İsmet Özel ile Ataol Behramoğlu'nun tembelliğine karşılık, Egemen Berköz uzun şiirler yayımladı. Yenilerden Ayhan Can, Veysel Öngören, Hasan Emre, Atılay Arsan ilgi çektiler. Süreyya Berfe sürekli olarak yazdı, yayımladı. Ama iyi niyetliliği aşan bir başarı gösteremedi.

Yılın önemli hikâye kitapları Necati Cumalı'nın iki eski kitabının ikinci baskılarına son yıllarda yazdığı sanatoryum hikâyelerini ekleyerek çıkardığı *Yalnız Kadın*'ı; Hal-

dun Taner'in bir bütün hikâyeleri dizisinin ilk kitabı olan *Hikâyeler*'i; Tarık Dursun K.'nın filimlerle içli dışlı hikâyelerini bir araya getiren *36 Kısım Tekmili Birden*'i; Fakir Baykurt'un *Anadolu Garajı*; Mehmet Başaran'ın *Sürgünler*'i; Bilge Karasu'nun yıllardır basılmayı bekleyen *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*; Bekir Yıldız'ın *Kaçakçı Şahan*'ıydı.

Dergilerde, gazetelerde çok sayıda hikâye yayımlandı. Yaşar Kemal hızlı bir başlangıçla giriştiği Menekşe hikâyelerinin arkasını getirmede. Köy hikâyeleri yazarlar arasında Bekir Yıldız gene göze battı. Samim Kocagöz de iyi şeyler yazdı. Orhan Duru ile Erdal Öz'ün «Ernesto» yazışmaları bol çağrışımlı, inceliklerle doluydu. Erdal Öz'ün hikâyeye dönüşü, başka bir hikâye anlayışına (toplumculuğa) yönelme çabası umut vericiydi. Bu çabayı Adnan Özyalçın da göstermekte; bir anlamda, Demir Özlü de. Önceki kuşağın ters yönde gelişmiş bu hikâyecileri direnirler, düşebilecekleri başarısızlıkları göze alırlarsa, önümüzdeki yıllarda olumlu çalışmalarını okuyabiliriz sanıyorum. Bilge Karasu bildiğini sürdürdü. Yusuf Atılgan aradan bir yüzünü gösterdi — çok değişik bir hikâyeyle. Sevgi Sabuncu ile Tomris Uyar isteksizdiler; belki de başka çalışmalar yaptılar. Nedin Gürsel toplumcu hikâyeye geçme özleminin yarattığı bocalamalar içindeydi. Selim İleri az yazdı. «Duyarlık» adlı hikâyesi iyiydi. Selçuk Baran, Hulki Aktunç ilgi çeken yenilerdi.

Yılın hikâye alanındaki olayını ise Füzûzan yarattı. Birbiri ardına yayımladığı hikâyeler sanat çevrelerini de aşan bir ilgiyle karşılandı. «Edirne'nin Köprüleri» adlı uzun hikâyesi «Su Ustası Miraç»ın olumlu etkisini daha da arttırdı. Füzûzan en alt tabakalardan gelen bir halk çocuğu oluşu, yaşantılarını çok iyi değerlendirişi, olaylara sınıf açısından bakabilisi, aralarından yetistirdiği insanlara bağlılığı, sevgisiyle hikâyeciler arasında kendine apayrı bir yer yapacak

gibi görünüyor.

1970 eleştiri, deneme alanında pek kitap getirmedi. Mehmet Seyda'nın *Edebiyat Dostları*; bir de Rauf Mutluay'ın *100 Soruda Türk Edebiyatı* ile Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959*'un ikinci baskıları. Yılın dergilerde öne çıkan yazarları Fethi Naci, Asım Bezirci, Mehmet Doğan, Murat Belge, Ayhan Gerçeker'di. Rauf Mutluay da «Cumhuriyet»teki yazılarıyla edebiyatı daha çok okura götürme bakımından yararlı oldu.

Fethi Naci Yeni Dergi'deki yazılarıyla «On Türk Romanı» dizisini tamamladı. Murat Belge eski edebiyatımıza eğildi. Asım Bezirci ise Ataol Behramoğlu, Hasan Hüseyin, Şükran Kurdakul, Gülten Akın üzerine incelemeler yaptı. Mihri Belli'nin «Ulusal Devrimci Kültür» yazısı da çok önemliydi. Sanat karşısında bir tavrı olan, sanatçılardan bir şeyler bekleyen politikacıların görüşlerini böyle açık açık belirtmeleri gerekir. Ondan ötesi yalnızca boş söz, dedikodudur.

1970 — kestirmeden söylersek — Ece Ayhan ile Füruzan'ın yılı oldu.

Aralık, 1970

Memet Fuat

1970'DEN SEÇMELER

BURSA CEZAEVİ NOTLARI

Orhan Kemal'in (d. 1914 - ö. 1970) aşağıda okuyacağınız cezaevi notları ile iki şiiri ölümünden sonra Yeni Dergi'de yayımlandı. Yazarın hayatındaki çok önemli bir dönemi, unutulmaz bir dostluğu yansıtan bu sevgi dolu notları antolojimizin başına koyarken iki büyük sanatçıyı saygıyla anarız.

Orhan Kemal Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le birlikte yattığı yıllarda bir not defteri tutmaktaydı. Bu notlar sonradan kaybolmuş. Oysa Nâzım Hikmet, Piraye'ye yazdığı mektuplara Orhan Kemal'in notlarından bazı bölümleri olduğu gibi almıştı. Aşağıda bu mektuplardan çıkardığımız notları, ayrıca Orhan Kemal'in o yıllarda yazdığı iki şiirini okuyacaksınız.

Nâzım'dan Piraye'ye

Sabahleyin altıda kalktım. Sekizde marangozhaneye gittim ve senin için çalıştım. Öğle yemeğinde piring lapası yedim. Öğleden ikindiye kadar «birinci kısmı» temize çektim. Senin için çalıştım. İkindiden itibaren yine marangozluk işleriyle uğraştım. Senin için... Akşam yemeğinde sarmısaklı, yoğurtlu bakla yedim. Raşit Kemali işten geldi. Biraz çakırkeyifti. Güle eğlene yemek yedik. Bak sana bir şey söyleyeyim. Ben farkına varmadan Raşit bir hatıra defteri tutmuş. İçinde benim bazı hususiyetlerime dair bir hayli eğlenceli şeyler var. Sana arasına onlardan bir iki sayfa kopya

edip göndereceğim. Doğru ve yanlış fotoğrafımı görmüş gibi olursun. Hem de beni, senden başkasının, hususi hayatımda nasıl gördüğünü belki merak edersindir.

(Orhan Raşit'in not defterinden)

19 Mayıs 942. Salı. Hava bulanık. Yağmur çiseliyor. Hava serin. İşe gidemedik. Yağmurun yağmasına Nâzım Hikmet «Bu yağın altınmış,» dedi, «altın.» Sonra masadaki pörsümüş çiçekleri dağıttı. Sularını değiştirdi. Ve çiçeklerin içinden dirilerini teker teker kavanoza koyarken şarkı söylüyor. Sordum «Çiçeklere şarkı mı söylüyorsunuz?» «Evet,» dedi, «benim çiçeklerim şarkıya alışıktır. Onlar şarkıyla büyüdüler.»

Süt içtik. İzciliğe dair bir sürü konuştuk. Nâzım Hikmet hâlâ çiçek tanzimiyle meşgul. Ertuğrul'un büyük annesi İstanbul Lisesi'ndeki izcilerin talimini görünce «Oh,» dermiş, «içim açılıyor.» Nâzım Hikmet «Demek,» dedi, «senin kocakarı çok zampara bir kocakarıymış.» Ertuğrul itiraz etti. Nâzım Hikmet itiraza itiraz etti. Ve, «Çiçekleri tanzim eyledik,» diye kalktı. Olduğu yerde bir kerre döndü. Ne yapacağını şaşırmış gibiydi. Nihayet karyolasına oturdu. «Şimdi şuraları bir toparlayalım,» diye başladı karyolasını düzeltmeye. Hem işliyor, hem anlatıyor «Alaeddin beye dün işçilerin sırtından nasıl geçindiğimizi söyledim. Fena halde müteessir oldu. Aman sakın bunu onlara duyurma dedi.»

(Orhan Raşit'in hatıra defterinden)

25 Mayıs 942.

Bu sabah altıda uyandım. Kalktım. Bavulda çengelli iğne aramak icabetti. Alelusul kapak tıkırdadı. Yine Nâzım Hikmet'i uyandırıldım galiba. Hazrette bir surat. Evvelâ yorganın altından melul melul baktı. Sonra hırsıyla yataktan fırladı.

ladı. Çoraplarını giydi. Yere atladı. Meşhur lastik papuçlarını aldı. Lastik papuçlar dedim de aklıma geldi. Geçen sene beş liraya aldığı bu ayakkabılarda bu sene ufak bir tadilat yapıldı. Kalemdeki kâat zımbasıyla kundurasının bez aksamında delikler açıldı. Hava delikleriymiş. Dün bahçede gezerken sormuştum. Deliklerin faydalarına dair uzun bir konferans vermişti.

Pantolonu ketendir. Odamızın içinde küçük Japon saatinin tıkırtısından maada en ufak bir ses yok. Nâzım Hikmet hep aynı hırs ve aynı rotayla bu keten pantolonunu hışırdatar hışırdatar giydi. Ceketini aldı. Benim sandığın üzerinde duran ve kendisine ait bulunan kalem, defter, meşin cıgara cüzdanı ve saireyi topladı. Sonra eğilip saata baktı. Ve dışarı çıktı. Nereye gitti bilmem? Galiba radyoya indi.

Ne yapalım etme bulma dünyası. Dün akşam ben yatmıştım. Onlar Eyub ağayla tavla oynuyorlardı. Dehşetli uyukum vardı. Tam dalarken tavla şakırtısından uyandım, bir daha uykuya geçiş bir hayli zor olduydu.

Üstat radyoya inmemiş. Sütü kaynattırmış. Bana da bir bardak yollamış. Uyanmasında benim bir su'î taksirim olmadığı anlaşılıyor. Hoş o kendisine en büyük fenalıkları yapanları affetmek büyüklüğünü her zaman gösterir.

942 . 5 . 21

Sabah iş yeri... Akşam fitil gibi döndüm. Şimdi Nâzım Hikmet'le odamızdayım. Aynen konuştu

«— Öp pederin destini.. EEEE... Fazla para çıkıyor yahu. Birinden fazla para mı aldım ne?»

Sinop'daki arkadaşlardan marangozluk eşyası geldi. Nâzım Hikmet bu işlerin satışını temin ediyor. Üstadın iktisat doktoru olmasına rağmen on küsur lirayı denkleştirememesine kahkahayla gülüyorum. Arnavut Akif geldi. Üstat ona otomatik cıgaralık satacak. Bizim bildiğimiz tezgâhtarlar

müşterilerine mültefit hareket etmek mecburiyetindedirler. Halbuki hazret müşterilerine olanca hakareti ediyor, sonra akıl veriyor. Daha sonra da konferans.

«— Allah rızası için (bana döndü), bana bir cem ameliyesi yapın. Yahu 14 liranın içinde 45 kuruş nasıl fazla çıkar? Bırakın yazmayı yahu.»

Bu sefer Marmara Şakir'le konuşuyor :

«— İki dikiş kutusu 310. Oldu mi Marmara? Ateş parsin yahu. Dur canım artık zahmet etme. Gerisini biz yaparız.»

942 . 5 . 22

Akşam. İş yerinden hapis haneye döndük. Nâzım Hikmet Bakkal Yüzbaşıyla ve Necati'yle bir hesap alaverisindeydi. Duvarlarda cem ameliyesi yapılıyor. Hesabını bitirdi. Mutfağa gitti. Şimdi yemek yiyeceğiz. Yemeğimiz pirinç lapası. Bu lapa da galiba bulgur gibi. «Allah yokluğunu vermesin» dedirtecek. Yemekten kalktık. Nâzım Hikmet pek suratlı. Sebebini sordum. «Bugün marangozhanede çalıştım. Pek yoruludum,» dedi. Bu hal ona hiç yakışmıyor. Yahut da bana öyle geliyor. Çünkü onun güler yüzüne fena halde alışmıştık. Herhalde bu gece uyursa bir şeyi kalmaz. Radyoya indi galiba.

942 . 5 . 23

Gece... Dışarda münasebetsiz bir kurbağa peydahlandı. Vırak vırak vırak diye bağırıp duruyor. Öyle bed bir sesi var ki cenabetin. Sanki gırtlaklanıyormuş gibi. Buna Nâzım Hikmet de alınıyor :

«— Kendini kuş zannediyor pezevenk,» dedi. «Böyle kendi sesi hakkında hüsnüniyet sahibi hayvan olmaz...»

Tam bu esnada — cenabı Allahın ismi yok — hayvan büsbütün yüksek perdeden bağırmaya başladı. Nâzım Hik-

met ilâve etti

«— Bak, duymuş gibi kerata...»

942 5 24

Sabah. Nâzım Hikmet marangozhanede işlediği kutuyu eline aldı. Bize gösterip övünüyor. Onun bir hususiyeti sahiden usta olduğu işlerde ve meselelerde övünmez. Usta değil çömez olduklarında aman allah. Meselâ şairlikte henüz müptediymiş, en büyük gayesi iyi bir muharrir olmakmış, falan. Diğer taraftan meselâ dehşetli bir marangoz olduğunu söyler. Buna sebep o meşhur kutudur.»

Kemal'in hatıra defterinden

13 6 942

Öğleden sonra saat beşi geçiyor. Hava çok sıcak. Nâzım Hikmet karyolasında oturmuş elindeki yuvarlak bir taşın üzerine lâle resmi çizmekle meşgul. Bir ara lastik arandı

— Yahu lastik var mı sizde lastik?

Bavulumun üstünde duruyormuş. Nâzım Hikmet, «Hah,» dedi ve lastiği aldı.

— Beyim, dedim, artık lastiğimiz taşlara sürüne sürüne mi harcanacak?

Güldü.

— Hayatımda böyle mübalağacı adam görmedim, dedi. Nâzım Hikmet taşın üstündeki lâleyi silmeye başladı.

Ben güldüm.

— Canım niye alay ediyorsunuz benim lâlemlle, dedi. Sonra kalktı rafın üzerinde bir şeyler arandı :

— Canım nerde şu Türk motifleri? Şurda tarih kitabı vardı. Orda olacak.

Yine güldüm. O sıra daha bu notların başındaydım.

— Durun, dedim, bunları az sonra söyleyin de not

edeyim.

Gülmesini güçlkle zapta çalışarak, dudaklarını titrete titrete konuştu

— Canım bu işi bari bana çaktırmadan yapın da, ben de rahat yaşayayım bu dünyada. Siz beni kıpırdatmayacaksınız.

Nâzım Hikmet «guvaş» diye adını öğrendiğimiz ve anesinin hediye ettiği sulu boyalarla beyaz taşın üzerine lâlesini yapadursun, ben mütemadiyen onu tarassut etmekteyim. Sırtında bir atlet fanilasıyla kırmızı yollu pijama pantolonu. Taşın üstüne lâle resmini yaparken alt dudağı ile yalanıyor. Fırçasını karyolanın ot minderinde temizliyor. ıslık çalıyor. Onun bir hususiyeti, bir değil, iki Resim yaparken mutlaka ıslık çalar. Öyle ki bu ıslığa dikkat ederseniz fırçasının çalışma temposunu pekâlâ kestirebilirsiniz. Meselâ ehemmiyetsiz yerde fırça işlerken ıslık hızlı ve intizamlıdır. Resmin ince yerlerine gelince ıslık kısılır ve ağırlaşır. İkinci hususiyeti Bir gözünü yumarak eliyle resmi uzaklaştırıp yaklaştırıp mütemadiyen bakmasıdır.

Nâzım Hikmet'in lâle resmi yaptığı taşı biz Marmara Şakir'le beraber Kestel tarafındaki Deli çaydan aldık.

Lâle resmi ilerlemekte.

Bulgaryalı Memet odaya girdi

— Üstat radyo vakti geçiyor.

Üstat hayretle taşı elinden bıraktı

— Öyle mi? Niye söylemiyorsun birader?

Revir kapısına koştu.

— Aç şurayı aç.

Kapı açıldı. Şimdi aşağıdan radyo sesi geliyor.

Bu mektupta bu kadar yeter. Gerisi gelecek mektuba. Mamafi karıcığım, Kemal'in su marifetlerinden haberdar oldum olalı hakikaten şaşkına döndüm. Hani bir insanı ter-

biye etmek, küfürbazlıktan filân vazgeçirtmek için bu usul hiç de fena değil. Ama ben yine unutuyorum da bildiğim gibi konuşuyorum.

Raşit'in notlarından parçalar yolluyorum

9 . 2 . 43 Salı

Bu sabah revir maltasında başgardıyan muavini Basri efendinin gürültülü konuşmasıyla uyandım :

— Hasan da ölmüş.

Dünden beri yani on sekiz saat içinde âdem babalardan bu üçüncü kurban. Ölülerden birisini dün çöp arabasıyla götürmüşlerdi. İkincisi bizim odanın bitişiğindeki eczahanede.

Hasan deliydi. Yetmiş ikinci koğuş insanlarındandı.

Sefalete öyle kanıksadık ki sabahleyin bir tüy kadar hafif ve bir avuç kemikten ibaret kalmış ölüyü gördüğüm zaman acımadım, iğrendim. Onu hatırlıyorum, hapishane-nin büyük demir kapısı yanındaki çöplüğü eşelerken sık sık görürdüm. İnce sarı bir yüzü vardı, parça parça ceketinin yaka ve göğsüne teneke parçaları, düğmeler, renkli bezler dikmişti. Kasketine de öyle. Onunla mareşal diye alay ederlerdi.

Gece saat on ikiydi. Yarı uykulu yarı uyanık gözlerimi açıp kaparken Nâzım Hikmet'in eli, ayağımı dürttü

— Yahu Kursk düştü, Kursk.

Sevinçle kendime geldim. Nâzım Hikmet radyoyu oda-ya almış. Son derece kısılmış sesiyle radyo fevkalâde Sovyet tebliğini veriyordu. Nâzım Hikmet'in sarı saçları kıvrır kıvrır darmadağınık, gözlerinin içi gülüyor ve hazret cıva gibi yerinde duramıyor :

— Vay anasını be Kursk düşmüş.

— Kursk düşmüş, ulan ne iş be. Bu iş bitti beyim.

— Yarın Harkof, öbür gün Rostof, derken...

Ve Ertuğrul'u uyandırdı.

— Ertuğrul, Ertuğrul, hişt, Kursk düşmüş.

Ertuğrul uyku sersemliğiyle, «Duydum,» diye cevapladı.

Sonra Nâzım Hikmet radyoyu aşağı indirdi. Beşinci kol Alaeddin beyin koğuşuna gitmiş. Zaten Nâzım Hikmet her gece böyle yapıyor, Sovyet fevkalâde tebliğini dinleyip geri alınan şehirleri öğrendikten ve bir kenara notladıktan sonra Alaeddin beylerin koğuşuna koşuyor. Orda mufassal bir harita vardır, alınan şehirleri haritada buluyor. Bu hareket belki Nâzım için gayet tabîî, içinde hiçbir nisbet yok. Fakat Alaeddin muhterem beşinci kollarımız için ana avrat sövmekle müsavi. Hattâ bu yüzden Alaeddin bey diyormuş ki «Nâzım Hikmet şimdi beni on ikide uyandırıyor ama, yarın Almanlar yaz taarruzuna başarlarsa o zaman da ben onu uyandıracağım.»

Budala insan azmanı, deve. Gerçi onunki hayal. Fakat her ihtimale karşı, öyle bir haltederse ve beni uyandırırsa mangalı, masayı filân kafasına geçiriveririm.

10 . 2 . 43 Çarşamba

Kar yağıyor. Nâzım Hikmet de ben de saat onu geçe uyandık. Dün gece Sovyetler yine bir resmî tebliğ verdiler. Onu dinledikten ve bir müddet okuduktan sonra yatmıştım. Gece yarısı revir maltasından gelen iri iri konuşmalarla uyandım. Bu konuşma, gürültü, şamata bir hayli sürdü. Bir ara oda kapımız açıldı. İçeriye iki kişi girdi. Oda karanlık olduğundan bunların kim olduğu belli değildi. Nâzım Hikmet yaygarayla yataktan fırladı. Gelenler ses verdiler. Meğer, bizim Ertuğrul'la Recep'miş. Mesele anlaşıldı Revir meydancısı Nuri delirmiş.

Ölümler tevali ediyor. İki ihtiyar kişi daha gitti. Biri Ali baba, öteki Emin dede. Ali baba ufak tefek beyzi gözlüklü, eski arzuhalci tiplerinden. Sessiz kendi halinde, dehşetli hasis, kupkuru, fakat sevimli bir ihtiyardı. Daha yatılacak on beş senesi vardı. Bir bakıma kurtuldu. Emin dedeye gelince bu adam bir hayli enteresandı. Nâzım Hikmet *Memleketimden İnsan Manzaraları* eserinde bahsettiği tiplerden birine «Kargalar gördüm / Altunun tuncu, insanın piçi» falan dedirttiği sözleri bu Emin dededen almıştı.

Kendileri fevkalâde harap ve zavallıydılar. Müthiş müslüman ve müslümanın da aşırı zahit cinsinden. Onunla birlikte yani aynı postada epeyce işe gidip gelmiştik. Göğsünde kırmızı şeritli bir bakır madalyası vardı. Bunu çizgili, yamalı pis gömleğinin göğsüne asmayı ihmal etmezdi. Hayatta medarı iftihar bu madalyaydı. Balkan Harbinde mi almış, daha mı eski, bilmem. Bu müslüman adam, yıkanmadan gömüldüğünü duysaydı acaba ne derdi?

Ortada dehşetli çiçek salgını varmış. İlk aşılarımız tutmamıştı. Nâzım Hikmet evvelsi gün tekrar aşılandı. Ben hâlâ ihmal ediyorum. Ali baba, Emin dede ve diğerleri gibi ölmeye hiç niyetim yok. Dünyayı seviyorum ve bu dünyada yapacak çok işim olduğuna kaniim.

Şimdi sabah. Dün akşam Nâzım Hikmet Harkof'un alındığını müjdelemişti. Şimdi o uyuyor, belki de uyumuyor, yorganın altında gözleri yumuk dalga geçiyor. Evvelsi günden itibaren beraber yemekten ayrıldık. Onun arzusu üzerine. Bir iki ay içinde bütçesini düzeltirseymiş, tekrar beraber yiyeceğiz. Ayda 10 lirayla geçinmeye mecburum, dedi. Sanki ben daha fazlayla geçinmek kabiliyetindeymişim gibi. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Raşit'in hatıra defterinden

5 4 . 43 Pazartesi

Dün gece karımı rüyada gördüm. Hayır bizzat onu görmedim, yalnız ona dair bir hadise oldu. Şöyle ki Tahliye olunmuşum. Adana'ya gitmişim. Eve yorgun argın gelmişim. Soyunup yıkandıktan sonra sedire uzanıyorum. Kız kardeşlerim büyümüşler, merakla etrafımı alıyor, beş senelik hapislik hayatıma dair sualler soruyorlar. Birden aklıma geliyor, karım nerde, kızım nerde?

Annem «Altan otelinde — Baban öyle tensib etti,» diyor. Vay anam vay... İçime bir ateştir düşüyor. Kime kızacağımı bilemiyorum. Aklımda bin bir ihtimal. Otel gibi malûm bir yerde, yirmi yaşında genç bir kadının yapıpıyız oturması... Sedirden deli gibi kalkıyorum. Bütün kabiliyet ve çevikliğimle üstümü başımı giyinmeye başlıyorum. Ne mümkün. Korkulu rüyalarda kaçmak isterken inadına ağırlaştığımız, kaçamadığımız gibi bu sefer de aceleme rağmen elbisemi o kadar yavaş giyebiliyor, öyle sıkıntı duyuyorum ki... Nihayet zorla pantolonumu geçiriyorum, ceke-timi tam alıyor evden çıkmaya hazırlanırken uyanıyorum. Böylece rüyada olsun karımı görmek fırsatından mahrum kaldım. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki insan karısını görmek değil rüyada bile görmeye imkân bulamıyor.

Sabah müthiş bir kurşunilikle başladı. Hava mosmor. O kadar sinirliyim ki bugün birisiyle bir bomba patlatmazsam çok iyi...

Nâzım Hikmet Sarıyerli Emin beyle birlikte Tolstoy'un *Harb ve Sulh*'una başladı yine. Ben bir çay bardağı dolusu kahvemi bir adet En-âlâ cıgarasıyla içiyorum. Hâlâ sinirliyim.

Bugünlerde Nâzım Hikmet'in istihası mükemmelmış. Kahvaltı edip geldi. Saçları bir kucak, sapsarı, kıvrır kıvrır.

Boynunda kendi dokumasının mamulâtından açık renkli yeşil bir mendil bağlı. Prens bilmem ne cenaplarına onu çok benzeten kürklü gocuğu — alelusul — sırtında, makinasının, şu otuz senelik, Şikago marka, demode daktilosunun başında, Emin bey Tolstoy tercümesinin müsveddelerini okuyor. Nâzım Hikmet hiç de acemi sayılamayacak, hattâ takdir olunacak bir süratle bunları tape etmekte. Bu tape faslından önce şöyle bir muhavere cereyan etti. Ona tuhaf bir sual sordum — şimdi sualim aklımda değil — o cevap verdi; ha, sualim aklıma geldi. Fransızca bir kelime sormuştum Limacon.

— Vallahi bilmem üstad, dedi. Ben malûm ya, balıklardan balinayla hamsiyi birbirinden çok iyi ayırt ederim.

Gülüştük. Şaka başladı. O devam etti

— Ağaçlardan çınarla dişbudağı ve selviyi karıştırırım. Kavak, söğüt, bir de çamı çok iyi bilirim.

Öyle tuhaf söylüyor ki namussuzum, bütün sözlerinden «tabir caizse» bal gibi şiir sızıyor. Bu adam yalnız şair değil, hayattaki fonksiyonu itibariyle, yahut fizyolojikman «şiir ifraz eden bir makina». Herkeste keçi boynuzundaki bal kadar ender bulunan bu şiir nesnesi bu adamda kilo kilo, ton ton. Hattâ nasıl söyleyeyim, Nâzım Hikmet bir bal peteği gibi, mumu balına nazaran çok az, balı yani şiiri vıcık vıcık. Bunları ona kompliman olsun filân diye değil, bilâkis kendimi bütün zorlamama rağmen yazıyorum. Çünkü aramızdaki münasebet «üstat-çömez» münasebeti değil sadece. Zaman zaman onunla kavga ederiz, birbirimize ağırca laflar söyleriz, günlerce konuşmayız, birbirimize kızarız, yani Nâzım Hikmet değil, lalettayin bir insanla nasıl çekişilir, kavga edilir, dargın durulursa biz de onunla zaman zaman öyleyiz. Haydi daha açık edeyim, şu bizde, bütün insanların zahir veya batınında gizli fakat mutlaka mevcut olan kıskançlık, kendini beğenmişlik hislerini baş-

kalarına karşı duyduğum çok oldu. Nâzım'a karşı bunları velev kendi içimde, kendime karşı dahi olsa duymadım, duymadım. Ona en kızdığım zamanda bile nazarımda o erişilemeyecek kadar büyük, erişilemeyecek kadar kocaman bir şiir makinasıydı.

Bunları yazmaktan maksadımın ne olduğunu bilmem. Sade çok iyi bildiğim şu onu çok seviyorum. Bir ağabey, bir hoca, bir ne bileyim üstat falandan çok daha başka tür-lü. Meselâ bu sevgide babama, anama, kız kardeşlerime, kızıma karşı duyduğum sevgi cinsleri de dahil, kocaman bir sevgi çığı taşıyorum içimde. Düşünüyorum bir gün — belli olmaz hangimiz daha evvel amma — onun ölümünü nerede ve nasıl haber alacağım? Onun ölümü karşısında ne yapacağım? Onun ölüsünü ekseriya Abdülhak Hâmid'in ölü-sü gibi hayalliyorum. Ben bu hisleri çok sevdiğim insanlara karşı sık sık duyurum.

Velhasıl Nâzım Hikmet'i o kadar seviyorum ki ona bazan «çok iyi insan, büyük, ulaşılamayacak kadar büyük, büyük insan olabildiği» için kızıyorum. Laf sırası gelmiş-ken şunu da ilâve edeyim

Bazan o, o kadar vurdum duymaz görünür ki hırsım-dan kendi kendimi yer, yanından ayrılır, kaçırım. Meselâ hapishanede çehrelerini sık sık görmeye mecbur olduğumuz bir güruh var, kıravâtlı, bey ıskartası, muhasip, kasadar — hakaret olsun diye veznedar demiyorum — kâtip, tahsildar, maliye memuru, ne bileyim ben, bu makule «küçük burjuva»lar. Bunların karakterleri malum hem kel, hem fodul. Bütün hareketlerinden, sözlerinden kendini beğenmişlikleri akar. Meselâ Nâzım Hikmet'e bunlardan birisi der ki

— Bana bak Nâzım, (bunu Nâzım Hikmet'e söyleyenler, «üstat veya Nâzım bey gibi» kendilerinin fazlaca itibar ettikleri ve kendilerine hitap edilirken isimlerinin ar-

kasına, falan bey, filân bey gibi bu «bey»lik konulmazsa derhal alınır, kızar, içten içe size kin besler, şurda burda arkanızdan atar tutarlar) sen insandan anlamıyorsun azizim, sen insan ayırt etmekten acizsin, derler. Bunu söylerken düşünmezler ki dünyanın en büyük şairi, tiyatro muharriri, sinema senaryocusu, hattâ hikâyeci ve romancısı bir kelimeyle «ruhların mühendisi» payesine bilmem ne üniversitesinin diplomasında değil, eskilerin «dad-ı hak» dedikleri meziyeti sayesinde varmış bir insana hitab ediyorlar. Ben kudururken Nâzım Hikmet «Sen insan ayırt etmekten acizsin,» diyen «serseriye» hiç kızmaz, bilakis gülümser ve ona bomboş gözlerle bakar. Biliyorum bu bakış o kadar mânasız ve boştur ki, anlayana sivrisinek saz... O böyle bakarken kim bilir hangi mevzu üzerinde düşünüyor, çok iyi bildiği karşındaki bu budalayı — kimbilir kaç milyonuncu misalin — tekrar önündeki bir aynaya bakar gibi okuyor.

İşte beni kızdıran onun bu lakayt halidir. Bir an isterim ki ona «Sen insan ayırt etmekten acizsin, Nâzım,» diyene bağırıp çağırsın, onu terslesin. Hattâ bu işi bilve kale ben yapayım diye aklımdan geçiririm, fakat düşünürüm ki eğer bir şeyler söylemek lâzımsa Nâzım Hikmet bunu ben-
den daha iyi takdir eder. Nihayet o kendi hakkını müdafaa-
dan aciz bir insan değil ki ben tutup ona avukatlık edeyim, icabederse başka türlü yardımda bulunayım. Akli selimimin bütün baskısına rağmen yine dehşetli bir sinir buhranı içinde kalkar, küfrederek — bu küfrü kime ve neye ettiğimi hiçbir zaman kimse anlamaz — ordan savuşurum.

Sâdede gelelim. Nâzım Hikmet devam ediyordu

— Bir de at kestanesini tanırım, o da kestaneyi verdikten sonra... Çiçeklerden gül, papatyayı bilirim.

Emin bey sordu

— Fesleğeni?

O yine şiir saçan bir dinamo gibi konuştu

— Fesleğen mi? Böyle münasebetsiz bir şeyi ilk defa duyuyorum.

Onun konuşurken söylediklerini cıgara kutumun arkasına, defterlerime, velhasıl nerde boş, yazılacak bir yer buldumsa kaydettikten sonra hatıra defterime aldım. Şimdi harıl harıl daktilo yazıyor. Ben de karıma mektup yazacağım.

6 . 4 943

Gece. Nâzım Hikmet daktilosunun başına geçti karısına mektup yazacak. Makinaya kâadı takarken dedi ki

— Benim hakkımda yazdıklarınızdan en hoşuma giden hangisidir biliyor musunuz? — Çünkü yukarıdaki yazıları ona az evvel okumuştum —

— Hangisi?

— Daktilodaki maharetim. Onu o kadar takdir edilsin istiyorum ki...

Gel de gülme. Dedim ya, bu adam bambaşka adam vesselam. Eğer beşeriyetin «ümmet» devrinde gelseydi mutlaka peygamber olur, yeni bir din uydurur, bir alay serse-riyi fisebilillah boş göklerde mevcut olmayan kadiri mutlaka tapındırırdı. Kabahat onda değil, bütün kıymetleriyle, bütün cami, kilise ve havralarıyla, bütün papazları, hahamları ve hocalarıyla, bütün girdi çıktıklarıyla iflas eden müflis zülcelalin onu geç yaratmasında...

Karıcığım,

Sana bunları her nedense biraz da yüzüm kızararak, fakat beni sevdikleri zaman sevineceğini bildiğim için yazıyorum.

Haydi hoşça kal bir tanem, sevgilim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>
(İmza)

*Sana Raşit'in — kendi isteği üzerine — son yazdığı
şiiri de yolluyorum.*

4 NİSAN 1943

Karşıda orman.

— Dalgalı bir deniz —

Gökyüzünde bulutlar

kalabalık ve gazaplı bulutları gökyüzünün.

Benzin kokulu homurtusuyla rampada inatçı bir kamyon
gibi,

inatçı bir kamyon gibi insanı kızdıran bu Nisan gündüzünün

ümitsiz ve allahsız yalnızlığında

senden ve parke döşeli sokaklardan uzak

bir gurbet hapishanesinin penceresinden bakmak dünyaya.

Tiren geliyor.

Hasret götürüp, hasret getiren geliyor.

Tiren geliyor.

Beni de al götür

al götür beni de

güneşine ve tozuna kurban olduğum memlekete!

Birdenbire karardı içim,

karagözlümü sanki elimle topraklara vermişim.

Daha bir hayli zaman

mektuplar taşıyacak beni sana,

seni bana.

Daha bir hayli zaman istasyonda kampana

tirenleri bensiz kaldırarak.

Bilsen ne kadar özledim seni.
Yaz günleri kaldırıp tül perdeni
kıpkırmızı doğan aya
daha bir hayli zaman bensiz bakacaksın,
bensiz üfleyip lambanı
bensiz yakacaksın!

Baharın bütün ihtişamıyla başladığı bir akşam
portakalların ötesinde doğan aya bakarken pencerenden
uzak, çok uzak istepelerde ölen
çamur ve kara gömülenleri düşün.

Onlar

— ana, baba, sevgili ve kızkardeş yüreklerinde —
bir kurşun yarası gibi bırakıp yokluklarını
gittiler.

(Hasret kıyamete sözü artık onlar içindir.)

Biliyorum

ağlarken gülen yaşlı gözleriyle bahar geliyor,
yaz gelecek,
üzüm mevsiminde ben.

Fakat onlar...

Yani öksüz çocukların kurşunlanmış babaları
unutulacaklar resmi tebliğlerde.

Karşıda orman.

Gökyüzünde homurtulu mosmor bulutlar.

4 Nisanda dünyamız böyle...

Elbette yırtılacak bu kurşunilik
elbette parlatacak bahar güneşi ıslak ağaçları
ve tuza banarak

çağla,
taze badem yiyeceğiz elbette...

Orhan Raşit

Orhan Kemal 24 Eylül 1943'de Bursa Cezaevi'nden çıktı. Cezası sona ermişti. Nâzım Hikmet onun çıkışından birkaç gün önce Piraye'ye yazdığı mektupta şöyle diyor

Raşit Kemali önümüzdeki pazar günü çıkıyor. Sana çok çok selâm etmektedir.

Artık ben hapis hanede bilfiil yapyalnız kalıyorum. Senin fotoğrafların ve mektupların, Kemallerin mektuplarıyla aylar ve yıllar geçecek.

Nâzım Hikmet'in Piraye'ye yazdığı 11.10.943 tarihli mektupta da şu satırlar var

Raşit'den mektup aldım, kendisi ve karısı sana çok çok selâm ediyorlar. Benimle birlikte üç yıl yaşamış bir insanın ilk ayrılık mektubu olması dolayısıyla enteresan bulacağımı sandığım için mektubu sana yolluyorum. Bir de burdan gitmeden üç gün önce bir şiir yazmıştı, saklaman için onu da yolluyorum.

Adana, 29 9 943

Üstadım,

Bugün şimdi şu anda, şu satırları yazarken, evde, evin damındayım. Önümde Adana'nın en işlek caddesi. Yollar dehşetli kalabalık. Hava müthiş sıcak. Ama bildiğin gibi değil. Hani elli ikinci koğuştaki en sıcak ayların, tahtakurusu

dolu, insanı boğan geceleri vardır; aynen öyle. Gecelik entarimin altındaki çıplak bacaklarımı birbiri üstüne attım. Aradan dakika geçmedi, ılık ve sinirlendirici bir ter yapış yapış sıvandı..

Evet, memleketimde, bir zamanlar dehşetli sevdiğim arkadaşlarımın kokladığı havayı koklar gibi, kelepçesiz bir hürriyetle kokluyor, önümden akan insan seline bakıyorum.

Kimler ve neler geçiyor! Tesadüf, en sevdiğim, vaktiyle en çok şakalaştığım ve sohbetlerinden en hoşlandığım birkaç sabık dost geçiyor. Ufak bir işaret, hafif bir çağırış onları bana baktırmaya kâfi. Fakat, fakat üstadım, hayır... Olmadı, olmayacak... Onları çağırarak, yani, «Ey eski dostlar! Ben geldim... Bakın ben artık hürüm! Bakın burada oturuyorum... Beni ehemmiyetle, bilhassa ehemmiyetle tebrik etsenize...» falan gibi tuhaf bir anlama geleceğinden korkarak onları çağırmiyorum. Eskiye nazaran herhalde müthiş bir farkla yükselmiş bir izzeti nefis, bir gurur, bir «arzulmayan insanların» küskünlüğü içinde bütün bu hay huydan, bütün bu bir alay eski dost grubundan kaçıyorum. Emin ol, senin yokluğunu müthiş bir yara acısıyla içimde taşıyorum ve uzun seneler de taşıyacağım. Sen yalnız imanlı bir sanatkâr değil, her şeyden, hepsinden daha fazla insandın, dosttun... Senin büyük dostluğunu senden ayrılmakla bütün realitesiyle duyuyorum. Bazen sükût en beliğ ikrar veya ifade tarzıymış. Susacağım üstadım, seni hapishane duvarları arasına bırakmak azabının bütün ıstırabını işte çekiyorum.

Evimizin damı — ki benim şimdi oturmakta olduğum yer — dar bir sokağa baktıktan sonra, hemen solda mütemadiyen insan akıtan ve keyfince bütün ikinci sınıf vilâyetlerde müşterek olan kıyafetleriyle akan insanların cad-

desine nazır. Karşı kahvede bir polis oturuyor. Bu adam hayatımdaki bir hadiseye mufassalan alâkadar olmuş bir insandır. Şu, hani bir tarihte intihar maksadıyla kendimi vurduğum gece önüme çıkıp, «Be birader, kendini öldürmel istiyorsan elektrik tellerine tutun!» diyen adam. Her polisi gibi, yalnız dakikalarla beraber akan hadiselerle alâkadar olup, bilhassa maziyi pek az düşünen bir polis şüphesiz.. benden haberdar bile değil. Hararetli hararetli bir şeyleri anlatıyor bir arabacıya.

Karşıda, eczahanenin köşesindeki hoparlör baso sesiyle bana mütemadiyen Bursa hapishanesini hatırlatmakta.

Neyse Nâzım Hikmet... Bu sırada kardeşim geldi. Elinde bir şişe kırk dokuzluk... Karım, kız kardeşlerim damı oturduğumuz yere masayı hazırladılar ve biz iki kardeş sofrada oturan yakınlarımızın neşesi, kahkaha ve konuşmalar arasında içtik.

Bu satırları evimde yazıyorum. Evim bir tek odadır ibaret. Dayımların büyük taş evlerinin bir göz odası. Mobil yemiz hiç de fena değil. Üstü iyi bir örtü ile kaplı bir sedir, yanında beyaz bir karyola, üzerleri pöti kare bez geçirilmiş minderleriyle iki tahta iskemle ve bir halı — bu henüz yere yayılmadı — iki kilim, saat, bazı resimler, senin yağlı boya yaptığın iki köşe yastığın v.s.

Şu anda ben karyolada oturuyorum. Karım karşımda sedirin ucuna ilişmiş, Yıldız'ın bayramlık entarisini yetiştirmeye çalışıyor. Onu bilhassa süsledim, mütemadiyen seyrediyorum. Bana bu beş senelik ayrılığa dair hikâyeler anlatıyor ve soruyor

— Raşid, Nâzım ağabeyime ben mektup yazmayayım Sen yaz. Benim yazım iyi değil.

Israr ediyorum. Razi oluyor. Tekrar soruyor :

— Peki ne diyeyim? Ağabey mi, amca mı?

— Ağabey! de..

Tam bu sırada kızım, örme sepetten arabasını iterek karyolama yanaştı

— Haydi baba araba geldi...

— Mektup yazıyorum kızım... Beklesin azıcık arabacı!

Ve arabasını sürüp ayrılırken :

— Peki babacığım, diyor. Yarım saat sonra gelir araba!

Tabîî anladın; arabacılık oynuyoruz kızımla. Onu çok seviyorum. Öyle zeki ve öyle güzel ki... Bugün saat öğleden sonra ikiye kadar pek resmiydik... Az evvel ona harekâtında tam bir serbesti verdim. Şimdi bülbül oldu. Meselâ Yıldız sordu annesine

— Anneciğim mendil ver!

— A! Yıldız, veremem... Saat başı bir mendil veremem.

— Peki, peki, verme söyleyen ben değilim...

Karım

— Raşit, diyor, bara filan gideyim deme... Vallahi

Yıldız'ı elinden tutar gelir seni rezil ederim...

— Yapabilir misin bu kabadayılığı?

— Tecrübe et...

Yıldız soruyor :

— Anne elmanın içine kurt nereden gelir?

Annesine meydan vermeden izah ediyorum — bilhas-
sa izah ediyorum — ve ona bir büyük insan muamelesi ediyorum

— Dinle kızım! Elmanın bir tarafı çürür çürüyen yerde kurt olur...

Ona, elmanın bünyesindeki yıpranmanın biyolojide, bilmem ne lojide izahını yapamam elbette. Tabîî bu «elmanın çürüyen yerinde kurt olur» sözünü, iri kahverengi benekli gözlerini açarak ve büyük bir dikkatle dinliyor. Fakat mutmin olmadığı belli.

— Ben kurt nasıl girer diye sordum, babacığım?..

Demek istediği ve benim de cevabımın kifayetsizliğini, cahilliğimi yüzüme vuracağıydı. Fakat hâlâ bütün laubaliliğimize rağmen bir hayli resmiyiz.

Velhasıl her an, her dakika onun zeki müdahalelerini, annesinin lisanındaki tashihlerini beyanı mütalealarına şahit oluyor, gülüyordum.

Akşam indi Nâzım Hikmet. Mektubumu bugünlük kısa keseceğim. Yazacak o kadar şey var ki sana her hafta neşeli mektuplar yazmaya çalışacağım. Şimdi Yıldız'la annesine sana yazdığım mektubu okudum. Neşe ve zevkle dinlediler.

Kızım annesinin arkasından başını uzattı :

— Bir şey söyleyecektim ama...

Durdum güldüm

— Söyle kızım!

— Başka zaman söylerim...

— Şimdi söyle mektuba yazacağım...

— Başka zaman yazarsın...

Israr ettim, güldü.

— Ben öksürdüm, dışarıya baktım...

Karım bir sürü roman okumuş. Hattâ bunların isimlerini bir tarafa yazmış. Hepsi de macera romanı veya şu Esat Mahmut v.s.'nin romanları... Her ne olursa olsun... Bir defa roman okumaya heves etsin, onlardan zevk almış ya... Meselâ *Kira Kiralina*'yı da okumak için başlamış fakat canı sıkılmış bırakmış...

İşte böyle Nâzım usta... Müsaade et mektubumu bitireyim. Çünkü yarın bayram, çarşıya gideceğiz. Biraz ufak tefek ve bu mektup işi var.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>
İplik meselesine — yani üç yüz elli lira meselesi —

annem razı olmakla kalmadı sana dua etti. Bu vaad beni bir hayli sağlam vaziyete soktu. Yani : «hayatta dayanacağı olan» insanların gönül rahatı ile, başkalarından itibar görmek meselesi.

Diğer taraftan herhangi bir işe girmek mümkün olacak.

Arkadaşlara teker teker selâmlar... Bilhassa Çorbacı'nın gözlerini hasretle öper, yakın tahliyeler beklerim.

Karım gene mektup yazmaktan vazgeçti. Kusura bakma. Sana ve Piraye yengeye yazacak. Bu kadar az şey içinde öyle mesudum ki üstat... Yalnız, evet yalnız seni orada, hapisanede düşünmek azabı! Gözlerini öperim büyük ve insan dostum.

Raşit

Memedali beye ve diğer gardiyan beylere selâmlar... Memedali beyin yeğenini aramak işini unutmadım. Hele şu misafirlikten bir kurtulayım...

KOMİK HÜRRİYET

Evet

Demek

Demek üç gün sonra

Evet

Senin dediğin

«Komik ve tatlı

HÜRRİYET!»

«Cânım efendim

üstadım benim!»

Beton, demir ve tozlu ampulleri bırakmak birtakım insanlara!

34 / Orhan Kemal

Evet

bu hürriyet,
kampana, kilit gıcirtısı ve gardiyanlar
bütün bu şeyleri arkada bırakabilmek hasreti!

Fakat

sana mavi göklerin altından bakmak
seni hapishanede bırakmak!
Demirsiz ve kilitsiz,
ampulleri tozsuz ve gardiyansız bir başka nevi hapishanede
ben.

Evet

senin dediğin hürriyet
KO-MİK!

Trenler gelir, gider
istediğin caddeye düşürebilirsin gölgeni...

Hangi hürriyet?

Geç efendim
ilâhi üstadım benim...

Bursa Cezaevinden ayrılırken
24 Eylül 943

(Yeni Dergi, Ağustos, 71)

KÖYLÜ-İŞÇİ YAZARI ORHAN KEMAL

Mehmet Doğan (d. 1931) eleştiri alanındaki çalışmaları, özellikle şiir üzerine tartışmaları ile ilgi çeken bir eleştirmen. Orhan Kemal'in yazarlığa yeni başladığı yıllara değinen aşağıdaki yazısı getirdiği bilgilerle olduğu kadar, savunduğu görüşle de önemlidir.

Ufacık bir Anadolu kentinde polis peşinizde mi? Meyhanede kadehinizin içine mi giriyor? Belediyede elektrik borcunuzu yatırırken bile hemen yanınızda mı, sizden daha yoksul elbisesi, sizden daha ezik haliyle? O küçük kentin kebabçısı, birahanesi, sokağı, parkı iki kişiyi alamayacak kadar daraldı mı sizin için?

Ne yaparsınız o zaman? Arkadaş? Yürek işidir. Kimi akıl vermeye kalkmıştır, kimi sizi görmemek için kaldırım değiştirmiş, ya da yanlış sokağa sapmıştır. Suçlayamazsınız. Kızarsınız belki, ama ne geçer elinize ardından koşup yakałasınız, konuşmaya zorlasanız? Acı bir gülümsemeyle bırakırsınız gitsin kendi küçük hikâyesini yaşamaya. Belki de zorunludur buna. Kimbilir onu bu yabancılaşmadan kurtaracak, arkadaşlıktan da büyük bir şey — diyelim, kendisinin de o duruma düşmesi — gereklidir.

O küçücük kentin parklarından, sokaklarından, aşevlerinden, meyhanelerinden, lokantalarından, kitaplıklarından kovulmuşsunuzdur böyle dolaylı bir şekilde. Gidecek tek yeriniz vardır : EV. Sıcak bir yuva — siz öyle düşünürsünüz.

nüz —; bu insan insanın kurdu dünyada sizinle *sırt sırta* vermiş bir eş; kaderleri, doğumlarından sorumsuz oldukları için size bağlanmış çocuklarınız... Kafanızdaki büyük şiirleri, romanları, büyük insanlık ve dostluk özlemlerini, sağlıklı bir dünya hayallerini ufacık, görünür görünmez bir çekirdeğe dönüştürürsünüz. Büyük oğlan sizin kadar kötü koşullar içinde yetiştirmeyeceği için geleceğin yılmaz bir toplum savaşıcısı olacaktır. Son çocuk, bir elektrik mühendisi olacaktır, santraller kuracaktır Anadolu'nun karanlık köylerine ışık götürecektir. Sizse tarihin bu karanlık çağında, kendi çağınızda omuzunuza yüklenmiş ağır yükü sonuna kadar götüreceksinizdir karınızla. Koskoca bir dayanaktır o size : «Çelikten bir duvardır sevgin bana.»

Ve o küçük Anadolu kentinde, o yeteri kadar dut yaprağı, yeteri tazelikte dut yaprağı bulamayan ipek böceği, yaşamak denen o büyük zorunluluk altında ne kadar küçük, ne kadar ince olursa olsun kozanızı örmeye devam edersiniz. Başka türlüünü yapamazsınız ki! Zorunlusunuzdur buna.

Orhan Kemal'i düşünürken aklıma hep bunlar gelir. 1946-48 yıllarının Adana'sı : coğrafya kitaplarında «Türkiye'nin dördüncü büyük şehri», İstanbul, Ankara, İzmir'den sonra 100.000'i aşkın nüfus. Fabrikatörü, toprak ağası, mirasyedisi, pek az küçük memuru, pek çok un-pamuk fabrikası işçisi, ondan da çok ırgatı ile Adana. Yazlık barlarında «artist»lerin ayakkaplarındaki çiviler batmasın diye topuklarının altına 500'lükler katlanan Adana. Metresinin sigarasını 100'lükle yakanların Adana'sı. Her cuma Köprübaşı'nı, Kalekapısı'nı dolduran ırgat pazarları. Köprübaşı'nda Çiftçi Birliği binasının duvarları dibinde dönen ırgat alışverişleri. Hinoğlu hin elçiler, ırgatbaşıları. Sarıçam'dan, Seyhan'ın durgun yerlerinden kalkan sivrisinek bulutları. Sıtma Mücadele'nin, Trahom Mücadele'nin kapıları önünde birikmiş şiş

karınlı, kan çanağı gözlü çocuklar. Sıcağın, tozun, pisliğin vıcık vıcık yoğurduğu bir Adana. Kebapçı dükkânları, kebabçı dükkânlarında koca yelpazelerle ateşi yelleyen kebabçı çıraqları. Seyhan kenarına sıralanmış yazlık sinemalar, akşam üstleri «kızlar»ın sahneye dizilip fasıl geçtikleri sazlar, ve yazlık barlar.

Her küçük Anadolu kentinde olduğu gibi Adana'da da, her gün sokakta görmeye alıştığınız, görünce hemen herkesin tanıdığı, sanki o kentin ayrılmaz bir parçası olmuş tipler vardı. Kişiliksiz kalabalık içinde sivrilmişlerdir bunlar. Hep beyazlar giyen; saç, bir tek teli bile görünmemecesine beyaz bir şalla örtülü gezen; ama bunu bugünkü «sıkmabaşlar» gibi bilinçsizce ve bir ard niyetle değil, kendine yakıştıran bir genç kız vardı. Kimdi, kimin nesiydi bilmiyorum ama Adana'nın yoksulluğu, pisliği içinde yadırgatıcıydı. Paçaları kırmızı şeritli pantolonuyla, eline geçirdiği madalyaya benzer her parlak şeyi takıp takıştırdığı yırtık-pırtık ceketi, itfaiyeci şapkasıyla sokak sokak dolaşan Deli Çavuş vardı. Demirspor'un Aslan kalecisi Telli vardı. Arif Dino vardı dağ gibi koskoca gövdesiyle, ceketi kolunda, gözlüğü dağınık saçlı tepesinde dolaşırdı.

Bir gün bir başkasını daha tanıttılar bize koltuğunun altında daima bir gazete ya da kitap, hızlı hızlı yürüyen, zayıf, eski elbiseli, fötr şapkalı bir genç adam Orhan Kemal'di bu. «Komünist» demişlerdi. Hikâyeciymiş. Nâzım'ın öğrencisiymiş, o öğretmiş hikâyeye yazmasını. Hikâyeciliği, insanlığı, yoksulluğu hep bu sıfattan sonra gelirdi tanıtılırken. O yılların Adana'sını bilenler bu sıfatın nasıl korkutucu, nasıl insanın etrafını bir anda boşaltıcı bir şey olduğunu bilirler. Bu, yalıtılmışlığın bilincinde, daha çok etrafın ilgisini çekmemek için etrafıyla ilgilenmiyormuş gibi görünen genç, zayıf adamın küçük zeki gözleriyle hepimizi, bütün yoldan geçenleri teker teker incelediğini farketmiş-

tim. Konuşmak, tanışmak için çaba göstermez, gösteremezdi, ama yanına gitsem, «merhaba,» desem gözlerindeki sıcaklığın azalmayıp artacağını hissederdim. Zaten kalabalığa, herkesin gittiği gazinolara, kahvelere girmezdi pek. Kalabalıktan kovulmuş, korkunç bir tek başınalığa sürülmüş bir hali vardı. Bazen işçi arkadaşlarıyla rastlardım ona. Sarı saçlı, uzun boylu bir badanacı vardı sık sık beraber gördüğüm. İmrenirdim bu dostluğa, kıskanırdım arkadaşlarını. O günler, sanırım «Uyku» adlı bir hikâyesini okumuştum «Görüşler» dergisinin eski bir sayısında. Bir çıırır fabrikasında gece vardiyasında çıırırın üstünde uyuklarken bıçakların arasına düşen bir çocuğu anlatıyordu yanılmıyordum. Çok iyi tanıdığım bir çevreydi bu; bu kadar gerçek, bu kadar dokunaklı anlatılışını o çevrenin, inanılmaz bulmuştum. Büyük bir hikâyeciye o gözümde. (Yine de öyledir.) Ama onunla tanışmak, konuşmak için bir liseli cesaretimden başka şeyim yoktu henüz.

Yazın pazar günleri, halkın gezinti yeri olan, arazözlerle sulanmış *Asfalt Cadde*'de karısı ve çocuklarıyla bir faytona kurulur — faytonun körüğü açık olurdu çokça — gezintiye çıkardı. Görebildiğim tek lüksü buydu.

Salı geceleri Halkevinin alt salonlarından birinde edebiyat toplantıları yapardık. Genci, yaşlısı bütün Adanalı aydınlar katılırdı. Şiirler, tartışmalar, hikâyeler. Birkaç defa da Orhan Kemal gelmişti. Yine o işçi arkadaşlarıyla kapıdan girer girmez ilk masaya oturlardı. Konuşmazlar, dinlerlerdi hep. Onlar içeri girince bir süre sessizlik olurdu. Kimse yanlarına gitmek ya da bir soru sorup konuşmalara katılmalarını sağlamak yürekliliğini gösteremezdi. Belki de istemezlerdi.

Sonra Ankara'ya gittim liseyi bitirip, Dergilerde daha başka hikâyelerini okudum Varlık'da yılın (1948) en be-

ğenilen hikâyecisi seçilmişti. Sömestr izninde Adana'ya döndüm. Verem Savaş Derneği'nde çalışıyordu. O sıralar Erciyes Palas'ın oralarda bir sokağın içinde küçücük bir odası vardı Derneğin. Orhan Kemal de tek memuruydu o büro-
nun. Bir gün bir arkadaşla bütün cesaretimizi toplayıp girdik odasına, kendisiyle tanışmak istediğimizi söyledik. Ayakta karşıladı bizi. Masasının yanında tahta iskemlelere iliş-
tik. Çay söyledi bize. Gençlerin kendisini görmeye gelişine sevinmiş bir hali vardı. Alçak sesle konuşuyordu. Ben, sesini duymak, onunla bir arkadaş gibi konuşmak mutluluğunu duya duya dinliyordum. Sonra bizim de bir şeyler yazıp yazmadığımızı sordu. Bir şiirimi okudum ona. Anadolu kadınlarının kötü kaderinden söz eden bir şiirdi. Bir daha okuttu mu şiiri bilmiyorum, ama sonunda övgüsüyle yüzümü kızarttı, pişman oldum okuduğuma.

Yine görüşmek umuduyla ayrıldık. Ben Ankara'ya döndüm. Yaz tatilinde Adana'ya döndüğümde o, evini barkını toplayıp İstanbul'a göçmüştü. Orhan Kemal'le ilk ve son buluşup konuşmamız böyle oldu.

Orhan Kemal'e dair anılarım diye anlatmadım bunları. Fikret Otyam'ın çok haklı olarak yazdığı gibi, sağlığında arkasından atıp tutanlar, onu küçümseyenler, onu koyu bir yoksulluğa mahkûm edenler yapsın o işi. Bir ölüden yararlanıp kendilerinin ne mene önemli kişiler olduklarını yaymaya çalışsınlar.

Benim istediğim, sanatçının ilk yetişme yıllarının onun ilerdeki kişiliği, sanatçı yaratılışı üzerinde nasıl silinmez izler bıraktığını göstermektir.

Yalıtılmışlık, çaresiz bir yalnızlık, giderek insanlardan kaçmaya, dar bir çevrenin içine sığınmaya götürür insanı.¹

O daracık çevrenin içine tıklılır kalır insan. O çevre dışındaki her şey, koşullar değişmiş bile olsa, ilk anda bir düşman, ya da en hafifinden yabancı gözüyle görünür ona. Bu kötü koşullar insanın yaşamım, ekmek kavgasını da etkileyecek derecede ise bir sanatçı bile olsa kurtulamaz insan onun bu kötü etkilerinden. Sonunda eseri de tıklılır bu dar çevrenin içine.

Orhan Kemal de biliyordu bunları. İstanbul'a göçüşü, geçim sıkıntısı sorununu çözmek yanında daha çok bu nedenle olmuştur Adana'nın üç adım gidiverse bitiveren, her adımda peşinden ayak sesleri duyduğu sokaklarından kurtulup büyük kent havasına kavuşmak.

Belki bir dereceye kadar kavuştu da buna. Ama bu geniş çevrede, bu içlerinde kaybolacağı, her an tanınıp parmakla gösterilmeyeceği kalabalık içinde yakasını bırakmayan bir şey daha vardı yoksulluk, ekmek kavgası.

İşte Orhan Kemal'in gerek insan, gerekse romancı olarak asıl dramı burada başlamaktadır. Babasıyla birlikte sürgünde geçirdiği ilk gençlik yıllarının, daha sonra Adana'da türlü işlere girip çıktığı yoksulluk yıllarının, beş yıl hapisliğin, ardından yine Adana'daki yalıtılmış, cendreci içindeki yılların ürkekliğini, yalnızlığını atamamıştır üzerinden. Girgin, yırtıcı bir insan olmayışı, anlayışsız ve sömürücü Babıâli esnafından yediği her darbeye, bu darbeye karşılık verecek, onu altetmeye çalışacak yerde, kendi içine, sayıları pek az dostlar çevresine kapanmaya itmiştir onu. 1950-60 yıllarının o çok zor politik koşulları içinde bu çevre de daraldıkça daraldı. Kendisi için bir şey istemeyen, ama kendisine verileni kat kat ödeyen bir insan olarak kal-

icine doğmuştur, onun içinde yetiştiği sudur bu yalnızlık. Kişiliğinin bir parçasıdır. Orhan Kemal ise zorlanmıştır bu yalnızlığa, yalıtılmışlığa.

di hep. Eserlerinin kavgasını vermedi, kavgasını eserleriyle verdiği inanıyordu.²

Ne var ki, hikâyelerinde, romanlarında anlattığı yoksul insanların, küçük memurların, kenar mahalle insanların çevresinden çıkamayışı, bir kendini tekrara varacak kadar o çevreye bağlı kalışı, o çevrenin dışındaki yaşam'a ve insanlara kapalı kalması, onları gereğince tanıyamaması sonucunu doğurdu. Aıştığı, yıllardır tanımaktan gelen güven duygusuyla bağlı olduğu çevrenin dışındaki dünya yabancıydı ona. Hep bir ürkeklikle, inanmazlıkla, güvensizlikle baktı bu dünyaya. Kendini rahat hissetmedi onun içinde. Tıpkı büyük kentlerde askerlik yapan köylü delikanlılarının köyünden başka yerde rahat edemeyişleri gibi. *Kalleşti* kent.

Bu yüzden İstanbul'da hep Adana havasını yeniden bulmak, yaratmak özlemiyle yaşadı. Adana kebabı, çiğ köfte yapan kebabçı dükkânları, kahveler, tavla partileri, Adana ağzı konuşmalar... Bunun romanlarına yansıyışı ise, büyük kentte (İstanbul) yaşarken, büyük kenti anlatmaya çalışırken, küçük kentin (Adana) içine kapalı ortamını vermesi biçiminde oldu.

Büyük kentlerin kanı, kalabalık caddelerde, büyük fabrikalarda, doklarda, limanlarda atar. Şehrin, oralarda soluk aldığı duyulur, etrafını saran gecekonduardan, yoksul mahallelerden çok. Gecekondu semtlerinde köyden, küçük şehirden henüz kopamamış, yaşamın hızı karşısında tedirgin insanların arasında zaman yavaşlar sanki. Bir yanıla büyük kentin uğultusuna alışmış, o gürültü içinde ekmeğini

² Yıllarca önce, «Yeni İnsan» dergisindeki bir yazısını hatırlıyorum «Orhan Kemal kendini tekrar ediyor,» diyenlere kızgın, küskün bir cevaptı bu yazı. «Mademki kendimi tekrar ediyormuşum, okumayın beni, ne okuyorsunuz? Halk anlıyor beni,» gibi bir şeyler söylüyordu.

çıkarabilen, öbür yanıylaysa kopup geldikleri küçük kentlerin, kasabaların, köylerin ağır ilerleyen, karmaşasız yaşamını parça parça renkler halinde sürdüren insanlar yaşar oralarda. Bir bakıma toplumumuzun genel yapısını belirleyen birer örnektirler.

Orhan Kemal, İstanbul'dayken, İstanbul'u yazarken bile Adana'yı anlatmıştır derken bunu söylemek istiyorum. Bu yüzden yazarlık yaşamının yirmi yılını geçirdiği İstanbul'un değil, gözünü topluma ilk açtığı yer olan Adana'nın yoksul halkının yazarı olarak, işçi sınıfından çok kenar mahalle semtlerinin köylü-işçi yoksul tabakasının romancısı olarak anılmalıdır Orhan Kemal.

Kendi yaşamının romanını yazarken bunu verecek miydi, bilemeyiz. Ama Orhan Kemal üzerine yapılacak bir incelemenin, kişiliğini ve dolayısıyla sanatçılığını yoğuran o «zor yıllar»la başlaması; romanlarındaki, hikâyelerindeki tiplerin bu açıdan değerlendirilmesi zorunlu görünüyor bana.

(*Yeni Dergi*, Aralık, 75)

ÜÇ ONLUK

Orhan Kemal'in ölümünden önce Varlık dergisinde yayımladığı bu hikâye yazarlığının son ürünlerindendi.

— Ama, dedi, vallahi kızım!

Büyük kentin çok büyük ana caddesinden sağa sapan daracık bir sokak aşağılara inilirken birden sola sapılıyordu : Üçüncü apartmanın bodrum katında, küçücük bir odaydı. Saçlarının yarıdan çoğu ağarmış adam, dindiremediği korkunç bir coşkunluk içindeydi. Oysa evde kırkına basmış karısı, evli kızı, üniversitede oğlu, orta ve ilk'in ilk sınıflarında iki oğlu daha vardı. Bunlardan başka damar sertliği, geçirilmiş enfarktüs, zaman zaman alkol koması, akciğerinde duman mı, leke mi...

— Yaşım da küçük, haberin olsun!

Tırnaklarının özenle düzeltilip kız pembesiyle hafifçe boyanmışlığı, kurt kapanından kurtulmak istercesine odanın koyu griliğini şiddetle tekmeleyen çocuk bacaklarıyla çırpınıyordu.

— Vallahi kızım, billâhi kızım. Yaşım da küçük!

Adam gözlüğünün ardında duvar duymazlığı, ama çıldırılmış bir boğa azgınlığı içindeydi.

— Yirmi diye yalan attımdı sana, gözlerim çıksın ki ha!

Duvara vuran gölgeleri altüst olup duruyordu ya, gözlüğünün ardındaki adamın gördüğü yoktu. Sımsıkı kavramıştı, düşünmüyordu, düşünemiyordu bu isin sonunu. Düşünmek, düşünebilmek için duymak gerekti. Duymuyordu ki!

— Vallahi on beşimi yeni bitirdim, billâhi yeni bitirdim!

Büyük kentin derinlerden, çok derinlerden geliyordu uğultusu. Duymuyordu bunu da. Oysa özel bir şirketteki masası başında ne de ılımlıydı! Büyük caddelerden birindeki kahvenin camı ardında sokağı seyrederken bir gün böylesine büyük bir kentin ufacık odasında başına gelecekleri söyleseler inanmazdı. Kaldırımından mini etekliler geçerlerdi çokluk. İçi kaynayarak, birtakım ayıp, müstehcen duygular kaynaşırdı içinde ama, bunlardan herhangi birini kabuğu soyulmuş muz gibi kollarının arasına alabileceğini düşünmezdi. Kızı, oğulları, torunu vardı. Kim döner bakar, hele hele kim uyardı ki ona?

— Bana göre hava hoş ama, teyzem.. teyzem çok fenadır vallahi! Karışmam, sonra...

Birden acı, çok acı bir çığlık.

Adamın gözlüğü karyoladan uçmuştu yere. Yaşı yirmi değil de on beşmiş, teyzesi varmış, çok kötüymüş, karışmazmış, sonra ona...

Ağır ağır kendine geldi. Ne birtakım dilekçeleri, ne de hâkimlerin şakaya gelmez, sert yüzlerini düşünüyordu. Gazetelere bile yansıyacağı umurunda değildi. Düşünmüyordu ki; düşünemiyordu daha doğrusu. Boşalmış, pörsümüş, aptallaşmış... Kalktı, indi karyoladan.

Yanüstü kıvrılmış, çocuk avuçlarına hıçkırmakta olan kıza baktı. Neden ağlıyordu? Ya da hayır, elbette ağlayacaktı. Ama, şey.. on beş mi demişti? Teyzesi mi? Bilmiyor muydu buraya getirirken? Öteki bilmiyor muydu buraya gelirken? Teyzesi! Evet, bir şey değil, olabilir.. tek bir elli liracığı vardı cebinde. Kıza verse ona bir şey kalmayacaktı. Karısı pörsük yüzüyle «— Sana getir bir paket akşam gelirken,» demişti. Köşe başındaki bakkaldan iki paket cigarayla kibrit alsa bakkal herhalde bozardı elliliği. Kıza, belki de

üç onluk sıkıştırdı. Ya da kendi gibi çocuksu çantasına sokuverirdi. Çocuksuydu çantası. Omuzdan atma. İyi ama, mahkemede derdi ki, o beni aldattı asıl hâkim bey. Yoksa bu yaştan sonra ben... oğullarım, kızım, torunlarım... gerçekten de aldatmıştı. Yirmi yaşında, feleğin çemberinden geçtiğini sanıyordu. Herkesle giderdi sağa sola. İnanmazsan sor. Şoför Niyazi «— Bey baba, amma kıyaksın ha!» demişti. «At bir gün bizim Salih'in garsonyerine, alıver ifadesini!»

Bir cigara yakmak geçti içinden. Yoktu cigarası. Gelirken yolda, tek kibrit çöpüyle yakmıştı. Sonra da buruşturup atmıştı boş paketi bozuk parkelere.

Çıplak belden aşağısıyla ilişti karyolaya.

— Sus, ağlama!

— Ama biliyor musun şimdi...

— Ne şimdi?

— Teyzem!

— Bana, yirmimdeyim demiştin!

— Ne bakıyorsun dediğime?

— Suç benim mi?

— Benim mi?

— Ne senin, ne de benim. Sonra, şey... elinden iş gelmez, moruk diyordun...

— Herkes diyordu.

— Nasılmışım?

— Dert!

— Suç benim mi?

— Ne senin, ne de benim.

— Ya?

— Senin de, benim de!

— Teyzem?

— Gerçekten de, asıl suçlu o!

— Neden?

- Göz yumuyordu senin onunla bununla gitmene!
- Ne yapsın?
- Engellerdi oraya buraya gitmeni.
- Nasıl?
- Nasılını bilmem ama, engellerdi. Okula yollardı..
- Neyle?
- Yani paranız mı yoktu?
- Var mı?
- Bilmem.
- Koskoca adamsın. Belki de benden büyük çocuk-

ların var!

- Torunum.
- Ne?
- Torunum.

Ufacık elleriyle yüzünü kapadı

- Ayyy...
- Yaa..
- Demek kızın, oğulların, torunun?
- Evet, torunum.
- Peki, n'olacak şimdi?
- Ne n'olacak?
- Teyzem mahkemeye dayanırsa?
- Bilmem.

—
—

En iyisi, kötü teyzesine duyurmamak. Kızı, oğulları, torunu... elleri de damar damardı. Yüzü? Buna mı verirdi hâkim karı diye?.. Ayy.. buraya gelirlerken yolda rastlayanlar «Babası» diye geçirmiş olacaktı. Bir oğlan, favorileri yanak ortalarına dek uzamış, acar bir oğlan çaktırmadan «— Ek, gel bana!» demişti. İstese ekebilirdi. Sevmiyordu ki. Sevdği için takılmamıştı ki ardına. Ama ötekini de sevmiyordu, uzun favoriliyi. Hergele mi hergeleydi. Sonra

metelik bulunmazdı ceplerinde. Üstelik avuçları çok sert, kolları çok güçlü oluyordu. Hepsi de ya güreşçi, ya boksör, ya futbolcu, ya da basketçiydiler. Yenikapı, Kumkapı kıyıları, salaş meyhanelerin terkedilmiş loşluğu, kıyılarını şıpır şıpır döven denizin yosun kokusu...

Yer yer yırtık külotunu çıkarmıştı birinde Bakırköylü Erol. Ağlamış, «Yaşım küçük,» demiş, korkutmuştu. Yuh be, korkmuştu gencecik, sarışın oğlan da, şu moruk? «— Kart eşek!» diye geçirdi. Nefretle baktı «— Allah yazdıysa bozsun. Ağzı leş gibi kokuyor. Bütün gece bu kokuyla kollarının arasında ha?»

İçi bulandı, az kalsın karyoladan aşağı tükürecekti.

En iyisi, vereceği üç onluğunu alıp... Birinde balıkçı balta olmuştu Kumkapı'da. Bütün bir ellilik çekmişti : «— Sağlamcı mısın?»

Atmıştı «— Sağlamcıyım.»

Adamın elindeki bütün ellilik titremişti. Gözlerinin akaları kızarıvermişti birden, canavarlaşmıştı. Rakı kokusu yüklü soluğu ateş değmişçesine yakmıştı çocuk burnunu. Tıpkı tıpkı şu moruk gibi azgın boğalaşmıştı. Hemen de külotuna el atmıştı ki korkmuş «— Kızım kızım,» demişti. Buz kesilmişti adamın rakı kokulu soluğu.

— Haydi giyin!

— Sonra?

— Sonra çıkalım, bakkala uğrayalım..

— Ne var bakkalda?

— Para bozduracağım.

— Bana?

— Vereceğim.

— Teyzem?

— İdare edersin.

— Külotumun kanı?

— Çeşmede yıkarsın.

— Nerde kuruturum?

— Uzatma.

— Külotsuz mu giderim eve?

— Kim ne bilecek?

— Rüzgâr eteklerimi havalandırırsa?

— El'ne tutarsın.

— İyi ama, teyzem...

— Ne bilecek?

— Cin o be, cin! Ağzımı koklar, ceplerimi araştırır, soyar beni, her yanıma bakar...

— Baksın. Anlamaz ki!

— Kaç para vereceksin?

— İki onluk.

— Az.

— Ya?

— Üç onluk ver hiç olmazsa. Onunu sütyenimin içinde saklarım kendime, yirmisini kocakarıya...

— İyi ya, giyin, çıkalım!

— Uykum var.

— Akşam yakın. Gece uyursun evde..

Köşe başındaki bakkaldan iki paket cigarayla kibrit almaktan vazgeçti. Karısı bir paket «Sana» istemişti. Aldı. Kız

— Bana bir paket Hisar al! dedi.

Almamazlık edemezdi. Birinci içiyordu kendisi. Bir Hisar, bir kibrit, bir de Birinci aldı. Eve bir an önce gitmek isteyen, uyku dolu bir yorgunluk gittikçe bastırıyordu.

Yolda «— Teyzem ne bilecek?» diye geçirdi. «Duysa kıyametleri koparır. Susması için çok para lâzım. Bundaya nerdee?»

Adamın venleri patlak iskarpinleri ilisti gözüne. Bütün parası elli liraydı besbelli. Üç onluğunu kendisine vermiş-

ti. İki onluğun içinden bir Hisar almıştı, bir kibrit, bir Birinci, bir de Sana. Belki de elleri boş giderdi evine. Yarın sabah koskoca adam ne yapardı? Evden çıkarken, en azından bir onluk bırakması gerekirdi karısına. İlk'in birine gidene yirmi beş kuruş, orta'ya gidene elli, üniversiteye gidene de en azından bir beşlik vermesi gerekirdi.

Eli sütyenine gitti, üç onluğu çıkarıp birini geri verdi.

Adam gözlüğünün ardında şaşkın

— Ne bu?

— Al.

— Neden?

— Öyle.

— Nasıl yani?

— Uff al işte. Yeter iki onluk. Kafamı da kızdırma!

Aldı

— N'olur?

— Teyzem öyle edepsizdir ki!

Mahalleye girmeden, yolda ayrıldılar. Derinlerde akşam ezanı okunuyordu. Duymadı. Kapkara, çam isisi karasıydı yüreğinde kızın teyzesi. Ama kız korkardı herhalde dayak yemekten. Açılmazdı. Nereden bilecekti teyzesi?

— N'aber moruk?

Durdu Şoför Niyazi.

— Sağlık, dedi.

— Biçimledin mi?

— Soruyor musun?

Garsonyerin anahtarını uzattı

— Salih'e veriver.

— Kız nasıldı, kız?

— Yavru. Ama...

— Ama?

— O biçim işte. Bana gelinceye kadar...

— Demedim miydi? Analarından o biçim doğuyorlar şerefsizim.

Hava lodostan poyraza dönüyordu.

(*Varlık*, Nisan, 751)

OKTAY RİFAT

Oktay Rifat (d. 1914) bir önceki yıl «Şiirler» adlı kitabını yayımladıktan sonra, 1970'in ilk aylarında gene o kitabındaki havayı sürdüren şiirler yayımladı. Yılın ikinci yarısında ise sustuğu görüldü.

BİR AŞKA VURAN GÜNEŞ

Öyle sevdalar vardır, biter biter başlar;
Buruk tatlar vardır, ağızda sürüp giden;
Bir aşka vuran güneş kolayca batmıyor.
Yanıyor bin kollu şamdanı, tutuşuyor
Ufkunuzda camları göksel konağımın
Ve yaz akşamında buhurdan gibi tüten
Hanımellerinin morumsu buğusunda,
Bekliyor bahçenize dönük balkonunda,
Sarmaşık gülleri kokladıkça kırmızı,
Hüzünler, japon fenerleri arasında.

Öyle günler var, öyle anlar, hiç bitmeyen!
Nasıl bir ılık emmişler ki sevginizden,
Ansızın başka bir yüzle güzel, kopmuşlar
Büyük Irmak'tan, ayrı düşmüşler desteden,
Gitmişler bildiklerince, sonra durmuşlar
Yakamozlu dehlizlerinde o özlemin.
Ölümsüz günler onlar, bir hiçle beslenen;
Zaman dışı güvercinler, uçma bilmeyen;
Uzay ötesi ovalar, ayak değmemiş;
Başka bir mevsim, başka bir dal, başka yemiş.
Esirir kim bassa o toprağa ve kim tatsa

O yemişten. Balla dolar testi, açılır
 Açılmayan kilit, çiçeğe durur badem,
 Dolanır bilgelikle mutluluk yüreğe.
 Ak bir bulut bekler üstünüzde havada,
 Kuşlar iner devinme birden bitiverir,
 Çıt çıkmaz evrenden. İşte ortadasınız,
 Havuz, ağaç, deniz, ne varsa size göre.
 İşte aydınlık size göre. Kısarsınız
 Güneşi, gökyüzünü yakarsınız. Neden
 Sonra, uzaklarda çektirilmiş bir resim
 Gibi kalır aklınızda, gölgesiz, duru,
 Küçük bir bahçede susar gibi yaparak
 Karşılıklı gizemlere daldığınız gün.

(Yeni Dergi, Nisan, 67)

GÜNEŞİN KUŞLARI

Güneşin kuşları onlar, suya ve ıslak
 Otlara konarlar; derisinde öterler
 Balığın, ağlarda pul pul çırpınışında;
 Sallanırlar damlanın oynak beşiğinde
 Ve düşerler, yaprak dökümü gibi güzün,
 Akşamla sürülmüş ovasına denizin.
 Yaklaşır anılar çekilen gölgelerle,
 Uzatırlar kurumuş, ölü güllerini.
 Kime? Bütün aynalar gibi boştur, bomboş
 Arkası düşlerin, kemirilmiş geceyle,
 Tuzla ve rüzgârla oyulmuş delik deşik.

Yaş ve soğuk taşlara çökülür şafakla,

Dönmeye başlar çarkı atlıkarıncanın.
 Gelir geçer boncuk bakışlı, tahta atlar,
 Demirlerine bağlı dişlide dörtnele.
 Uçar kısır döngülerinin havasında,
 Tel tel iniltili, uzun kuyrukla yele.
 İşte damların yalnızlığı, işte özlem,
 İşte pişmanlık, koşuşmalar, bekleyişler!
 Geçerler çifte fenerleriyle bir orak
 Gibi biçerek çavdarını etimizin.
 Uçar kırlangıç ve akşama kalmaz düşer.

Ey üflemeden çalan kaval, koyunların
 Hangi dağın ardında? Testimdeki süte
 Hangi yayla kekiğinden sinmiş bu koku?
 Hangi memeden bu köpük? Unutkan körler,
 Uzatarak gökyüzüne değneklerini,
 Gösterirler gösterilmeyeni. Yoktur ki!
 Düşer boncuk gözlü, şafak yeleli atlar.
 Tel tel iniltili o kuyrukla yeleden
 Bir yankı bile kalmaz rüzgârlı ovada,
 Sıçrar sulara çekirgeleri yağmurun.
 Aşklar düşer, yalnızlık ve derinlik düşer.

BATAK

Gökteki uçurumdan başım dönse de,
 Sokulurdum az daha, az daha.
 Gömük yarı belimize kadar, büyük
 Yarı belimizden öte, cıvık
 Batakta. Bir sarmaşık gibiydi bataklık;
 Bir tuz ki aşımıza karışmış,

Oyar köstebekleriyle etimizi.
Kelepçelidir kirpiklerimiz,
Acır bir ışığa dönsek yüzümüzü.
Aydınlığa versek elimizi,
Uzuyor koyu bir katranla yapışkan
Parmakların ucunda ip gibi.
Ak bir güvercin alsak avucumuza,
İnim inim karayel yerine,
Güvercinin tüylerinde bataklık. Bataklık
En uzak ısıltılı yıldızda.
Çektik kentin yorganını üstümüze,
Düşler kurduk, düşlerimiz bataklık.
Ve bataklık kişiler sardı yöremizi
Suratları insana boyalı,
Bütün o alıp satanlar, üleşenler;
İçimizde açan karanfili,
Kara tırnaklı yaldızla kirleterek,
Sıkınca bir irin çıksın diye,
Yalnızlığa gömenler, ün tacirleri,
Bağnazlar, despotlar ve ödlekler;
Havasız odalarda duman kişiler;
Yoksulun cebinden aşırılmış
Beşlikleri yutturanlar altın diye.
Durgun bataklık, leş kokulu bataklık!
Atımı getirin benim, kılıcımı!
Bataktan dörtnele çıkmak gerek!

MELİH CEVDET ANDAY

Melih Cevdet Anday (d. 1915) kendisinde yadırganan olaylara uzak tutumunu sürdürdü, gazetelere, dergilere yazı vermedi. Son yıllarda yazdığı şiirlerini «Göçebe Denizin Üstünde» adlı bir kitapta topladı.

DÜŞÜNCELER VARDIR

Denizin mumları doldurdu geceyi
Yaşarken yonttuğum donuk bir kadın
Gibi iki el duruyor ufukta.

Düşünceler vardır kan göğünden ulu
Islak havada sabırsız ve rastgele
Sürekli bir şimdiki zaman içinde.

Bütün çiçekler kapandı, erisin,
Erisin saydamlık, gövdeni istiyorum
Sıçrayan göğsünü düşlerinde.

Boru çiçeklerinin arasında saklayın
İyi biçilmiş bir güvercin gibi
Süzülen yaşamlı göğü, beklesin.

Yaşarken yonttuğum donuk bir ölüm
Gibi yıldızların düşüp düşüp söndüğü
Gece. Yaşanmaz başka bir ölümle.

AY ÜZERİNE AÇIKLAMALAR

I

Ağır bir gül gibi bırakıp ağırlığını
 Yeryüzü çizgisinde duran ay
 Bulutlara değince hızlanıverdi
 Nâzım Hikmet'in küçük küçük adımları ile. Hız
 Siyah beyaz bir resimdir hep.
 Ve ay bulutları geçtikçe
 Bulutları geçtikçe, bulutları geçtikçe
 Bulutları geçtikçe hızlanıyor
 Şimdi saksının içinde.

II

Ay eskiden tanrıçaydı. Sonra
 Anaksagoras'ın şemsiyesi oldu
 İlk o buldu güneşin ayda yansıdığını.
 Bilimsel bir masaldır yansıma.
 Ve halk «eski-yeni ışık» derdi
 Yansımayı görürdü demek tanrıçada.

III

Uyku ilâcı alırdı çoban Endymion
 Ve beklerdi tanrıçayı
 «İri bir midye idi gölün dibinde
 Ay. Ağzı açık. Sularla sallanır
 Durur içindeki et. Ah uyurdum
 Koynumda saç kıl içinde bir kız
 Örtterdi üstümü düşle ıslak ıslak.»

IV

Ay bizim çobanımız dağımız
Erkeksiz kalmış tanrıçamız bizim
Baba evinin taşlığı
Gökyüzüne ilk baktıran bizi doya doya
Topraktan kurtaran
Başımızı dik tutan ilk sınavımız
Atalarımızın kafatası.

(Göçebe Denizin Üstünde)

BEHÇET NECATİGİL

Behçet Necatigil (d. 1916) bu yıl «kareler» diye adlandırdığı yeni bir tür denedi. Sözcükler arasındaki değişmez sıralanmayı ortadan kaldıran, okura değişik sözcük sıralamaları yaparak bir şiirden birçok şiir çıkarma olanağı veren bu tür olumlu yankılar uyandırmadı.

KARELER

66

Çırpınan	sular	o her gün
kuzu kuzu	aynı	siyasetgâhta
Şah İsmail	Gülperi	Arab Üzengi
bir kızı	veren var	bir ası verecek.

Dalgın işler	bir saraç	elinde bizi
eyerler	atlara	götürür
takılmış	geç kalmış	bir/ine gibi.

Son kement	ne vakit	son kâğıt
ne zaman	binse	düşer
boşalır	sabahlara	testiler
kalkmak	mucize	artık.

Katı	ne kaldı	kazı
bu hangi	zamandan	kalıntı kemik
kedere	yazılı	gerillalarız.

DİVÂNE DERKENAR

Kimin	elinde	kaside
kimin	elinde	gazel
kimi	çağırır	zülûf
kande	yok	gönül
kanı	hani	fincan.

Kimin	yanında	yâri
kimin	yanında	ağyâr
kime	yanar	bağrı
ağlar	bir kuş	kol kanad
sahrâ	da leylâ	kırılır
mecnun	gider	andan.

Kimin	dilinde	baki
kimin	dilinde	nedim
mercan	yaş	nâle
gözleri	inci	yâre
saplanmış	ok neye	düşer
kuşlar	benzer	ceylâne.

Kimin	yolunda	servi
kimin	yolunda	revân
kim	bu	hicranda dâim
kimin	şu	âteş ahlar
cânı	o	dîvân.

EVİLİLİK

Çıkar	yalnızlığından	boşluk	dönerken
bir yalnız	bir yalnızı	çeker	yalnızlığına.

HASSAS TERAZİ

Ben nerde a	dediysem
orda	a
önümde ibresi	sağa sola
kımıldayan terazi.	

Az uzağınıza	gittiysem
böyle daha iyi	göresiz
bir hafif yankı	denizler ötede
ses eder	siz.

Hep kendim için mi	bâzı şeyleri
gizlediysem	bilmeseniz
başka dünyalarda	a vardı
görülür hesâbı	ben/de a dediysem.

(*Yeni Dergi*, Ağustos, 71)

ÇATIŞMA

Yazıyorsa kendinden bağışlanır nasıl	kendini ötesi hangisi ayıracağız.	utanç gurur	bağışla ben
Büyür bencillik küskünlük nasıl	çıkamaz ümit sevgi gibi bir şey barışacağız.	yıkılır baraj	çöker kurtuluş

ÖLÜ BOY

İkide bir sert ses	biri/kim önler boyuna	dostluğu kötülükse dön.
Biri/kim dur devirir	tutulur ölü boy go home	çarpar geri kurşunlar.

KIRAĞI

İlçemizde bu hafta
taşra gazeteleri
gelmediler

gelenler gidenler
zaman uzar
gelen/siz.

Var mıydı
yanlarında
geldiler

kimlerle
unuttu
çok olduğundan.

Ay yıl
gölde ölü balıklar
yorgun almaya ağı

döndü yıl yıla
kim bıraktı ara bul
gelen/siz.

(*Yeni Dergi*, Ekim, 73)

MODERN BİR TRAGEDYA

Fethi Naci (d. 1927) yıllardır üzerinde çalıştığı «On Türk Romanı» adlı kitabını tamamlayan yazıları 1970 içinde yazdı. Uzun zamandır yazarlığını edebiyat dışı alanlarda sürdüren Fethi Naci'nin yeni çalışmaları ilgiyle karşılandı.

Şakir, başındaki oyacı yemeniyi çıkararak yanından geçen Muazzez'in salıncağına atar. Muazzez korkak bir çılgılık koparır. Ali salıncağı durdurmaya çalışır. İhsan, sarhoşluktan yıkılan Şakir'i tutmaya, salıncağı düzeltmeye uğraşır. Yusuf, İhsan'a yaklaşır, «İhsan, ne istiyor bu itoğlu?» der. Şakir, elini tabancasına atar. Tam o anda Yusuf'un yumruğunu suratına yiyerek yere yuvarlanır. İki tekme de ardından savurur Yusuf.

Şakir'in Muazzez'e gösterdiği bu âni ilgi, fabrikatör Hilmi Beyin oğluna atılan bu yumruk, bu iki tekme Yusuf'un yazgısını çizmiştir artık. Bundan sonra, kendisini bekleyen bir sona doğru, kaçınılmaz bir biçimde, ağır ağır yaklaşır. Tıpkı bir tragedya kahramanı gibi.

G. Wicham, tragedyadan söz ederken, «Eğer bir insan, kurulu bir doğa veya töre yasasını — herhangi bir sebep — bozarsa, arkasından zorunlulukla bu karşı gelişin sonucu doğacaktır. Sonuç, *tanrıların isteğidir...*» der. (Dram Sanatı, s. 66). Dr. W. H. Werkmeister de şöyle diyor : «Bütün değerlendirmelerden uzak bir dünyada, hiçbir trajedi yer alamaz. Ancak, değerlendirmelerin işe karıştığı, ah-lâk sözleşimlerinin tehlikede olduğu, daha yüksek bir 'yapılması gereken'le daha aşağı bir 'yapılması gereken' arasın-

da, soylu olanla bayağı olan arasında ayrılıkların bulunduğu bir yerde, trajedi olabilir.» (Bir Değer Teorisinin Ana Çizgileri, s. 57).

1910'ların Anadolu kasabaları (çoğunlukla bugün de öyledir ya!) tragedyalar için en elverişli mekânlardır. Kasaba eşrafı ve mütegalibesi öylesine ezici bir güce sahiptir ki bu güce herhangi bir karşı geliş, «doğa veya töre yasasını» bozmuşçasına, zorunlu olarak, bu karşı gelişin sonucunu doğurur. Sonuç, eski Yunan'da Tanrıların isteği ise, Anadolu kasabasında da — eski Yunan Tanrılarının gücüne sahip — eşrafın isteğidir.

Roman, «soylu olanla bayağı olan arasında ayrılıkların bulunduğu bir yerde», «bayağı» ama güçlü olanın isteğine göre gelişir. Kasabanın Tanrılarını kızdıran Yusuf yıkılır, yenilir, ezilir. Modern bir tragedya *Kuyucaklı Yusuf*. Sabahattin Ali, romandaki karşı konulmaz gidişin bilincindedir, öfkesindedir. Yer yer bu gidişi değiştirmek ister (Muazzez'i Ali'yle evlendirmek gibi); ama «kasabanın Tanrıları» öylesine güçlüdür ki, elinden fazla bir şey gelmez. Bunun için de öfkeli; kasaba eşrafından söz ederken, romancı serinkanlılığını unutup, «herifler» (s. 30) der; fabrikatör Hilmi Bey'e, Şakir'e öfkelerini gizleyemez.

* *

Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*'da, bir Anadolu kasabasını, bütün insanî ve sosyal gerçekliğiyle veriyor. Soylu insanlarıyla, bayağı insanlarıyla; sevinçlerle, üzüntülerle; sevgilerle, nefretlerle; fakirlikle, zenginlikle; umutla, umutsuzlukla... Yarattığı insanlar, o çağın, o çevrenin insanları; birbirleriyle ilişkileri, belirli şartların biçim verdiği ilişkiler.

Romanın mükemmelliğini sağlayan öğelerden biri Sabahattin Ali'nin romanının kişilerine karşı davranışı ise ötekileri de ayrıntıları kullanmaktaki şaşırtıcı ustalığı ile olay-

ları geliştirmekteki üstün başarısıdır.

S. Ali'nin kişilerine karşı davranışı ilginçtir. Gerçekten kendi dışında, gerçekten kendinden bağımsız kişiler gibi görür onları. Davranışlarına müdahale edemediği bu insanlara kimi zaman kızar, kimi zaman onların yardımına koşmak için çırpınır. Ama karışmaz — sanki — onların davranışına. Kafka'nın Max Brod'a söyledikleri geliyor aklıma «Gerçek bir sanatçının kişileri gitgide kendilerini bağımsız kılar, yaşama güçlerini içlerinden alır, kendi içlerinden gelen bir güçle devinimlerde bulunur ve kimi zaman bu kişilerin alinyazıları yaratıcılarını şaşırtan eğriler çizer.» (*Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk*, s. 53). *Kuyucaklı Yusuf*'da da kişiler gitgide kendilerini bağımsız kılarlar, ama burada devinimlerini belirleyen şey «kendi içlerinden gelen güç» değildir, kasabanın nesnel şartlarıdır; kişiler (daha doğrusu, halktan kişiler), bu nesnel şartların tam bilincinde değildirlere, ama romancı bu şartların bilincindedir. Sabahattin Ali'nin öfkesinin kaynağını burada aramak gerek.

Kuyucaklı Yusuf, okuduğum Türk romanları içinde ayrıntıların en mükemmel, en ustaca kullanıldığı roman. Sabahattin Ali'de inanılmaz bir gözlem gücü, inanılmaz bir bellek var; *Kuyucaklı Yusuf*'da çizdiği dünyanın böylesine renkli, sıcak ve inandırıcı olması, bence, büyük ölçüde yaşantısından gelen gözlemlere, ayrıntılara bağlı. O pek önemsizmiş gibi görünen küçük küçük ayrıntılar, romana tam bir somutluk kazandırıyor; birdenbire kendinizi anlatılan kasabada, olayların ve insanların arasında buluveriyorsunuz; romandaki dünya, sanki romanın çerçevesini kırıp dışarıya fırlıyor, sizin dünyanıza karışıyor.

Ayrıntılar, genellikle, yaşanmışlıkla çok yakından ilgilidir; yaşanmışlıktır ayrıntıları besleyen, zenginleştiren. Ne var ki yaşantı olsun, ayrıntılar olsun, bir malzemedir nihayet romancı için; bir başına fazla önemli değildirler. Nite-

kim romanlarımız vardır, gücünü yaşanmışlıktan alır, ama gerekli bir roman yapısından yoksun oldukları için başarıya ulaşamamışlardır. Ayrıntılara yaslanan, ama ayrıntılar içinde boğulan romanlar da vardır. Bu romanlarda, ayrıntılar romanı zenginleştireceğine okurla roman arasına bir tahta perde gibi dikilmektedir. Bunun için, ayrıntıları ayıklamak, seçmek, ancak roman için zorunlu olunca ve belli ölçü içinde kullanmak gerekir. Çehov'un «Bir hikâyede tüfekten söz edilmişse hikâyenin sonunda o tüfek patlamalıdır,» sözü, romanda ayrıntıların kullanılması konusunda da bir ölçü olabilir. Romanın 4. sayfasında Yusuf'un sağ elinin baş parmağı mı kesildi, bu parmak, Yusuf'un askerliğiyle ilgili olarak 164. sayfada karşımıza çıkar. Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*'da âdeta, «Bir romanda ayrıntılar nasıl kullanılır?» sorusunun eksiksiz cevabını vermektedir.

Sabahattin Ali, meselâ, «O zaman mindere oturup yemeğe başlıyorlardı,» demez, «O zaman mindere yan oturup ayaklarını aşağı sallayarak karşılıklı yemeğe başlıyorlardı,» der. (Akba Kitabevi, 1943 baskısı, s. 152). Kadınların arabaya binişlerini şöyle anlatır «Şahinde, şube reisininki ve kızı, hizmetçilerin yardımı ile arka taraftan arabaya binerek şemsiyelerini açtılar ve kır at tırıs adımlarla yola düzüldü.» (s. 138) Bir örnek daha «Eliyle ağzını kurulayarak kenardaki yeşil tahta sandığa oturdu. İçinde bulgur, tarhana, erişte torbalarının durduğu bu sandıktan etrafa hafif bir küf kokusu yayılıyordu. Zaten bu serin taşlığın kış yaz en hâkim kokusu bu küf kokusu idi. Bir kenarda üstleri tahta kapaklarla örtülü duran zeytinyağı küplerinden, yukarı kata çıkan merdivenin alttan görünen çürük tahta basamaklarından, çivitli duvarlardan, üstüste yığılmış birkaç şilteden ve bahçe kapısının yanındaki tulumbadan mütemadiyen bir küf kokusu fışkırmakta ve ortalığa yayılmakta idi.» (s. 122) Yusuf'un hastalanıp yatmak zorunda kaldığı bir köy odası-

nı anlatırken «Karşısındaki ocağın üstüne konan bir yağ kandili ile, ocakta çitirdayarak ağır ağır yanan bir kütüğün alevleri, toprak zeminin ancak bir kısmını örten hasırı kırmızıya boyuyor ve mor yüzlü yorganın üstünde gölgeler uçuyordu.» (s. 218, 219) Son bir örnek : Kübra, nasıl ırzına geçildiğini açıklarken, bağa gidişini şöyle anlatır «Ben bağı çok severdim. Vişne zamanı da gelmişti. Sevine sevine koştum; arabadaki yatakların, kilimlerin üstüne oturdum. Arabacı deli bir oğlandı, atları sürer, arabayı devirecek gibi koştururdu. Hem korkudan iki yanıma sarılır, hem de keyfimden bağırdım.» (s. 62) Bu kadar örnek, söylemek istediğimi belirtmeye yeter. Bunların hiçbirisi gelişigüzel, bir şeyi tasvir etmiş olmak için yazılmamıştır; hepsi romana bir şeyler «katar». Kimi, Kübra'nın anlattıklarında olduğu gibi, roman kişinin psikolojisini, saflığını, temizliğini, çocuksuluğunu verir; sonraki olayların dehşetini daha kuvvetle duymamız için gerekli hazırlığı yapar; kimi, roman kişilerinin etli canlı kişiler olduğunu daha bir duyurur; kimi, uzun ve sıkıcı tasvirlerin yerine geçer.

Romanın başarısını sağlayan bir başka önemli öge de Sabahattin Ali'nin olay kurmakta, birbirleriyle bağlantılı olarak ve roman kişileriyle kasaba gerçeğini ortaya çıkaracak biçimde olayları sürdürmekte, giderek, bu olaylar dizisine gergin bir dram havası katmaktaki büyük ustalığıdır. Romanın çok sağlam bir olaylar örgüsü vardır ve her olay belli bir görev yüklenmiştir.

Kuyucaklı Yusuf, bir kasaba romanı: 1903'de Nazilli'de başlar, hemen Edremit'e atlar ve orada, Birinci Dünya Savaşı içinde, sona erer.

Sabahattin Ali, Edremit'i ele alarak, kasaba gerçeğini bütün töresel, ekonomik ve sosyal gerçekliğiyle verir. Ama

bunu bir romancı olarak yapar. Hiçbir zaman öğretmenlik etmeye kalkışmaz. *Kuyucaklı Yusuf*'da nesnel gerçeklerle roman kişileri haşrüneşir olmuşlardır. Roman kişileri, nesnel gerçeklerin belirlediği biçimde davranırlar, düşünürler. S. Ali, dış gerçeklere, romanın gerektirdiği ölçüde yer verir. Meselâ 1908 hareketinin kasabaya yansımaları mı anlatacak, iki cümle yeter bunun için. İşte 1908 hareketi ve halk «Sokağın başından iki candarma ile genç bir candarma çavuşu belirdi. Hürriyetin ilânından beri oldukça kendilerini gösteren bu devlet kuvvetlerine karşı halk, eski zaptiyelere yaptığı gibi lâûbalilik gösteremiyor ve bir tanesi bir yerde görününce herkes işine gücüne gidip üstüne iş açmamayı tercih ediyordu.» (s. 95) İşte 1908 hareketi ve eşraf «Bu böyle gelmiş böyle gidiyor ve kasabanın başında bulunanların aklı bile, hürriyete ve onun getirdiği birkaç müsavat fikrine rağmen, Hilmi Beyin oğlunun sahiden hapsedilebileceğini kabul etmiyordu.» (s. 99)

Kasabanın eşrafından fabrikatör Hilmi Bey, Hilmi Beyin oğlu Şakir, bunların yakın adamları Hacı Etem, Avukat Hulûsi Bey, Hasip Efendi, Nuri Efendi, Yusuf'un yakın arkadaşı Ali (Sabahattin Ali, İhsan'ın düğününü, Ali'nin vuruluşunu, vurulmadan önce Ali'nin psikolojik durumunu ne güzel anlatır!) ve başka ikinci derecedeki roman kişileri tam bir gerçekçilikle çizilmiştir. S. Ali, bütün öfkesine rağmen, Hilmi Beyi, Şakir'i, Hacı Etem'i oldukları gibi göstermeye çalışır. İkinci derecedeki kişilerin ayrıntılarıyla beslenen bir gerçeklik içinde verilmesi, romanın başarısına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

Ama Sabahattin Ali'nin asıl özenle çizdiği kişiler Yusuf, kaymakam Salâhattin Bey ve Şahinde'dir. Bu ailenin asıl reisi sanki Sabahattin Ali'dir Aile fertlerinin hataları

karşısında çileden çıkar; biri güzel bir davranışta bulununca duygulanır; ve çoğu aile reisleri gibi, bazı aile fertlerini öbürlerinden fazla sever, onlara biraz iltimas eder. Meselâ Yusuf'u oğlu gibi sevdiği bellidir, üstüne titrer Yusuf'un; öte yandan, Şahinde'ye olan antipatisini saklamakta güçlük çeker. Şahinde'nin belirli şartlar içinde, giderek böyle olacağını bilir, bilir ya, gene de tutamaz kendini, bakarsınız, «Alelâde zamanlarda bile bir şeyi başından sonuna kadar düşünemeyen kafası» (s. 138), ya da, «Herhangi bir mesele üzerinde durup düşünmeye alışmamış olan kafası» (s. 141) deyiverir!

Şahinde, «Nazilli'de reji ambar memuru olan» birinin kızıdır. Çok genç yaşta evlenir. Salâhattin Bey, «işportaya konan bir elma gibi süsleyip temizleyip parlatıp» kendisine «okuttukları» bu genç kızı eğitmek, bir «hayat arkadaşı» yapmak için, başlangıçta, evliliklerinin ilk yıllarında, elinden geleni yapar. Hiçbir olumlu sonuç elde edemeyince Şahinde'yi kendi haline bırakır, kendisi de «rakı»ya sığınır. Şahinde'nin gelişmesi, gitgide şirretleşen bir taşralı kadın olma doğrultusundadır. Ama S. Ali, onda insanî davranışlar bulunabileceğini de bilir ve gösterir (meselâ 108. sayfada).

Romanın yarısına kadar Şahinde'nin önemli bir rolü yoktur. Şakir'in Ali'yi öldürmesinden, Salâhattin Beyin kalp rahatsızlığının artmasından sonra kızı Muazzez'in evlendirilmesi meselesini ele alır. Tam Şahinde tipi kadınların baş uğraşı olabilecek bir mesele. Şahinde'nin asıl belirgin kişiliği bundan sonra ortaya çıkmaya başlar ve sonuna kadar hep «kötü insan» davranışını sürdürür. Kendi çıkarından, rahatından, eğlencesinden başka bir şey düşünmez. Fakirliğin ilk sınavasında, hiç karşı koymaya çalışmadan, hemen teslim olur. Salâhattin Beyin ölümünden sonra, yeni kaymakamın birtakım hesaplarla «süvari tahsildarı» yaparak köylere yol-

layıp Edremit'den uzaklaştırdığı Yusuf'un Edremit'de bulunmadığı günlerde kızını içkili, erkekli toplantılara götürür; evinde içkili, erkekli toplantılar düzenler. Eğlencelerinin sürmesi için gözünün önünde kızının kucaktan kucağa dolaşmasına göz yumar. Şahinde'nin Hilmi Beyin karısıyla, Muazzez'i «hayrete düşüren münasebet»i vardır. Sabahattin Ali, bütün antipatisine rağmen, Şahinde'yi büyük bir gerçeklikle çizmeyi başarmıştır Evlenmeyi geçim aracı sayan, daha iyi bir yaşamının basamağı sayan, bencilliğinin dar hengesesi içinde hapsolup kalmış, ilkelliği içinde rahat, kafası düşünce gibi, fikir gibi şeylere karşı zırhla kaplı, her zaman, her yerde gördüğümüz kadınlardandır.

Kaymakam Salâhattin Bey, yorgun ve yenik ama iyi bir insan. Mutsuz bir evlilik. Memleket şartları hakkında bilinçli bir kötümserlik. Kasabayı gerçekten yönetenlerin eşraf olduğunu çok iyi bilir; bir kaymakam işlerine engel olmaya başlayınca onu nasıl yürüttüklerini de çok iyi bilir. (1910'lardan bu yana, bu konuda bir değişiklik olmadığını Yaşar Kemal'in *Teneke*'si gayet güzel gösterir.) Kübra, Hilmi Bey gibiler için, «Onlara kimsenin kudreti yetmez!» deyince, «Salâhattin Bey, 'Benim kudretim yeter!' diyecekti, fakat bunu lâf olsun diye söylemek bile elinden gelmedi.» (s. 60)

Salâhattin Bey, kasaba eşrafının memurlarla niçin dostluk kurmak istediklerini bildiği için onların ziyafetlerine, davetlerine gitmez. «Namuslu kalmak» ister. Kalır da. Sessiz sessiz içer Güvendiği birkaç avukat ve kimi zaman da ceza reisi ile. Arada sırada «Servetifünun» dergisinin eski yıllara ait koleksiyonlarını okur; ama bu derginin yazılarını içer gibi okuduğu, şiirlerini ezberlediği zamanlar artık uzak bir hatıradır. Hayatını düşünür «Hayattan ne isteyebilirdi? Doğmuş, büyümüş, okumuş, devlet hizmetine girip memleketi dolaşmış, ihtiyarlamış, evlenip kavga ve

dırıldı içinde bir hayat geçirmiş ve nihayet bu hale gelmişti... Herkes başka türlü mü yaşıyordu sanki? Başka türlü nasıl yaşanabilirdi?» (s. 114) Böyle bir yaşantının sonucu Yusuf'a söylediği şu sözlerde özetini bulur «İnsan dediğin mahlûk hiçbir şeyi değiştiremez. Bunun için, gönlünün rahat olmasını istersen, gördüğün fenalıkların bile bir hikmeti olduğunu düşün, ve yeryüzünde olmayan iyilikleri oraya getirmek sevdasına kapılma... Sonra en mühimmi Kendin' halinden şikâyet etmeye alıştırma!» (s. 160) Bunları oportünizme övgü diye nitelemek, bunun için Salâhattin Beye kızmak mümkün değil. Salâhattin Bey, belirli şartların ürünü olan bir insan. Yapabileceği tek şey var Bir birey olarak namuslu kalmak... Onu da yapıyor. S. Ali, Salâhattin Beyin kişiliğinde unutulmaz bir roman kahramanı çiziyor, «tipik» bir kahraman yaratıyor. Günümüzde bir solumsuzluk örneği sayılarak suçlanacak bir kişi, ama Tevfik Fikret'lerin Aşiyân'lara çekildikleri bir dönemde «iyi insan» denebilecek bir tip.

Yusuf'u oğlu gibi sever Sabahattin Ali, üzerine titrer, demiştim. Yusuf sanki ringdedir, Sabahattin Ali de yanı başında; elinde havlu, durmadan yardım etmektedir. Romanın başından sonuna kadar bu böyledir. Ama S. Ali, bu sevgiyi gösterirken, romancı titizliğini bir yana bırakmaz; Yusuf'u hep belirli şartların içinde alır, yaşatır; bu şartlara göre davranır, düşündürür, konuşturur; gerçeği zorlamaz. Roman boyunca bir tek cümle buldum Yusuf'un ağzına yakışmayan Yusuf, Muazzez'e, «Kızım, sen de gençsin, tabii akranlarını görünce senin de için çekecek,» dedikten sonra ekler «Hele böyle Şakir gibi hovardaları kadın kısmı nedense pek beğenir, sonunda da başını taştan taş vurur.» (s. 53) Yusuf söyleyemez bu sözleri. Hani kötü dublajlı bazı filmlerde peidedeki oyuncu sustuğu, dudakları kıpırdamadığı halde konuşması devam eder ya, ona benzer bir durum var burda

da Devam eden ses Yusuf'un değil, S. Ali'nin.

S. Ali, Yusuf'u, şehrin — ya da kasabanın — pisliğine bulaşmamış, tertemiz bir «tabiat insanı» olarak görür. Yusuf, okulu sevmez; çünkü birtakım kıvrıvrıvr bilgiler için «bey çocuklarıyla» düşüp kalkmaya tahammül edemez. Yusuf'un büyümesi «bir sur harebesi üzerinde çıkan bir yabanî incir gibi, biraz sıkıntılı ve şekilsiz, fakat serbest ve istediği gibi»dir (s. 14). İşçilere bir yakınlık duyar; zeytin işçilerinin kendisi gibi konuşacağına dair içinde bellisiz bir kanı vardır. Evde, en çok, dünyadan habersiz, küçük, masum Muazzez'i sever. Az konuşur. İçine kapanıktır. Susmasıyla, acıya dayanıklılığıyla etkilidir, güçlüdür. S. Ali, belki de bunu belirtmek için romana Yusuf'un anasıyla babasının öldürülmesi olayıyla, bu olay karşısında Yusuf'un davranışını anlatmakla başlar. Yusuf'un karakterindeki gelişme hep o davranışına uygun biçimde olur. S. Ali, Yusuf'un hep iç dünyasını anlatır, bu toplumda yerini yadırgamışlığını anlatır. Yusuf'un yüzünü ancak 151. sayfada tasvir eder, o da Muazzez'in gözüyle.

Yusuf, şehirlilere alışamaz, hep bir tabiat adamı olarak kalır. Yalnızlığına çareyi tabiatta arar, düşüncesine desteği tabiatta bulmaya çalışır. Yusuf, Nâzım Hikmet'in söyleyişiyle, «topraktan öğrenip kitapsız bilendir». Kendisini sezgilerine, içgüdülerine bırakmıştır. Beş duyusuyla öğrenir hep. Bilgisi yaşantısına eşittir. Bunun için, başka şartlarda edinilen yabancı hayat tecrübelerinin sonuçlarını kafası almaz. Kaymakam Salâhattin Beyin bazı sözleri «kafasını saran çelik bir duvarı yaladıktan sonra» (s. 161) uçar gider. Ancak, bu sözlerin somutlaşmasından başka bir şey olmayan Salâhattin Beyin çökmüş yüzünü, kayıtsız, fersiz gözlerini görünce bu sözleri hatırlayabilir. O zaman da, içinden, «Bunların hiçbirinin hakikat olmaması lâzımdı,» diye düşünür.

Düşünmek zorunda kalmadıkça düşünmez Yusuf. Me-

selâ süvari tahsildar olduktan sonra, Şahinde'nin suçluluk duygusu içinde gösterdiği özen ve ilginin (s. 199) nedenini ancak Muazzez'in halini gördükten sonra (s. 206) anlar. Ve ondan sonra, kendisini bekleyen sona doğru karşı durulmaz bir biçimde yaklaşır. Sabahattin Ali, Yusuf'u o kadar canlı, o kadar mükemmel anlatır ki, Yusuf'un mutsuzluğa adım adım yaklaşması karşısında, insan, romanı okurken, sinemalarda, filmin kahramanına yaklaşan tehlikeyi ya da gizli bir saldırıyı haber vermek için kendini tutamayıp bağırarak çocuklar gibi bağırmak, Yusuf'a tehlikeyi haber vermek ihtiyacını duyar.

Yusuf'un, kaymakam İzzet Beyin suratına yapıştırdığı kamçı, korkunç bir hızla inip kalkmaya başlar Masada oturanlara rasgele indirir kamçıyı. Sonra çıkarır nagantını, başlar ateş etmeye. Yılların biriktirdiği öfke, kamçı ve nagantta dile gelir. Yusuf'un isyanı, başkaldırması, düşünce yapısına uygun olarak, kötülüğünü günlük yaşamında gördüğü fabrikatör Hilmi Beye, Şakir'e, İzzet Beye, yani belirli kişilere isyandır, başkaldırmadır. Öfkesinin kaynağı, görüp tanıdığı kişilerin namussuzluklarıdır. Yani henüz bir düzen ölçüsünde bilinçlenmemiş bir başkaldırma. O şartlar içinde de başka türlü olamazdı. Ama S. Ali romanın devam edeceğini sezdirir bir iki yerde. Meselâ, «Bizi bir daha göremeyeceksin Yusuf,» diyen Kübra'ya, Yusuf, «Belli olmaz... Görüşürüz,» diye cevap verir. Kübra'nın Yusuf'a duyduğu gizli sevdâ sadece sezdirilip geçer.

Romanın sonu gerçekten unutulmayacak bir sonudur. Yusuf'un anasının babasının ölümüyle başlayan roman karısının ölümüyle biter. Muazzez aldığı yarayla ölür. Yusuf, hayvanın terkisinde duran heybenin dibinden büyükçe bir bıçak çıkarır. Onunla toprağı kazar. Karısını çukura yerleştirdikten sonra yumuşak toprakları avuçlarıyla çabuk çabuk üzerine atar. Büyük bir sükûnetle, bir diriye hizmet eder gi-

bi. Yalın ve trajik bir son... Sonra, «Matemini ortaya vurmadan tek başına yüklenir, yeni bir hayata doğru yürür.»

İlk defa 1937'de yayımlanan romanın sade ve sağlam bir dili var. Romanda takıldığım tek şey, Sabahattin Ali'nin birkaç yerde, gereği yokken söze karışması. Romanın başlarında küçük Anadolu şehirlerindeki evlenmelerden söz ederken (s. 6, 7), askere alınan delikanlıları anlatırken (s. 163)... Bir de, kimi zaman, «söylediğimiz gibi» (s. 174), «bundan sonra anlatacağımız» (s. 222) gibi araya girmeleri var. Keşke bunlar da olmasaydı...

Kuyucaklı Yusuf, kişilerinin canlılığıyla, ayrıntıları kullanmaktaki ustalığıyla, olay örgüsündeki mükemmellikle, mahallî renkleri vermekteki üstün başarısıyla, sosyal gerçeklikle insanî gerçekliği tam bir uyum içinde, dengeli olarak yansıtmayla eskimeyecek, tazeliğini sürdürecektir bir roman. Bana en beğendiğim üç Türk romanını sorsalar, hiç duraksamadan, Yaşar Kemal'in *Ortadirek*'i ve Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu*'u ile birlikte Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*'unu sayardım.

(*Yeni Dergi*, Kasım, 74)

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

Fazıl Hüsnü Dağlarca (d. 1914) bu yıl da sürekli olarak şiir yayımladı; ayrıca, biri seçmeler olmak üzere üç şiir kitabı basıldı.

GOBİSTAN

Bakü'nün 70.000 adım doğusundayız,
Dağlar kocaman omuzlarına alır kocaman bir sazı.
Güneşin çölleşen susuzluğu uzanırken
Gerçek üstü güzelliği karanlığın doğarken bir daha
Parlar kayalar üzerinde 25.000 yıllık bir kazı.

Gözlerin şaşkınlıkla iyice açılır ilkin
Kımıldar sanki ilkin incecik oyukların tümü.
Olağan dışındadır şimdi yaşanan süre
Gözlerin yanar
Gördüğün yeryüzü müdür, evren yüzü müdür?

Durmuştur, seninle birlikte bakmaktadır,
Mavilik, gagası kuyruğu bilinmeyen kuş.
Kara kayalara bir aydınlıkla,
Gündüzler türküsünce sıcak
Eylemin sonsuzluğu oyulmuş.

Birdenbire duyar yüreğin
Çağlar ardındaki yası.
Dayanılamayan bir yakınlıkla titrerken
Dokunur da ellerin ilk ellere,
Başlar ürkek parmaklarında çizgilerin yeniden uyanması.

— Halay çekmektedirler
Ava giderken

Açlıkla eğri
Otlarla uzun
Sularla erken.

— Dönük,
Yeşillez ileri
Kayaların
En kuytu yerinde
Kımıldar dağ keçileri.

Ben miyim, sen misin, o mudur,
Sırtında taş balta, yürüyen kim?
Benimdir senindir onundur ya
Bir evren kanıyla upuzun,
Devinim.

Ses çınlar sanki
— Gel hele, gel hele!
Yedi kişidirler hora tepen,
Sevinç sevincedirler
El ele.

Öbür oyuntuda saldırı başlamıştır,
Artmıştır içimizdeki hız.
Bir uyanmadan başka bir uyanmaya
Av içre, hoo,
Varmışız.

Görünürüz görürken,
Eylem biraz uzakta mı, çizgiler biraz dik mi?
Hep umu umuya, hep aç,
Bitmez tükenmez bir mutluluk üzre
Gobi kayalarından gelmedik mi.

SABAHATTİN KUDRET AKSAL

Sabahattin Kudret Aksal (d. 1920) birkaç dergide, gazetede birbiri ardına şiir yayımladı, bir de kitabı basıldı.

ESKİ ZAMAN

Eski zamanda balkonlarında
Sarmaşık kokuları havada
Bir kadın ve bir erkek uzunca
Bir suskunlukta dururlar ince
Binbir yıldız yanar söner gökte
Çalınır günün şarkısı plakta
Biri anılarını ekler ucuca
Öbürü güldür solar gittikçe
Yorgun köpekler havlar uzakta
Aşları pişer yavaş ocakta
Geçmiş gitmiş bu yazlar çok önce
Şimdi büyüyor o uzun gece

(*Türk Dili*, Mart, 222)

SARMAŞIK

Bir sarmaşık gibi sarar gökyüzünü,
Ovayı, kovuklarını ağaçların,
Çok hızlı, göz açıp kapayıncaya dek.
Kapıda nerden geldiği bilinmeyen
Atlı. Deli açar çiçeğini sabah.
Hazırlar büyük, ağır kokulu, sessiz
Uzanılan yatağını ölümün.

(*Varlık*, Mart, 750)

ANI

Eski zaman rüzgârla girerdi odaya,
Güneş rengi rüzgârla, bir tutam bulutla,
Yaz ikindilerinin esrik kokusuyla;
Gelir otururdu evi gibi, en eski
Evi gibi, geçmiş günlerin sedirinde,
Bir buğuydu usulca tüten çaydanlıkta.

Işıklar oynar, tüyden hafif balonlar
Uçurur havada; yakalamak isterim
Birini, dokununca solar avucumda,
Bir yüzü düşünür, bir yüzü anımsarım,
Sonsuzluğa açılan pencereye dönük,
Nerde şimdi, hangi düşsel denizde yitik?

Ne zaman, nasıl bir imbikten çekilmiş,
Binbir gündüz ve binbir geceden toplanmış,
Ufak tefek kırıntı, tülbentler, bohçalar,
Lâvanta çiçekleri kutularda saklı,
Tadından ürperen minder, mangal ve kedi
Ceviz sandık, bir zamanın resimleriyle.

Döner durur kuş gibi saçaklarda, vurur
Kendini oradan oraya, ağaçlara;
Düşer avlumuzun orta yerine sessiz,
Ölüsü eski zamanın, yaşamdan sıcak,
Kanım sanki, şimdi kalktığım yatak sanki,
Çocuk gökyüzüm benim uçurtmalardaki.

NECATİ CUMALI

Necati Cumalı (d. 1921) çalışkanlığını bu yıl da sürdürdü. Kitapları çıktı, dergilerde, gazete-lerde aralıksız hikâyeleri, şiirleri yayımlandı.

YENİK EVLER

Hep o küçük evler yenik evler
Sille tokat sürülmüş tekmelenmiş
Yüzü koyun kapanmış toprağa
Çıplak odalar, duvarlar, pencereler

Bir dönemeçte trafik işaretler Kent
«Saatte 40 km. yi geçmeyin!»
Arabanın altında gerinen asfalt
Sağa sola birer dirsek indirir
O küçük evler yenik evler
Bir daha ezilmiş sindirilmiştir
Ön camda görünüp kaybolur aynanızda.

O kasabalar, köyler hep böyle geçilir
— Kimsiniz, necisiniz önemi yok
İş adamı, kaçakçı, şair —
Hep böyle telâşlı, aceleci, bencil
O küçük evler tozdur topraktır ardınızda.

Bir küçük berber dükkânının yeşili
— Dergi kapakları, kartpostallar
Sinema yıldızları, yeşil alanların aslanları
Hep İstanbul saygısı işte, İstanbul hayranlığı —

Bir küçük bakkal dükkânının camlığı
 — Tepeleme İstanbul malı renk renk kutular
 Toz sabunlar, diş macunları daha şunlar bunlar —

Fesleğen ıtır saksılarıyla bir pencere
 Pencerede bir kadın
 — Özlem dolu gözleri iki cam gibidir
 İstanbul'un sesi radyosunda —

Bir kahvede size bakan durmadan bakan iki adam
 — Bir İstanbul gazetesi masalarında —

Şaşkın bir çocuğun en çok ağzı

Gözlerinizin çektiği fotoğraflardır
 Bir süre sizinle gelir size anlatır
 İstanbul neden zengin
 Evleri neden küçük, neden yenik, neden fakir.

10-15 km. sonra bir başka köy başka kasaba
 Bir başka küçük evler yenik evler ormanı
 O yenik kadınlar çocuklar erkekler
 Sağır dilsiz kuşlar mıdır dallarında
 Yüzlerinde ışıkla gölge sevinçle keder
 Gülmeden dolaşırsınız aralarında.

O küçük evler yenik evler
 Benim kasabam tıpkı
 — Ben yenik bıraktım kasabamı —
 Bir yolculuk akşamı
 Ondan duyduğum bu hüznün
 Büyük bir kentin ışıklı sokaklarında
 Ondan bu otel otel taşıdığım
 İçimdeki sıkıntı.

HIRSIZ

Yaşar Kemal (d. 1922) bu yıl «Menekşe hikâyeleri» diye andığı hikâyelerini yayımlamaya başladı. Ama sonra — belki de beklediği olumlu yankılar gelmediği için — arkasını getirmede.

Bunca yıllık ahababımdır, dostumdur. Bizim buralarda, Menekşe'de, Florya yörelerinde onu herkes tanır, bilir, sever. Kimseye gözünün üstünde kaşın var, dememiştir. Hiç kimse onun adını da, nereli olduğunu da bilmez. Konuşması daha çok bir çocuğun konuşmasına benzer. Azıcık r'leri yutar. Kesik kesik konuşur. Bir karıncayı bile incitmekten korkar. Öyle de bir hali vardır. Bunca yıllık dostumdur, Çakır'ın asıl adını ben de bilmem. Nereli olduğunu da hiçbir zaman sormadım. Sordurmaz bir hali vardır. Çakır gevezeliğe de gelemes. Bizim buralarda balıkçı milleti hep birbiriyle dalaşır, hep birbiriyle şakalaşır, ama kimse Çakır'a bir tek söz söyleyemez. Korkularından, çekindiklerinden mi, değil, ama Çakır'da bir yan var, şaka götürmeyen, şakaya gelemes. Bir dokunulmazlığı, kutsallığa benzer bir saflığı var.

Bunca yıllık ahababımdır, dostumdur, dedim. Doğru değil, şu dar-ı dünyada üç beş sevdiğim insandan birisi, belki de birincisidir. Öyle çok buluştuğumuz, anlaştığımız mı var, o da değil. Birbirine uygun huyumuz mu? Düşüncelerimiz mi birbirine benzer, gerçekten Çakır ne düşünür, nasıl düşünür, onu da bilmem. Ama neden bu kadar severim bu adamı, bilmem. Çakır'a da sorsanız, benimle olan dostluğunu, o da bilmez. Sebebini söyleyemez. Belki de başın-

dan savuşturmak için, «O mu, o mu be, o mu? Haaa, o mu, o dost adamdır be,» der, sonra da oradan uzaklaşır.

Şimdiye kadar, onun benden bir şey istediğini, verdiğim herhangi bir şeyi kabul ettiğini bilmiyorum. Ne kadar zorlasam «Olmaz,» der. «Senden bir şey alamam. Ne borç, ne de bir şey... Hiç alamam. Sen benim dostumsun. İstemem. Ben tuhaf bir adamım. Sonra dostluğumuza gölge düşer.» Ben bin dereden su getirir, onu kandırmaya çalışırım, «İnsan,» derim, «düşmanından bir şey isteyemez ki, dost tutar dostun elinden. Düşman tutamaz ki...» Çakır çok güzel güler. Gülünce daha da gençleşir. Sahi, Çakır kaç yaşında acaba? Onu da kimse bilmez. İnsan tahmin bile edemez onun yaşını. Bazı kırkından yukarı, bazı otuzundan aşağıdır. Çakır gününe göre değişir. Çakır bu sözlerime hiç karşılık veremez, düşünür kalır. Ama gene de dediğim dediktir. Bana karşılık veremeyince kafası allak bullak, yüzünü buruşturarak, tırnaklarını kemirerek, kalkar deniz kıyısına, düşüncelerine bir iyice yumulmuş, yürür gider.

Gene böyle bir konuşmadan sonra, yüzü sevinç içinde kalmış geldi. Buldum, ama bu sefer ne buldum, der gibi geldi. Karşımda durdu. Yüzüme övünerek baktı. Yüzünde hiç görmediğim bir hava vardı. «Oldu,» diye ağzından kaçırdı, sonra buna pişman oldu. Yüzü birden değişti, gene telâşlandı. Sonra çabuk çabuk : «Dosttan düşmandan başka insan mı yok yeryüzünde... Ben de öteki insanlarla alış-veriş yaparım,» dedi.

Çakır'la başa çıkılmaz. Bunca yıl aradı taradı, düşündü taşındı buldu, dosttan da düşmandan da başka insanlar olduğunu dünyada. Artık bir daha Çakır'ı üsteleyemezdim.

Sarı saçlıydı. Saçları kalın, tel tel, parlaktı. Omuzları çok geniş, güçlüydü. Bir heykel ağırlığınca küt küt yürüyordu. Gülse de, öfkelense de hep dudağının yanındaki kıvrım ağlamsı bir havayla kırışıyordu. Ve çakır gözleri ela,

büyüktü. İçinde yeşil, çor parlak kıvılcımlar ipileyip ipileyip sönüyordu. Her zaman partallar içindeydi. Pantolonu, ceketi, gömleği dört bir yandan pırtık pırtık sarkıyordu. Bir de yakışıyordu ki Çakır'a...

Uzaktan, pırıl pırıl, tertemiz deniz kokuyordu Çakır. Yosuna benzer, tuzlu, iyotlu, taze balık kokusuna benzer, lodos kokusuna benzer bir kokuyla kokuyordu. Yanından geçerken sanki sıcakta, dumanlı bir deniz geçer gibi geçiyordu. Üstünde ak pak bulutlar. Elleri kocaman, kabaydı. Uzun parmakları boğum boğumdu. Birer balyoz gibi sarkıyordu iki yanından.

Onunla denizin kıyısına, kayalıkların üstüne oturur, hiç konuşmazdık. Ama hiçbir şey konuşmadan öyle, denizin üstündeki martılara, karabataklara bakardık. Bir de deniz bazı günler parça parça ışıklanırdı. Parça parça renklenirdi. Bir parçası aydınlık içinde, bir parçası kapkara, karanlık bir gece, karanlık bir kuyu suyu gibi dalgalanırdı. Bir yanı som ışığa keserdi. Bir yanda mosmor, üstü kızılıtlı bir alan, bir yanda mavi, bir yanda turuncuya vurmuş, bir yanda yeşil yuvarlanmış gitmiş, bir yanda karmakarış ışığa bulanmış, uçuyor. Deniz sert bir ışıkla, kılıçla kesilmiş gibi ikiye bölünürdü bir an, Çakır, bu anda kendini tutamaz «Deniz denize benzedi,» diye coşardı. Gözlerinin içi güler, ışıklanırdı. Oturduğumuz kayalığın üstünden nasıl kalkar, ne zaman kalkar, birbirimize ayrılırken neler derdik hiç anımsıyorum. Belki hiçbir şey söylemezdik. Belki ışık içinde, belki karanlıkta ayrılırdık, hiç anımsıyorum.

Bir gün balıktan gelmişti. Her gün balıktan gelirdi ya... Elleri pul içindeydi. Kurumuş renk renk pullar ta bileklerine kadar sıvanmıştı. Beni görünce güldü. Yanar döner bir balık uzattı bana ta uzaktan «Bu senin kısmetindir. Tuttuğum andan beri senin kısmetindir, diye düşündüm.» Çocuk gibiydi. Bir balığa, bir denize, bir bana mutlulukla,

bir çocuk sevincinin coşkunluğuyla bakıyordu. Bir anda elindeki balık, yüzü, elleri masmavi kesildi. Gün batıyordu. Gittikçe mavileştiler. «Gördün mü?» diye sordu. «Gördüm,» dedim. Balığı uzaktan bana fırlattı, tuttum. «Afiyet olsun,» dedi. «Sağol,» dedim, hemen oradan uzaklaştım. Kayıktakiler ona içten içe gülüyorlardı. Bir tek balık tutmuş, gelinceye kadar balığı bana nasıl vereceğini anlatmış, ya da düşünmüş durmuştu. Balıkçılar cin gibidirler, insanın yüreğini ayna gibi okurlar. «Abi,» dediler birkaç gün sonra, «görecektin Çakır'ı balığı tuttuğunda. Bir görecektin ellerini çırpışını, sevincini. Aklını tüydürecekti.»

Her gün balığa çıkar, tuttuğu balıkları renk renk boyadığı tablasına sıra sıra dizer Florya'da kampinglerde, Basıncık'da, Yeşilköy'de bir çocuk gibi balıklarıyla, insanlarla, ağaçlarla, çiçeklerle oynayarak, «Taze balıkkuk,» diye bir tuhaf şarkı söyleyerek, dolaşır, satardı. Paralarını pantolonunun sağ cebine koyar, bıçkın bakışlarla dört bir yanı kollayarak, burnu havada, yoldaki taşları şutlayarak, eli cebindeki bozuk parasında, arada çıkarıp saya saya evine gelirdi.

Her günkü oturduğumuz kayanın üstündeydik gene. Martılar denize inip inip kalkıyorlardı, cırlak sesleriyle de ortalığı kıyamete boğuyorlardı. Çakır'ı hiç böyle görmemiştim. «Bağırın domuzlar, bağırın alçaklar, mendeburlar, bet sesliler,» diyor, durmadan dört bir yana küfür dağıtıyordu. Arada sırada da bana dönüyor, dudaklarını uzatıyor, burnunu kıvrıyor, bir şey söylemek için çabalıyor, vazgeçiyordu. Gene martılara dönüyor, veryansın ediyordu. Oturmuş orada martılarla konuşuyor, çok kızdığı bir adamla döğüşür gibi martılarla döğüşüyordu. Martılar karşılık vermedikçe de deli divane oluyor, kuduruyordu. «Ulan geçmişi kınalılar, ulan uğursuz sesliler, ulan eşşoğlu eşşekler... Ulan, ulan...» dişlerini sıkıyor, «ulan ulan it suratlılar... Ulan bir geçirirsem sizi ellerime... Ulan o pis gaganızdan tutup boy-

nunuzu sündüre sündüre iki saatte, iki, iki, iki saatte koparırım.»

Öfkesinin altında, dilinin altında bir şeyler vardı. Ben de kızdım «Ne istiyorsun be kuşlardan?» diye bağırdım. «Söyle dilinin altındakini. Neye sıkılıyorsun öyle de hıncını zavallı kuşlardan alıyorsun? Ne yapıyorlar onlar sana?»

Uzun bir süre sustu, sonra başını ağır ağır kaldırdı, azıcık yanakları kızarmış, gözleri parlayarak utangaç, belli belirsiz gülümsedi, başını gene yere indirdi «Boş ver,» dedi.

«Git cehennemin dibine,» dedim, «Allahın baş belâsı herif!»

Aradan birkaç gün geçti. O günden sonra bana hiç yaklaşmadı. Ben de onu izlemeye başladım. Balığa çıkmadı bu günler. Köprünün üst başına, toprağa bir sandal çekilmişti. İnce uzun bir sandaldı bu. Boyaları dökülmüş, kararmış tahtaları çatlamış, küpeşterleri kırık...

Bir baktım, hiç kimseye belli etmeden Çakır sandalın yöresinde dönüp duruyor, eğiliyor altına bakıyor, sağına soluna bakıyor, uzağa çekilip seyrediyor, sonra varıp okşuyor, ölçüyor, biçiyor... Bir de dönüyor, beni seyrediyorlar mı diye yöresine telaşla, ürküntüyle bakınıyor, bakmadıklarını anlayınca gene uzun araştırmasını sürdürüyor, gidiyor, geliyor, yüzünden umutlandığı, kedere gömüldüğü, kızdığı, sevindiği, hayal kurduğu, sevince daldığı belli oluyor. Çakır'ın yüzü bir iyice konuşuyor. Ben işi anlamıyorum. Var bunda bir iş, diyorum. Kahvenin köşesine, pencerenin arkasına bir iyice saklanıyorum, beni görmüyor. Çakır bu kahveye hiç girmez. Kellesini kesseler girmez. Bunun sebebinin de hiç kimse bilmez. Kahveci de bilmez. Ben de bilmem. Ama herkes bilir ki Çakır bu kahveye öldürseler giremez.

Üç gün, dört gün, belki bir hafta Çakır sabahın köründen akşamın alacakaranlığına kadar sandalın yöresinde döndü durdu, okşadı, baktı, sevdi, sonunda beni geldi kayamı-

zın üstünde buldu. Hiç martılara falan kızmadan, öfkelenmeden, bir çocuk yüzü gibi yüzü pembeleşmeden, bütün bıçkınlığı, mahalle çocukluğu üstünde «Nusret Beye söyle,» dedi. «Oraya bir sandal koymuş, ben o sandalı boyamak istiyorum.»

«Ondan kolay ne var bre Çakır,» dedim. «Ondan kolayı can sağlığı... Nusret benim çok yakın arkadaşım, biliyorsun.»

«Biliyorum,» dedi gene bıçkın çocuk havasıyla, şımarık. «Başka,» dedim.

«Başka?» düşündü. Başka bir şey daha isteyecek oldu. Gene masum çocuk dudakları sündü. «Başka? Başka? Bu kadar canım. Başka ne olacak. Sandalı boyamak istiyorum...» Dudaklarını yaladı... «Çok güzel,» dedi, içten, ta derinden.

Daha gün doğmadan boyaya başladı, öğleye bitirdi. Açık, bulut mavisine boyamıştı. Sonra başı, kıcı cilâladı. Sonra iki üç gün çalışarak sandalın başının her iki yanına ak bir boyayla güvercin yazdı... Hiç görülmemiş, bir tuhaf bir yazıydı bu. Ama okunuyordu, çok uzaktan bile... Bir de yazının altına bir güvercin resmi yaptı. Bu resme ne kadar uğraştığını hiç bilmiyorum ama, böyle bir güvercin resmini dünya dünya olalı hiçbir hünerli el çizememişti. Anlatamam. O resmi kimse de anlatamaz. Görmeden olmaz. Güvercin sandal, bir ışık ortasında kalmış hep birden sonsuza bir ışık pusuna bulanmış adı sanı duyulmadık uzak ummanlara uçuyordu. Çakır artık işi gücü bıraktı. Evi barkı bıraktı, hep sandalın yanında. Hep gözleri sevgiyle dolu, sandalda.

İkide bir kendini yenemiyor, sandala bakıp bakıp «Güzel,» diyordu. «Güzel.» Dudaklarını şapırdatarak.

Sonra sandala naylon ipler aldı. Hem de mavi, hem de sarı, hem de başka renklerde. Bir parça da ince dokunmuş ağ serdi teknenin içine. Sonra bir çapa aldı çok eski...

Nusret Bey sandalını tanıyamadı. Söyleyince çok sevindi.

Her şey bittikten sonra Çakır gene, çakır ela, kocaman gözlerini döndürerek yöremde dönmeye başladı. Bu sefer martılara söğmüyordu ama, sıkıntıdan patlıyordu. En sonunda gene eski, bıçkın halini takındı, yıldırım gibi düştü

«Ben bu kayıkla balığa çıkmak istiyorum, bir seferliğine,» dedi. Bunu benden istediğine bin pişman oldu. Dudaklarını kemirmeye başladı. «Yok, yok istemez,» dedi. «Adamın aklına kimbilir ne gelir,» dedi. «Boyadık ya, sağ olsun, o da bize yeter,» dedi, yürüdü. Arkasından koştum «Nusret Beye söyleyeceğim,» dedim. «Ne olacak bir seferlikten.»

«Yok,» dedi, «söyleme. Kimbilir adamın aklına ne gelir, kayığını boyadık diye. Boyadık ya, yeter.»

Nusret Bey

«Ne acaip adam öyle o,» dedi.

Çakır kayığı denize, korka korka, kutsal bir varlığa dokunurcasına ürkek, sevinçli, mutluluktan taşarak... Mahallenin bütün insanları bu mutluluğu seyre denizin kıyısına çıkmıştı. Çakır bir kuş gibi atladı kayığa, bir kuş gibi Güvercin bir anda kendisini açıkta buldu. Gittikçe soldu, kayboldu, silindi, denizin ışığının içinde eridi.

Çakır gün batarken geri döndü. Sırılsıklam olmuş titriyordu. Balıkları mavi ağa sarmıştı. Balıklar mavi ağda çırpınıyorlardı. Hemen orada, herkesin gözü önünde balıkları ikiye böldü, bir parçasını bana verdi, öbürünü de gene ağa sardı, koşarak yola düştü. Akşam Nusret Bey eve geldi :

«Balıklar enfesti üstad, enfesti, enfesti...» diyordu.

Bir zaman kayık orada kaldı. Çakır da kayığın yöresinde gene eskisi gibi döndü durdu. Durmadan yalanıyordu.

Çakır bizim eve hiç gelmemişti. Nedendi belli değil. Bir gün kapı çaldı, şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum az daha. Çakır karşımdaydı ve başı yerdeydi. Buyur ettim,

içeriye girdi. Başını hiç kaldırmıyordu. Gözleri ayaklarının ucunda... Akşama kadar kıpırdamadan oturdu. Sonra birden ayağa kalktı.

«Ben bu kayığı istiyorum,» dedi. «Söyle Nusret Beye kayığı bana satsın. Orada çürüyor. İki yıldır kayık orada durup duruyor. Nusret Bey bir kere olsun kayığı denize sürmedi. Ne isterse veririm. Balık tutar, kazanır, ona veririm. İyi bilsin borcumu öderim.»

Mahalle bir bayram günü yaşadı. Mavi kayık, allı pul-lu, süzüle süzüle denize indi. İşte o gün Çakır'ın giyitleri yeniydi, hem de yepyeni, ayakkapları da gıcır gıcırdı. Çakır kıravat bile takmıştı. Beyaz gömlek giyilir mi denize çıkar-ken! Birkaç kişi Çakır'la alay etti arkasından. Eşşekler, hem de eşşoğlu eşşekler, Çakır'ın bunca yıllık, deli özlemini an-lamadılar. Çakır belki de, doğduğundan bu yana böyle bir kayık özlüyordu. Yoksa, gelir de benden Nusret Beyin ka-yığına almamı ister miydi? Anlamadılar Çakır'ı. Tadına va-ramadılar onun.

Ve bizim evin kapısından elinde kılıçlarla, mercanlar-la geçiyordu iki günde bir Çakır. Lüferlerle, tekirler, pisiler, barbunyalarla geçiyordu. Oynar oynar. Işıklı...

Belki bir yıl sürdü bu. Çakır'ın sevincinden yanına va-rılmıyordu. Ağzı kulaklarında, gülüyor, şakalaşıyordu bile.

Neden sonra kayığın gene eski yerine çekildiğini far-kettim. Ne olmuştu acaba? Çakır'ın benimle karşılaşmak istemediğini de farkettim işte bu sıralar. Ben denize gelsem o ne yapıp ediyor, bir yandan bana gözükmekten kayıveri-yordu. Üstü başı da gene dökülmeye başlamıştı. Nusret Beye de uğramıyormuş. Son geldiğinde «Sana borcumu ödeyemedim Nusret Bey, aaah! Bu olacak iş mi? Balık çık-madı, attığım taş, dediğim kuşu vurmadı. Kusura kalma Nusret Bey,» demiş başı yerde çekmiş gitmiş.

Bir süre sonra da Çakır ortadan silindi gitti. Evine

vardım kimsecikler yoktu. Ne karısı, ne çocukları... Kapı-
la kocaman bir asma kilit asılıydı.

Nusret Bey

«Gece, yağmur yağarken, çok karanlıkta, iki kere bir
adam gırtlığıma sarıldı, boğuştu. Az daha beni boğuyordu,
ikisinde de ayağı kaydı, sonra da kaçtı. Elleri Çakır'ın el-
lerine benziyordu,» dedi.

«Mümkünü yok, Nusret Bey,» dedim. «Senin yüzüne
ıstancından bakamadığından evini barkını koydu da gitti.
Borcunu ödeyebilseydi gider miydi sanıyorsun?» dedim.

«Gitmezdi,» dedi Nusret Bey.

Sonra kayığı da, Çakır'ı da unuttu Nusret Bey. Ondan
söz açarken gözlerinin içi gülüyordu Nusret Beyin «Sı-
sinde bir balık yedik Çakır'ın, bir balık yedik... Bir balık.
Kayık ona anasının südü gibi helal olsun,» diyordu.

Çok karanlık vardı. Seni Nusret Bey arıyor, dediler.
Gittim, önünde bir mor binlik duruyordu.

«Biraz önce Çakır geldi,» dedi. «Konuşmadı, merha-
ba demedi. Başı yerdeydi. Eli kanıyordu. Kulağı da kanı-
yordu. Yırtılmıştı. Dizlerine kadar çamura batmıştı. Zayıf-
lamış bitmişti de... Şu binliği uzattı ağır ağır.. Uzatır uzat-
maz da arkasını döndü, yürüdü gitti. Ta avludan sağol Nus-
ret Bey bana iyilik ettin, dediğini duydum. Ne dersin?»

«Hiçbir şey demem. Bir daha kimse gırtlığını sıkma-
yacak.»

Nusret Bey bir kurtuluş ohu çekti

«Sıkmayacak,» dedi.

Ben inanmıyorum. Nusret Beye de, kendime de Ç-
kır kimsenin boğazını sıkamaz. Çakır ekmek yediği sırava
bıçak sokmaz.

İşte bunu yazamam. İşte buna dilim varmaz. Kahr-
lurum. Çakır'ın bir hırsızlıktan dolayı tutuklandığını ga-
zeteler yazdı. Tam da Nusret Beye geldiği gece, belli Nus-

ret Beyin evinden çıkar çıkmaz tevkif edilmişti. Mahpusa-
neye gittim. Çıkmadı. Ona biraz para, sigara bıraktım. Bir
daha da aramadım, arayamazdım.

Birkaç gece karanlıkta bizim evin köşesinden, ben ge-
lirken birisinin kaçtığını gördüm. Bir anlam veremedim, al-
dırmadım. Ya da polis sandım. Bana gözükmek istemeyen.
Sonra bir gece karşıma birden dikiliverdi «Kim o?» de-
dim. «Sen kimsin?»

Kırık, belalı, yılgın, belki de birazıcık mutlu bir ses :
«Benim,» dedi. «Beni tanımadın mı?» Sonra da çabucak
ekledi. «Borcumu ödedim,» dedi. «Nusret Beye borcumu
ödedim.» Son sözcükler bir zafer türküsü gibi çıktı ağzın-
dan. Koşarak bir anda karanlığa karıştı.

Sabahleyin onu köprüünün altında Güvercin'i maviye,
hem de masmaviye boyar gördüm. Teknenin ucunda ak
Güvercin öyle şanlı duruyordu. Beni görünce şöyle içten,
ışık gibi candan güldü.

«Merhaba,» dedim.

«Merhaba,» dedi. Bıçkın, kurnaz, yenmiş, sevinçliydi.
Merhaba! Merhaba bre Çakır!

(Yeni Dergi, Mayıs, 68)

«GUNGADIN»

Tarik Dursun K. (d. 1931) son yıllarda yazdığı hikâyeleri «36 Kısım Tekmili Birden» adlı kitapta topladı.

Hayır, uçak değildi, tayyareydi Üstüste çift kanatları vardı, gövdesi yuvarlaktı, bir değirmilik pervanenin hemen ağzından başlıyor, kuyruğa kadar incele incele gidiyordu. Çölün kızgın kumlarında kopya kâğıdı rengindeki gölgesi altımız sıra bizi izliyordu. Kerim, uçman elbiseleri giymişti; başı, boynundan çıtçıtı meşin bir başlıkla sarılıydı, gözüne kocaman kum gözlükleri takmıştı. Önde o oturuyordu, biz Coya ile ikimiz arkaya, bir kişilik yere iki kişi sıkışmıştık. Coya, kolları caponeden incecik bir emprime elbise giymişti; sıcak rüzgâr hava boşların sağından solundan yüzümüze çarpıyor, Coya'nın yahudi saçlarını gözlerime savuruyor, caponeden bir tutam kumral koltukaltı tüyünün tutucu, bağnaz kokusunu getiriyordu. Bacakları çorapsızdı, yaz günüydü, ayakları yalındı; güneşe döndüğümüzde kırmızı ojeler boruçiçeklerinin renginde bir parlayıp bir sönyordu.

«Daha çok uzak mı?

Kerim'e sordum «Daha çok uzak mı?»

Gözlüklerin camında gözleri küçücüktü.

«Geliyoruz. Az kaldı.» diye bağırdı.

Coya'ya

«Az kalmış, geliyoruz!» dedim.

«Çölü geçtikten sonra mı?»

«Çölü geçtikten sonra...» dedim.

Üç hurma ağacı — kimbilir, belki de hurma ağacı değildi onlar, ben öyle görmüştüm — Sakıp beyin ev havuzu kadar bir su birikmişliğini altımızdan sıyrıp kazıdık.

«Bak, bak!» dedi Coya, gösterdi. Mini minnacık insanlar biz üstlerinden geçerken ağaçların altından çıktılar, ellerini alınlarına siper ederek başlarını göğe diktiler, baktılar.

Kerim, tayyareye yön değiştirtti, burnumuz kuzeydoğu kuzeyden çevrildi, güneybatı güney olduk. Motor zorlandı, gürlledi. tekdüze çalışır oldu yine.

«Ben susadım.»

«Bekle, sonra gazoz içeriz.»

«Ne kadar sıcak değil mi?»

«Evet.»

«Keşke denize gitseydik bugün.»

«Yine gideriz.» dedim.

Saçlarını gözlerimden aldı.

«Beni seviyor musun?»

«Seviyorum.»

«Ya Filistin'e gidersem?»

«Gitmezsin.» dedim.

«Niçin?»

«Beni seviyorsun da ondan.»

«Hayır.» dedi. «Asıl sen beni seviyorsun.»

«Daha güzel değil mi?»

«Bilmem. Hiç düşünmedim bunu.»

Kerim döndü.

«Ne diyorsunuz?»

«Ben Filistin'e gidiyorum.» dedi Coya.

«Neden?»

«Annem, babam, kardeşlerim hep gittiler, bir ben kaldım.»

«Ben de kaldım.» dedim.

«Sen yahudi değilsin ki!...»

«Ninen burda ya...» dedi Kerim. «O nasıl kaldı? Sen de kalırsın.»

Coya saçlarını ensesine topladı, koltukaltlarının ikisini birden gördüm.

«Ninem bunadı, onu istemiyorlar, o yüzden gidemedi, kaldı.»

«Sen de gitme işte...» dedim.

Tayyare alçalmış bir bulut yığınınına girdi, kendimizi Pamukkale'de saydık. Dört bir yanımız ağarmıştı, her şeyi beyaz görüyorduk.

«Geliyoruz!» dedi Kerim.

Bulutlardan çıktık, birden geceyle karşılaştık. Sol kanatlarımızdan akşam yıldızı bakıyordu, güneş yoktu.

«Geç mi kaldık?»

«Sanmam.»

Tayyare sarsıldı, motorun sesi tekdüzelikten ayrıldı, homurtusu duyulur oldu.

«Düşecek miyiz?»

Ellerini tuttum.

«Korkma.»

«Korkuyorum.» dedi.

«Alçalacağız.» dedi Kerim.

«Hazırım.»

Ferdi Tayfur'un sesiyle konuşmaya başladı :

«F-144 konuşuyor! F-144 konuşuyor! Burası F-144! F-144, Albay Harrington'u arıyor! Tamam!»

Kalın, kimin olduğunu seçemediğim bir ses parazitler arasından kendini duyurdu :

«Albay Harrington, F-144'ü arıyor! Alo, F-144, alo, F-144!»

«Ben F-144!» dedi Kerim. «Sizi dinliyorum, tamam!»
Karargâhtaki Albay Harrington'un sesi geldi

«İnişe geçebilirsiniz. Her şey hazır. Sizi bekliyorlar. Tamam!»

«Alçalıyorum.» dedi Kerim.

«Tamam! N'apacağınızı biliyorsunuz zaten.»

«Biliyoruz Albayım.» dedi Kerim.

«Tamam!» dedi Albay Harrington.

Sesler sustu, parazit dindi.

Çok aşağılarda, tarlayı andırır bir düzlükte birtakım adamlar ordan oraya koşuşuyorlardı. Çevrede gazlı meşaleler yanıyor, bulanık bir ışık göğe yansıyor.

«Sana sarılabilir miyim?»

«O kadar mı korkuyorsun?»

«O kadar korkuyorum.»

Yüzüme eğildi.

«Ayıp mı yani?» diye sordu.

Kolumla sardım, kendime çektim.

Tayyare tur atmaya başladı. Yanar ışıklar büyüüp küçüldüler, sonra yine küçülüp büyüdüler.

Tekerlekler yere değdiler, yerimizde hafifçe bir sarıldık.

«Bana sarılıyor musun?»

«Sarılıyorum, tabii.»

«Daha sıkı sarıl, daha sıkı.»

Göğüsleri göğsümde kütürtüsüzce ezilip sıcacık yayıldılar, karadut kurusu başları dikeldiler, katılaştılar. Çenesi çeneme sürtüyordu.

«Traş olmadın mı bugün?»

«Vakit yoktu.»

«Sakalların batıyor.»

Başını eğdi, çenesi çenemin altına düştü, dudakları dudaklarımın çizgisine geldiler, dokundum çektim.

«İndik mi?»

«İniyoruz.»

Yüreği nasıl da küt küt vuruyordu.

«Yum gözlerini...» dedim.

«Yumdum.»

Öptüm. Ağzını ağızımdan çektikten sonra

«Dudakların tuzlu.» dedi.

«Akşam denize gitmiştik ya... Seninkiler neden tatlı?»

«Ben üzüm yedim.» dedi.

Tayyaremizi sarıverdiler.

Burma sarıklı bir adam önümüze dikildi.

«Benimle geleceksiniz.» dedi.

İlk defa görüyorduk ama Gungadin'i hemen tanıdık.

«Bunun borazanı yok muydu?» dedi Coya.

«Nerde borazanın senin?» diye sordum.

«Kaygılanmayın.» dedi Gungadin. «Yanımda. Yeri geldi mi çalarım.»

Yayan yola çıktık. Dördümüzdük.

«Yolu biliyor musun?»

«Burası benim ülkem.» dedi Gungadin.

Dağların başında kar vardı, rüzgârın serinliğinde yağmurun kokusunu duyuyorduk.

Bir kumluk geçtik, Akdeniz makileri önümüzü kesti, dolandık, yıldızların körkaranlığında yolu güçlkle buluyorduk. Yakınlarda bir yerlerden çakal ulumaları geliyordu. Gungadin durdu, biz de durduk. Dinledi.

«Yakınlaştık.»

«Nerdeler?»

«Gelin!»

Yine öne düştü, ardından yürüdük.

«Nereye götürüyor bizi?»

«Sus!» dedim.

Karanlıkta birtakım başka adamlarla karşılaştık. Bir değildi, belki bin Gungadin'diler. Hepsi göz olmuşlar, karanlık demeden pırıl pırıl bize bakıyorlardı.

«Albay Harrington'dan geliyorlar.» dedi Gungadin, bizi tanıttı. «En iyi adamları, Albay'ın n'apıp n'edeceğini içinden ipliğe biliyorlar.»

Karanlıktan bir adam çıktı, Kerim'e yaklaştı.

«Doğru mu?» dedi.

«Doğru.» dedi Kerim.

Ateşe karşı yürüdük. Yalazası hepimizi aydınlattı. Soğuk kırılmıştı.

«Oturun!» dedi adam.

Kara, özsuğu çekili, kurumuşun biriydi. Gözlükleri ateşe çevrikti, gözlerini göremiyorduk. Ağzındaki dişleri de sayılıydı. Konuşurken kelimeleri ısıklıyordu.

«Alçaklıkla zor kullanma arasında bir seçme yapmak zorundayız.» dedi.

«Neyi seçiyorsunuz?»

«Zor kullanmayı seçin, derim.»

«Yani?»

«Benim beslediğim sakın cesaret, öldürmeden ölmek cesaretidir. Ama, bu cesareti olmayan, tehlikeden korkarcasına kaçacağına, öldürmeyle ölme sanatını geliştirsin, derim.»

«Neden?»

«Çünkü kaçan kişi içinden zor kullanmaktadır : Kaçıyor, çünkü öldürerek ölme cesaretini göstermiyor. Yüz bin İngiliz üç yüz milyon insanı korkutamaz. Ayrıca güç, fizik yollarda değil, yenilmez bir istektedir.»

«Acaba?» dedi Kerim, sordu.

«Zor kullanmama, kötü kişiye gönül isteğiyle boyun eğme değildir. Zor kullanmama, ruhun bütün gücüyle zorbanın istemine karşıkomadır. Bir tek insan bu yoldan bir imparatorluğa meydan okuyup yıkılmasını sağlayabilir onun.»

«Ne diyor, neyi demek istiyor?» diye sızlandı.

«Sus, dinle!» dedim yavaşça.

«Hayat ölümden çıkan bir şeydir.» dedi adam. «Bugün bitmesi için tohumun çürümesi gerek. Acının ateşinden geçmeden kimse yükselemez. Kimse kurtulamaz acı çekmekten. İnsanın ilerlemesi, acı vermeyi önleyerek acıyı arındırmaktır. İnsanın çektiği acı ne kadar temiz olursa, ilerleme o kadar büyük olur. Zor kullanmama, bilinçli bir acı çekmedir. Benim ülkeme sunduğum şey, atalardan kalma fedakârlık, kendini kurban etme yasası, acı çekme yasasıdır. En çirkin zorbalıklar ortasında zor kullanmama yasasını bulanlar çok büyük savaşçılardı, kullandıkları silâhların yararsızlığını kavramışlardı. Zor kullanmama inancı yalnız ermişler için değil, bütün insanlar içindir. İnsanlığın yasasıdır bu. Ruh hayvanda uykudadır. İnsanlık onuru daha üstün bir yasa ister; ruh gücü. Ben ülkemin bu yasaya uymasını, gücünün bilincine varmasını istiyorum. Yok olmaz bir ruhu vardır ülkemin, bu ruh bütün dünyanın kaba güçlerine karşı koyabilir.»

Gözlerini Kerim'e dikti, sonra bana, sonra Coya'ya.

«Bilmem, anlatabildim mi?» dedi.

«Hayır.» dedi Kerim. «Sizin dediğiniz yoldan hiçbir savaş kazanılmaz. Güce güçle karşı konulur. İsa'nın budalalığını tekrarlamak size yarar yerine zarar getirir. O İsa'ydı, budalalığının cezasını çarmıha gerilerek ödedi. Bugün birkaç yüz masum insanın değil, binlerle, yüz binlerle insanın öldürülmesini sarsılmadan göze almaya niçin hazır olacaktınız? Niçin darağacında ölmeyi gündelik olağan bir iş sayacaktınız?»

«Ben de onun gibi düşünüyorum.» dedi Gungadin. «Eskiye değil, yeniye, düne değil bugüne bakmalı asıl. Yarını, dün yerine bugün hazırlar.»

«Beni yanlış anlıyorsunuz gibime geliyor...»

«Hayır. Bizi yanlış anlayan sizsiniz.»

«Ben mi?»

«Evet. Bu çeşit bir direncin yeri yoktur. Kaba güçlere yine kaba güçlerle karşılık verilir.»

«Siz de onun gibi mi düşünüyorsunuz?»

«Evet.» dedi Kerim.

«Oysa, Gungadin'i ben öyle bilmiyordum.» dedi adam.

«Kimse öyle bilmiyordu.» dedi Kerim. «Ezik, efendisine bağlı, ne derse onu ikiletmeyen bir köle biliniyordu.»

«Ben öyle biliyordum.»

«Başkaları da.» dedi Kerim. «İnsan kolay satın alınır. Tıpkı bir eşya gibi. Ama gün gelir, sizin olmaktan çıkar, size karşı oluverir.»

«N'apacaksınız, onu bulup çıkaramıyorum.»

«Bize karşı duranın karşısına duracağız.»

«Öldürecek misiniz?»

«Bizi öldürmesini mi bekleyelim istiyorsunuz?»

«Birimizden birinin yaşaması gerek.» dedi Gungadin. «Önce benim yaşamam gerek. Çünkü ben buralıyım, bu topraklarda doğdum, bu güneşin, bu göğün altında yaşadım; sonradan gelme değilim. Haksa, benim hakkım.»

«Öldürmek de mi?»

«Öldürmek de.»

Gecenin karanlığı gündüze yenildi, meşaleler karardılar. Yakınlarımızdan tayyare sesleri gelmeye başladı. Kulak kabarttık.

«İngilizler mi?»

«İngilizler.»

Ansızın yüzlerce tayyare gökte bitiverdi, birerli ikişerli alçalmaya başladılar. Üstümüze gelip aynı hızla yükseliyorlardı.

«Ateş açacaklar!» diye bağırdım, kimse sesimi duymadı. Mitralyözler takırdadılar, Coya çılgılığı bastı. Topraktan

şerit halinde birbiri ardına dizili sıçramalar başladı, çevredeki adamların birçoğu dizleri üstüne kıvrılıp düştüler.

«Ateş ediyorlar!»

Coya'yı elinden yakaladım, bir kayalığı kendimize siper aldık.

«Kerim nerde?»

Kimse kimseyi görmüyordu. Tayyareler çekirge sürüleri gibi bir anda yere iniyor, kapaklanacak gibi toprağa düşercesine yakından geçiyor, mitralyözlerin demir ağzını çıkan kurşunlar kıpkırmızı korluyordu.

Kerim'i gördük İki büküm olmuş koşuyordu.

«Niye Albay Harrington'un dediğini yapmıyor, peki?» dedi Coya.

«Gungadin'in arkadaşı da ondan.» dedim.

«Borazanı çal, borazanı!»

Kerim, şimdi Gungadin'in yanındaydı, ikisi mitralyözlerin ateşinden korundukları bir kayanın ardındaydılar.

«Borazanı çal, borazanı!»

Tayyarelerin mitralyözleri Gungadin'le Kerim'in sığındıkları kayalıktan sıyrıntılar koparıyorlardı.

Sonra güneşin parında altın sarısı gibi göz kamaştıran Gungadin'in borazanını gördük. Kalın, kahverengiyle mor çalığı dudaklarına götürdü borazanı.

«Niye titriyorsun?» dedim.

«Bilmem. Bir üşüntü geldi üstüme.» dedi Coya.

Borazanın sesi, tayyarelerin uğultusunu, mitralyözlerin takırtısını bastırdı; kurşunlanıp yere biçilenlerin bağırtıları dindi, bir sessizlik oldu. Çevrede yalnızca dağlardan doğru rüzgârın koparıp önüne kattığı, takvimlerde rastladığımız, o ovalara eğilmiş, tıpkı birçok çobanın güttüğü sayısız koyun sürüleri gibi hareketli ama ayrıksız bulutların yavaş adım seslerinden başka hiçbir şey duyulmadı. Sonra o sesler de uzaklaştı, yalnızca yapışkan, saydamsı bir ıslaklığı

kaldı. Yerini Gungadin'in borazanı aldı.

Baktık; toprakta çürümüş buğday ansızın filizleniverdi, baktık; vadilerdeki boynu bükük, basılı yeşerik çayırlar başkaldırdılar, baktık; koca Ganj ırmağı o usul usul, o suskun akışını değiştirdi, çağılıtlı, gürülgen akan bir ırmak oldu, baktık; dağların doruklarındaki birikintili yüzyıllanmış karlar alttan alta güneşin sıcağını görmüşcesine köpürdüler, çözüldüler, baktık; çözültü suya döndü, baktık; dağlardan, tepelerden kol kol akarsulardı, baktık; o yakadan bir akarsu bu yakaya, bu yakadan bir akarsu o yakaya demediler, baktık; birleşiverdiler, tek bir akarsu oluverdiler, baktık; yeni sürgün dallarda çiçekler yemişe duruyorlardı, baktık; gökyüzünde güvercinler aklı karalı, şahinlerden, atmacalardan uzak uçuyorlardı, baktık; fabrikalarda işçiler grevdediler, baktık; işçi hakları bağıra çağıra geri alınıyordu, baktık; köylerde herkes kendinin toprağını sürüyordu, baktık; büyük şehirlerde öğrenciler bağımsızlık haftaları düzenliyor, üniversiteleri basan polisleri önlerine katıp çıkarıyorlardı, baktık; «*kahrolsun emperyalizm*» diye bir ordu olmuş yürüyorlar, elleriyle «*tam bağımsız*»lığın aydınlık çelengini taşıyorlardı, baktık; yanlarında ordu vardı, baktık; yanlarında işçiler vardı, baktık; yanlarında köylüler vardı, baktık; yanlarında elleri kalemliler, sırtları cüppeliler, avukatlar, öğretmenler, gazeteciler, yazarlar, ressamalar, doktorlar, şoförler, makinistler, tamirciler, dökümcüler, biletçiler, müvezziler, postacılar, kitapçılar, matbaacılar, kunduracılar, saatçiler vardı; hepsi de kolkolaydı, kolkola yürüyorlardı.

ÖLEN ÖLÜR

Tahsin Yücel (d. 1933) bu yıl da hikâyeciliğini, fazla öne çıkmadan, ama belli bir sanat düzeyinin altına düşmeyen örneklerle sürdürdü.

— Evet, doğru buyurdunuz, güzel buyurdunuz, efendim ölenle ölünmez. Ağlamakla, sızlanmakla, gidenleri geri getiremeyiz. Ben kendimi sıkı tuttum, hiç ağlamadım; Sumru'yu da susturdum hemen «Sumru, çok rica ederim, köylü karıları gibi ağlama karşımda ağlamaktan yarar değil, zarar gelir yüzün kırışır. Sana düşen görevini yapmak,» dedim. Haksız mıyım? Görevimizi yapalım yeter görevini yerine getiren ağlamaz. Bu bakımdan da rahatım, çok şükür hakkıyla yaptım görevimi rahmetlinin çenesini bile kendi elceğimle bağladım. Ama, ne yalan söylemeli, ne yapsam hakkıydı rahmetlinin. Çok severdi beni, şimdi sevmesin! Dizimin dibinden ayrılmazdı hiç, yüzüme baktıkça gözleri yaşardı «Mezarlarımız da yanyana olsa, aramıza bir ot kökü bile girmese!» derdi. Bu kadar çok severdi beni! Zayıflardım, beğenirdi; şişmanlardım, gene beğenirdi; ne giysem hoşuna giderdi. Hiç de incitmezdi beni, bir sözümü iki etmezdi, gönlümce yapardı her şeyi bulaşıkla bulaşık, çamaşırsa çamaşır, ütüyse ütü... Ölümü de gönlümce oldu. Şimdi oturmasın, elinde kahvesi, şu sizin oturduğunuz koltukta oturuyordu. Birdenbire «Mübeccel!» diye haykırdı. «Ne oldu?» dememe kalmadan devriliverdi, hepsi bu! Kucaklayıp yatağına götürdük. Çimdikledik, bacağına iğne batırdık, «Bana mısın?» demedi. Damat koşup doktor getirdi ya boşuna «Yapılacak bir şey kalmamış,»

dedi doktor «Büyük hanım her şeyi yapmış, çeneyi bile bağlamış. Oo! dişleri de çıkarmış, bravo!» dedi. «Biz böyle terbiye gördük, efendim görevden kaçmayız,» dedim. Kaçmadık çok şükür hiçbir görevden, her şeyi kusursuz yaptık. Sağolsunlar, dostlar da yardımı esirgemediler. Doktor bile bizim için az çırpınmadı. «Şimdi telefon ederim hemen gelip götürürler,» dedi. Şaşırdım. «Bu saatte mi? Nereye?» diye sordum. «Caminin buzluğuna,» dedi. «O da nesi?» diye kekeledim. Bilgisizliğime güldü «Buzdolabı işte,» dedi. «Daha rahat yatar orada, siz de burada daha rahat olursunuz.» Ne diyeyim? «Kocacığım nerede rahat edecekse, orada yatsın,» dedim. Öyle oldu aradan iki saat bile geçmeden, alıp götürdüler rahmetliyi. Ağzım açık kaldı İstanbul gibi bir yerde... «Bu doktor çok büyük adam,» diyecek oldum, bizim Sumru burun kıvırdı, ağızda bıraktı sözümü «Aile doktorumuz,» diye kesip attı. Şımartmışlar bunları, efendim, İstanbul şımartmış, bunları, sevmiş, el üstünde tutmuş, şımartmış. Ama güzel şey doğrusu bunlar böyle sevilme, hakkıyla yapamazdık görevimizi. Kimi koştı, mezar yeri aldı; kimi koştı, hacıyı, hocayı buldu; kimi telefonun başına geçti, dostlara haber ulaştırdı. Başsağlığına gelenler hiç tükenmiyor siz elli yedincisiniz. Kısacası, otuz yıldır İstanbul'da otursak, ancak bu kadar şerefle uğurlardık rahmetliyi. Evet, güzel uğurladık, efendim o nasıl bir cenazeydi, görmeliydiniz! O nasıl kalabalıktı! «Bir paşa ölmüş,» derdiniz. Çalgımız eksikti yalnız. Damadın patronu bile geldi cenazemize. Çok iyi bir adam bizim damadın patronu, çok da yakışıklı. Saçlarına biraz kır düşmüş, ama yirmilik delikanlıdan farksız. Üstelik de akıllı tıpkı bizim gibi düşünüyor «Ölenle ölünmez,» dedi durdu arabada. Öyle ya, arabasına almıştı bizi. Arabası son model. Ama en azından on araba daha vardı öyle adam da, araba da çoktu cenazemizde. Çelenk de çoktu. Gel gör ki,

çelenksiz gömdük rahmetliyi, damadın pısırlıklığı yüzünden! Azıcık uzaklaşverdim, çelenkler uçtu. Benim de kusurum yok değil bu işte «Hazır, fırsat çıkmışken, bir güzel gezeyim şu camiyi,» demiştim. Rahmetlinin yıkandığı yerden başladım çok güzel, efendim ben diyeyim Eskişehir hamamı, siz deyin Bursa hamamı. Caminin içi de güzel : döşemede tek kilim yok, silme halı her yanı. Her yanını gezdim, sevdim. Sonra bir de ölüleri rahat ettirten buz dolabını görmek istedim. Adamlar «Şimdi olmaz,» diye tutturdular, herbirinin avucuna birkaç lira sıkıştırıp razı edinceye kadar akla karayı seçtim. Bir de geldim ki, ne göreyim cenaze namazı kılınmış, çelenkler öteki cenazeye gidiyor! Hemen koştum, damadın koluna yapıştım «Aç gözünü, çelenkler gidiyor! Durma, çevir şunları!» dedim. Ama oldum olası pısırlıktır bizim damat, patırtıdan ödü kopar «O çelenkler bizim değil, bize çelenk gelmedi,» deyip yürüdü. Olur mu efendim? Bize gelmeyecek de kime gelecek? Hadi kimse bize çelenk yollamadı diyelim, patronumuz da mı yollamadı? Damadım ne dese hava, çalındı çelenklerimiz! Tek avuntum, başka terslik çıkmamış olması. Terslik ne kelime, her şey tamamdı. Dolapsa dolap, duaysa dua, Kur'ansa Kur'an, gürül gürül. «Herkes bu kadarını yapamazdı,» diyorum da gülüyor bizim Sumru «Parayı verdikten sonra, herkes yapar. Beş parası kalmadı bizimkinin. Bu hafızlar bahşişsiz adım atmazlar,» diyor. O kadarı da olacak artık, değil mi, efendim? Vereceksin bahşişi! Vereceksin ki, şerefine artacak, ölünün şerefi artacak; vereceksin ki, «Görevimi yaptım,» deyip rahat edesin. Ama bu noktada kafamı kurcalayan bir şey var, efendim bu adamlar bu kadar para kazanırlar da neden biraz çeki-düzen vermezler kendilerine? Eskişehir hafızlarından farksız çokları. Hep bir örnek giyin-seler, birer kıravat taksalar kıyamet mi kopar? Hadi onlar aldırıyorlar diyelim, belediye neden ele almaz bu işi? Üs-

telik, çok güzel örnekler de var önünde, evet, var ya hafızlardan birini çok beğendim tıraş olmuş, kıravat takmış, elbisesi lâcivert, kendisi de gencecik daha canımın içine sokasım geldi. İstanbul'umuza böylesi yaraşır işte, bu camiye, bu mezarlığa böylesi yaraşır. Mezarlık dedim de... Efendim, ne güzel mezarlık o öyle! Temiz, düzenli, ağaçlık, mezarları apak mermer yağ dök, yala! Nerdeyse imrenecektim bizim rahmetliye, «Hadi, kâfir gene dört ayâğının üstüne düştün,» diyecektim. Ama, tam bu sırada, bir zamanlar rahmetlinin ikide bir söylediği şu söz geldi aklıma «Mezarlarımız da yanyana olsa, aramıza bir ot kökü bile g'rmese!» Tüylerim ürperdi, başım döndü birdenbire, nerdeyse yıkılıverecektim. Ama çabuk topladım kendimi. «Ulu Tanrı ölümümü gecinden versin de bahtıma neresi düşerse, orada yatayım,» dedim. Haksız mıyım? Ölmeyelim yeter ki! Biraz da başka kapıları çalsın Azrail, artık bize gelmesin! Bin beş yüz yıl da yaşasam, üç aylığım tıklar tıklar işler nasıl olsa. Nasıl olsa, kızın evi de geniş. Damada gelince, vur eline, al lokmasını!

(*Varlık*, Mart, 750)

SALÂH BİRSEL

Salâh Birsal (d. 1919) artık sürekli olarak şiir yayımlayan bir şair görünümünde. Yalnız günün eğilimine ters düşen bir şiiri sürdürdüğü için yazdıkları gereken ilgiyi görmüyor.

GÖL SAATLERİ

Ahular geldi kayık içinde
Şiirlerini okudular merdivenlere bakarak
Çok gümüşlenme oldu
Uzanıp güneşi içti sanki sinekler

Kuğular geldi ederek ikindiyi ilân
İkindi ki akşamdan daha erken
Bulmakçin ülkesini kamışların
Aradı yan ve arka sokakları

Ve birden nilüferler çağırınca geceyi
Yarasalar geldi sabahı sorarak
Siyah çamaşırları su kargalarının
Kurumadan durdu onunçün

Ahmet Haşim Cenyo'daki yerini aldı

(*Türk Dili*, Ocak, 220)

MANGIR

Bir sabah serçeler vursunlar
Sanki bulunur hem bulunmaz
Başlamasa da tüfekler gıjlamaya
Oklar topuzlar iyi bil

Hem bayılmış hem titrek serçeler
Alplık yiğitlik kandırmaca
Vakit yoksa da dilip yutmaya
Ölünüz bütün ağızlara yeter

Dünya sarı mangır mabel serçe
Çıplakları sürerler birerle kolla
Sanki ölünür hem ölünmez
Toyluk torluk aldatmaca

Bir sabah mangırlar saysınlar
Candan et alıp koysalar da önüme
Şorlamaktır dileğim senin yerine
Şoreylemek yarıklarda iyi bil

(*Ulus*, 28 Ekim, 26)

ÖZDEMİR ASAF

Özdemir Asaf (d. 1923) son yıllarda yazdığı şiirlerini 1970'in sonuna doğru yayımladığı «Nasılsın» adlı kitabında bir araya getirdi.

ANDANTE

«Başkalarının ekmeği acı,
başkalarının merdivenlerinden
çıkmaq eziyetlidir.»

DANTE

Ben bir hayvandım, deyelim /
Vurdunuz.

Önce siz yaralandınız, sonra ben yaralandım.
Ben durunca, durdunuz.

Soğukdu, donuyordum.
Yaralarım vardı, sardınız.
Bir denizde doğuluyordum,
Kurtardınız.

Açdım, deyelim /
Bir simid istedim sizden.
Ya ben söylemesini bilmedim,
Ya da siz simidden korktunuz.

(Nasılsın)

METİN ELOĞLU

Metin Eloğlu (d. 1927) bu yıl pek çok şiir yayımladı. Sözcüklerle oynamaya dayanan şiir anlayışının yıllardır tersine işlediğini, kendisini «halk çocuğu» bir şair niteliğinden uzaklaştırdıkça uzaklaştırdığını gene sezemedi.

UYAKÇA

Ortalığın ağarma vaktı, o nerede geceledi bilinmez
Güzün kışa döndüğü hangi yazda incelendi bilinmez

Çayır-çimen döşenir yalaz yalaz Türkeli'ne sözde
Bir gizli bahçivandır o, adı-kendi bilinmez

Sözdür kıpraşan, deşen kişi belleğini yavuzca
Öyle bir yamyası dil ki bu, dedim-dedi bilinmez

Niye içer; sevi der, gidi özlem, gidi şey
Rakı-makı sızmadıkça som yürekten, tortu bilinmez

Yüzyıllar geri mi döndük, aman ne iy'ettik
Eksiöğlueksi bilinmedikçe gerçek artı bilinmez

Yol-yordam şaşırana ovadır uçurumlar
Bir usta el çizmedikçe uslu harta bilinmez.

(*Türk Dili*, Ekim, 229)

KOLONYA'YA SELÂM-SABAH

Beni çağırıyorlar mı ?

Kum mu ekiyorlar şimdi yulaf çavdar yerine
En uç fışkınlarda kemirgen karınca yumurtaları
Özlem kabarıyor derine daha derine
Hafakanlar basmış gecenin günortaları

Buz gibi suda elim haşlanıveriyor
Sanki herkes akıllı da bir ben deli
Kıskıs gülüyorum ya da ağlayasım geliyor
Şu yokça şu dayanaksız merdivenden ineli

Köz küllenirken neler sezer acaba
Bir hız yaşanmışlığı mı ? eh, o da bir yorum
Baba oldum iki kez, evet basbayağ bir baba
Hayret, gençliğime hâlâ doyamıyorum

Bir de avucumu açıyorum binlerce cam kırığı
Hangi tırnağımı sökeyim öncelikle ben olmak için
Batan batana, sallar güller ve en sevdiklerim
İkisi var ya, onlarsız ben bir kolonya ısırgı

Tanrı tanrının işte insan insanın kulu
Bu kılpayı ayırıma bilmem ki toplum ne der
Nereleri tıktık'lasam kepazelik düğünü
Ve avurdumda ne emilir ne tükrülür bir şeker

Boşuna, beni çağırıyorlar.

CEYHUN ATUF KANSU

Ceyhun Atuf Kansu (d. 1919) dünya olaylarına yönelerek yazdığı şiirleri «Buğday Kadın Gül ve Gökyüzü» adlı bir kitapta topladı.

ELÂZİĞLİ BİR HALK ÖYKÜSÜ

Tilki, hacca gideceğim diye
Haber salmış horoza, keklige, ördeğe
Kutsal bir iş uğruna yola çıkıyorum da
Gelin bile birlik gidelim
Korurum hepinizi aklımın duldasında
Kırk yıllık alış veriş ustasıyım
Bilirim her bir töreyi
Öğretirim yolda giderken.
Horoza ile keklilik ile ördek
Önde tilki düşmüşler yola.
Tilkinin karnı açılmış
Horoza kestirmiş gözüne
Horoza ne diye
Ne diye de yiye?
— Ulan horoz, demiş insanlara ettiğin bu zulüm ne?
Olur olmaz vakitlerde uyandırırısın onları
Uykunun seher döşesinde.—
Kurtarmış insanları horozların zulmünden
Tilki !
İnandırmış ördeği ve kekligi
İşinin yüceliğine.
Derken efendim tilki acıkmış gene
Kekligi kestirmiş gözüne
Keklige ne diye

Diye de nasıl yiye?
— Ulan, demiş kekliğe
Şu avcıların senden çektiği ne?
Çıkan da dağ başına
Kaçan durun çalı meşe
Yoran tüm avcıları
Senin haccın onanır mı
Bunca zulümden sonra?.—
Kurtarmış insanları kekliklerin zulmünden
Bizim haksever tilki!
Gönül ermişi ördek inanmış ki
Doğrudur tilkinin yaptığı iş.
Ne var ki sıra gelmiş ördeğe
Bakalım ördeğe ne diye
Ne diye onu da yiye?
— Ulan ördek, bu nasıl kutsal inanç
Bu nasıl hacca gitmek?
Herkes başına sarar yeşili
Sen sarmışsın kıçına
Seni inanç bozguncusu
Seni aşırı akımcı seni!.—
Kurtarmış insanları ördeklerin bozulmuş inancından
Yemiş yol dostu ördeği..
Dönmüş yarı yoldan utkular içinde
Kasabadaki dükkânına!

(Ulus, 9 Eylül 1970)

ŞÜKRAN KURDAKUL

Şükran Kurdakul (d. 1927) bu yıl birbiri ardına şiirler, hikâyeler yayımladı. Yazarlığı politikacılıktan da, yayıncılıktan da öne almış gündü.

SESİ KISILAN FENER

Ben sana rasladığım zaman geceleri
Uyku yalnızlığına düşerken
Nereye kopmuş gibi anamın göğüslerinden
Yırtıcı kuşlar aldı sesimin gücünü
Susamış gözlerini gözlerime diken.

Dal gibi boynum döktü yapraklarını
İlk rüzgârın esintisinde
Ve düştüm şakaklarımda başkaldıran
Bin düşünceye doğru
Doğmaksa yaşamın neresindeydim.
Ölmekse hangi açmaza kapanmaktı bu.

Ben sana rasladığım zaman geceleri
Öteki kapıların ardında kalarak
Baktım en aşağı düzeylerimden kendime
Olmadım bir türlü, içime elvermedim
Döndüm durdum sabahlara kadar
Dünyanın ateşini alnımda duydum.

Varın gidin boşaltın beni,
Ya da yenileyin beni ışıklar kesilmeden
İçimde yankıyan karanlık köşeleri
Yıllar yılı bu gözlerle gördüm
Sora sora hep aynı sorular çemberinden.

Ben sana rasladığım zaman geceleri
Bu yuvarlanmayı sırtında taşıyan
Kuytu kahvelerinden, kederli
Bakışları vurdukça onların.
Sallandı fenerlerim rüzgârlarında
Koyacak bir yer bulamadım kendimi.

(Yeni Edebiyat, Temmuz, 9)

ÖFKE

Samim Kocagöz (d. 1916) bu yıl yazdıklarıyla kendisinden söz ettiren bir yazar olamadı, ama az da olsa güzel hikâyeler yayımladı.

Akşam karanlığı iyice basarken, çitle çevrili harımının çitten kapısını itti; eşeğini dürtüp içeriye soktu. Sonra dikkatle ipinden çekerek sebze fidanlarına zarar verdirmeden, üç göz evinin sağ yakasındaki dama götürüp bağladı. Hayvanın önüne biraz saman attı. Öteden, karanlığın içinde, parlayan iri gözleriyle kendisine bakan ineğine : «Sana da kara kız...» diye saman verdi. Damdan çıkıp ellerini beline koydu, iki yakasına şöyle bir bakındı : Köy alacakaranlığın içinde sessizdi. Ev ev, pencerelerden şavklar görünüyordu. Gözü sol yakadaki bitişik komşusu Veli'nin harımına, hanesine ilişince; yine yüreği kabardı. Öfkeli öfkeli sakalını kaşıdı «Namıssız!» diye söylenerek evine yürüdü.

Ayazlığın merdiveninde Hafize Kadıncık karşıladı Ali'yi

«Hoş geldin,» dedi.

«Hoş gördük,» karşılığını aldı.

Ali ceketini çıkardı, ayazlığın sedirinin üstüne attı; arkasından başındaki kasketi fırlattı. Hafize Kadın, testiden su döktü asmanın dibinde; Ali yüzüne çırpıtı, uzamış sakalının tozunu yıkadı. Sedire bağdaş kuruyordu ki, vazgeçti, ayak yoluna gitti geldi. Bir yol daha, bu sefer dirseklerine dek ellerini, kollarını yıkadı. Kurulanırken, asmadaki koruklara, olgunlaşan kara üzümlere bakıyordu. Sonunda sırtına

ceketini alıp sedire oturdu. Hafize Kadıncık, sedirin öte ucuna ilişti; kırık bir sesle sordu

«Oğlumuzu selâmetledin mi?»

Ali şöyle bir karısına baktı, içini çekti

«Selâmetledik. Ben eşekte, o yaya, koca yolun başındaki kahveci İragıp'a vardık. Eşeği ona bıraktık. Oradan otobosa bindik. İlçeye vardık. Kara tiren vakti geldi. Aldı bizim Memet'imizi gitti işte...»

İçerde, odada yanan gaz lambasının şavkı, kapıdan dışarıya, sedirin ucunda oturan ananın yaşlı yüzüne, beyaz başörtüsüne vuruyordu. Şavkın pembeleştirdiği çizgili yüzü, gözleri durgundu kadının; dudakları büzülüyordu. Mırıldanır gibi konuştu yine

«Ee.. Ali, Memet'in izni çabuk bitti...»

Koca adam şöyle bir elini salladı

«Askerlik dediğin eninde sonunda biter... Ben kaç yıl askerlik ettiğimi unuttum gitti. Memet, önümüzdeki yaza, harmana yetişirim, dedi.»

Bir süre sustular. Yine sözü Ali aldı

«Dert, askerlik deel.. Bir bizim hanemize, bir de şu boyu devrilesice Veli'nin hanayına bak!» Hafize Kadıncık, karanlığın içindeki komşularının harımına, harımın içindeki hanayın beyazlığına baktı; boynunu büktü. Kocasını sürdürdü «Sonracığıma bu deyyusla kırk yıl komşuluk, çocukluğumuzdan bu yana omuzdaşlık ettiğimiz bir yana, Fahrettin Paşa'mızın kolordusunda süvari olarkten birlikte askerlik ettik. Cavar İzmir'e kaçarken, arkasından çevirip önüne çıktık; yolunu kestik... Burası mühem deel... Asıl bir keşfe çıktığımızda, vuruldu, yaralandı da, bu hergeleyi iki buçuk saat, atların bulunduğı yere dek sırtımda taşıdım kurşun altında, kurtardım... Ekmek tuz hakkı var aramızda... Şimdi ne bok yemeye kalkmış da ıgır çığır ediyoy? Yok kızını benim Memedime vermek için üç bin lire

başlık istermiş... Yok kızı çok gıymatlıymış eşeğin... Ula Memet izinli geldi, ediverelim şu nişan işini diyerekten on beş gün yalvar yakar oldum, olmadı; kavga ettim, yine olmadı. Geçen gün iyicene öfkelenim kahvede, düvecektim irezili, dostlar bırakmadı; elimden aldılar. Benim, öldüm Allah üç bin lireyi bir araya getiremeyeceğimi bilmez mi bu it soyu? Domuzuna bilir...»

Hafize Kadın, onu yatıştıran yumuşak bir sesle karşılık verdi

«Tasa etme be Ali Onbaşım; oldu oldu, olmadı mı, Memet askerden gelince Zehra'yı kaçıırır, işte böylece biline. Kız iki yakamda dört dönüyor, dünden ırazı... Ölüyor Memet yoluna! Sabah Memet giderken görmedim mi sanki Harımılarının öte başındaki iğdenin altında ağlayordu....»

Ali Onbaşı yaşlı olmasına yaşlıydı ama kapı gibi kalıbı vardı; şöyle bir doğruldu

«Essah mı be karı?» diye sevindi. Sonra bir düşündü : «İyi dedin ya, bu it, Memet gelmeden kızı başkasına satar mı satar!»

«Senden çekinir, sayar seni...»

Ali gözlerini ayaklarının ucuna dikti, mırıldandı

«Veli, eski günlerde Veli'ydi...»

Yine uzunca bir susma oldu. Karanlık iyiden iyiye köyün üstüne çökmüştü. Köpekler uzaktan uzağa birbirlerine seslenmeye başlamışlardı. Hafize Kadıncık başka söz etti

«Kalk Ali Onbaşı, ekmek yiyelim; acıkmadın mı? Bunca yol gittin geldin.»

«Hiç de ekmek yiyelim yok.»

«Tarhana var ocakta, hele bir davran.»

Yaşlı adam şöyle bir karısına baktı

«Haydi hatırın yıkılmasın...» diye kalktı, odaya girdi.

Yeniden ayazlığa çıktığında, bir cigara yakıp iki ya-

kasına bakındı. Kahveye gitmek gelmiyordu içinden. Hem de yorgundu. Ayazlığın merdivenine çöktü oturdu. Kafası iyicene karışmış, canı çok sıkkındı. Bir yandan sigarasını içiyor, bir yandan da karanlığın içinde ışılan köyün pencerelerini seyrediyordu. İlle dönüp dönüp Veli'nin hanayına bakmaktan kendisini alamıyordu. Karanlığın içinde beyaz beyazdı Veli'nin hanayı... Ali köpek sevmezdi. Veli'nin harımındaki köpeklerin, köyün bütün köpeklerine hırslayarak, uluyarak karşılık vermeye çalışmaları sinirine dokunuyordu. Karısı bulaşıkları yıkadı, içerisini topladı. Bir süre sedirde oturdu. Sonra içeriye girdi. Ali hep merdivende oturuyordu. Sonra kalktı, sedire çöktü, bir sigara daha yaktı.

Bol yıldızlı bir eylül gecesiydi. Ali, oturduğu yerden, asmanın yapraklarının ötesinde karanlığın içindeki yıldızlara bakıyordu. Olmadı, kalktı yeniden merdivene çöktü. Karısı seslendi, çağırdı

«Yatağını serdim, Ali, yatmayacak mısın?»

«Var sen yat... Şavkı da söndür... Uykum kaçtı...»

Ali Onbaşı'nın içindeki şeytan durmadan «Ülen şu Veli!» diyordu. Sıktı dişini, karşılık vermedi içindeki şeytana; uzun bir süre daha merdivende oturdu. Sonra birdenbire doğruldu, yerinden kalktı. Köyün hemen bütün şavkları sönmüştü. Bir ileri, bir geri yürüdü Ali; sonra kuyunun başında durup yerden kocaman bir taş kaptı. Veli'nin harımına, harımının kapısına doğru fırlattı. Taşın çite çarpmasıyla köpeklerin ayaklanması bir oldu. Kıyametler koparak, havlayarak kapıya saldırdılar. Onların yaygarasına, köyün bütün köpekleri karşılık verdi. Ali yerine çökerken bakı; elinde fener, Veli, don gömlek, hanayının merdivenlerine fırladı. Onbaşı, «Şuna bak, hele şuna...» diye söylen-di. Uzun bir süre sonra köpekler yatıştı. «Varem yatem,» diye aklından geçti Ali'nin, ama hiç de uykusu yoktu. San-

ki yüreğinin üstünde bir taş vardı «Al ülen!» diye Veli'nin harımına bir taş daha savurdu. Bu seferki yaygarası, gürültüsü köpeklerin, Ali'yi pek keyiflendirdi. Veli yine dışarı uğradı

«Ali Onbaşı! Komşu!» diye ünledi, ama Ali, kalktı usulca merdivenden, ayazlığa, sedire çöktü, sindi; ses vermedi. Oturduğu yerde yine bir cigara yaktı Onbaşı; bir, bir daha... Gecenin yarısını buldu. Kalktı bir taş daha salladı Veli'den yakaya, «İrezilin köpeğini uyutmam ben bu gece...» diye. Köpekler deli divane oldular. Yırtına yırtma ortalığı harmanladılar. Veli bu kez, elinde çifte, harımının içinde dört döndü; hanayının kapısında hane halkı fener tutuyordu. Hızını alamadı Veli, havaya sıktı, boşalttı tüfeğini. Gecenin içinde köy, inim inim inledi. Köyün köpekleriyle birlikte bütün erkekleri, fenerini, tüfeğini kapalı Veli'nin hanesine doğru koşuşmaya başladı. Ali, girdi evine, kapıyı örttü. Soyundu, çekti yatağına girip yorganı başından. Kendi kendine söyleniyordu «Erkek herife bak sen... Üç bin lire başlık istermiş... Kızı gıymatlıymış... Ülen benim oğlum... Benim oğlum gıymatlı deel mi?»

(*Varlık*, Mart, 750)

İMAMIN KARISI

Fakir Baykurt (d. 1929) politika alanındaki olumlu çalışmalarının yanı sıra yazarlığını da aralıksız sürdürüyor.

Çocuklar kan ağlıyordu.

Vurup kırıyordu İmamın karısı.

İki üç gündür iyice bunalmış, çocukları üçer beşer sefer elden geçirmişti. Bahane buldukça döğüyordu. «Cavırın döl-leri, ne benim sizden çektiğim? Yettiniz arttınız, kuru ka-buğumda kuruttunuz beni! Haşşöyle... olacaksınız el be-ğensin, olmayacaksınız yer beğensin, geberesiceler!..» diyor, yapıştırıyordu.

Kalktı ipi aldı, ota gitti. Giderken büyük kızını öğüt-ledi «Aşın altını söndürme. Acık durunca bir tas su koy içine. Eğer dibi tutarsa parçalarım seni cavırın dölü!..»

Büyük kızı sekizine bastı bu yıl : «Olur ana,» dedi, büzüldü çocuk. «Eyi bakarım, söndürmem. Acık durunca suyunu da korum.»

Ottan geldi, dana emişmiş! Avlu kapısından girer gir-mez çılgılığı bastı «Kız Haççaaa!.. Adı batası Haçça!.. Ne bakınadın bu mala kııız? Kız sen kör müsün, kız sende akıl yok mu? Fikir yok mu? Sağarız da katık olur diye düşün-medin mi kız cavırın dölü?..»

Sırtından ot dengini attı. Saldırdı danaya. Boynundan tutup büktü büktü, yıktı oraya. Tekmeledi adamakıllı. «Se-ni cavırın malı seni! Fırsat mı gözlüyordun? Sabahtan be-ri kırlarda yeldin yayıldın, doymadın mı? Geldin bir de emi-şyorsun öyle mi cavırın malı?»

Danayı bıraktı, ineğe saldırdı «İşin gücün donuzluk! Fırsatını bulup emzirmek! Bak şu benim çektiğime Koca sabahtır çırpınıyorum. O iş bu iş, koşturuyorum durmadan! Bir de kalkıp ota gittim. Önünüze dökecem. Zıkkım olası neden emzirdin? Ha sabret de iki fircan sağıverelim cavırın malı!..» Tekmeledi vurdu merdivenin altına sürdü hayvanı. Sonra gitti, danayı ahıra kapattı.

«Kız südü bozuk Haççaaa!..» Merdivenleri çıktı, koştu. Kolundan tutup duvara savurdu kızı. «Seni cavırın dölü seni! Seni nâlet seni! Kız sen ölü müydün kız? Neden emiştirdin bunları kız? Vallaha gebertecem seni...» Aldı aldı savurdu çocuğu.

Üç gündür dünyanın dayağını yemiş, sersem tavuğa dönmüştü kız. Ne yapacağını, nere gideceğini bilemiyordu. Ağlamak yalvarmak kâr etmiyordu. Yalvardıkça daha çok döğüyordu. «Cavırın dölü, anam gelir de beni döğer diye hiç düşünmedin mi? Bir de aşın altı söndüyse, bir de dibi tuttuysa bak ne yapıyorum daha sana? Söndü mü söyle! Tuttu mu söyle! Çabuk söyle de geberteyim seni... Söyle diyorum sana kııız!..»

Kızı bırakıp içeri koştu. Koşarken ortanca kıza çarptı. Kolundan yakalayıp ambarın dibine savurdu onu da. Hemen ocağa vardı. Aşın altı yanıyordu. Tutup kapağı kaldırdı. Kaşığı sokup baktı. Aşın dibi tutmamıştı. «Hele şükür! Hele bunu bari başarmışsın çok şükür!» dedi, döndü evin içinde.

Beşiğe koştu. Beşikteki kız ağlıyordu. «Yılan elinde kalmış gibi çığrınıyor geberesi!» dedi bağırdı «Kız Haççaaa!.. Haçça gibi adı batası! Kız bu çocuğun altı göl olmuş!.. Ne bakmadın buna kııız? İlle birem birem söylemem mi gerek sana kııız?»

Küçük kızın kundağını çözdü. «Ağlama sus, ağlama sus!» dedi. Bir sağına bir soluna, iki tokat vurdu bebeye.

«Ağlama diyorum sana cavırın dölü! Habire salıyorsun, habire göl ediyorsun... Tırnaklarım sökölüyor yuyup arıtaçam diye geberesi!..»

Bebeyi kaldırıp attı çulun üstüne. «Şimdi ey' ağla!» dedi. Kirli bezleri alıp dışarı götürdü. «İnsanda biraz kursak olmalı! Anam bu çocuğu bana bırakıp gitti, işedi mi ıslattı mı, bir bakar insan! Bir düşünür... Emme kursak yok ki sende!» Kirli bezleri sıkıp serdi saçağa. Dönerken Haççayı yakaladı, iki yumruk daha vurdu sırtına «Olacaksan el beğensin, olmayacaksan, yer beğensin cavırın dölü!..» dedi.

İçeri girdi, kaplıktan bir çömlek aldı. «Gel şu danayı tutver!» dedi. «Demeden bir şeyi akıl etmiyorsun!» Merdivenden koşturdu Haççayı. Az daha yuvarlanıp düşüyordu kız. «Her huyunuz cavır bubanıza çekmiş. Kıl kadar bana çeken yok. Cavır bubanız gibi urufsuz olmuşsunuz. Kapı verelim alıverelim demiyorsunuz! Sizi yer yudasıcalar siz!..» Koşturdu çocuğu. Kendisi de koştı. Koşarken ayağına kedi takıldı. «Cavırın kedisi! Bir sen eksiktin cavırın kedisi!» dedi. Eline bir odun geçirdi. Vurduğu gibi belini çöktetti kedinin. Miyav miyavlayarak güçlkle kaçıp gitti hayvan. «Git şimdi eyi miyavla cavırın kedisi!..» dedi.

Haçça ahır kapısını açıp önüne durdu. Dananın başını tuttu. Dana durmuyordu. İneğe doğru saldırıyordu ikide bir. Zor belâ zaptetmeye çalıştı Haçça. Boyna tartınıyordu dana.

«Ey'tut!.. Bir kaçarsa gebertirim seni bak! Ey'tut! Bak ey'tut dedim. Eğer bir kaçarsa... Kız senin yediğin arpa ekmeği mi? Ölü gibi tutma, ey'tut!..» İneğin başını bağladı. Çömleği aldı, girdi altına. Memelerini çekmeye başladı. «Bir damla süt kalmamış ki! Şuna bak, vah vah vah! Kız insan şimdi bu inek gelir, dana gelir emişir, sonra anam beni döğör diye hiç düşünmez mi kız? Urufsuz herifin dölü! Ey'tut dananın başını! Bir kaçır da geberteyim seni, ey'tut!

tut!.. »

Karşıda Deli Memedin evi vardı. Deli Memedin koca karı saçağa çıkmış, imamın karısına bakıyor, söyleniyordu.

«Kudurduu deli kancık! Kudurdu komşulaar! Çimçiy yidi bebeleri nerelere gideyim? Kediye köpeği öldürdü döğge döğge nerelere gideyim?..»

Ömer Hafızı köy imamlığından çıkardılar geçen yıl. Muhtar, «Camiiyi geç açıyorsun, hakkında şikâat var!» diye azarlayınca, susup ağzını yumacağı yerde karşılık vermişti. «Eeee o da köyün muhtarı tabî. Konuşturur mu seni karşısında? Çıkartır atar. Konuşmayiver sen de cavırın herifi! Herkesi kendi avradın mı sanıyorsun istediğin gibi bağırıp çağırarak? Heç eller adamı konuşturur mu karşısında, cavırın herifi!..»

Ömer Hafız da gidip Meşeliye imam durdu. Bir günlük yol Meşeli. Sabah çıksan akşama zor varıyorsun. Arada yüce dağlar var. Ha deyince gidip gelemiyor adam. Yollar taşlı kayalı. Yollar buzlu çamurlu. Her sefer at eşek de bulamıyor. «Meşelinin adamını bilmez misin sen? Dağ adamı ne olacak? Onlar adama at eşek mi verir?» Sık sık gelemiyordu Ömer Hafız. «Meşelinin beyni buzlu herifleri! Sofuluğa gelince üstünüze yoktur emme! Gücünüz yetse allahın beş vaktini ona çıkaracaksınız! Ömer Hafız gelince iki gün daha fazla kalsa küplere biniyorsunuz! Ha kalıversin bakalım, kıyamet mi kopacak cavırın herifleri!..»

Çömleği alıp yukarı çıktı. Bu sefer de evin içine tavuklar dolmuş. Tavuklar hasıra çula pislemişler. Bakmadın kişlemedin diye ortanca kızı yakaladı bu sefer. Bir döğdü, bir yumrukladı, hurdahaş edip koydu oraya. Sonra da, «Ne bu benim çilem çekim?» diye höyküre höyküre ağlamaya başladı.

İki gün sonra gece yarısı damları çatırdatan bir fırtına

koptu köyde. Kapılar bacalar öttü sabaha kadar. Dünyanın altı üstüne geldi. Dağlarda ağaçlar devrildi, yamaçlardan kayalar uçtu. Kurtlar köpekler uludu, milyonlarca kuş böcek tedirgin oldu. Sabaha kadar sesler iniltieler geldi bir yerlerden. Deprem olmuş gibi sallandı toprak, damlar sallandı...

Şafak sökerken Deli Memedin koca karı ayakyoluna çıktı.

Fırtına dinmişti. Güzel bir gün olacaktı. Günün doğacağı yerler sırmalanıyordu pembeli morlu. Dünya yunup yıkanmış, tozdan küften arınmış, güzel olmuştu. Temiz olmuştu.

Az sonra imamın karısı göründü. Bir elinde testi, bir elinde bakır, merdivenden inip suya gidiyordu. Avludan çıktı, caminin önündeki çeşmeye doğru yürüdü. Deli Memedin koca karı damın saçağına dikilip komşusunu izledi. Bir so-lukta kapları doldurup döndü imamın karısı. Büyük kız uyanıp kalkmış, saçağın ucuna işemeye çıkmıştı. İmamın karısı daha avlu kapısından seslendi

«Haççaaa, destur de anam! Destur de güzel kızım! Saçağa kül filân döküyoruz, çarpılırsın aman yavrum, destur de...»

Haçça işini görüp kalktı «Dedim ana,» dedi usulca. «Destur kör şeytan, geri dur kör şeytan dedim. Cin duasını okudum...»

Merdivenlerden ılık bir yel gibi çıktı imamın karısı

«Anan sana kurban olsun güzel Haççam! Anan sana kurban olsun datlı kızım! Gülüm! Sümbülüm!..»

Biri biri ardına çok hoş sözler söyledi merdivenlerden çıkana kadar. Su dolu kapları içeri götürdü sonra.

Deli Memedin koca karı «hımm» etti karşıdan

«Şimdi anladım!» dedi kıs kıs gülererek. «Şimdi anladım, dün akşam imam gelmiş, yağın esen onun fırtınasıy-

miş...»

İmamın karısı akşama kadar güldü şakıdı o gün. Evi çırpıttı. Avluyu ahırını süpürdü. İneğe danaya güler yüz gösterdi «Kara mayalarım, gümüş kuzularım!..» dedi, sevdi okşadı sığıra sürerken.

İmamı da yudu pakladı bir güzel. Kirlerini arıttı. Akşamüstü heybesini katmerle doldurup Meşeliye uğurladı «Güle güle git Omar Hafız! Güle güle git de güle güle gel, çok fazla bekletmeden gel işallah!..» dedi.

(*Yeni Dergi*, Haziran, 69)

KURT KAPANI

Mehmet Başaran (d. 1926) öğretmen sorunlarını ele alan hikâyelerini «Sürgünler» adlı kitabında topladı.

Mustafa Öğretmen yorgundu. Köye inmeyi göze alamamıştı. Hem inse hangi kafa dengini bulup iki laf edecekti? Ahbabları uzaklara zeytin toplamaya gitmişti. Belki Köse'nin kahvede Recep Ali'yle bir-iki el kâğıt oynayabilirdi ama, bu da yetmiyordu. İnsan bütün gün dört duvar arasında kapalı kaldıktan sonra kulakları yeni bir şeyler işitsin, gözleri yeni bir şeyler görsün istiyordu. Okul, köyün açığındaydı. İnse, bir de karanlıkta dönmesi vardı bunun. En iyisi uzanıp okumaktı.

Lambayı yaktı. Pijamasının altını giyerek köşedeki yatağa uzandı. Issızlık, elle tutulacak kadar yoğundu. Kulağının dibinde fitilin cızırtısını duyuyordu. Küçük odasına bir göz attı. Yerde anasının dokuduğu soluk bez kilim... Duvar dibinde su testisi... Kapının ardında süpürge... Karşı köşede yiyecek sandığı, gazocağı, küçük mavi çaydanlık... Başucunda kitaplar... Hepsi de ipi kopmuş bir tesbihin dağılmış taneleri gibi hüznün vericiydi...

Yalnızlık, gecenin köşesinde bir başına kalmak zordu.

Uzandı *Dâva'yı* aldı. Birkaç sayfa okudu. Olmuyor, bir şey anlamıyordu. Sanki bir sülük yapışmıştı içine, zihninin, bedeninin gücünü emip tüketiyor, halsiz düşürüyordu onu. Yanıbaşında bir sese, bir soluğa öyle ihtiyacı vardı ki... Anası vaşlıydı, gelemiyordu. Evlenmeyi düşünüyordu ama, kolay mıydı?

Birden, evlerinin önünden geçerken kendisine değişik

değişik bakan Kadir Ağa'nın evlâtlığı geldi gözlerinin önüne... Güzel bir kızdı. On beş, on altı yaşlarında. Bir-iki kez beşinci sınıftaki Ayşe'yle okula da uğramıştı. Pembe yanakları tatlı tatlı çukurlaşıyordu gülerken. Gözleri buğulu çağla rengindeydi.

«Okumayı çok istiyorum ya, ağamgil razı olmadı,» demişti.

Belki onun gibi bir kızla evlenebilirdi ama, hiç olmazsa ilkokulu bitirmiş olmalıydı. Öğretmen dediğin bugün bir köyde, yarın öbür köydeydi. Başına neler geleceği bilimezdi. Böyle yalnız kaldıkları akşamlar oturup kitap okuyabilmeli, birbirlerine uygun kimse olmalıydılar. Çocukları olunca...

Kapı vuruluyordu. Doğruldu. Bu vakit kim olabilirdi ki? Acelesine, telâşına bakılırsa başı sıkılmış birine benziyordu. Kimbilir, hastası vardı da ilâç isteyecek, akıl soracaktı belki. Sırtına ceketini alıp karanlık koridorun ucuna yürüdü.

Hayret! kimseler yoktu. Âdetleri değildi, ama delikanlılar kendisine şaka mı yapmaya kalkışmıştı acaba? Bir-iki adım öne çıktı, «Kim o?» diye seslendi, dinledi. Çıt yoktu. Şaşılacak şeydi, kapının vurulduğunu duymuştu. Bu değin yanılmış olamazdı. Kibriti, ya da cep fenerini yanına almadan geldiğine canı sıkıldı; bari binanın etrafını dolanırdı bir.

Aşağılara baktı : Köy karanlığın içinde yitmişti. Ta uçta bir-iki kırmızı ışık ipildiyordu. Gökyüzü yıldızlı, hava serindi. «Yalnızlıktan ses mi duyar olmaya başladım nedir gayrı?» diyerek içeriye girdi.

Daha birkaç adım atmadan kapı tekmelenmeye, yumruklanmaya başladı tekrar. Kalabalıklılar galiba. Fena yükleniyorlardı. İnceli kalınlı sesler kıyameti koparıyordu dışarda

«Aç kapıyı ulan namussuz! Aç diyoruz sana...»

«Hey! burası müslüman köyü, kurtulamazsın elimizden...»

«Demek kız yanında ha? Vay edepsiz alçak vay! Elin yeni yetmesini... Vay ırz düşmanı vay!.. Meğer kime teslim ediyormuşuz biz çocuklarımızı?»

«Bunu buraya öğretmen diye gönderenin...»

Derken biri gürledi

«Yahu ne duruyorsunuz? Kırsanıza kapıyı bel!..»

Küfürler, bağırışmalar, silâh sesleri birbirine karıştıyordu.

Donup kalmıştı. Sarsılan kapıya bakıyor, yerinden kılmıdayamıyordu. İnsan korkulu bir düş görür de bağırmak ister, dudakları kımıldar, ama bir türlü ses çıkmaz hani, öyleydi durumu. Ağzını açıp da, «Kimsiniz, n'oluyor, ne istiyorsunuz?» diyemiyordu.

Kapı kırıldı, içeriye doldular.

Kurul üyesi Kara Osman elindeki gemici fenerini havaya kaldırarak :

«Şu hale bakın komşular,» dedi, «kendisi pijamayla, kız da... Giyinmemişler bari...»

Mustafa Öğretmen, arkasında duvar dibinde de Kadir Ağa'nın evlâtlığı Selime'yi gördü. Hıçkırıyordu. Saçı başı darmadağındı. Yarı çıplaktı. Telâşla örtünmeye, toparlanmaya çalışıyordu. Ne zaman girmişti içeriye? Neydi bu hal? Anlayamıyordu.

Bekçi Kâzım :

«Hadi hadi öğretmen, numarayı bırak da yürü köy odasına,» dedi. «İnsan bu işe kalkışırken basılacağını da hesap etmeli...»

Muhtar çenesini avucuna almış, kaşlarını kaldırmış, bir yargıç edasıyla tane tane konuşuyordu :

«Zina... hem de talebeniz sayılabilecek bir kızla... Yüz kızartıcı suç... İşten atılmak, hapislerde yatmak var ucun-

da. Hangi şeytana uydunuz da... Mustafa Efendi, her şey ortada... Örtelim desek, örtülür yanı yok. Direnmek, inatlaşmak boşuna... Cezadan geçtik, namus meselesi bu. Görüyorsun, kızın babasını zor zapt ediyoruz orada... Böyle zamanda akli kullanmak lâzım. Acaba diyorum, Kadir Ağa'yı razı etmeye çalışsak da bari bu kızı alsan.... Ha, ne dersin?»

Mustafa Öğretmen hâlâ kendine gelememişti, benzi kül gibiydi. Eli ayağı titriyordu hırsından. Kapıda dikilen Bekçi Kâzım'a, kasıla kasıla oturan Muhtar'a, köşede kararıp duran çocuk babalarına bakıyor, olup biteni anlamaya başlıyordu. Evlenmek başka, bu rezillığe boyun eğerek iki paralık olmak başka şeydi.

Muhtar'ı yeni duymuş gibi sıçradı

«Beri bak Muhtar,» dedi, «ciddi mi konuşuyorsun sen? Daha ne kadar sürdüreceksiniz bu rezilliği? Alçakça bir tuzak değil mi bu? Hadi çocukları için devam takibi yaptır-dım diye şu adamlar bana muğberdir... Ya sana ne oluyor?»

Hacı Halit atıldı

«Muhtar, köyümüzün namusunu korumaya geldik biz buraya, hakaret görmeye gelmedik. İnsaniyetlikten ne an-lar bu herif? Orman kanununa göre, ifadesini alacaksanız alın, almayacaksanız teslim edin bize de gösterelim alçak kim...»

«Sen ileri gitme!» diye çıkıştı Kara Osman, «biz işi-mizi biliriz. Mahkemede bile önce sulh yolu arar hâkimler. Öğretmen de bir insan, şeytana uymuş bir yol... Temelli batağa itip boğalım mı? Muhtar haklıdır, karşı taraf razı edilebilirse...»

Kadir Ağa'ya döndü

«Sabırlı ol ağam, öfkeni yenmeye çalış... Bu da bir yazı. Dünyada ayağa değmedik taş, başa gelmedik iş olmaz-mış. Çıkan göz yerine girmez. Zararın neresinden dönsek kârdır. Bizim Mustafa Efendi fena insan değildir aslında.

Pekâlâ sana lâayık bir damat olur. Gel kabul et, köycek bir düğün yapalım, unutalım bu geceyi...»

Başını önüne eğmiş düşünüyor, sinirli sinirli ayağını oynatıyordu. Arada yekinmek istedikçe iki kişiyi omuzlarını bastırıyordu

«Ulen Osman basman damarıma yavu. Akşamdan beri nasıl sabrettim şaşıyom. Varmayın üstüme, bunaltmayın beni oğlum. Yapın vazifenizi. El kadardan bugüne yetiştirmişim Selime'yi ben. İki zeytinlik ayırmışım ona çeyiz olarak. Mürüvvetini göreyim derken... Daha dayanamayacağım. Elimden bir belâ çıkmadan bırakın gideyim buradan. Bırakın gideyim buradan. Bırakın bu işi adalet temizlesin...»

Seziyordu, bu adamlar ağızbirliği etmiş, bir kurt kapanı kurmuşlardı ona. Selime yemdi, ama nasıl bir yem?.. Niyetleri neydi, neden bu yolu tutmuşlardı? Ağa neden kendine acındırmaya çalışıyordu? Biriyle aralarında bir geldi geçti yoktu, niyeydi bu kapan? Selime koridorda ne arıyordu? Nasıl girmişti içeriye? Neden soyunuktu? Neden «Biz öğretmenle sık sık buluşuyorduk,» diye yalan söylüyordu? Düşündükçe Mustafa Öğretmenin beyni zonkluyordu.

Muhtar kesip attı

«Ya bu kızı alır namusunu temizlersin, ya da sürüm sürüm süründürürüz seni arkadaş... Bunun burası müslüman köyü, bizim karnımız yemez...»

Sertleşti

«Sizin kadar benim de şerefim var, Muhtar,» dedi, «odasına çekilmiş bir adamı oyunla dışarı çıkartıp başına çorap örmek ne müslümanlıktır, ne de insanlık!.. Belki hesaplarınız incedir ama, bir yerde dolaşır. Yazarsınız tutanağınızı, verirsiniz mahkemeye... Kimsenin kimseyi tehdit etmeye hakkı yoktur.»

Devrisi gün iş karakola, oradan da savcılığa verildi. Savcı, Muhtar'dan da sert davrandı öğretmene

«Yazık, yazık! Bu millet çocuklarını teslim ediyor size. Dua edin ki iyi adamların eline düşmüşsünüz, başka yerde olsa linç ederlerdi sizi... Bana göre hiç su götürür yanı yok. Kadir Ağa aksidir ama, yumuşatılabilir. Tek kurtuluş yolu bu. Sanırım avukat bile bulamayacaksınız. Sizi tutuklamak zorundayım...»

Dâva uzun sürdü. Başına iş geldiği akşam eline alıp da okumaktan vazgeçtiği kitabı yaşaması gerekiyordu sanki. Aynı bulanık, soğuk hava içinde gidiş gelişler, ifadeler... Hesaplı hesaplı çevresinde daraltılan suçluluk çemberi... Ezen, küçümseyen bakışlar... Suçlanır biçimi akla uygun bulunuyordu da, kendi anlattıkları yakınlarınca bile güvensizlikle karşılanıyordu. Bir «evet» deyiverse çokları sevinecekti. Asıl yalnızlık bir odada tek başına kalmak değil, bu duruma düşmekti işte...

«İrz düşmanı öğretmen okulda suçüstü yakalandı,» diye yayılmıştı çevreye haber. Daha mahkeme sonuçlanmadığı halde herkesin gözünde «ırz düşmanı»ydı. İlköğretim Müfettişi tuhaf tuhaf bakıyordu kendisine, «Savcının, Muhatar'ın gösterdiği hal yolunu kabul etmek vardı. Bana kalırsa sonunuz karanlık,» diyordu.

Kadir Ağa'nın avukatları bar bar bağıırıyordu yargıç önünde

«Karşınızdaki bir eğitimci değil, öğrencisi yaşında masum bir kızı hepimizin saygı duyduğu bir çatı altında, iffal etmiş, adî bir suçludur. Suçüstü durumu vardır ortada. Amme vicdanı daha razla rencide edilemez... Adalet istiyoruz, adalet!..»

Selime gebeydi, gittikçe karnı büyüüyordu.

Her oturumda :

«Alacam seni, dedi kandırdı, öğretmen gebe bıraktı beni. Üç aydır buluşuyorduk. O akşam basılınca inkâr etti,»

deyip başlıyordu ağlamaya.

Öğretmenin yüzü süzölmüş, incelmışti. Mahkeme salonuna, jandarmalara, içerdekilere alışmıştı. Boş gözlerle bakıyordu yöresine. Duruşma dönüşü ranzaya uzanıyor, katılıp kalıyordu öyle... Öğrencilerini, okulunu unutamıyordu. Biliyordu, kurtulsa da gayrı aynı köye dönemezdi; kimbilir belki öğretmenliğe de... Müfettiş dedikçe, sonu karanlıktı.

Doğum olmuştu. Kan tahlillerinin sonucunu alan yargıç, Selime'ye

«Bak kızım,» dedi, «öğretmenin, çocuğun babası olmadığı anlaşıldı. Artık anasın, konuşurken yavrunu da düşün. Yasaların koruyuculuğu altındasın. Kimse sana bir şey yapamaz. Korkma, doğruyu söyle...»

Selime'nin çocuksu yüzü gerildi, çağla rengi gözleri bugulandı, hıçkıra hıçkıra anlatmaya başladı :

«Doğru diyorsunuz efendim, bugüne kadar yalan söyledim. Ağa beni küçükten evlâtlık almış. Kimsem yok. Evde yalnız olduğum bir gün üstüme çullandı. Yalvardım, çırpındım, ağladım, kurtulamadım. 'Çeyiz çimen yaparım sana. İyi bir koca bulurum. Mal mülk veririm,' dedi. Karnım şişmeye başlayınca da anlaştığı adamlarla beni okula bıraktırdı. Kapıda gürültüler olurken soyundum. Öğretmene verecekti beni. 'Bellettiğim ifadeden şaşma, ötesini bana bırak,' diyordu. Çocuğumun babası Kadir Ağa'dır. Öğretmen bana elini bile sürmedi.»

Salon karışmıştı. Avukatlar bağrışıyor, itiraz ediyorlardı. Mustafa Öğretmen bir zamanlar kendisine değişik gözlerle bakan, güldükçe yanakları tatlı tatlı çukurlaşan güzel kızı hatırladı. «Okumayı çok istiyordum, ama ağamgil razı olmadı,» demişti. Şimdiyse çileli, küçük bir kadın vardı karşısında. Onu, asıl onu nasıl kurtarmalı? diye düşünüyor, be-nat edişine bile sevinemiyordu.

TÜRKÜ

Talip Apaydın (d. 1926) inceliklerine inerek yansıttığı köy yaşantısını veren duyarlıklı hikâ yelerine yenilerini kattı.

Hacı Yusuf'un kaşları gene çatıktı. Hemen kalkıvercekmiş gibi bir elini yere dayamış, cevizin gölgesinde oturuyordu. Kızıyle gelini bağda yaprak topluyorlardı. Önce onlara baktı, sonra ağır ağır başını çevirdi. Yeni yetme delikanlılar ilerde çitin kıyısındaki çayırılıkta oturuyorlardı. Kimisi yatmıştı yere, kimisi bacağına uzatmıştı. Konuşup gülüşüyorlardı. Gürültüleri ta buraya geliyordu.

Hacı Yusuf kırçıl sakalını iki yana salladı

— Veletler, diye söylendi. Akşama kadar işsiz güçsüz dolaşırlar buralarda. Gidelim de çalışalım demezler. İt dölleri!

Çıplak başını kaşdı. Tesbihini hızlı hızlı çekti.

— Valla buraya bağıryor, dedi Sarının Veli. Şimdi gelir bak, karışmam.

— Gelsin be. Biz ne ettik ona?

Tutuk Ömer sırtüstü yatmış, ta uzaktaki ak buluta bakıyordu. Bulut gittikçe eriyip küçülüyordu.

— He gelsin... O zaman görürsün ama.

— Neyi göreceğim? Burada oturmak yasak mı be? Bo-basının malı mı?

— He valla. Gidip de kendi bahçesinde oturmuyoruz ya?

— Bir de kendi bahçesinde mi oturacaktın?

— Neydeyim onun bahçesini, dedi Hamdi'nin Selim.

Çağırса bile gitmem.

— Hadi hadi... Koşarsın hem de.

— Kim? Valla gitmem.

— Etme arkadaş, şimdi çağırса, «Oğlum Selim şuraya otur da bi türkü söyle,» dese, kızıyla gelini de bağın içinden dinleseler, gitmez misin?

— Ha, o zaman başka. O zaman elbet giderim.

Hep gülüştüler bu söze. Kimisi iri iri güldü. Kimisi inceden fingirdedi.

— Dürdane olmasa gitmezsin ama, değil mi?

— Elbet lan, kendisi için mi gidecektim?

Daha çok güldüler. Neşeli bir kümeydi. Küçükler dinliyor, söze pek karışmıyorlardı. Ama gülerken hep birlikte gülüyorlardı.

Hıdır Amedin oğlu Yakup doğrudu

— Peki çağırса, «türkü söyle,» dese, neyi söylersin bakalım?

Selim düşündü

— Bilmem.

— Köprüden geçti gelin'i söyle.

— Yok, onu söylemem. Kendi gelinine söylüyorum sanır da, kızar.

— Peki ya neyi?

— Güzeli severler bağ arasında?

— Yok lan? Belâmı arıyon? Adamı döver valla.

— E ya neyi?

— Hiç bi şeyi söylemem. Neme gerek?

— Ben olsam şeyi söylerim...

— Neyi?

— Kız ben seni alırım, Düzzü boban duymadan...

Tekrar gülüştüler. En gülmeyen Hamit'di. İlerde oturuyordu. O bile güldü.

— Ula ne adamsınız be? dedi. Başını iki yana salladı.

Hacı Yusuf'un kızı Dürdane bağların arasından doğrulup önce babasına, sonra delikanlılara baktı. «Ne güler bunlar,» dedi kendi kendine. «Güleceğinize türkü söyleyin de dinleyelim.»

Gelin anlamış gibi baktı. Elindeki taze yaprakları sepete yerleştirdi.

— Hamdi'nin Selim de orda, dedi. Türkü söylese ya?

— Bobam kızar diye söylemiyor.

— He. Kötü kötü bakıp durur.

«Döküle-kırılınca...» diye ekledi içinden. «Ezrail gibi dikilir başımıza. Sayki tutup da kaçivereceğiz...»

Bağların içine eğildi. Kınalı elleriyle çabuk çabuk kırıyor yordu yaprakları. Eğilip doğruldukça dolgun göğüsleri kırmıldanıyordu.

Hacı Yusuf yan yan baktı. «Hınzırlar,» dedi. «Ta bu uca gelirler yaprak toplamaya. Ötelere gitsenize. Tükettiniz mi koca bağı?»

Ağzının içinde homurdandı. Gözleri bir o yana, bir bu yana gidip geliyordu. Oturuşu rahatsızdı.

Dürdane anladı kızdığını, ama aldırmadı. Dikilip baktı delikanlılara. İçi gıcıklanıyordu. Dal gibi incecik bir kızdı.

— Bakma, dedi gelin. Bu tarafa dön.

— Ben onlara bakmıyorum.

— Boban öyle sanır.

— Sanırsa sanır, ne edeyim?

Tekrar eğildi.

— Hadi lan Selim, söyle işte nazlanma!

— Benim senin gibi sesim olsa, valla...

— Hee... Ortalığı kapatırım. Kim ne karışır be? Söyle gitsin.

Selim gözlerini yumdu, tiz perdeden birden başladı

Şahin isen kola gel
Hakikatli yâr isen
El ettiğim yere gel...

— Ha şöyle, yaşaa!..

Hacı Yusuf kızıyle gelinine doğru baktı. Kızmıştı.

— İt oğlu it... diye söylendi. Dürzü oğlu dürzü!..

Sakalı oynuyordu. Gözleri kinle doluydu

— Köyde başka yer yok sanki. Gelirler, buralarda it-
lik yaparlar, veletler.

Ayağa kalktı. Kızıyle gelini görünmüyordu. «Öte yana
gittiler herhalde.» diye düşündü.

Oysa bağların içine oturmuş, Selim'in türküsünü din-
liyorlardı.

— Ne güzel sesi var şu oğlanın, dedi gelin.

Dürdane yere bakıyordu. Cevap vermedi. Ak yüzü pem-
beleşmişti.

Gelin başını uzatıp baktı

— Bobam geliverir sonra, aman ha!

Dürdane gene cevap vermedi. Dalmıştı. Gelin onun
avağına dürttü

— Sana diyorum kız, bobam geliverirse...

— Gelmez. Dur hele.

İkisi de susup dinlediler. Bağların arasında yeşil otlar
kokuyordu. Ilık bir havası vardı buraların. İnsanın içine
baygınlık geliyordu.

Selim'in sesi dupduruydu. Bir uzuyor, bir kıvrılıyordu.
Bazı yerlerde titriyordu.

Derken türküyü çevirdi.

— Hıh, dedi Dürdane. Ben bunu çok severim.

Cevizin yaprağı dal arasında
Güzeli severler bağ arasında

Üç beş güzel bir araya toplanmış
Benim sevdiceğim var arasında...

— Hıı, dedi gelin. Anladım. Bağ arasında?..

Kurnaz kurnaz baktı. Dürdane gözlerini kaçırdı. Gelin onun omuzlarına vurup güldü.

Hacı Yusuf ters ters bakıyordu. Kalkıp çite doğru yürüdü.

— Geliyor lan, diye fısıldadı birisi. Valla geliyor.

Delikanlılar aldırılmaz göründüler. Selim'in boğazı ıtılandı, sesi yavaşladı.

— Söyle lan söyle, susma!

Hiçbiri o tarafa bakmıyordu. Ama gelişini koğuşturuyorlardı. Belli oluyordu. Bir ikisi toplandı.

Hacı Yusuf gelip çitin arkasına dikildi. Yüzü karanlıktı.

— Ne ediyorsunuz orada lan? dedi. Başka yer bulamadınız mı, ha?

Selim sustu. Öbürleri cevap vermediler.

— Size diyorum!

—

— Kalkın ordan köpoğulları! Oturmuş karşımda türkü söylerler! Utanmazlar, terbiyesizler!

Birer ikişer kalktılar. Birbirlerine «gidelim» işareti yaptılar.

— Gelirsem alırım ayağımın altına, it oğlu itler! Büyükle saygısı yok mu sizde? Defolun!

En sonunda Selim kalktı. Kızdı, ama cevap vermedi. Çayırın alt tarafına doğru yürüdüler. Bozulmuşlardı.

Gelinle kız, bağların arasından usulca doğrulup baktılar.

— Koğdu oğlanları gördün mü? dedi gelin.

— He, dedi Dürdane. Yaşamıyasıca! Ne ister bilmem

ki?

Sepeti alıp söylenerek yürüdü.

Hacı Yusuf tekrar gölgeye oturdu, tesbih çekmeye başladı.

(Varlık, Ocak, 748)

KAÇAKÇI ŞAHAN

Bekir Yıldız (d. 1933) köy yaşantısını anlatan hikâyelerin alışılmış anlatım yöntemlerine getirdiği sarsıcı havayı yeni kitabı «Kaçakçı Şahan»-da da sürdürdü.

*Çalışma fermanları hükümetten mü-
hürlü kaçakçıların kulakları çınlasın.*

Durdu. Durmasıyla dünya, sestten, canlılıktan yana kurdu sanki. Ayakları altındaki gürültüye yeniden kavuşmak istedi. Yürüdü. Sessizlikten korkuyordu. Çünkü o gece, bozkırda sessizlik, devden büyüktü.

Şahan, Halep'de kazandığı parayı altına çevirmişti. Şimdi onun iki altını vardı. İşler böyle denk düşerse, birkaç kez daha gidip-gelecek, sonra bu işten elini ayağını çekecekti. Çünkü kaçakçılığa kabarık değildi hevesi.

Uzaktan it ulumaları duyuldu. Şahan adımlarını ufalttı. Çevresine bakındı. Sonra başını yukarı verdi. Ay'ın yarısı yoktu.

İyice durdu. Ay, sanki koşuyordu. Şahan şaşırdı. Başını iki yana salladı. «Hey mübarek,» dedi ve ağzından çıkan bu kelimeleri kulakları işitti. Böylece yanında biri varmış gibi geldi ona. Ürperdi. O, hiç kimseyi, hiçbir şeyi istemiyordu şimdi. Biricik amacı, az ötedeki huduttan geçip köyüne girivermekti. Çömeldi. Bir sigara sarıp ateşi, avuçları arasında körleterek yaktı. Yoğun birkaç nefes çekti. Akıllı bir solukta ocağına sıçradı. Karısı, çocukları uyuyordu şimdi. Nedense küçük oğluna gönlü aktı. Onu çok seviyor-

du. Kıvırcık saçlarını mı, kara gözlerini mi, yoksa çükünü sallaya sallaya koşuşunu mu ötekilerden ayırdığını pek bilmiyordu Şahan. Ama sevginin sıcaklığı, bolu onundu işte.

Şahan başını öne düşürdü. «Bu eniği kaçakçı etmiyecağam, onu böylesi korkulara bulaştırmıyacağam,» diye geçirdi içinden. Sonra cıgarasının gözünü toprağa gömüp ayağa kalktı. Hududa doğru yürümeye başladı. Şimdi daha yakından duyulan it ulumaları, gecenin karnına sıkılan mermi gibiydi. Şahan, ulumaların batısına yöneldi.

Beş on dakika sonra kurbağa seslerinin şenlendirdiği ince bir çaya ulaştı. Yemenilerini çıkarıp eline aldı. Sonra suyu incitmek istemiyormuş gibi yavaş yavaş yürüyüp karşı yamaca geçti. Çayın oyuğundan aşip düzlüğe kavuşunca önce oturdu, sonra yüzükoyun yattı. Birkaç minare boyu sürünerek yol aldı. Biraz daha sürüneceğini sanıyordu. Oysa aldandığını kavradı. Nişan koyduğu, kolu kanadı kurumuş ağacın yanına gelmişti çünkü.

Ağacı görür görmez, birdenbire, benzin gibi parlayan nefesine ciğerleri dar geldi. Canı sıkıldı. Başını sakınmadan öne düşürdü. Dudakları toprağa değdi.

Korku, Şahan'ın canındaydı. Ne ettiyse onu, toprağa gömemedi. Başını kaldırdı. «Allah,» dedi duyulur bir sesle. «Ya korkuyu al, ya canımı...» Aklına ikinci kez kıvırcık saçlı, kara gözlü oğlu geldi. Utandı ondan. «Olur mu ya?» dedi kendi kendine. «Olur mu korkmak? Kaçakçılık yiğit işidir. Ya Allah...»

Ve «Allah» der demez ayağa kalktı. Yavaş yavaş mayın döşeli tarlaya girdi.

Şahan'ın hayatı şimdi yokla var arasındaydı. Toprağa basan ayağında hayat, havada korkuyla titreyen öteki ayağında ise ölüme, yok olmaya hazırlanış vardı. Üç beş saniyelik duraklamadan sonra havadaki ayağını da toprağın karanlık suratına koydu. Bekledi. Şimdi iki ayağının altında

ölüm yoktu. Sevinir gibi oldu. Fakat bu sevinci, inceden esen yel, hemencecik ötelere taşıdı sanki.

Nedense Şahan, ölümün yer yer gizlendiği böyle bir tarladan geçerken, daha önceki geçişlerde duymadığı bir korkuya kapılıyordu bu kez.

Yaşamayı, hayatta kalmayı, kısa bir süre bile olsa garantilediği ayaklarını, yeniden ölümün tepesine bastırmaya cesaret edemiyordu. Fakat geriye, Suriye topraklarına dönmek kendisine hiçbir şey kazandırmayacaktı. O, bunu da çok iyi kavırıyordu. Önemli olan, iki altını anayurduna geçirmekti. Bu altınlarda, çoluk-çocuğunun yaşama umudu asılıydı. Kanlı, hileli, ölüme bulaşmış bile olsalar...

Bedenini boydan boya hafifçe sağa kırıp sol ayağını kaldırdı. Sonra toprağı, ustaca, sabırla, fakat korkuyla yokladı. Toprak, sevdiği adam tarafından hazla okşanan kadın gibi huysuzlanmadı. Şahan cesaretlenip bu sokuluşu daha öteye götürdü. Ayağını tümenden basıp bedeninin ağırlığını öne doğru aktardı. Fakat sağ ayağını öne atmaya fırsat bulamadan havaya uçtu.

Yere sırtüstü düştüğünde ne kadar eksildiğini hissedemedi. Korku ve şaşkınlık içinde bir süre kıpırdamadan öylece kaldı. Ancak bu sıra kendisiyle beraber, âdeta yerden gökyüzüne fışkıran toz-toprak yavaş yavaş suratına yağdı. Gözlerini kapamayı akıl ettiğinde, birisinin eksik olduğunu anladı. Çünkü kırptığı gözlerinden biri, kapanmak için hareket alamamıştı. Sağ elini güçlkle yüzüne götürdüğünde, yumuşak, sıcak, yuvarlağı bozulmuş bir şey ellerine bulaştı. «Gözümün biri akmış,» dedi içinden. Sonra karanlık bir korkunun boşluğuna yuvarlanır gibi oldu. Bedeni hafifledi. Sırtına değen toprak sert değildi şimdi. Ölüme düğümlenmiş bir sesle «Heyvağ, gidiyem,» dedi. «Ya Hüda, birazcık nefes daha.»

Kıvırcık saçlı, kara gözlü oğlu geçti gene, ufalanan ak-

lının bir kıyıcığınan.

Geriye kalan, toz-toprak yağmış gözünü güçlkle açtı. Bozkırın pak karanlığından, üzerine doğru bir tutam ışık boşaldı. Işık parlak değildi. Kırık kırıktı. Fersizdi. Aklını silkeledi. Işık kayboldu bu sıra. «Göge çekiliyem,» diye geçirdi içinden. Dudak büktü bu yücelişine. «Kaçakçı kısmına iki cihan da kapalı,» diye düşündü. Fakat kırık, fersiz ışıklar tekrar gözüne ulaştı. Başını hafifçe sağa sola çevirdi. Az ötedeki jandarma karakolundan yola çıkmış jeep-ti bu. Üzerine doğru geliyordu. Patlayan mayın, jandarmaları harekete geçirmişti.

Şahan'ın aklına hemencecik şalvarının bir cebinde, kesesine düğümlediği iki altını geldi. Yerinden doğrulmayı sı-nadı. Beceremedi. Az önce gördüğü fersiz ışıklar, her soluk başı biraz daha kuvvetlenip jeepin farlarına bağlanıyordu. Son bir çaba gösterdi «Ya Allah,» dedi. «Çoluk çocuğumun yüzü suyu hürmetine.» Oturdu. Fakat yekini kalkamadı. Sağ ayağında dayanılmaz bir sızı duydu bu sıra. Elinin birini uzattı. Bacağını aradı. Bulamadı. Ancak eline sıcak bir yapışkanlık bulaştı. Bacağının yarısı yoktu. Ve durmadan akan kan, canını her an biraz daha azaltıyor, başına balyoz yemiş domuzun debelenmesi yerine, bacağından sızan kan, onu ölüme, ölümü ufalta ufalta yaklaşıtıyordu.

Bu ara, az ötede duran jeepten bir tutam ışık geldi. Çevresi yer yer aydınlandı. Ve bu aydınlığın bir bölümünde, kopan bacağını gördü Şahan. Farkında olmadan ellerini uzattı. Yerde yatan bacağını alıp bedenine yerleştirmek istedi sanki. İyice şaşırmıştı. Başını güçlkle geriye çevirdi. Jeep pek uzakta değildi. Jandarmalar vardı çevresinde. Elinde olmadan bedeni toprağa düştü.

Jandarmalardan biri Şahan'ı gördü

«Na orda,» dedi arkadaşına, dürterek. Sonra bağırđı «Kimdir o?»

Şahan'dan ses gitmedi.

Öteki jandarma öfkeli öfkeli

«Kaçakçı itidir,» dedi.

«Ses versene!..»

«Gebermiştir belki...»

«Uykumuzu böldü pezevenk.»

«Yeri, gidek...»

«Ya gebermemişse?»

«Sabaha kadar geberir nasıl olsa. Gündüz gözüyle gelip alırız.»

«Sağlam kazığa bağlayalım. Geçen seferki gibi.»

Şahan, konuşulanları, bölük-pörçük duyuyordu. Onun jandarmalarla alıp vereceği kalmamıştı zaten. Canı tükendi tükenecekti. Son bir umutla, sağ elini şalvarının cebine soktu. Ölüm bu kertige geldiğinde, geriye, dua etmek ve altınlarını yutmak kalıyordu. Hileli ellerden kurtarmalıydı onları. Güçlkle para kesesini aldı. Cam, şimdi parmaklarında titriyordu. Keseyi dişleriyle çözdü. Ağzına boşalttı iki altını. Yutmaya çalıştı.

Bu sıra jandarmalardan biri mavzerini, jeepin farları altında kıpırdanan insan lekesine doğru rasgele boşalttı.

Şahan'ın canı, bedenine giren mermilere hiç direnmedi. Hemencecik bitti.

Altınlardan biri boğazına kaydı. Ötekisi henüz ağzındaydı. Neyse ki çenesi düşmedi ve az sonra, dişlerinin gerisinde altınlar, çelik bir kasadaymış gibi kala kaldı.

Ancekent köyünde, horozlar unutulmuştu. Güneş, neredeyse köyün tepesine varacaktı. Ancak, kirli suratlarında sineklerin yalaştığı pek küçük çocuklar orda-burda dolaşüyor, köy meydanında olup bitenleri izlemiyorlardı.

Şahan, toprağın yüzüne rasgele atılmıştı. Yanıbaşında da kopuk ayağı duruyordu. Bedenine vuran güneş, boşalan

göz oyuğundan yüzüne, saçlarına akan kanı kurutmuştu. Saçları yer yer dikelmiş, birleşen dudakları arasındaki ince kan yolu, ağzına vurulmuş mühür gibi duruyordu. Ve sinekler, cirit atıyordu bu kanlı alanda...

Köylülerin başı öne yıkılmıştı. Hepsinin gözü, toprağa ve kana bölünmüş Şahan'ın üzerindeydi. Ama pek azının aklı, buradaydı. Çoğu, kendi içlerindeki öz mezarlarıyla konuşuyor, dertleşiyordu. Kiminin yüreği, baba, kiminin kardeş ya da oğlunun âteşiyle tutuşmuştu. Hele karıların yufka yüreği, yeni boğazlanmış tavuk gibi parpazlıyordu.

Teğmen bağırdı

«Avratlar gitsin!»

Kadınlar, yavaş yavaş dağılmaya başladı. Tanrı bu kadınlardan ağlamayı bile esirgemişti. Ölenin kim olduğunu ele vermemek yasalarında vardı çünkü. Ölen kaçakçının evi aranmasın, soyu mimlenip ikide bir sorgu-sualin ağzına sürülmesin diye.

Şahan'ın karısı, buruşuk bir suratla, kocasına son kez baktı. Üzerine atılmak, «Heyvağ...» diye dövünebilmek için canını bile vermeye hazırdı. Fakat aklına çocukları düşüyor, onların geleceği ve hısımlarının ekmek parasına kan doğramaya cesareti kıt geliyordu. Boynu bükük, tek göz damına doğru, yağ içmiş gibi yürüdü. Bir an önce ağlayabilmek için başka çıkar yol yoktu. Damına girmeden kıvırcık saçlı, kara gözlü çocuğunu gördü. Önü ardı açıktı. Sidiğiyle ıslattığı toprağı, küçücük elleriyle karıyordu. Anasını görünce güldü. Kadın eğilip kaptı onu. Çocuk, oyundan koparıldığı için ağlamaya başladı.

Az sonra odaya giren kadın, çocuğun üzerine kapandı. Ana-oğul beraber ağlaştılar.

Teğmen, yanındaki jandarmalardan birine sinirli ve sabrı tükenmiş bir sesle bağırdı :

«Sıraya geçir şunları!..»

Buyruğu alan jandarma, Şahan'ın çevresindekileri hem itıştırıyor, hem de söyleniyordu

«Uzağa, daha uzağa... Ard-arda... Ha şöyle...»

Ancekentli erkekler sıraya girdi. Onlar alıştı böylesi durumlarda yapılacak işe. Ve gene alıştılar, ölüyü hiç tanımadıklarını söylemeye.

Teker teker gelmeye başladılar Teğmenin yanına. Başları öndeydi. Gözleri kısık fakat sert çizgiliydi.

Teğmen, hep aynı soruyu tekrarlıyordu

«Tanıyor musun?..»

Soruyu duyan, Şahan'ı ilk kez görüyormuş gibi bakıyor, düşünüyor sonra başını iki yana sallayıp

«Heç görmemişem Teğmenim...» diyordu.

Gene aynı soru. Bu kez bir başkasına

«Tanıyor musun?...»

«Töbe ki görmemişem...»

Teğmen, kimsenin tanış çıkmayışına kızıyor, fakat bir başkasına, gene de sormadan edemiyordu

«Tanıyor musun? Doğru söyle ama. Bak, burada ikimizden başkası yok.»

Adam tanımaya çalışıyormuş gibi eğilip bir süre Şahan'a bakıyor, bu sıra akmış gözünün çukurluğunda kümeleşen sinekler havalanıp vızırdıyorlardı. Ve Şahan'ı tanımaya çalışan adam belki de onun duvar komşusuydu, belki de düğünlerde halay çektikleri, can-ciğer arkadaşıydı. Fakat gene de başını iki yana sallayıp o da aynı cevabı tekrarlıyordu

«Töbe ki heç görmemişem.»

Teğmen, sıcaktan bunalmıştı. Bozkırı dağılayan güneşin aşağılara inip başının üzerine oturduğunu sandı. Bir an önce işin sonunu almak istiyordu artık. Geriye kalan birkaç kişiye doğru bağırdı

«Haydi çabuk. Sırası gelen sallanmasın.»

Sıra ihtiyar bir adamdaydı. Teğmenin buyruğuna aldırış etmeden Şahan'a doğru ağır ağır yürümeye başladı

Teğmen azgınlaştı

«Çabuk olsana babalık!..»

İhtiyar adam istifini gene bozmadı. Adımlarına değirmen taşı takılıydı sanki. Teğmen ona doğru yürüdü. Kolundan yakalayıp çekti

«Ağzımdan çıkanı duymadın mı?..»

İhtiyar adam sızılı bir sesle

«Eskimişem, hastayam ha!» dedi.

«Uzatma...»

Sonra Şahan'ın yanına geldiler. İhtiyar adamın, eti çekilmiş elleri titriyordu. Günlerden beri traşlanmamış yüzündeki ak kıllar dikelmış, çukura kaçan gözleri daha da ufalmıştı. Fakat bu eskimiş yüzde diriliğini ve heybetini kaybetmemiş biricik canlılık parmak kalınlığına ulaşan kaşlarıydı.

İhtiyar adam çömeldi. Şahan'ı daha yakından görmek istiyordu. Bu arzu Şahan'ı ele vermek için değildi. Ancekent köyünde, belki herkes onun kim olduğunu söyleyebilirdi ama, bu ihtiyar adam, Şahan'ın Şahan olduğunu söylemeyecek biricik insandı. Çünkü o, Şahan'm özbeöz babasıydı.

Teğmen omuzuna dürttü :

«Hadi herif, yeter çömeldiğin,» dedi. «Tanıdınsa söyle.»

İhtiyar adam yavaş yavaş ayağa kalktı. Şahan'ın az öteye kayan bacağına uzandı. İki eliyle kavrayıp oğlunun eksikliğini tamamladı. Uzaklaşırken ihtiyar sesi zar-zor duyulabildi

«Tanımıyam. Heç görmemişem.»

O gün Ancekent köyünde az konuşuldu, az yenilip, az içildi.

İhtiyar adam, gecenin ilk ağzından beri jandarma ka-

rakolunun bir ucunda oturmuş, oğlunun yanına sokulabilmek için fırsat kolluyordu. Yerinden kalktı. Karanlığa neredeyse aydınlık karışacaktı.

Boyunu ufaltarak yürümeye başladı. Karakola iyice sokuldu. Oğluyla arasında üç-beş adım kalınca çömeldi. Çevresini taradı, dinledi. Ne bir kıpırdanış, ne de ses vardı. Bedenini dikmeden bacaklarını hareket ettirip Şahan'ın yanına vardı. O, örgüsü yer yer dağılmış eski bir hasırın altındaydı. Gömme ruhsatı için, ilçeden hükümet doktoru gelmediğinden, bir gün sonraya kalmıştı toprağın altına girmesi.

İhtiyar adam iyice eğildi. Hasırın ucunu kaldırdı. Şahan'ın ayakucunda olduğunu anladı. Çok ince dilimlere bölünmüş zamanı boşuna tüketmemek için hemencecik Şahan'ın başucuna geçti. Bir eliyle hasırı kaldırdı, öteki eliyle de çözülmeye başlayan karanlığın içinde, oğlunun yüzünü arayıp buldu.

Kaçığa gitmeden, oğluyla konuştuklarına boyun eğerek gelmişti. Altınları alacaktı. Parmaklarıyla oğlunun ağzını buldu. Fakat birdenbire yüreğinde bir sarsıntı oldu. Bu, sevginin iyice debreşmesiydi. Elini, Şahan'ın ağzından çekip tüm yüzünde dolaştırdı. Gönlündeki sevgiyi, oğlunun kanlı yüzüne yaydı. Ve farkında olmadan gözleri yaşlandı. Elini çekip olduğu yere oturdu. Ölüsüne sahip çıkamayan bir insan olarak utancından bin parça oldu sanki. Savuşup gitmek istedi buradan. Fakat gelinine eli boş gitmek, oğlunun çok sevdiği kara gözlü, kıvrıkcık saçlı torununa, babasının hayatı pahasına elde ettiği altınları götürememek de onu başka yönden küçültüyordu. «Yoksulluk yere girsin,» diye geçirdi içinden. Sonra başını iki yana sallayarak, «Ne olurdu Şahan'ım, biraz daha tendirisli olsaydın ya,» dedi. Fakat oğlunu bu kadarcık da olsa suçladığı için haksızlık ettiğine inandı bir solukta. «Kara yazı,» dedi. «Mayın gâvur icadı.»

Böylesine düşüncelerin sonunu getiremiyordu ki, sabırsız birkaç horoz öttü az ötedeki köyde.

Fakat yapamıyordu bu işi. Bütünlüğü zaten yeterince bozulmuş ölüsüne, daha fazla eziyet etmeye kıyamıyordu. Bir süre bekledi. Elleri titriyordu. Ayağı kalktı. Eğer oğlu : «Babey canım yere düşerse, altınlar sana emanettir ha! Onları önce ağzımda, sonra karnımda aramalısın,» demiş olsaydı belki de yürüyüp gidecekti. Gidemedi ama. Akıldaki tüm düşünceleri bir yana dürüp çömeldi. Ve oğlunun çenesini ayırdı...

(Kaçakçı Ŗahan)

HASAN İZZETTİN DİNAMO

Hasan İzzettin Dinamo (d. 1909) politik baskılar, işkenceler, engellemeler yüzünden yıllarca yazıp da yayımlayamadığı şiirlerini birkaç yıldır dergilere vermekte. Bu yıl pek çok şiiri basıldı.

GECEKONDU SONNET'LERİ

3

Buraya da damladı bizi şehirden kovan polis,
Balıkçıya : «Niçin sattınız,» dedi, «bunlara bu kulübeyi?»
Gerçek yurt sevgisini ihanet sayan iblis
Bindi burada da dalımıza iyden iyi.

Kışkırttı cahil komşuları dikti tepelere
Bize bakan halkın büyürdü gözleri korkudan.
Sanki biz korkunç dünyalardan inmiştik yere
Korkarlardı bir kuduz köpek korkar gibi sudan.

Berduşlar taktılar arkamıza esrarkeş berduşlar
Elle ve ağızla atılan sayısız taşlar
Komadı yarılmadık yer gönlümüzde ve başımızda.

Kışkırtılmış güzel ve sevimli halk kadınları
Ellerinde edepsizlik sopasının en kalınları
Dikildi durdu birer amazon gibi hep karşımızda.

(Dost, Şubat, 64)

13

Yağmur yağıyor, kış yağmuru şakır şakır
Gecekondumuz birkaç yerinden yine damlıyor.
Üstümüz eski püskü, tel dolap tamtakır
Umutsuzluk aç karga sesleriyle bizi selâmlıyor.

Pusmuş kilimin üstünde altın gözlü sarman
Bir huzur müziği üflemede mırıltıları.
Gürültüler kopmada evin ardında zaman zaman
Dağı çökertmekte üstümüze yağmur suları.

İçiyoruz Şerife'nin yorgun eliyle koyduğu çayı
Isınıyoruz, peri padişahının sarayı
Bizim gecekonduyla hemen yer değiştiriyor.

Tepe koptu dayandı gecekonduya ama ne zarar!
Yoksulluk şiirleri yazan ele yarın yine iş var
Burada zor insanı da, şiiri de pekiştiriyor!

(Dost, Haziran, 68)

RIFAT ILGAZ

Rıfat Ilgaz (d. 1911) bu yıl fazla şiir yayımlamadı. «Karadenizlisin»de ilk şiirlerinin sesine bir yakınlaşma görüldü.

BİR KOZADA

Geç kalmadık tam zamanı
İş başlamaktaydı başladık
Örüyoruz kozamızı birlikte
Zaman da bir kozadır ipekböceğim
Her solukta örülen
Bir dışındayız bir içinde

Bir gün bizim de dokunacak
Atlasımız çalışkan ellerde
Gül yaprağı inceliğinde duru
Sabahların eridiği renkte
Mekikler söyleyecek türkümüzü
En güzeli bu değil mi övgünün
En sürüp gideni ipekte

İlk yağışla başladı diriliş
Özsuyla buğulandı dalların ucu
Yaprağa durdu dipten doruğa
Bahçedeki dutağacı

KARADENİZLİSİN

Yüzüstü bıraktınsa bu dost denizi
Bırakıp çıktınsa borasında başına buyruk
Bir sabah balığa çıkar gibi yalıboyundan
Avlamak içindi ekmeğini boğazların ötesinde
Yeryuvarlağını bir yumrukta darmadağın
Ettinse böyle bir baş soğan gibi bu yüzden
Hep bu yüzden menevişli uskumruların özlemini çekişin

Oysa sen gözlerini poyrazında açtın Karadeniz'in
Martılarla boy attın keşişlemesinde
Sinop'la, Kerempe'yle çakıp sönerekten
Yunuslarla uzak limanlara akıp gittin
Kefkenleyin ardından bakakaldılar sen
Öfkenle hıncınla Karadenizli'sin

Bir kardeşin Ruhr bölgesinde demir çıkarır
Bir kardeşin Arden'lerde kömür
Çaltı'yı dolanadursun Emice'n
Oğlu kana bular ellerini bir karış toprak için
Çekekte yorgun teknelerin güvertesinde
Horon tepir aç karına yeğenlerin
Her tanrının günü «Ha uşaklar ha!»
Ararlar mutluluklarını Recep'in kemençesinde

Kurur çay bahçesinde yaprak yaprak
Gazel olur mısır tarlasında kızlar
Alır götürür lodos alinterlerini
Elde avuçta bir teneke gaz bir çıkın tuz
Bütün kaygılar aç kalmak açık kalmak

Kırılır kırılır uşaklar veremden ilaçsız
Alır götürür takalarla karayel
Yurt dediğin doğduğun yer değil
Doyduğun yer diye ahkâm çıkarmışız
De bana hemşerim ya öldüğün yer

İnanma ne yana gitsen Karadenizli'sin
Direk direk ve dalgalarınca özgür
Elde süpürge Batı sokaklarında
Ama boğazı tokluğuna tutsak
Koca rüzgârlar başının üstünde eser
Sana dökülür dövüne dövüne
Yüreğimizden Kızılırmak

(*Yeni Dergi*, Aralık, 75)

CAHİT IRGAT

Cahit Irgat (d. 1916) son yıllarda arada bir küçük şiirler yazıp yayımlayan eski bir şair görünümündeydi. 1970 içinde ise sürekli olarak yazdı, yayımladı, bir önceki yıl çıkardığı kitabıyla üstüne çektiği ilgilere yeni güzellikler sundu.

İSMET PAŞA MAHALLESİ

Ve ağayı ve ırgatı ayırışını o zaman
Hırsız damgasını vurdukları kocaman
Bağbozumu ak ninemdi ağlayan
Nasıl olur hatırlamam?
Namussuz olmayışım o zaman
Sonra gâvur işgaali
Hâlâ düşlerimdedir
Hâlâ uyanışlarımdadır
Kıtlığın boynunadır susmuşluğun vebâli.

Bir eli yoksa adamın vardır yüreği
Sürür bedeni kollarında sürür
Ya dilenir kahrından ölür
İster çatı temel direği
Taş üstüne taş bulamam,
İki eli yoksa adamın vardır yüreği.
Kan ağlıyor besbelli
Ve sonra gâvur işgaali
Babamın apoleti yüzbaşı
Ve sonra sonralardan çok sonra

Dedemin yüzükoyun altmışında ölüşü
Nasıl olur hatırlamam?
Ve ayakları yoksa adamın vardır yüreği.

Sinan'ın köprüsünde gün batar
90'ında nine'm var
60'ında ölü'm var
Ve bir gazete haberi,
Nasıl olur hatırlamam?
Hürriyet meydanında açlık*
İsmet Paşa Sokağı'nda
Necati Çelik adında
Bir işçi çocuğunu sekiz aylık
Gece fareler yedi,
Kıtlık,
Bu bir gâvur eziyeti,
Nasıl olur hatırlamam?
Duyarlığım uygarlığım üstüne
Bir şeyler koymalıyım,
Koyamam.

(Dost, Ekim, 72)

* 30 Mayıs 1969, «Akşam».

ATTILÂ ILHAN

Attilâ İlhan (d. 1925) bu yılı da gene birkaç şiirle geçirdi. Türk şiirinin gelişmesinde, katıldığı «Mavi» akımının, kendisinin yerini belirtme kaygısı içinde göründü.

TUTUKLUYU UYUTMAMAK

— 1. İLK GECE

ıslak bir akşamdı bulutlandım
içimde afişler çiziliyordu
tramvay durağında tutuklandım
radyo haberleri veriyordu

yağmura, soğuğa dayanıklıyım
ne çıkar uykusuz da kalırım
günlerden cuma mı cumartesi mi
bunlar beni söyletemezler
daha gecelerce dayanırım

hücremin karanlık olması iyi
yalnızlığımı görmem böylece
yırıldı içimdeki afişler
olduğum yerde sakatlandım
içim dışım eylemim gece

beni kendime kilitlemişler
nasıl olsa kalabalığa çıkarım
uyumamak fazladan yaşamak değil mi
bunlar beni söyletemezler
daha gecelerce dayanırım

— 2. İKİNCİ GÜN

bulutlu dokumalarda sonbahar üretiyor fabrikalar
uyutmasalar da beni onlar orada var uyutsalar da
her gece son sabahlarına uyanıyor bütün idamlılar
uyutmasalar da beni elbet asılacaklar uyutsalar da

çünkü karar akşamıdır lâcivert sendikacılar
eylemle kuram arasındaki boşlukları kapsar
şantiyelerde yumruk yürekli birtakım adamlar
uyutmasalar da beni işi bırakacaklar uyutsalar da

— 3. ÜÇÜNCÜ GECE

o kanlı akşam üstleri içimdeki son katar
bir yalnızlıktan bin yalnızlığa kalkar
ne in var, ne cin tuzlu bir çöl ki yalnız
hırçın gagalarıyla boşlukta dönen akbabalar

o kanlı akşam üstleri içimdeki o genç kız
güneşte bir portakaldır olgunlaşır yaldız yaldız
aydınlığa boğarak en olmadık bir anda hücremi
çıkartır beni tutukluktan sessiz sedasız

o kanlı akşam üstleri içimde batan gemi
ardınca sürükler götürür telâşlı gençliğimi
uyumasam hatıralar bir türlü bırakmaz yakamı
uyusam bir tokatla uyandırılmış bulurum kendimi

— 4. ...VE SONRASI

uslu bir deprem yokladı âvizenin sarkaçlarını
kuytu bir yerde unuttu rüzgâr çoğul ağaçlarını

yanlış bir güzellik bulunsun diye aynalarında
azgın orospular dibinden kazıttı saçlarını

kurşun kaymağı denizlerde yalnızlığını yüzen yolcu
boğulmaya yavaşlarken gördü son kulaçlarını

kim ki boş umutlarla yılandan kurtuldum sanır
duydu kulak memesinde akrebin kıskaçlarını

ay vurdu şarap bardağına bülbüller sustu
mâhûr bir sessizlik sardı ayrılık yamaçlarını

koridorlarda ayak sesleri sevicî kadın subayların
çizmelerinde şaklatarak yağlı kırbaçlarını

nerde krallar/nerde soyluların mavi kanlı gururu
koparmış devrimler başlarıyla birlikte taçlarını

(Cumhuriyet, Ekim, 6)

40 KARANLIĞI

— *kırk kuşağının*
adsız militanlarına —

ne haydut bir akşamdı ağır nargilelerle
 belki bâkî'den kopup gelmiş osmanlı redifler
 nasıl sislendirirdi gönlümüzü
 yorgun bir kederle

ne haydut bir akşamdı
 nâzım hapiste dinamo sürgün
 bir o şiir kalmıştı hani gazâlî'den rübâilerle
 yalnızlıklar kesince önümüzü
 kara zindan ağızları gibi
 büsbütün

ne haydut bir akşamdı
 haydutlardan da beter
 yıldızlar bozmuştu gökyüzünü
 yemyeşil gürültülerle
 uzakta bir köpek dağılıyordu
 toprakta sürgünlerin ürkekliği
 bardakta sosyalist karanfiller

ne haydut bir akşamdı
 ne kadar da karanlık
 kilitlenmişti ellerimiz görünmez kelepçelerle
 meyhaneler göz altında
 rakılar zehirli
 kadehler kırılmıştı artık

ECE AYHAN ANLATIYOR

Konur Ertop (d. 1936) yılın ilgileri üstüne çeken şairi Ece Ayhan'la yaptığı konuşmada, eleştirmenliğinden yararlanırken şairin önüne geçmeyişiyle, yararlı olma kaygısıyla örnek alınacak bir konuşmacıydı.

— Şiirlerin 15 yıldır yayımlanıyor; 3 kitabın çıktı. Okuyucunla kendi aranda dilediğin bağın kurulduğunu söyleyebilir misin?

— Şöyle koyalım Okuyucu bir şiire filmin yarısında girer gibi girmiyor mu? Ben bu okuyucu türüne *akbaba* diyorum. Bizde okuyucu bütün bütüne burjuvadır. Burjuvazya, o sınıftan olmasa bile sınıf değiştirmek isteyen insanlardan da meydana gelir. Ben bütünüyle bunların yaşayışlarına, dünya görüşlerine, beğenilerine, seçmelerine, tarih anlayışlarına, her şeylerine karşıyım. Hiçbir bağıntı kurmak niyetinde değilim kendileriyle. Çünkü okuyucuyla bağıntı kurmak, toplumun atan nabzım tutmak anlamına gelmez. Benim bildiğim gerçek nabız şu anda yol kesimlerinde... Sokaklarda, evlerde ya da kenar mahallelerde. Ümraniye'deki pazar güreşlerinde. Benim okuyucumun kim olduğu belli. Hemen hemen bütün halinde kentliler. Bir bağıntı kurmak dileğinde değilim kendileriyle. Yargılarına da saygı duymuyorum.

— Zaten onların yargılarına yakın bir şiir de olmuyor seninki.

— Onların her şeyine karşı.

— Peki, hakkındaki eleştirmeler için nasıl bir değer-

lendirme yapacaksın? Şiirini inceleyen yazılardan ilginç buldukların oldu mu? Senin için varılan yargılardan katıldıkların ve katılmadıkların hangileri idi?

— Bir tutarlık içinde bana gelen bir inceleme bilmiyorum. Hep sloganlar, spotlar olarak geliyor. Bir iki örnek vardı, ama zaten hiçbir eleştiri sanatın bütününe kapsama savında olamaz.

— *Kınar Hanımın Denizleri için hikâyesini yakalayabildiklerinden dolayı daha tutarlı, daha açık araştırmalar yapılabildi.*

— Takma adlı yazılar var. Tanıtmalar. Muzaffer Erdost vardı ki yakınlık sağlayamamıştı. Başka kalıplarla aldı konuyu. Anlaşmazlık ordan patlak verdi. Son birkaç yazısıyla «benim yanlışlarım İkinci Yeninin yanlışları olabilir mi?» diye bir özeleştiri yaptı. Garip bir biçimde sağdan gelen bir yorum Sezai Karakoç'u hatırlıyorum, negatif gerçeklerin yansıması olarak görmüş. Bir ucundan ufak bir yakalayış. Suut Kemal'i önemsemiyorum. Memet Fuat'ın bir yargısı var. Bir açık oturumda türkçe filân olmadığını söylüyordu.

— *Ece Ayhan'ca dedi! Sonra o sözlük çalışması yapıldı. Memet Fuat'ın bu yargısını destekliyor.*

— Orda birtakım yargılar vardı, tek tek şiirlerdeki birtakım açılışları ele alıyordu.

— *Malzemeyi nasıl toplamıştı? Okuyucu olarak mı, seninle bağıntı kurarak mı?*

— *Başlangıç çalışması yapmış, yazıyı yazmış. Sonra benimle bağıntı kurdu. Bir de kimi imgelerin nereden geldiğini sordu. Kaynakları öğrenmek istedi.*

— *Metin And'ın Bizans Tiyatrosu filân gibi...*

— Kitapları söyledim, Prenses Anna Kommene, «Aleksias», Ağzı altın Khrysostomos, sonra onların ötesinde bazı özel durumları söyledim. Saffet Nezihi Şener'in Ablamın

Ölümü şiiri... Kendisinin ölmesi. Derinine bir şey olmadı. Protopop Avvakum, Yeremya Çelebi, Ayvazovski, Daşyan...

— *Resmî edebiyat tarihi haline getirilen Ahmet Kabaklı'nın kitabında seninle ilgili sayfalara ne diyorsun?*

— Bir şey söylemek zor. Adam amma da kızgın. Bir temele oturmuyor söyledikleri. Başta onun içinde bulunduğu sınıfa karşıt durumum var. Belki hissikablelvukuyla seziyor tehlikeyi ve cephe alıyor. Tehlike olarak görüyor. Bunun bir çeşidi de Rauf Mutluay Limonlukta, ser içinde yetiştirilen düşünce ya da duygular örgüsü olarak görmüş. Zorlama sayıyor. Bir yapıt bütünlüğünün başarılı ya da başarısız olması başka bir şey. Mutluay'ın sanat yapıtına bakışında bir zorlama var belki de! Ona yatkın değil belki; kendini zorluyor. Yargılarını aklınca koyuyor. Ama böyle yargılayan daha ağır yargılanacaktır.

— *Yalnız senin hakkında değil de genel olarak İkinci Yeni'yi ele alan çalışmalar içinde seninle ilgili değer yargılarını nasıl değerlendiriyorsun?*

— Ben başlangıçtan beri o bütünlük içinde bulunmadım. Kara kamunun işine geldiği için, kılgın geldiği için öyle ele aldılar. Topluluklar önemli sayılmış. O arkadaşlarla benim çok bir bağıntım olmadı. Cemal Süreya'nın bir arkadaşıyla çıkardığı İkinci Yeni antolojisinde de bulunmamayı yeğlerdim. Başlangıcında bir yorum var, o da havada. Şairlerin siyasal, toplumsal kusurlardan o kadar uzak tutulması doğru değil. Ortak suç her zaman vardır. Bir şiirin Demokrat Parti diktasına bağlanması ise gülünç sadece. Sorunlara hiç yaklaşamayışın insandaki anlatımı. Asım Bezirci ortaya attı galiba. Sonra Attila İlhan tekrarladı. Tekrarlanan şey kalırmış.

— *Meseleyi kolaylaştırıyor belki.*

— Hiçbir gerçekle ilgisi yok. Bir küçük kızgınlıkla geliyor. Katı, dar çerçeveli toplumcu sanat anlayışları aç-

sından, üstelik gerçeğin kendisine bakmayarak böyle nitelendiriler.

— *Sence İkinci Yeni'yi hangi etmenler meydana getirmişti?*

— Geçmişteki bütün Türk şiiriyle bağıntılarını kesmek kaygısı içindeyken geçmişle yeni bir bağıntı kurmak kaygısı. İkisi bir arada. Kurmak istediği, çok sonra gelecek bir şeydi. Nitekim kimi sanatçılarda geldi, bağlandı.

— *Meselâ Orhan Veli'nin kırdığı bir şeyi yeniden eski durumuna getiriyordu. Yeniden şiire özgü dile dönüyor, şiir bütünlüğünden mısracılığa geçiyordu.*

— Yalnız bunlar değil. Eytışimsel bir olay var. Uçların biri İkinci Yeni, biri de Orhan Veli değildi. Çok öncesindeydi. Nâzım Hikmet de vardı. O yıllarda Nâzım'ın okunamaz olduğunu, şiir hayatımızın kendisiyle sonradan karşılaştığını kabul etmiyorum, tanışıyorduk. Bu çok büyük bir hesaplasmaydı. Belki Cumhuriyetle bir hesaplasmaydı. Ama belki silâhlar iyi bulunamadı. «Cumhuriyet eskidi» der idim. İmparatorluğun çöküş dönemini anlatıyordum. Renkli imgeler, mozayıklar, süsler gibi baktılar bunlara.

— *Yeni Dergi'de (Temmuz 1967) şiirlerini inceleyen bir yazıdaki şu yargıyı benimsiyor musun «Ece Ayhan'ın şiirlerinde belirli bir felsefeye ve dünya görüşüne rastlamıyoruz. O, sembolizmi anlatan bir görüntü lirizmi içinde geliştirmektedir şiirini.»*

— Bu her türlü şiire bakış açısı yönünden de yanlış bir yargı. Şiir imgeyle «kurulur». Onlarsız bir şey anlatılamaz. Felsefe de anlatılamaz, başka bir şey de anlatılamaz. Ayrıca şiirle de felsefe anlatılamaz. Diyelim ki eşyanın konuşTURULMASI. Eşyayı konuşTURURSUN, felsefe o konuşmanın sonunda ortaya çıkan içerik olur kendiliğinden. Örneğin, film sessiz filmidir; ses ögesi varsa sonradan eklenir. Şair bir seslendirme şiirine sonradan isterse girer. Sanatın özü

sessiz çekilmesidir. Türkiye’de şiir sessiz çekilir. Kurgular dili ve anlatımı veriyor, ses fazladan bir şey. Diyelim ki en azından sessizliğin değerlendirilmesine yarar. Sonra «belirli bir felsefeye...» deyimi de yanlış. Benim bildiğim bir tek felsefî görüş vardır bugün başat olan Etyişimsel özdekçilik.

— *Onun yargısına göre hiçbir felsefenin belirtisi olmadığı gibi diyalektik materyalizm de kendini göstermiyor. Sadece imgelerin bir lirizmi var, diyor.*

— Şiir, lirik tabîî. Belki o yönünü algılıyor sadece. İşin bütünlüğündeki felsefesal örgüyü görmüyorsa ne yapmalı? Ben felsefeci değilim başka. Ama felsefesal örgü olmasa sanat olmaz zaten. Şiir Marx’dan önce de «materyalist diyalektik» idi. Şiir o kadar iyi örgülenmeli ki eklem yerleri gözükmemeli. Bir yapıda *karkas* kendini göstermeyecektir. Necatigil şimdi karkası yayımlıyor. Mekanik bir şiir denebilir buna. Ama bir tür şiirin çatısı öyledir işte. Yıllardan beri sizin beğendiğiniz şiirler öyle kuruluyordu. Ama şimdi etten, kandan, kulaktan v.s.’den arındırılınca yadırgandı. Kötü, biliyorum. Karkaslar kötüdür tabîî. Bakarsın, güzel bir görüntüdür o, biter. Onun örneğini veriyor gibi geldi bana.

— *Senin şiirini besleyen kaynakların neler olduğunu öğrenmek istiyorum.*

— İlk önce, benden önce yaşayanların yazdığı kitaplarımı gibi görünürse de hepsi hayatla hesaplaşıyor. Rastgele bir kitaba bakıp da sonradan esinlenme söz konusu olmaz. Ufak bir çağrışım, sözcük çağrışımı, imge çağrışımı, tümce çağrışımı bana yatkın değil. Kaynaklar? Döküntüler (lumpen), dışta bırakılan her şey, düşürülenler, sürülenler, hal ve gidişi sıfır olanlar, yasaklananlar...

— *Tek tek motifler bu kaynaklardan alınmış gibi görünüyor.*

— Bir düşünce kendi çevresiyle, toplumsal arkadaşla-

ıyla çarpışa çarpışa oluşur. Osmanlı düşüncesi gibi. Komşularıyla çarpışarak oluşmuş. Şimdi yapıyorlar ya : 'O düşünceyi biraz daha temizleyerek geçerli kılmak istiyorlar. Sanatta da oluyor bu, siyasada da. Oysa komşular değişti şimdi, arkadaşlar değişti.

— *İmgelerinin, çağrışımlarının bir bütünlük meydana getirdiği farkediliyor. «Orta İkiden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler» de bu yönüyle ilgi çekti. Bu çalışman için bir açıklama yapar mısın?*

— Yaşayan, geniş bir imge bu. «Bütün Doğu» anlaşılabılır sanki onunla. Özellikle son yıllarda, öğrenciler öğretmenlerini öldürüyor. Dekan öldürülür, yaralanır, Urfa'da, İstanbul'da her yerde böyle olaylar meydana geliyor. Öğrenciler pusuda. Ölüm ise sivil dolaşıyor.

— *Tek tek olayları görüyorsun. Öte yandan toplumcu eyleme de katılıyor öğrenciler.*

— Demek istediğim şu Toplumsal bir rahatsızlık var. İlkokul çocukları dahi ayaklanacak. Şiiri bitirdikten sonra bir ilân okudum. Orta ikiden belge alan bir çocuk intihar etmiş. Baba, «Eve dön oğlum, seni affettik,» filân gibi bir ilân vermiş gazeteye, ertesi gün. Çocuklar için orta iki bir dönüm noktasıdır. Belki fiziğin, kimyanın gelişindendir, belki hayatın kendisindendir.

— *Erginlik çağına rastlamasının da etkisi var.*

— Ayrıca bir çarpışma var. Eylül ayı kentlerinde büyük bir katliam olur, bütünlemeler. Emlâk sahipleri 12-13 yaşındaki gelecekleri mahkûm ederler. Eylülde püskürtülmüş çocuklardır onlar. Barikatları kurarlar eylülde, tek ders-ti bilmem neydi diye tutunurlar. Sorumluluk muallimler meclisinin, disiplin kurullarının, engizisyon mahkemelerinin-dir, çok yukarlara gitmeyin. Kurul üyeleri sınıflarını savunmak için yapıyorlar, son taksitlerini yatırdıkları sınıflarını korumak için. Bu bir ortak imge. Tek bir çocuk olayından

hareket etmiyorum. Bunu toplumumuzun *bir derdi* olarak da görmüyorum. Bütün kahırlarımız bir tek toplumsal olayda bile yansıyabilir demek istiyorum. Bunun kaynaklarını yazmalarda, türlü belgelerde de görüyorum. Kara şiirler bunlar. Kara alayın da ötesinde. Gaddarca bir bakış. Sonra benim içinde bulunduğum yıllar var. İmgeler içinde düşündüğüm zaman iki beyaz gemi olarak hatırlıyorum İkinci Dünya Savaşını Besarabya ile Transilvanya. Limanda tutuklanmış iki Rumen gemisi. Almanlar Romanya'yı işgal etmişler. Almanlar istiyor, Türk hükümeti vermiyor. Savaş bitinceye kadar burda kaldılar. Biri kaçmaya kalktı. Nusaybin'deki denizsiz eski çocuklar dahi bilir bunları «Geldiği denize gönderilen gemi»yi de. Benim ırmaklarım Maveraünnehr'lerim. Kaynaklar böyle meydana geliyor.

— *Şiirin mimarisi bakımından bir şey dikkatimi çekiyor Şiiri doğrudan doğruya böyle imgelere, çağrışımlara yaslayınca okuyucunun şiire girmesi güçleşiyor. Perdenin arkasındaki kısmı okuyucu bilmediği için imgeyi tanıyamıyor*

— Okuyucu kusurlu. Nefis bir ustalıkla, pişkinlikle benim kendisini suçlamamı, üzerinden aşırıp, halka dönerek sana hakaret ediyor diyen okuyucu. Bir çağı yaşayanlar, bir şeyi görmek için yaşamışlar. İki beyaz gemiyi görmediyse bile tünelin kapalı olduğunu görmüştür, dünyanın kapanmışlığını. Karagömrük'den şehrin göbeğine kadar satılık, kiralık ilânlarını görmüştür. İstanbul'un boşaltıldığı günlerde. Bunları bilmiş olması gerekir; *Arkadaş* dergisini bilmiş olması gerekir, pazartesi günleri çıkan, on kuruşu hölüşürsün.

— *Bunlar tek tek motif olarak kalırsa bir şey ifade etmez, anlaşılmaları imkânı da olmaz. Bir mimarinin içine yerleşip o şekilde kullanılmaları gerekir. İmgeye ağırlık veren, çağrışımlarla kurulan, üstelik halktan uzaklaşmış bir*

şiiir in toplumcu veya toplumsal olduğu kabul edilir mi?

— İmge aslında anlam. Anlam taşıyıcısı. Şiirin birimi. Ama bir başına da değeri var; sadece araç değil. Okuyucu burjuva okuyucusu olduğu için müthiş tembel; «parasız yatılı bir şiir»i anlamaz. Şiir kusurludur, okuyucuya ulaşmaz, buna bir şey demiyorum. Şairi her şeyden tenzih etmiyorum. Ama nezih şiir de yazmayacaktır.

— *Şiirinde kapalı imgelerin yanı sıra anlaşılmayan kelimelerle de karşılaşılıyor Bunlardan bir kısmı «Ece Ayhan Sözlüğü» adlı incelemede gösterilmişti. Seni yazı dilimizin hattâ konuşma dilimizin dışına iten gereksinme nedir?*

— Gündelik konuşma çok dar bir sözlüğe dayanıyor. Bolluklu sınıflar bile sınırlı sözcükler kullanır. Bunun dışına bir açılma yok. Ben bunun sıkıntısını taşıyım. Ayrıca birtakım sıkıntıların kirli tarihsel yüklerini taşımayan sözcükler var. Sözcüklerin hayattan gelen, kadim edebiyattan gelen imgeleri var, yaşları var. Atalarını taşısin istemiyorum. Belki bir köşeye sıkışsın ama...

— *Sana ait olsun!*

— Hayır, asla. Bir köşeye sıkışsın ama bütün bir çirkin dünyanın hiçbir şeyini taşımasın istiyorum. Çirkin toplumsal koşulların ve tarihsel dönemin. Ayrıca ırmaklarıma baktığım zaman, kendi yaşayışıma eğildiğim zaman, toplumsal oluşumları gördüğüm zaman adı konmamış olsa bile bir sürü olay var. Bunları anlatmak için sözlüğümü genişletmem gerekiyor. Örneğin, Mahmutpaşa'da kör bir dilenci. Öğle üzeri gördüm geçenlerde, çocuklarla atış yapıyordu! Bir körün umarsız özlemi göz okulları'na gitmektir. Bunu işledim. Yapı olarak bambaşka bir şey oldu. Daha geniş kesitlerle ele alınıyor. Mahmutpaşa'daki, İstanbul'daki, belli bir tarihteki belli bir şipşak resim değil artık. Anlaşmazlık bundan doğabilir. Okuyucu sokak fotoğrafı ister. Adam oturmuş, arkadaşının ya da çavuşunun saatini bile-

ğine takmış! Böyle çekilen net fotoğraflar sanki... Ama santsal düzeyde bir geçerliği yok bunların; Kurgu (montaj) yoksa. Kurgu'nun ilkesi üçlemedir biliyorsun. Bir şeyin tek-rarının ilk sayısı üçtür. Oyuncunun yüzünü çekiyorlar; tek görüntü. Sonra tabut koyuyorlar. Yüz başka düzeyde çekildiği, tabut süslenmediği halde, bu üç kareyi ardarda seyredince tabut karşısındaki adamın yası belli oluyor. Başka bir kurguda çorba kâsesi koyuyorlar araya. Hoşnutluk beliriyor. Oysa yüz görüntüsü aynıdır. Bunları sonra açarız bir gün.

— *Burada başka bir şey sorayım. Şiirini besleyen kaynaklar neler, derken yalnız kitapları ve kendi yaşantını düşünmüştüm. Örneğini sinemadan verdiği için üzerinde duracağım Sinemanın şiirinle yakınlığı nedir? Sonra bir vakitler müzikle yakınlığın vardı; atonal müzikle uğraşırdın. Onlarla bir bağ kurulabilir mi?*

— Yapı olarak müzikten başlangıçta yararlandım. Şimdi organik olarak, sezilir-sezilmez şekilde kullanıyorum müziğin olanaklarını. Atonal diziler bugün bulundu ama eskiden beri yaşıyordu.

— *Şiirinin cinsellikle ilgili temalara ağırlık vermesini nasıl açıklarsın?*

— İnsan yapısından ayrılmaz bir öge olduğu için ele alıyorum. İşte bizim Sultantepe'de, çocuklar rüzgârlı havalarda uçurtma uçuruyorlar. Babaları filân da katılıyor. Görüntü olarak hepsi atmıklar, spermalar! Rıhtımlar Üstünde'deki adamı hatırlar mısın; apartmanların üstünde güvercinler besler. Kavgalar içindedir. Döner, bu beyaz güvercinleri uçurur. Bizim güvercinlerimiz lâcivert tabii, hiçbir zaman beyaz olmadı!

— *Senin şiirini kuşatan ortam olarak bugünkü şiirimiz için ne düşünüyorsun?*

— Çok yönlü bir şiir. Bütünleyici bir kalıpla bakmak

zor. Gençler siyasal şiire yöneliyor. Onlar için söyleyebileceğim şey *Yek beyza vü sadhezar dâva* (Yüz bin bağırma ve bir tek yumurta). Ama civcivler sevilir.

— *Önlerindeki Nâzım Hikmet örneğine fazla benzetmek gibi bir olumsuz yanıları da var.*

— İster istemez bu etki içindeler. «Olumsuzluğu» yok.

— *Toplumcu şiirin halkla yakın ilişkiler kurması gerekir Bir bildirivi halka iletecek. Bu bakımdan halk şiirinin formları yararlı olur mu?*

— Halka dönük şiir görüşü, halk şiiri yazmaya götürecek bir sav değildir. Bir «Devrimci Kültür Cephesi» var şimdilerde. Sanatçı, işine geliyorsa, burjuva sanatını da «kullanmak» zorundadır, «kullanır».

— *Burjuva sanatı olarak bizim klasik şiirimizden de faydalanılabilir mi?*

— Elbette. Bizdeki uygulamalarda Turgut Uyar'ın bir yeri var. Attilâ İlhan başaramıyor. Sadece sözcüklerde kalıyor. Hem hayatında yok, hem dünya görüşünde yok. Şiirsel düzeyde de yaklaşmıyor.

— *Mısra yapınla ilgili bir soru sorayım. Mısralar değil, nesir cümleleri kuruyorsun. Fiil cümleleri geliyor, bunlar isim tamlamalarıyla bütünlenerek uyum kurmaya çalışıyor. Mısradan seni uzaklaştıran ne oldu?*

— Hayat sanatı zorluyor. İşçi olayları, kentlerin gecekonduyla sarılması (bizim köylü çarpışmalarımız bunlar), yasaları hızla aşıyor. Marx'çı dünyadaki bölünmeler, öğrenci olayları genel çerçevelerin dışına taşmalar oluyor. Şiir de zorlanacak tabii. Şiirin de başka şeyleri zorlaması için. Gelip eski bir sefine hesap sorabilir, baştan ayağa bezazlar giyinmiş adamlara.

ECE AYHAN

Ece Ayhan (d. 1931) ilk kitabı «Kınar Hanımın Denizleri»nden hız alan yeni atılımıyla 1970'de çok etkili bir havaya girdi.

MOR KÜLHANÎ

1. şiirimiz karadır abiler

kendi kendine çalan bir davul zurna
sesini duyunca kendi kendine güreşmeye başlayan
taşınır mal helalarında kara kamunun
şeye dar pantolonlu kostak delikanlıların şiiridir

aşk örgütlenmektir bir düşünün abiler

2. şiirimiz her işi yapar abiler

valde atik'de eski şair çıkmazında oturur
saçları bir sözle örülür bir sözle çözülür
kötü caddeye düşmüş bir tazenin yakın mezarlıkta
saatlerini çıkarmış yedi dala gerilmesinin şiiridir

dirim kısa ölüm uzundur cehennette herhal abiler

3. şiirimiz gül kurutur abiler

dönüşmeye başlamış beşiktaşlı kuşçu bir babanın
taşınmaz kum taşır mavnalarla karabiga'ya kaçan
gamze şeyli pek hoş benli son oğlunu
suriye hamamında sabuna boğmasının şiiridir

oğullar oğulluktan sessizce çekilmesini bilmelidir abiler

4. şiirimiz erkek emzirir abiler

ilerde kimbilir göz okullarına gitmek ister
yanık karamelalar satar aşağısı kesik kör bir çocuğun
kinleri henüz tüfek biçimini bulamamış olmakla
tabanlarına tükürerek atış yapmasının şiiridir

böylesi haftalık resimler görür ve bacaklanır abiler

5. şiirimiz mor külhanîdir abiler

topağacından apartmanlarda odası bulunamaz
yarısı silinmiş bir ejderhanın düzüşüm üzre eylemde
kiralık bir kentin giriş kapılarına kara kireçle
şairlerin ümüğüne çökerken işaretlenmesinin şiiridir

ayıptır söylemesi vakitsiz üsküdarlıyız abiler

6. şiirimiz kentten içeridir abiler

takvimler değiştirilirken bir gün yitirilir
bir kent ölümün denizine kayar dragomanlarıyla

düzayak çivit badanalı bir kent nasıl kurulur abiler?

KÜRT ÇİÇEKLERİ

hayattan ders veriyor diye öğretmenleri kızdıran
tuzu bir bulmuş çocukları saklamadan güldüren dünyaya
su kaçırmaz bir eşeğin sesine açıktır penceresi
bir sınıfın, batı son dersinde, kuşluk vakti

meşeler yapraklanınca bir tuhaf olurlar işte
koparılmış kürt çiçekleri, hatırlıyarak amcalarını
azınlıkta oldukları bir okulda bile, sorarlar soru
neden feriklerin ve eşeklerin memeleri vardır?

en arka sırada çift dikişliler, sınavda en öne
intihara ve denizde nasıl boğulmaya çalışırlar
yalnız orta doğuda el altından satılan bir atlas
kim demiş on sekiz yaşından küçükler okuyamaz

bakıldı ki kum saati, ters çevrilmiş, çıt, usul isa asi olmuş
ikinci karnede babası yarısını silâhıyla dışarda bırakıp
öyle öğretildiği için saygılı, sınıfa giren parmak çocuğun
boş yerine, girilmeyen bir dersin denizi, gelip oturmuş

açık kalmış atlası, deniz taşmıştır, darılmasın fırat ama

hayatın orta öğretmeni sustu, dondu gülmeleri çocukların
bir cenaze töreninde daha ölümü karşılamaya götürüleceğiz

efendiler! eşekler susabilirler
ne yani çocuklar hiç gülmeyecekler mi?

MEÇHUL ÖĞRENCİ ANITI

buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
bir teneffüs daha yaşasaydı
tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
devlet dersinde öldürülmüştür

devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu
— maveraünnehir nereye dökülür?
en arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı
— solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine!dir

bu ölümü de bastırmak için boynuna mekik oyalı mor
bir yazma bağlayan eski eskici babası yazmıştır
yani ki onu oyuncakları olduğuna inandırmıştım

o günden böyle asker kaputu giyip gizli bir geyik
yavrusunu emziren gece çamaşırcısı anası yazdırmıştır
ah ki oğlumun emeğini eline verdiler

arkadaşları zakkumlarla örmüşlerdir şu şiiri
aldırma 128! intiharın parasız yatılı küçük zabıt okullarında
her çocuğun kalbinde kendinden daha büyük bir çocuk vardır
bütün sınıf sana çocuk bayramlarında zarfsız kuşlar gön-
derecek.

KENDİ KENDİNİN TERZİSİ BİR KAMBUR

İ söyle böğürüyor bir kambur

kardeşler! deniz geçen ahali! erken kalkalım
köroğlunun koynundan biraz
kalender ilk vapurumuzdur
gidiyor yunuslarla yarışacak

üstünde nasıl geçirmiştir
geceyi iskelede tehlikeli denizin

gemi arslanı bursalı bir anadır niçin
ölü çocuğunu nüfusa yazdıracak

niçin zurnalaşmış bir zurnacı
göndere çekmiştir kendini kıçta

şöyle de böğürebilir bir kambur

öksüz çocuklar! deniz cenazesi babalarınızın
döşeginden, peki yetimler pazen?

tabiatı eleştirmeyiniz sakın
kuş yapraklarını döktüğü için

dokunmayın çocuklara sabah
sabah ulan! loncaya yazılmadan

şairlikten kesilenler kolu! hiç
olmazsa kamburların ölümünü tabiattan bilmeyiniz

3. vaktinizi alacak bir kambur

mor biletli yolcular! el değıştiren halk kartları!
ne kadar az yer kaplıyorsunuz

sırtını bacaya dayamış gece görevlisi bir ölü
yıkayıcısının yorgunluğu akıyor
bilir misiniz kendisi yeryüzünden yanadır hayatta

otuz üçlerde sudan başlamış bir kan
davası üzre ayakta bir laz oğlu
kasımpaşa zindanına işkencelere götürölüyordur
iki kurtun eşliğinde ve arasında

4. dağ hamamında yıkanmış bir kambur

belli ki kaçmıştır çok ağır cezalı bir çocuk
kurulu zulmün yetiştirme yurtlarından
çakıyla kazımıştır içerden kapısına
kuş dillerinde olmaz bir helanın şahlığı mahlığı

geçme oğlum geçme süründürürler
namık kemal köprüsünden insanı

arı yapayalnızlığına çömelmiş gazeteye bakıyor kara
yeldirmeli kurşuncu bir nine
askeri mızıka okuluna giremeyiş
sınavları yedek aday listesi

her yıl arar ve bulur ve sarsıldığını kimse göremez
idam edilmiş torununun ilk adını

5. dikişi temiz iğneardı bir kambur

ırgat mahallinde ilk derse ve hiç
bir derse girmeyecek dudak tiryakisi iki öğrenci
şiiri devamlıdır maalesef sesi dışarı
vermeyen yüksek ve alçak kaldırım sinemalarının

giderler harçlıklarına eserse
haliç vapurlarıyla zap suyuna

bir körlüğün de beyaz sesi tiz
ayvansaray tezgâhlarında kalafatlanmıştır

6. varolabilmek içindir bir kambur

utanıyor kısıklı'dan bir kızın eprimiş hırkası
karşısındaki bir üsküdar sultanıdır
ezelden beri oturmuş bıyıklarının kapı önüne

biletçiyle tartışıyor bir kocaoğlan
biletsiz ayıcısı icadiyeli çocuk nedeniyle

hey gidi farketmeyen para kardeş!
tedavülün kaldırıldığını töremizden

7. anlaşılmayan muhasebeci bir kambur

ey atlaslarda eski coğrafyalarda
yerleşecek toprak arayan halklar!
yıkıntılarımızdaki incir ağaçları

değdi ilk mahmuzumuz son istanbul'a
yüz çocuk boşalttı ki ebru işçisidirler

kalender yolcuları da sarışın çırak
karaşın usta olmuş dağılıyorlar dağılmasınlar

bolahenk bir bando mızıka tınlıyor kıyıda
kontrbasist yarbay alman lange bey şef

8. kendi kendinin tarzisi bir kambur

bir kat adamlığını da dumana vermiş
üsküdarlı kalender şair arkadaşlar hey!

sizi buraya bizi bugünlere esenlikle getiren
tek kürek kayıkçılıktan yetişme azgınlığımıza
gerçekte kancığın kendisi kışın kışın yanaşmıştır

çünkü her kambur biraz şair bir ailedendir
toparlarsak kendi kendinin çırağı da olabilir
ölü sözcüklere ve çocuklara can vermek için

hangi marş iki kez çalınırsa yeryüzünde unutmayın
hem usta hem çırak bir kambur içindir.

yalınayak şiirdir

1. biz tüzüklerle çarpışarak büyüdük kardeşim

emrazı zühreviye hastanesine kapatıldı anamız
adıyla çalışan ermiş sirkeci kadınlarındandır

şeker atar hâlâ mazgallardan cankurtaran'da
acı baci'nın acı bilmez uçurtma çocuklarına

yıl sonu müsamerelerine kimler çıkarılmaz?

2. velhasıl onlar vurdu biz büyüdük kardeşim

babamız dövüldü güllabici odunlarla tımarhanede
acaba halk nedir diye düşünür arada işittiği

dudullu'dan tâ salacak'a koşarak alkışlayalım
fazla babalarıyla dondurma yiyen çocukları

hangi çocukların neye imrenmesi yalınayak şiirdir?

(Yeni Dergi, Kasım, 74)

SANATTA ILERİCİLİK GERİCİLİK ÜSTÜNE

Mehmet Doğan'ın yılın tartışması denebilecek «Divan edebiyatından yararlanma» konusunu «İlericilik-gericilik» sözlerinin yarattığı anlam bulanıklığından kurtarmak için yazdığı aşağıdaki yazı yankılar uyandırdı.

Özellikle gerçeküstücü döneminde, akla gelebilecek bütün aşırılıkları denemiş, türlü sözcük oyunlarına başvurmuş, şiir tekniğinde o güne dek görülmemiş cambazlıkları yapmış olan Aragon 1940'da kalkar şöyle der

«1940'dayız şimdi. Sesimi yükseltiyorum ve diyorum ki, bugün yeni bir dünya varken ortada artık yeni kafiyeleşmeler bulunamaz diye bir şey söylemek doğru olamaz.» (Crève Coeur, p. 75).

Burada söz konusu olan, bir geriye dönüş değil, bugünün dünden mutlaka farklı olduğunu, değişen zamanın mutlaka dünden daha başka olanaklar getireceğini bilen bir kafanın bu olanakları bugünün insanı olarak kullanmak, değerlendirmek isteğidir. Yenileşmenin, değişimin, büyümenin kopuntusuz bir gelişim olduğunu bilen bir gerçek şairin, bugünün şiirinin eski şiir tekniğine aynen bağlı kalarak değil, ondan yararlanarak, onun üzerinde yeni yollar deneyerek yapılacağını, kurulacağını ileri sürmesidir. Burada söz konusu, öz'ün biçimi değişime zorlayacağı, onu belirleyeceği düşüncesinin daha dar bir alanda kafiye aracılığıyla ye-

niden dile getirilmesidir 1940 yılında olduğumuza göre, 1940 yılı koşullarının — Fransa için direnme hareketinin zorladığı koşullardır bunlar — bizi kafiye yapmaya zorladığı değişiklikleri, yenilikleri bulup çıkarmak ve şiirimizde kullanmak zorundayız. Bu düşünceyi daha genişleterek söylersek 1940'ların şiirini yazmalıyız.

Biraz daha derine inelim. Amaç, değişen zamanla birlikte kafiye, şiir tekniğini kendiliğinden değiştirmek zorunluluğu da değildir. Çok biçimsel ve mekanik bir şey olurdu bu. Çeşitli ulusların edebiyatlarında, toplumsal bakımdan birbirinden farklı iki üç dönemde sürekli olarak aynı şiir tekniğinin kullanıldığı çok görülmüştür. O halde söz konusu, mekanik bir değişme değil, zorunlu ve bütün içinde bir değişmedir. 1920'lerde, 30'larda kafiye eskimiştir, Fransız dili olanakları içinde yeni kafiye bulunamaz mı deniyordu? Doğru, ama bugün 1940'dayız artık. 1920'ler için doğru olan bir şey 1940'larda doğruluğunu yitirmiş, bir yanlışa dönüşmüştür.

Yapılacak şey, bir zamanlar işe yaramaz diye eskiler sandığına atılmış olan kafiye, sandıktan çıkarıp allayıp pulayarak yerine oturtmak da değildir; yeni zaman koşullarının onun yapısında zorladığı değişiklikleri bulup çıkarmak ve bu koşulların insanının şiire konulmasında kafiye yardımcı olarak, araç olarak kullanmaktır.

Buradan şuna geçmek istiyorum Edebiyat sanatlarındaki anlatım yolları, anlatım araçlarının kullanılışı, dışlaştırdığı gerçeğin yapısına ve zamanına bağlı olarak bir değişime uymakla birlikte temelde hep aynı kalmaktadır. İlkel kabilelerdeki ayinlerde, şarkılarda kullanılışından bugüne kadar geçirdiği biçim değişikliklerine rağmen şiir, temel işlevi, hattâ bir dereceye kadar dili kullanışı bakımından aynı kalmıştır. Çeşitli yer ve zamanlara göre şiirin biçiminde görülen değişiklikler (vezinde, kafiye, ses benzerliklerinde, di-

zelerin uzunluk ve kısalığında) onun bir duygu ya da düşünceyi, bir insanlık durumunu *anlatma* yolu değil, bir *duyurma*, *sezdirme* ve *yeniden yaşatma* yolu olma özelliğini değiştirmemiştir. Her çağ kendi şiirini yaratmıştır, ama kendinden önceki çağlardan miras aldığı temel biçim olanaklarını, yani tekniği kendi çağının verileri ve duyarlılığıyla zenginleştirerek. Bütün insani faaliyetlerde olduğu gibi şiirde de teknik baştan aşağı yeni, tamamen bir tarih döneminin ya da belli bir insan topluluğunun malı olmamıştır. Müzeleri dolaşırken bunu çok daha iyi görebiliriz. Bugün üretim aracı, günlük âletler, süs eşyaları olarak ne kullanıyorsak bunların yakın ya da uzak tarihlerde benzerini, ilk örneğini (prototipini) görüp şaşarız. Tekerlek, hâlâ tarihin en büyük bulgusu olarak durmakta değil midir karşımızda?

Aynı şekilde sert bir ağaç parçasıyla toprağı kazıyıp bir şeyler ekmek isteyen ilkel insanla, aynı işi traktörünün arkasına taktığı pullukla yapan insanın faaliyeti temelinde nasıl bir ayırım yoksa, içinde hâlâ Homeros coşkusu yatmakta olan bugünün şairiyle çok eski zamanların şairi arasında da temelde bir ayırım yoktur.

Ayırım, dışlaştırılan gerçeğin tarihsel gelişim düzeyinde, bu gerçeğin dışlaştırılmasında kullanılan aracın ya da yolun yüzyılların gelişim izlerini taşıyan biçim değişikliğindedir.

Başa dönecek olursak, şairler kafiyei yüzyıllarca kullanmışlardır, yine de kullanacaklardır, ama şu farkla : kendi çağlarının şairleri olarak.

* *

1970'de, Türkiye'de divan tarzında şiir yazılabilir mi?

Yukardan beri söylediklerimize bakıp da hemen olumlu bir cevap vermeyelim. Ola ki hataya düşmüşüzdür. En iyisi, konuyu daha bir iyi deşmek için son yıllarda B. Neca-

tiğil, A. İlhan, İ. Berk ve T. Uyar gibi şairlerde görülen eski şiir tarzlarına doğru yönelimin edebiyat çevrelerinde uyandırdığı tepkileri görelim.

Turgut Uyar'ın *Divan*'ı belki de sonuncu olduğu ve aynı tarzda yazılmış şiirleri toplu bir halde bir tek kitapta topladığı için büyük gürültüler kopardı. Tartışmalar, övgüler ve de suçlamalar hâlâ sürüyor.

Başta Kemal Tahir bazı kişiler sorunu şiir dışı yönden ele aldılar. Bunu, yüce tarihimize er ya da geç bir dönüş, «gelecek için ondan bir hız ve güç alma» girişimi saydılar. Bu girişim, «sistemli olarak bize unutturulmak istenen bin yıllık onurlu tarihimize, bu biricik sığınağımıza, gelecek için güç kaynağımız, var olmak için tek savunusu silâhımız» olan tarihimize öğünerek bakmamızın ilk adımı olmuştur. «Önü tıkanmış görünen şiirimizi yeni, geniş alanlara geçirmek için» teklifler taşıyordu Uyar'ın *Divan*'ı.¹

Bir başka grup ise bunun tam tersi bir davranışla işi alaya alıyor, divan tarzı şiir yazmanın kolay bir iş olduğunu, ayrıca *gericilik* sayılması gerektiğini söylüyordu. Onlara göre bu şairler «bir taşla iki kuş vurmuş oluyorlar, hem zevki iğdiş edilmiş burjuvaziye tavlıyor, hem de 'geleneksel sanat', 'ulusal sanat' sorunlarını bir çırpıda çözümlemiş oluyorlardı.»²

Aslında her iki davranış da temelinden yanlış ve sakattır. Bugün kaynağından ne derece kopmuş, ne derece Batı etkisinde kalmış, bundan da öte kendisine özgü bir biçim ve duyarlık yaratmış görünürse görünsün Türk şiir ırmağı divan ve halk şiiri kaynaklarından akararak gelmektedir. En eski ve en köklü sanatımız olması dolayısıyla bu et-

¹ «Tarih ve Şiirimiz», Kemal Tahir, *Yeni Edebiyat*, sayı 7, 1970.

² *Halkın Dostları*, sayı 6, 1970.

kilerin, daha kaynaktaki bu damganın yadsınması mümkün değildir. Kendinden önceki bütün şiir akımlarını toptan bir yadsımayla ortaya çıkmış olan Orhan Veli bile duyarlık yönünden gerek hece, gerekse divan şiirinden kopamamıştır. Bunun en güzel örneği «İstanbul Dinliyorum» şiiridir.

Ayrıca sanatlarda geleneği yadsımak da gereksiz bir davranış olurdu. Gelenek eskiliği sanatları ancak zenginleştirir. Sağlam ve köklü geleneklere dayanan sanatlarda birçok teknik sorunlar çözülmüş ve yeni atılımlara hazır durumdadır. İmgeler işlene işlene zenginleşmiş, incelmıştır.

Bu yüzden, şiirimizde görülen bu kaynağa dönüş yönelimleri ancak yeni atılımlara hazırlanmak olarak değerlendirilebilir. Nasıl ki Turgut Uyar da bunu böyle gördüğünü söylemektedir «...ben divanda bütün klasik içeriği değiştirme yolunu tuttum. Bu davranışında divanı kötüye kullananlardan da öç alma duygusu bulunabilir. Kötüye kullanıldığı sanılan bir edebiyat biçiminin *halk adına* kullanılabilme imkânlarını göstermek istedim.» Yine aynı konuşmada «Divan sizi bağlıyor mu?» sorusuna şair «Bağlıyor. Ama *eski bir uygarlığa, eski bir ölçüye değil*. Üstesinden geldiğimi sandığım bir işe bağlıyor,» karşılığını veriyor.³

Görülüyor ki Uyar'ın bu şiirleri yazarken, yayımlarken çıkış noktası, Kemal Tahir'in Toynbee'lerden kanıtlar getirerek övdüğü Osmanlı İmparatorluğu'na hayranlık değildir. Çağ dışı, garip bir şey olurdu bu. İşte o zaman *gericilik* olurdu. *Divan*'da bir tek şiir yoktur ki böyle garip bir geçmiş hayranlığını, eski çağlara özlemi dile getirsin. Kemal Tahir o yazısını Yahya Kemal için yazsaydı daha uygun düşerdi. Bugüne kadar Nâzım dışında hiçbir şairin şiiri için bir tek satır yazı yazmamış olan Kemal Tahir'i Uyar'ın şiiri

³ «Turgut Uyar'la Bir Konuşma», *Yeni Gazete*, 23 Haziran 1970.

üzerine övgü yazmaya iten «eski şiirin rüzgârı» olduğuna göre uzağa gitmeye ne gerek vardı, Yahya Kemal dururken?

Uyar bir şairdir. Boyuna kendini yenileyen, şiirinde çeşitli dönemler açmış, kapamış bir şair. *Divan* da en son dönemidir onun şiirinin. Bu kez, Türk şiir geleneğinde büyük bir yer kaplayan, şiirsel duyarlığımızda yadsınmaz bir iz bırakan divan şiiri biçimlerini almış kendi şiir potası içinde eritmeye, onlara kendi damgasını vurmaya çalışmıştır. Bunu ne derece ustalıkla yapabilmıştır, ne derece başarılı olmuştur? Tartışılması gereken şey budur. Bunun ayrı bir yazı konusu olduğunu belirterek kısaca dokunalım burada yine de.

Uyar, *Divan*'da, divan edebiyatının gazel, kaside, münacaat, naat, mesnevi, rubai biçimlerini kullanmışsa da bu biçimlere sıkı sıkıya bağlı kalmış değildir. Gerek kafiye düzeninde, gerekse dizelerin, beyitlerin uzunluğunda kendini tamamen özgür hissetmiştir. Görebildiğim kadarınca şiirlerin hiçbirinde bir vezne uymamıştır. Hiçbir şiirde makta beyti yoktur. Bu, kendine özgü bir gazel ya da mesnevi biçimi yaratma çabasından değil, bugün bu biçimlere sıkı sıkıya bağlı kalmanın gereksizliği duygusundan gelmektedir. Hattâ bazı yerlerde o demirden kalıplar içine tıkılıp kalma zorunluluğuyla alay etmektedir

ey canımın güftesi denize hiç bakmadık hatırla
tek pencerele bir odada elma yedik ısıra ısıra (s. 74)

— bir çocuk neden korkar, yaşayamamaktan
bir kadın çocuğunun başını kaşıyamamaktan (s. 84)

Biçimde belli bir ölçüde benzerliğe karşılık içeriği binçli bir şekilde değiştirmiştir Uyar. Münacaatta tanrının, naatta peygamberin, kasidelerde padişahların, vezirlerin, paşaların yerini *halk* almıştır. Yakarı da ona yapılır, övgü de.

«Büyük haklılık»tır o; «tek haklı»dır; «sonsuz gelecekleri neresinden taşıyıp büyüttüğü bilinmez»; «çağrılmıştır artık; bir Konyalıdır, bir Beşir'dir ona ağlamamak yaraşır; dağlardan doruklardan gelen o büyük nehirdir o; ondan başka hiçbir şey kalmayacaktır geriye»

hüseyin de öldü ölür hasan da öldü ölür
ölen ve dirilen o bitmez insana gel (s. 47)

Divan şiirinin ağdalı, basmakalıp simgeli dilini de baştan aşağı devrimleştirmiştir Uyar. Çiçekler, renkler, kokular, nehirler, insanlar — hattâ paşalar, nazırlar ve onların karıları bile — divan şiirindeki kupkuru, içiboş ve yalnızca simgesel içeriklerinden kurtulmuş, capcanlı doldurmuştur şiiri. Ama yine de simgesel bir dille.

Eski divan şiiri biçimlerini kullanmanın gericilik olduğu savına gelince, daha çok öz'e bağlı bir konudur bu. Bir sanatçıyı gerici yapan, içinde yaşadığı çağın genel ve özel durum ve koşullarına göre geri ve devrimci çekirdeğini yitirmiş bir kültüre bağlanması, onu tamamlamasıdır. Ona özlemi dile getirmesi, onun yitmekte olduğundan yakınması, giderek onu geri getirmek için etkin olmasıdır. Yoksa şu ya da bu şiir, resim, müzik biçimini kullanması değildir. 1920'lerin faşist İtalyan füturistleriyle Rus füturistlerini birbirinden ayıran da budur.

Sanatçı, sanatında yeni bir aşamaya ulaşmak, anlatım araçlarını, yollarını değiştirmek, zenginleştirmek istediğinde, kendisini buna zorunlu hissettiğinde geçmişte kullanılmış bütün olanakları elinin altında hazır bulur. Bunlardan herhangi birini alarak devrimleştirmekte, kendisinin yapmakta ya da onlardan yepyeni anlatım yolları çıkarmakta özgürdür, bunu devrimci bir davranış olarak sürdürdüğü sürece. Picasso'nun Afrika ve Avustralya yerli sanatlarına eğilişi gericilik midir? Aragon'un gerçeküstücü döneminden son-

ra vezinli kafiyeli şiire dönüşü gericilik midir? Nâzım'ın *Rubailer*'i gericilik midir? Ya da sorunu tersinden alırsak ele, vezinsiz, kafiyesiz serbest şiir yazmak ilericilik midir? Mekanik değerlendirmeler, ölçüler daima böyle tersine döner.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, sanatta gelenekten yararlanmak, kendi'liğini, özgünlüğünü yitirmediği sürece, kullandığı olanakları kendinin yaptığı sürece her zaman olağan bir şeydir sanatçı için. Çünkü yapılan iş, kopyacılık, öykünmecilik değil, bir yol, bir olanak araştırmasıdır. Sanatçı, gücünü yitirmemişse, bu çaba içinde bulunacaktır yarattığı sürece.

(Yeni Dergi, Ekim, 73)

ILHAN BERK

İlhan Berk (d. 1916) bu yıl şiirini tekrarlayan, çoğaltan bir şair görünümündeydi.

TAŞBASMASI

Bir dorukta bir taşbaşmasında Budapeşte ve gotik ve daha ince bir su Tuna

ince bir yol çıkıyor surun evlerin arasından surun evlerin arasına

kıral Mathias zamanı mı kıral Mathias zamanına iniyorum

bomboş sokaklar soğuk evlerin içi bir adam çıksa diyorum bir şeyler sorsam diyorum

bir sokaktan çıkıyorum bir alana giriyorum itip bir suyu

birden aklımdan geçiyor Ortaçağ kentleri ve bir deniz bir Budinliyle konuşuyorum Mohaç'ı daire içine alıyoruz ve ikimiz de birbirimizi seviyoruz

bir tramvaya atlıyorum sonra bir durakta da iniyorum tepelerin vadilerin orda bir kır gazinosundayım otobüsler tramvaylarla

benim bıyıklarım büyümüş bıyıklarımızla birlikte içiyoruz bir soğan çorbasını gazinoyla

bir kadın şarkı söylüyor çorbamızda ve yüzü üstümüze çıkıyor

sakallarıyla yavaş yavaş katılıyor bir adam yavaş yavaş katılıyoruz

çocuklar kadınlar erkeklerle bir caddeye çıkıyoruz sonra belki de Margit köprüsünün oralara

Margit köprüsünün oralarda da gökyüzü düşüyor (böyle demeyi korkunç seviyorum)

bir sokağı dönüyorum uzun güzel bir sokağı bir ekmeğe dokunuyorum kokusu kalıyor elimde

yanmış duvarlar çıkıyor önümüze yanmış bir Alman kentinde ayakta kalmış bir duvarı düşünüyorum

hâlâ saklıyorlar mı ki

hâlâ saklasınlar istiyorum

eski bir alana sapıyorum kiral Mathias'la yine ya da II. François'yla

bir dörtyol ağzında Petofi'ye raslıyorum Petofi'yle köylüleri ayaklandırıyorum köylülerle Macar toprağını kuracağız

asmaköprüünün dibinde duruyor tramvay

çocuklar oynuyor kumda çocuklar oynuyor kumda diyorum Baros Szusza'ya

o koparılmış bir dal gibi ve Çin'i hiç görmemiş

Çin'de doğmayı ister miydin sen Szusza bir Çin gravürüne de çıkmayı ve de basılmayı ve de elden ele dolaşmayı

kıpırtısız Tuna ve hiçbirine benzemiyor gördüğüm nehirlerin gördüğüm nehirleri sayıyorum içimden

Varosmajor parkında iki kadın parkı süpürüyor

bir kız ders çalışıyor ben sayfaları çeviriyorum

Attila Josef bulvarında Lenin çıkıyor karşıma hep o sevdiğim resmiyle

(çenesi sakallı bıyıklı boyunbağlı ve kendi boyunda

hafif geriye yıkmış kasketini ve ayakta

kalın kaşlarını ne çatmış ne bırakmış

sol içcebinde bir gazetenin uçları görünüyor

kıvrık üç Rus harfi

ileriye bakıyor

bir tarih 1870-1970)

ben olduğum yeri buluyorum haritada bir çapraz işareti koyuyorum

sonra yeniden taşbasmaına dönüyorum yeniden bir Budinliyle

başı çıplak ayakları sandallı ve önüne bakıyor

aralık evinin kapısı ve yemek kokuları geliyor belki pirinç çorbası yiyorlar belki suya un salıyorlar

bir kale hayatı için

birden bir başka köprüye çıkıyorum korkunç uzuyor saçlarım

saçlarımı yavaşça önüme düşürüyorum

sonra pat diye bir güneş çıkıyor

(Yeni Dergi, Nisan, 67)

TURGUT UYAR

Turgut Uyar (d. 1927) iki yıldır yazdığı şiirleri «Divan» adlı kitabında toplayınca, «Divan edebiyatından yararlanma» tartışmasının baş örneği oldu. Oysa bu yıl yayımladıkları «Divan» dönemini kapattığını gösteriyordu.

BAZİLİKA

herkese yeni bir selâm
üdden kısaltıldı
yanlış bir gündeğusunun
denizden taşıyıp getirdiği daha bu sabah
ceketsiz bir cesetten, göklerin sahibinden
hüzünlü bir umuttan kısaltıldı

bir yıl sonu akşamı sanki
herkese yeni bir selâm
bir bedenle değiştirilen bir son olarak
uzak asyadan bir korku, orta doğudan bir sanrı
tuzu bolca lûttan kısaltıldı

ovaların yeşertisi ve bakirliği kızların
temmuzda doğmuş birinin yünden harmaniyesi
bir ölü kokusuyla şehirlere taşınırken
romada kilikyada giritte nevşehirde
urfa derler bir yer vardır güneyde, orada
acımasız nemruttan kısaltıldı

«kaç yıldır denemez kaç bin yıldır ömrü
suya toprağa durmak ateşe yamanmaktır

elinde bir ölümle dolaşır durur
bir bedenle değiştirilen bir ölümle
bir gün dar bir odada bir gün bir alanda
elinde kalır ölüm
işte ondan kısaltıldı»

gemilerle mektuplarla taşındı bizansa
on yedinci yüzyıla
rahatça tazelendi çünkü
çok renkli bir buluttan kısaltıldı

büyük steppe, alplerin kuzeyinde ve güneyinde
kutsal yarımada niğdede ve aksarayda
bir orman gürül gürül emerken toprağını
bir yunus denizini dolaşırken o
balkıması yeri göğü yücelten
bir hamuttan kısaltıldı

ey dirim ey dirim tek tanrı sensin
tanrı sendin her defa

SUNAK

ilkin bir kadını kestiler soyup giysilerini
sonra kitapları yaktılar, suları kestiler
su, bir ulusun özlemidir bu yüzden dağlara bakarlar
bir silâh olarak alınır satılır
ve ıslatır esirgemedi bir rençberin boğazını

oysa ay bir ateş gibi yağıyor
usul usul terliyor bir batık gemi

kan sızıyor bir halkın dinmeyen uğultusundan
 ve eskiden bir şehire geldiğimi hatırlıyorum
 bir şehire yerleştiğimi hatırlıyorum
 rüzgârın eskittiği bir şemsiyeyle
 suyun paslandırıldığı bir silâhla
 herkes gibi bir avuç bedenimle
 yarım elrimler yarım ölümler taşıyarak
 bir denizin altından
 oldukça ağır bir denizin altından
 ağzı tıkalı bir sürahi gibi
 suyun yüzüne çıktığımı

şimdi artık neyi hatırlasam bir anı oluyor
 örneğin bir adamın içkiye düşkünlüğünü
 bir kadının sunuluşunu soyularak
 kanım mı harlatıyor ben mi üflüyorum
 gidip toparlıyorum bir yerlerden başkaldıran gölgemi

diyorum ki ey batık gemi
 artık kar yağıyor güvercinlere
 sokak alışılmış düzenini sürdürüyor
 harcayan kıllı elleriyle
 sunak kan içinde, kan içinde sunak
 alıp boyuyor gövdemizi

sokaktayım ve herkes alışkın
 hattâ bekliyor onu durmadan
 bir soylunun serinleme alışkanlığıyla
 bir ağustos akşamında
 durmadan kurban, durmadan sunu
 tükenmeyen açlığına düzenin
 döğüşmeyi ve kanı hazırlıyor
 aşkın son kertesini

onu, durmadan

şimdi ey eski gümüş, batık gemi, diyorum ki
her yerde seni hatırlıyorum durmadan
saat kaç olursa olsun, takvim ne derse desin
açlıkta, bir bıçağın kabzasında ve dağda
durmak istediğimi hatırlıyorum durmadan
itilirken ve dövülürken ve kovalanırken
güneş batarken ve doğarken
bir parmaklığa dayayıp ellerimi
durmak istediğimi

sunak inceltir coğrafyasını
akşam bir dinginliğe benzer kendiliğinden

II

dünyayı en çok sevdiğim zaman
her şeyi en çok unuttuğum zaman sanılır
çünkü kuşların güzle güneye gittiğine inanılır
oysa taş kırmanın ve otel inşa etmenin mevsimi yoktur

cepte tabanca da cıgara paketi arar gibi aranır
adamoğlu hırçın bir kış gibidir
doğrusu hırçın bir kış niteliğindedir

birden akîdesi parlayınca fosforun
dünyanın elbette sonu vardır
yani sunak temizlenir kandan
sunmanın önü alınır
en denize yatkın küreklerle
ustaca biçilmiş keresteler
ve usturlâpın en âlâsı iskenderiyeden

ve haritanın en makbulu kanla yoklanan
sonu vardır

imdi

bu böyle nasıl bir bahardır
bütün sürgünlerin lâhana olarak hesaplandığı
bütün harfler anlamını yitirmiş
bütün sokaklar geliş geçişe dardır
ve acılar bütün etkisini yitirmiş
gemiler bütün limanların uğraşı

III

dünya bir sunaktır
sonunda kalemlerin bile sunulduğu
işte benim kanım ortada
akmıyor artık

IV

sakinim bütün gece boyunca
başımı değişmeyen düşüme koyunca
lâleler kızılılaşır menekşeler morlaşır
sütçü gelmez kapıya vurmaz
gazeteci de öyle
bilirim
dünyanın sonu vardır.

EDİP CANSEVER

Edip Cansever (d. 1928) yılın başlarında çıkardığı «Kirli Ağustos» kitabından sonra, fazla şiir yayımlamadı.

ELMAS YÜKLÜ BİR GEMİ

I

Yeniden bulduk tapınağımızı. Başlıyoruz
Çevirmeye ağır ağır sayfalarını günün
Gökte kuş sürüleri, su kabarcıkları gibi öyle, biri çıkıyor,
biri sönüyor ya da yer değiştiriyorlar aralarında
Belli belirsiz
Yüzümüzde düş gölgeleri, menevişler
Kavuniçi ve beyaz, kavrayıcı ve keskin
Gök sırça gibi dökülüyor, omuzlarımıza, havlularımıza, pa-
letlerimize, güneş gözlüklerinize
Sarıp sarmalıyor bizi
Mimarsın, diyoruz ona, hışımla söylüyoruz bunu, dilimizin
üstünde kaydırarak kelimeleri
Herbiri bir akide lezzetinde
Mimarsın işte, bizim uçsuz bucaksız mavi mimarımız
Hafifçe kararıyor, kısa bir süre ama, usta bir gravürcü olup
çıkıyor o zaman da
Usta bir gravürcü bilir kanı, bir toprakaltılığı, evin süt be-
yaz ya da kahverengi anlarını
Odur insandaki çelişkiyi kazıyan, yapraktaki ormanı, bir
uzaklık örgüsünü, uzağın katsayısını
Ve odur kendini ortasından yarıp çıkaran tanrıyı tanrısız-
lığı ve yalnızlığı

Sırtımızda lekeler bırakıyor, yer yer de çizgiler (kûfî, çivi, dövme, doğal ve gelişigüzel)

Bileklerimize altın varaklar serpiştiriyor (ince, ürkek, dışavurumlu)

Ve göğsümüze (yaprak, lâle, bazan da haç biçiminde)

Haç! gök ve kum kokulu, zeytin ve hurma ağışlı, yağ kıvamında kirli bir akarsu kadar da oynak

Yattığımız yerden görüyoruz bunları. Kuyumcu o

Çoğu kez kuyumcu (İstanbul hanlarının daracık odalarında gölgeleşmiş gibi. Akşama dek odasından çıkmayan, çiş gelince arada bir.. kollarını hiç sallamadan)

Gerekli olanı ayırıyor, eritiyor, kalıbına sokuyor, karşısına geçip bakıyor sonra

Süslü papaz elbiseleri işleyen bir nakışçı da (Ayvansaray'da, yarısı güneşin kısıkcındaki bir evde, çocukları olmayan, sesleri çıkmayan olsa da)

Bursa'nın kamyon geçmeyen bir semtinde şadırvan yazıları kesiyor

Gök bu

Çocuğun birini kayısı gibi tutup bırakıyor

Kadının birini

Dudaklarını ağaççileği gibi ışıldatarak

Yeni doğmuş bir kanguru yavrusu bazen de (pembe ve ıslak)

Her saat başı bir güneş çıkarıyor karnından

Bir güneş yavrusu

Kulaklarını dikerek

Öfkesi yalan

Ve aldatici

Yunanlı, kalın sesli bir şarkıcı gibi eğilmiş santuruna bir de, işitilmedik parçalar çalıyor. Hiç değilse Jamaica'lı bir serseri, Londra barlarının altını üstüne getiren (hişt! evet, en çok da kalınlığa tutkun ve yumrukla-

rının masanın üstünde duruşuna öykünen ve Sudan çekirgesi gibi hem teklikten hem kalabalıktan artakalmanın suretini çizen)

Onu ne zaman gördük ki zaten tam olarak

Ne zaman

Gök biziz

Sonlu ve sonsuz tapınağımız bizim.

II

Dalgın kuşlar var üstümüzde, kanatlarını yayarak süzülüyorlar, oynak kavisler bırakarak arkalarında

Gagalarından mektup gibi geçiyor boşluk

Ve sessizlik bir yüzük taşı gibi parlıyor, gözlerimizde, dudaklarımızda, yanık sırtlarımızda

Parmaklarımızla konuşuyoruz biz de, işaret daha çarpıcı, tapınır gibiyiz bu yüzden

Çok gerilerde, bilincin ve bilincaltının da gerisinde, bize hiç verilmeyenin

Boşluk bu

Ölü gövdenin küçük mezarı

Bir çift kiraz ilişirmiş de sanki mermerine

Bazan tek bir kuşu alıp götürüyor götürüyor

Yaldızdan bir sınır taşına bırakıyor (göğün yakamozu bu da)

Aramayı unutuyoruz birden, herhangi bir şeyi, şurda mı burada mı bakmıyoruz bile

O kadar az, o kadar ortada her şey çünkü

Ve soruyoruz kendimize bir şey mi aratmak istiyordu bize boşluk

Bilmediğimiz bir şey mi

Bunu bir çocuk yeni kopardığı bir dal parçasını ruhuna batırarak anlatıyor

Anlatmış oluyor belki.

III

Elmas yüklü bir gemi geçiyor kıyıları iterek
Parmağını daha iyi göstermek için çenesine ustaca koyan
birinin parmağı gibi
Kentleri yansıtıyor, yasları sevinçleri yansıtıyor, hepimizi
bir bir

Damlıyoruz elmastan
Birbirimizden damlıyoruz, sonlu ve sonsuz birbirimizden

Yeniden bulduk tapınağımızı sonunda
Sen ya da ben ya da bir başkasıyız biz artık
Önce yavaş yavaştı, şimdi
Bardaktan boşanırcasına

Bir yaz akşamı gibi, kesilmiş domatesin buğusu gibi, ezilmiş
tuğlanın asfaltta yayılışı gibi
Günbatımının...

(Yeni Dergi, Temmuz, 70)

CEMAL SÜREYA

Cemal Süreya (d. 1931) dergisini (Papirüs) kapattıktan sonra bir suskunluk dönemine girdi.

TÜRKÜ

Soruyorlar bir de nerdeyim
Minibüs şarkılarında güllerdeyim
Bilirim az buçuk ne istediğimi
Aykırı dalda açmışsa da çiçeğim.

Doruklara tırmanıyor patika
Doyumsuz bir sarmaşık gibi,
İte kaka yürüyorum kalabalıkta
Sesim tanınmaz bir çocuk sesi.

Yaram derine düşer gün günden
Avutmalık tende çoğa oturdu
Seyircidir ovanın büyücüsü hekimi
Can tahtamda iştahlı bir çoban soluğu

Yakılar kavrulmuş kök bitkileri
Anlatmak uzun sürer şimdi
Sırlarımı alıp gitti bir çocuk
Dönmesin geri dönmesin geri

Sırıkla araladım sulardaki pisliği
Soruyorlar bir de nerdeyim
Belki de ölümcül bir sevinçteyim
Sesim tanınmaz bir çocuk sesi

ÜLKÜ TAMER

*Ülkü Tamer (d. 1937) iki üç şiirle geçirdi yılı.
Daha çok çevirilerle uğraştı. Bir de hikâye ya-
yımladı.*

BİR MEKTUP

Yıllar bana senin adını unutturmadı dostum,
gözlerimin içinde duran ve herkese kendini söyleyen adını.
Senin adını mırıldanıyordum dün öğle üstü,
hava o kadar sıcaktı ki, saçlarımanın arası bile güneşlerle do-
luydu,
dağ çiçeklerinin arasından geçtim, dereye ayaklarımı soktum,
durmadan senin adını mırıldandım.

Dostum,
kaygılar, yolculuk edecek köşe bırakmadı sana,
toprağın altında bir kulübeye kapattı;
o kulübenin duvarlarını sessizlikle örmüşler, bu yüzden ses
geçmiyor içeriye,
duvarcılar erimiş malalar kullanmışlar duvarları yaparken,
çekülleri küftenmiş, sık sık dağılırmış,
ama sessizliği üstüste koymayı başarmışlar.

Biliyorum, çıkman zor olacak aramıza,
ama yine de yazmak istedim,
geçenlerde gölgeni gördüm caddede, beni adım adım izledi,
oturduğum koltuk oldu sinemada,
benimle birlikte bir kitabın ilk sayfasını imzaladı,
denizde çabuk üşüdü, gülümseyerek kurulandı,
güzel bir gölgeydi, kendini benden esirgemedi,

içiçe yaşadığım için gölgenle
yazmak istedim sana.

Her şeyden önce şunu unutma
korkuların da tadına varacaksın,
daha doğrusu, o korkular anlamsız gelmeye başlayacak sana,
korku bile olmayacak,
işte o zaman öfkeni kullanabilirsin dostum,
kayıtsızlıklardan geçerek edineceğin öfkeyi.
Bunun için genç olman gerekmez,
sana orta yaşlılardan birçok örnek verebilirim,
hem hiçbir şeyin vakti geçmemiştir ki,
daha 1970 yılındayız,
yılların en gencinde.

Duvarları sessizlikle örülmüş kulübe yapmak kolay değildir,
o duvarları yıkmak belki daha zordur,
ama senin gibi bir insan için kulak kesilmek, bizim fısıltı-
larımızı bile duymak kolaydır,
bana inan dostum,
şimdiye kadar hiç kandırmadım seni,
kolaydır diyorum onurlu bir insan olabilmek.

İki fotoğraf gönderiyorum sana.
Birini bir dergiden kestim,
1919'da Amerika'da çekilmiş, Nebraska'da,
bir zenciye linç edenlerin, yakanların yüzlerini göreceksin,
ama seni bilirim dostum,
o yüzlerin arkasında gizlenen filigranlı hışırtıyı hemen du-
yarsın
ve geceye nefretin beyaz karıncalarını dağıtan
kutsal alevi hemen hatırlarsın.
Bizim kelimemiz sevgidir,

ama sözlükte nefret daha önce gelir;
clinde çiçeklerle fotoğrafçıya poz verenlerden,
bu essiz fırsatı kaçırmamak için başını uzatanlardan,
plâjda resim çektirir gibi kasılanlardan nefret et,
bunlar zavallı kuklalardır diye düşünme,
zavallılar bir zenciye yakabilir belki,

ama tarihin sayfalarına et kokularıyla burun buruna geçmez. Bu alçakların köpekliği yüreklendiriyor ustalarını, nefretimiz onların arasından süzülüp sevgiye dönüşecek.

İkinci fotoğraftaki katillere biraz daha acıyarak bakabilirsin. Vietnam. 1965. Bir Amerikan müzikalini seyreden askerler. Akıtılmış kanları su diye kullanan pirinçlerin üstünde çek-tirmişler bu fotoğrafı.

Kimbilir, belki başka bir müzikali seyrediyorlardır bugün Kamboçya'da,

yarın bir başka ülkeye taşınacaklardır;
milyarlarını çoğaltmak uğruna bir Bop Hope
ulusal kıyafetler giyerek güldürmek için onları
arkalarından o ülkeye taşınacaktır.

Kulakları çığlıkları duymayacaktır artık,
kolları bağlı beş yaşındaki çocukların şakaklarına namlu da-
yarken

«Amerikan hayat tarzı»nı yansıtan espriler patlatacaklardır.

Asya ormanlarının yeşil yapraklarından dolar süzülmesine yardımcı olacaklardır.

Sevgili dostum,

benim mektubum değil, bu fotoğraflar birer hançer olsun
sana,

dünyanın acısından renk kapan birer hançer.

Tükür bu fotoğraflara, duvarlarını kazımaya başla,
taşa sürünen bıçağın sesi bir dinamit gürültüsüne dönecek,
göreceksin,

içindeki inilti bir haykırış olarak yükselecek dudaklarından.

(*Yeni Dergi*, Eylül, 72)

AHMET OKTAY

Ahmet Oktay'ın (d. 1933) dağınık yerlerde yayımladığı şiirleri pek yankılanmadı. Zaten kendisi de nedense uzak, isteksiz göründü.

KONUŞMALAR

Birden Anka'nın külüdür ki zaman yakalıyorum kızgın Ağustos öğlesinde saatlerdir bir kelebekle konuşan ve görüp de incirin gölgeğinde sonsuz kıpırtısını kaplumbağanın bir kar sabahına uyanmış gibi şaşırان ezberci çocukluğumu.

Yağmurcul biriyim kuşkusuz, içime sindiriyorum kırkikindilerde taze ekmek kokusu gibi

anacıl bir söz gibi

Haydarpaşa-Pendik istasyonlarının incecik, gölgeli kederini, göçebeliğim işte o zamandan.

Daha on iki tane Atlas'ım yok yine de yüreğimde sızlıyor kıyıları, acemi bir denizciyim ki üstelik eilimi kesiyor istiridyenin kabuğu avcumu dayıyorum ağzıma.

Ve kırlangıçların ardından sağnak gibi boşalınca güz öğreniyorum kuma bırakılan yengecin nasıl öldüğünü kıvranarak.

Acı da duymuyorum, korku da

kaba-sabayım bir dülger çırağı kadar
bu çığlıksız yokoluş karşısında.

Ey bana mevsimlerin belleksiz
denizin hep dirilen bir efsane
kekiğin midevî olduğunu söyleyen
ihtiyar kalafatçı,
buğudan hançeri burnumda tüten dostum,
seni gömmemize ve anlamama yıllar var daha
açıklıyorsun ekmeği ikiye bölerken
siklondan sökü� aldığın hikmetini :

«Ölümdür soydaş olan sadece.»

Her parmağında bir kimya
avcunda dönenceler taşıyan dostum
güröldeyen bir lâv gibi yıllardır
hikmetin yalayıp geçiyor derimi,
soydaştan başka nedir ama
sözcüğün şahdamarını ısırın
doğayı bir çığlıkla avuçlayan
Lorca'yla Neruda?

Bir yandan Kış Sarayı'nı basıyor
ilkyaz depremi gibi kıpırdamıyor mu bir yandan
öğrenciler Dolmabahçe'de?
Aynı soydan değil mi
dağlarda çeşmeye dayanan ağız
ve uçurumun dibi gibi çatırdayarak
açılan tomurcuğu gören
ergin ya da çocuk?

Hayatın soydaşıyız diyorum gerçekte
bir de ben bulayım diye çağıldayan özsuuyu

Mersin Ağacı'nın kristalden gölgesini
kendini taşlıklara veren gökyüzünü
yenilgi ve zafer akşamlarının
uyandırılmış bir yüz gibi sevecen
çağrılan bir ad gibi şaşkın
aynı mayadan yağrulmuş saatlerini;
bir de ben bulayım diye
Kitab-ı Bahriye'nin elyazmasını
kadının sabah ürpertisine işleyen
o akikten çılgınlığını.

Ey hamarat ellerini içimde
bir ağlayış gibi biriktirdiğim dostum,
yıllardır sunuyor gömülerini dünya
ve sen kırağı ürpertisinden usul
yakarış gibi memnun
dünyaya karışıyorsun.

(*Papirüs*, Nisan, 45)

KEMAL ÖZER

Kemal Özer (d. 1935) yıllardır şiir yayımlamıyordu. «Yeni Edebiyat»ın Ekim sayısında on üç şiiriyle sanata dönüşü ilgiyle karşılandı.

YAZIT

atımı
bir yerde durmamanın
güzelliğine bağladım

KALITINA

kalırsa bir dağ güzelliği kalır
bir ağıt kalır ozandan
çünkü bütün dizeler çıplaktır
çapraz asılmıştır omuzlara
tüfekler
haksız bir günün ardından

SUNU

sahip çıkma yaşadığın güne
mümkün mü bir güz sabahı
öykün karışmış insanların öyküsüne

DÖNÜŞÜM EZGİSİ

Bir kenti bırakıp gün sonu
orda görüntüde o çok ürkek
yüreğimiz yanılmışların yüreği
bir denizi bırakıp at sürmek
yenilemek kararmış ateşleri

vurduğu kürek binlerce elin
orda görüntüde o çok uzak
yol alsın diye rüzgârsız gemi
bütün duygularımız tutsak
yüreğimiz aldananların yüreği

kanın soluğu geçtikçe üzerinden
orda görüntüde o çok ıssız
ağıtlara döndükçe türküleri
bir bozkır akşamına yargılıyız
içimizde direncin tüfeği

(Yeni Edebiyat, Ekim, 12)

ERNESTO

Orhan Duru'nun (d. 1933) «Ernesto» hikâyesi yılın üstünde çok konuşulan hikâyelerinden biri oldu.

Görünüşte çelimsizdi ama güçlüydü yüreğinde Ernesto, sakalları ve bıyıklarıyla birlikte, sırtında Hergele meydanında satılan ucuz ve eski bir parka, ayağında Amerikan botu. Müthiş bir yoksulluk içindeydi ama alıyordu yaşama gücünü inancından ve kadınlar katındaki çekiciliğinden. Gene de sonu hüznü bitiyordu bütün aşklarının. Şimdi ise seviyordu çılgınca Tanca Pavyon'dan Cemile'yi ki vardı onun dünya sorunlarını kapsayan bir göğsü...

* *

Kentte bir yığın asık yüzlü adam dolaşıyordu hayatlarından memnun olmayan ya da memnun olup birbirlerine saldıran, birbirlerini yiyen, dolmuşlarda pikap çalan, kadınlara lâf atan, meyhanelerde yüksek sesle söylev çeken, dilenerek dolaşan, işportacılık yaparak çorap, kombinezon, külot, sigara ağızlığı, gazete, kitap ve Anayasa, millî piyango bileti, karaborsa sinema bileti satan, koçancılık yapan ya da yapmayan, yerlerde sürünen, duvar diplerinde yatan bir yığın insan... Yetersiz beslenme yüzünden erken yaşlanan, saçları ve dişleri dökülen, kara yüzlü, çirkin, kirli pasaklı yoksul bir kalabalık... Devrime eğik...

*

Işıl ışıldı kimi yollar ve dolup taşıyordu barlar, sazlar, pavyonlar, kulüpler, disko'lar birbirinden ekzotik, uzak ülkeleri andıran adlar taşıyan, birbirlerine göz kırpan.. Cırlak

sesli kadınlar şarkı söylüyorlardı çıplak kollarını ve kalçalarını sallayarak, kör darbukacılar coşturuyordu göbekli ya da göbeksiz, ama mutlaka paralı müşterileri... İçkisiz aile matinelerinde homoseksüel sesler baygınlık veriyordu hayran ve aynı zamanda ağzıaçık ayran-delisi dinleyicilere. Otobilli sosyetenin kâğıt çocukları, yanlarında aile kızları «shake» yapıyorlardı Türkülerden uygulanmış zırtapoz bir caz müziği ile.

Çılgındı ortalık. Para akıyordu oluk gibi ve para ödemeyenler dövülüyordu bıyıklı garsonlar tarafından güzelce...

*

«Bu iş böyle devam edemez,» dedi bir gece Ernesto, kirden kapkara olmuş yatağına yorgun argın uzanmadan önce. «Bu iş böyle devam edemez. Benim cinsel sorunlarımı kim çözecek?»

«Milletvekili ol!» dedi avukat arkadaşı. «Çok partili parlâmenter düzen içinde çözüm yolu ara cinsel sorunlarına!»

«İşte bu noktada ayrılıyoruz,» dedi Ernesto ve uyudu birdenbire yorgunluktan.

Bir düş gördü Ernesto bu uykusunda. Bolero yapıyorlardı Cemile ile. Herkes iyi idi Tanca'da. Herkes gülüyordu ve sağlıklı idi. Yanaklarından kan damlıyordu milletin. Herkes iş güç sahibi idi, mutluydu. Herkesin içinden geçenleri okuyordu Ernesto. Herkesin içinden geçenleri duyuyordu. Onları kendi duygularıymış gibi izliyordu. Büyük çatışmayı duyuyordu Ernesto, yüreğinin derinliklerinde. İnsanları birbirinden ayıran, insanı insana düşman yapan büyük gücün ayrıntılarını sezinliyordu düşünde. İnsanları birbirine yaklaştıran şeyleri de anlıyordu.

«İşte bu noktada ayrılıyoruz,» diye homurdandı Ernesto uykusu arasında...

«Seni mahkemelerde kurtarmaktan bıktım,» dedi avu-

kat. «Aklını başına topla. Herkesle dövüşüyorsun.»

«Herkesle değil, bir kısmıyla... Benim gördüğüm düşü sen göremezsın.»

«Bir kuruş aldığım da yok!» dedi avukat.

«Devrimcilerin avukatı olmak kolay mı?» diye sordu Ernesto.

*

Kapıcı Hilmi efendi görünce Ernesto'yu ne yapacağını şaşırdı önce, sonra başladı yalvarmaya.

«Buralarda dolaşma, benim hayta oğlum.. Dolaşma buralarda. Kaç defa söyledim sana. Sen büyük otellerde çalışıyorsun. ne işin var bu dökülen pavyonda? Hem patron duymuş geleceğini. Dayıları doldurmuş her tarafa. Hemen toz ol buradan.»

«Hilmi efendi. Biz pabuç bırakmayız öyle patronlara filân. Aşkımız önde gelir,» dedi Ernesto, bir miktar ürke rek ama erkekliğe toz kondurmayarak.

Hilmi efendi bir yandan düzenliyordu vestiyerde asılı paltoları, vererek numaraları, alarak paltoları, alarak numaraları ve bahşişleri, vererek paltoları ve tutarak. Konuşuyordu bu arada Ernesto ile...

«Git paşa paşa ve general general, çalışmaya bak. Başını belâya sokma bu belâli yerde.»

«Sevgilimi görmem gerekli,» dedi Ernesto. «Başka çözüm yolu biliyor musun cinsel sorunlar için?»

* *

Ernesto çıkardı Cemile'yi locaya.

«Hem viski içiyorsun, hem de halkın sorunlarıyla uğraşıyorsun!» dedi Cemile.

«İçerim viski, düşünürüm halkı!» dedi Ernesto.

«Seni kim tanır ulan?» diye sordu Cemile, aynı zamanda katır.

«Beni herkes tanır,» dedi Ernesto ve barın dışında ken-

di resmini taşıyarak gösteri yapan öğrencileri gösterdi Cemile'ye.

«Bunlar daha çocuk,» dedi Cemile.

«Gelecek kuşaklar...» dedi Ernesto.

* *

Geldi patronun adamları özel komando eğitimi görüp, temizlediler Ernesto'yu insafsızca.

Cemile ağladı Ernesto'nun cesedine kapanıp

«Dostumdu o benim

Yiyordu paramı ama

Helâl olsun

Helâl olsun

yediği paralar...

Helâl olsun

koynuna girdiği avratlar...

Erkek adamdı o

Korkmadı ölümden

Yılmadı ölümden...»

«Cinsel bir sorun bu belki!» dedi Ernesto ölmeden ya da tam ölecekken...

Uzattılar Ernesto'yu bir soğuk morg masası üstüne. Bir flâş patladı ve dünyaya dağıldı alınan fotoğraf. Birkaç resmî elbiseli adam. Bir köylü, şaşkın. Beline kadar soyulu, göğsünde kurşun delikleri ile Ernesto, gökyüzüne bakıyor. Morg masasının kenarında bir lâstik boru. Martir İsa'nın fotoğrafı bu.

(Cumhuriyet, Haziran, 2)

ERNESTO'YA SATAŞMA VAR

Erdal Öz (d. 1935) uzun yıllar edebiyata ilgisiz kaldıktan sonra bu yıl değişik bir anlayışla yazmaya başladı.

Guro Irmağı kıyısındaki patates tarlalarına daldılar. Yaş toprak ayak izlerini açıkça belli ediyordu. Çete, yürüyüş kolu halindeydi. En önde, çok iyi bir nişancı olan madden işçisi Simon vardı. Onun hemen ardından da Ernesto yürüyordu. Simon, aralıksız ateş ederek kayboldu ağaçlar arasında. Ernesto da durmadan ateş ediyordu düştükleri pusudan kurtulabilmek için. O sırada bacaklarına birkaç kurşun birden saplandı. Yıkıldı Ernesto yere, yaş toprağın üzerine. Simon, çıktı geldi ağaçlıklardan, sırtladı Ernesto'yu, atış alanından uzaklaşmaya çalıştı, ama bir başka kurşun Ernesto'nun beresini uçurdu başından. Bunun üzerine Simon yere indirdi Ernesto'yu sırtından ve yere çömelip silâhını ateşledi. Onları kuşatan komando birliklerinin çemberi gittikçe daralmaktaydı. Bir yaylım ateş, Simon'u tanınmaz halde yere sermeye yetti. Sıra Ernesto'daydı. Umut-suzdu Ernesto. Son kez bir daha şansını denemek istedi. Yanındaki ağaca güçlkle tutunup doğrulmaya çalıştı. Bir eliyle de M-2 makinalı tüfeğini tutuyordu sıkı sıkı. Tetiğe bastı, ardı ardına bir su gibi savurdu kurşunlarını düşmana. Karşıdan atılan bir kurşun daha girdi bacağına. Bir başka kurşun makinalı tüfeğini uçurdu elinden. Koluna bir kurşun daha yedi ve yıkıldı yere. Sağlam kalan kolunu kullanarak tabancasını aradı, buldu, çıkardı, nişan aldı, bastı tetiğe; boştu tabanca. Atıldılar üstüne Ernesto'nun, kısıkıvrak

yakaladılar. Yaraları ağırdı, ama kendindeydi Ernesto. Dört er onu, battaniyeden yaptıkları bir sedyeye koydular, yedi mil ötedeki bir kasabaya götürdüler, kasabanın okulunu açıp boş bir odasına tıktılar. Dikildiler başına. Sonu gelmez sorgular başladı. Onlar sordu, Ernesto sustu, onlar sordu, Ernesto güldü, vurdular, acımasız vurdular ve uzun tartışmalardan sonra, ertesi gün, yani 9 Ekim 1969 sabahı onun öldürülmesi kararlaştırıldı.

I

Ernesto, yerde, soğuk taşın üzerinde yatıyordu. Başını bir tahta sandığa dayamıştı. Aşırı kan kaybından güçsüz düşmüştü. Hele onca kurşun yarasına aldırmadan yapılan sorgular, işkenceler onu adamakıllı tüketmişti. Güçlükle soluk alıyordu. Astım nöbetini atlatmıştı ama bitkindi. İlâcı da yoktu yanında. Kapı aralandı yavaşça, bir assubay, sarhoş bir assubay, eline tutuşturulan gerekli bir öldürme aracıyla içeri girdi. Kararsızdı. «Hadi, korkma ateş et!» Ernesto demişti bunu kısık bir sesle, gülümseyerek. Assubay olduğu yerde dondu kaldı önce, sonra gerisin geri dönüp dışarı çıktı. Kendinden geçmişti Ernesto. Az sonra iki kişinin odaya girdiğini, kendisine yaklaştıklarını göremedi bile. Bir uykuda erir gibiydi. Girenlerden biri, ayaklarının ucuna basarak Ernesto'nun arkasına geçti, tepeden, ensesine doğru çevirdi elindeki Amerikan yapısı makinalının soğuk mavi namlusunu ve titreyen parmağıyla dokundu tetiğe, kurşunlar hızla giriverdi Ernesto'nun sıcak etine, arkadan ve kallesçe. Odaya girenlerden ikincisinin omuzları kalabalıktı, albay olduğu anlaşılıyordu taşıdığı parlak demirlerden, yaklaştı Ernesto'ya korkmadan ve 9 milimetrelilik Amerikan yapısı tabancasını doğrulttu onun göğsüne yığitçe ve ateşledi korkmadan. Kurşun, Ernesto'nun yüreğini

ve ciğerini delip sıkıştı kaldı bir yerlerinde. Geldikleri gibi sessizce çıkıp gittiler odadan yavaşça. Gözleri açıktı şimdi Ernesto'nun, bütün mazlum halklara ve gelecek günlerin bütün ayaklanmalarına ve gülümsüyor gibiydi halkların kuruluş zaferlerine Ernesto. Ernesto Che Guevara.

Fotoğrafçılar odaya alındılar. Kuru ot, orman, gece, kan, barut, isyan ve gül kokan asker pantolonundan başka bir şey yoktu üzerinde Ernesto'nun. Bu pantolon, işkence izlerini gizlemiş oluyordu birtakım meraklı gözlerden. Sırtından sıyırıp çıkardıkları, kurşun delikleriyle kalbura dönmüş, yanık, buruşuk asker ceketi, çıplak gövdesinin altında kalmıştı. Öylece uzatmışlardı onu bir sedyenin üzerine, sedyeyi de soğuk, çıplak, taş duvarlı bir morg masasının üzerine çıkarmışlardı. Masanın üzerinde boş, kirli bir teneke tasla, az berisinde de ucuna lâstik boru bağlanmış kapalı bir musluk vardı. Birden fotoğrafçılardan birinin flaşı patladı, bir magnezyum beyazlığı yansıdı odadakilerin ve sedyede yatan kutsal ölünün üzerinde ve çekilmiş oldu ölümsüz fotoğrafı ve fotoğrafları Ernesto'nun. Ernesto Che Guevara'nın.

Karanlık odalarda ilâçlı kâğıtlar, ilâçlı sulara bekletildi. Boy boy kâğıtlara boy boy basılı bu ölümsüz görüntü, ulaştı dünyanın dört bir yanına ve gelecek günlerin devrimci savaşlarına ve savaşçılarına, daha da çoğalarak. Entertipler, rotatifler çalıştı ve daha nice basım araçlarında basıldı bu görüntü dergilere, gazetelere ve afişlere milyonlarca ve daha nice başka fotoğrafları bulundu nice yazıları, nice anıları Ernesto'nun, Ernesto Che Guevara'nın.

Onu öldüren işbirlikçilerin genel merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nin göbeğinde yüz binlerce Amerikalı karaderili ve aydın akderililer, yürüdüler onun kocaman fotoğraflarıyla haksızlığın, eşitsizliğin üzerine geniş caddelerde.

Yüz binler, Vietnam'daki insanlık dışı saldırılara son verilmesi isteğiyle sokaklara döküldü Amerika'nın başkentinde ve başka büyük kentlerinde, ellerindeki Ernesto'nun büyük fotoğraflarını yüce yapılara kaldırarak, marşlarla. Avrupa'da ayaklandı gençler, sokak savaşları verildi başkentlerde, gencecik devrimcilerin ellerinde O'nun büyütülmüş fotoğrafları vardı, yürüdü kalabalıklar bu büyük fotoğrafları sallayarak tüm satılmışların üzerine.

Ve onun sözleri yankılandı yeryüzünde, tüm karalarda, tüm denizlerde.

Haykırıyordu Ernesto ve haykırıyordu bütün ulusal kurtuluş savaşını başlatanlar ve başlatacak olanlar bir ağızdan

— Ölüm, nereden ve nasıl gelirse gelsin, savaş çılgınlıklarımız kulaktan kulağa yayılacaksa ve silâhlarımız elden ele geçecekse ve bizden sonrakiler mitralyöz sesleri ve savaş nağralarıyla bizim ölülerimize ağıtlar yakacaksa, ölüm hoş geldi safa geldi.

Haykırıyordu Ernesto sarkık bıyıkları ve seyrek sakallıyla kalabalıklara ve haykırıyordu kalabalıklar egemen azınlıklara bir ağızdan

— Parolamız dünyada iki, üç ve daha nice Vietnam'lar yaratmaktır.

Bir adam, bir genç adam, uzunca boylu, konuşurken dudaklarından çok ellerini kullanan, gülünce ya da gülmek isteyince gözlerini hiç kullanmadan, yalnızca yüzünü buruşturup gözlerini kısarak gülen çok sevimli bir genç adam Ernesto'yu çok sevmişti az gelişmiş, çok sömürülmüş bir uzak ülkede. Hem de Amerikanca bir dergiden kesip çıkardığı bir fotoğrafı saklayarak bu sevgisini belgelemişti de kendi kendine. Oturdu o gece bir öykü yazdı Ernesto üzerine, o her zamanki tersine tersine işleyen özel cümlele-

riyle. Önce sayfanın üzerine adını yazdı öyküsünün büyük harflerle ERNESTO. Amerikanca dergiden kestiği fotoğrafı bulup çıkardı çalışma masasının gözünden, koydu karşısına.

Uzanmış yatıyordu Ernesto karşısında boylu boyunca. «Birkaç resmî elbiseli adam. Bir köylü şaşkın. Beline kadar soyulu, göğsünde kurşun delikleri ile. Morg masasının kenarında bir lâstik boru. Şehit İsa'nın fotoğrafı bu,» diye geçirdi genç adam içinden fotoğrafa bakarak ve kaleme sarılıp, büyük harflerle yazdığı ERNESTO'nun üzerinden bir kez daha geçip tükenmez kalemle, kendine birazcık daha düşünme payı ayırmak için.

Uzanmış yatıyordu Ernesto karşısında boylu boyunca. Ve birden gülümsedi Ernesto belli belirsiz kendi adının büyük harflerle yazıldığını görünce bu uzak, bu az gelişmiş, çok sömürülmüş ülkede. Kaçırmadı, yakaladı bu gülümsemeyi genç adam. Gülümsediler karşılıklı.

— Seni yazacağım Ernesto yoldaş, dedi genç adam, gözlerini her zaman yaptığı gibi sonuna dek açıp ve gözlerini kullanmadan yalnızca yüzüyle gülümseyerek.

Doğruldu Ernesto fotoğraftan.

— Bir peygambersin sen, dedi genç adam, şehit edilmiş bir peygamber hem de. Seni yazacağım, senin öykünü yazacağım Ernesto yoldaş.

Dağınık saçları ve seyrek kara sakalıyla gülümsedi Ernesto yattığı yerden.

— Yaz, dedi uzak, dağlı bir sesle, yaz dostum. Yeni bir Vietnam daha yaratmanız için kendi sömürülen ülkenizde, yaz beni korkusuzca.

— Hem de aramızdan biriymişsin gibi yazacağım seni, dedi genç adam.

— Aranızdan biriyim tabii, dedi Ernesto bir havana purosunu yakarak.

— Kadınlar katındaki çekiciliğini de yazacağım, dedi genç adam övünçle ve onun hiç parmak basılmamış bir yanına değindiği için, sevinçle.

Hiç ses çıkarmadı bu söze Ernesto.

— Biliyor musun benim ülkemde nice genç kızın yatağının başucunda senin fotoğraflarından biri asılıdır şimdi. Nice genç kadın, senin gibi alabildiğine yakışıklı olamadıkları ve senin gibi yiğitçe ölemedikleri için kıızıyordur kocasına şu anda.

Üfledi ağzını dolduran dumanı havaya Ernesto ve pek aldırmadı bu sözlerine genç adamın, nedense. Sordu

— Beni tanıyor musun genç dostum?

— Kim? Ben mi? Hıh. Nasıl tanımam seni?

— Nasıl öldüğümü biliyor musun?

— Elbette. Bolivya'da. Amerikan komandolarının yardımıyla.

— Niçin öldüğümü?

Duymadı bu sözleri genç adam ve yazdı öyküsünün ilk cümlesini ak kâğıda şöylece

(Görünüşte çelimsizdi ama güçlüydü yüreğinde Ernesto.)

Purosundan koyu, yoğun bir duman çekip astımlı ciğerlerine, ikinci cümleyi bekledi Ernesto merakla. Yazdı genç adam şöylece

(Sırtında Hergele meydanında satılan ucuz ve eski bir parka, ayağında Amerikan botu.)

Ernesto hiçbir şey anlamadı bu cümleden. Oysa çok sevinmişti genç adam yakaladığı cümleye ve bulduğu benzetmeye.

— Yakaladım, diye bağırdı genç adam karşısındakinin şaşkınlığına aldırmadan.

— Neyi?

— Sen bizim ülkemizdeki yeşil parkalı gençleri bil-

mezsın Ernesto yoldaş. Bilmezsin tabîi, nereden bileceksin. Benim çalıştığım gazetenin yönetim yeri, kentin ana caddesine bakar. Benim masam da camın hemen dibindedir. Bazı günler ansızın yüzlerce genç toplanır ana caddede. Sol yumruklarını sıkıp havaya kaldırırılar, dimdik geçerler bağırarak. Bıyıkları vardır senin gibi, sakallıdır kimileri, çoğunun sırtında yeşil bir parka vardır, Hergele meydanından alınmış. Bağırıp çağırılar geçerken bir ağızdan.

— Kim bunlar?

— Kahrolsun Amerika, diye bağırırılar. Bağımsız Türkiye, diye bağırırılar.

— Bizimkilerdir onlar öyleyse, diye haykırdı Ernesto sevinçle.

— Her biri bir Ernesto'dur onların. Seni işte onlardan biri gibi anlatacağım öykümde Ernesto Yoldaş. Canlı, dipdiri.

— Çok iyi, dedi Ernesto ve bekledi.

Yazdı genç adam. Yaşadığı büyük kenti anlattı önce, kentin asık yüzlü insanlarını. Yoksul insanlarını ve zengin insanlarını anlattı bir solukta öyküsünde. Beş on satırda sömürü düzenini ve bunun yarattığı dengesizliği öyle güzel koyuvermişti ki ortaya genç adam, dayanamadı Ernesto

— Çok güzel oldu o bölüm, nefis yazdın, dedi.

— Sus, dedi genç adam, gözlerini açarak. Yazdı şöylece

(«Bu iş böyle devam edemez. Benim cinsel sorunlarımı kim çözecek?»))

Şaşkınlıkla eğilip bir daha bir daha okudu bu cümleyi Ernesto, bir şey anlamadı, bir yere bağlayamadı. Bekledi. Yazdı genç adam

(Kapıcı Halil Efendi, görünce Ernesto'yu, ne yapacağını şaşırdı önce, sonra başladı yalvarmaya. «Buralarda dolaşma benim hayta oğlum. Sen büyük otellerde çalışıyor-

sun, ne işin var bu dökülen pavyonda? Hem patron duymuş geleceğini, dayıları doldurmuş her tarafa. Hemen **toz** ol buradan.» «Hilmi Efendi biz pabuç bırakmayız öyle **patronlara** filân. Aşkımız önde gelir... Sevgilimi görmem gerekli. Başka çözüm yolu biliyor musun cinsel sorunlar için?»)

— Ne bunlar? diye patladı Ernesto. Kim bu anlattığın adam?

— Sensin, dedi genç adam, arkasına kaykılarak iskemlesinde.

— Kimin cinsel sorunlarından söz ediyorsun peki?

— Kimin olacak, senin.

Anlayamadı Ernesto. Çiğnedi dişleri arasındaki purroyu.

— Ne yani, senin cinsel sorunların olmadı mı yani?

— Cinsel sorunlarım mı?

— Olmaz olur mu hiç Ernesto yoldaş. Olmaz olur mu? Sen de irsiansın.

— Peki ama, sana ne benim cinsel sorunlarımdan?

— Ben öykücüyüm. Dilediğimi yazarım.

— Olmaz, dedi Ernesto. Hakkın yok buna.

— Tevrat'ı okumuşsundur, dedi genç adam. Orada bütün peygamberlerin nice açık saçık öyküleri vardır. Bütün **anlatılanlar** belden aşağıdır. Yalan mı?

— Ne ilgisi var bu işin Tevrat'la?

— Sen de bir peygambersin artık Ernesto yoldaş. Hem de şehit edilmiş bir peygamber. Ben bir yazar olarak senin cinsel sorunlarına çözüm yolu getirmeye çalışıyorum.

— Hayır. İzin vermiyorum, yapamazsın bunu.

— Dur bakalım Ernesto, dur bakalım ihtilâlcî dostum. Bir kere şunu iyi bilmeni isterim. Sanatçıya karışılmaz. Özgürdür sanatçı. Üstelik her öykünün bir iç mantığı vardır. Bak şimdi öldürteceğim seni öykümde. Öyle bir öldürteceğim ki, sen bile parmaklarını ısıracaksın.

Sustu kaldı Ernesto bu özgür sanatçının karşısında. Sustu kaldı Ernesto'cuk.

Yazdı genç adam şöylece

(Ernesto çıkardı Cemile'yi locaya?)

— O da kim?

— Çok karışyorsun Ernesto. Biraz susmasını, sanata, sanatçıya biraz saygı duymasını öğrensene sen. Cemile'yi soruyorsun. Cemile benim yarattığım bir pavyon orospusu. Katır Cemile derler ona benim öykülerimde. Yani, senin anlayacağın bir proleter, bir emekçi. Kol emekçisi değil belki ama, şey emekçisi. Öykümde senin sevgilin oluyor bu Cemile, anladın mı? Pavyonun kuytu bir locasına atacaksın Cemile'yi sen. Tam Cemile'yle işini görürken, pavyon sahibinin, özel komando eğitimi görmüş fedaileri basacaklar seni locada, yakalayacaklar suçüstü, Katır Cemile'yle.

— Yapamazsın bunu bana, dedi Ernesto diklenerek.

— Yaparım, dedi genç adam. Sanatçı özgürdür.

— Karşı devrimciliktir bu senin yaptığın, dedi Ernesto hışımla.

— Hıh. Sevsinler. Karşı devrimcilikmiş. Bana bunu birileri daha söylemişti de, vermiştim ağızlarının payını bir vazı yazarak ve de kuyularını kazarak, bir haftalık dergide. «Bu deyim, olsa olsa devrimin gerçekleştirildiği bir ülkede, bir devrimi yıkmaya çalışanlara uygun düşebilir. Bizim ülkemizde böyle bir durum yoktur.» Böyle yazmıştım o yazımda ve benzetmiştim o devrim yobazlarını, haytaları ve de serserileri.

Ernesto, göğsündeki derin kurşun yaralarıyla, güçlükle kalktı ayağa. Tutmuyordu ayakları. Tutundu masaya. Bitkindi.

Ve yazdı öyküsünün son bölümünü ve Sevgili Ernesto'nun acıklı ölümünü genç adam şöylece

(Geldi patronun adamları özel komando eğitimi görüp,

temizlediler Ernesto'yu insafsızca. Cemile ağladı Ernesto'nun cesedine kapanıp «Dostumtu o benim / Yiyordu paramı ama / Helâl olsun / Helâl olsun / Yediği paralar... / Helâl olsun / Koynuna girdiği avratlar / Erkek adamdı o / Korkmadı ölümden / Yılmadı ölümden.» «Cinsel bir sorun bu belki,» dedi Ernesto ölmeden ya da tam ölecekken.)

Acıyla haykırdı Ernesto. Göğsündeki, kolundaki, sırtındaki, bacaklarındaki kurşun yaralarından oluk gibi fışkırdı kanı birdenbire. Sendeledi. Acıyla, onca kurşun, etine kemiğine saplanırken duyduğu acılardan çok daha büyük bir acıyla kıvrıldı, arka üstü bir kez daha düştü öldü boylu boyunca fotoğraftaki yerine, katıldı kaldı. Kuru ot, orman, gece, kan, barut, isyan ve gül kokan asker pantolonundan başka bir şey yoktu üzerinde Ernesto'nun, Ernesto Che Guevara'nın.

Yararlanılan kaynaklar

Che'nin «Gerilla Günlüğü», «Savaş Anıları», «Küba'da Sosyalizm ve İnsan», «Siyasal Yazılar» adlı kitapları, Ricardo Rojo'nun «Arkadaşım Che Guevara» adlı kitabı, Ant Dergisi ve en önemlisi, sevgili dostum Orhan Duru'nun Cumhuriyet Gazetesinin Haziran 1970 günlü 2 sayılı Sanat Edebiyat ekinde yayımlanan ERNESTO adlı öyküsü.

(*Cumhuriyet*, Eylül, 5)

DEHLİZDE GİDEN ADAM

Bilge Karasu (d. 1930) az yayımlayan, sanatsal öğelere ağırlık veren bir hikâyeci oluşuyla pek öne çıkamayan, ama ilgiyle izlenen bir sanatçı görünümünü sürdürdü bu yıl da.

— Ali Poyrazoğlu için —

Deniz dendi mi, kimi oraya kimi buraya akan sular durmaz, tersine, hep bir olur, bir kıyıya yönelirdi, ister kumluk, ister çakıllık bir kıyıya... Durmaz olurdu delikanlı. Denizi öylesine severdi. Gider çakıllara uzanır, denizin yüzünde gerinir, sular da kulaç atar, kumlarda yatarıdı sere serpe. Yaşamak demek, yazsa denize gitmek, kıssa deniz aylarını beklemekti ona göre.

On dokuz yaşına bastığı yılın yazında gene denize gitti. Kayalık bir adanın çakıllık bir kıyısına... Havanın titreştiği, denizin ayna gibi güneşin bütün sıcaklığını yansıttığı bir gündü. Yüzdü, çakılların üzerine uzandı, güneşlendi, kalkanıp giyinince de, hemen evinin yoluna düzülmedi, kıyı boyunca biraz gezip dolaşacağı tuttu. Çakıllığın sona erdiği yerde, tepeden yuvarlanmış, denizde parçalanıp ufalanmış koca bir kaya yığınınına geldi dayandı. İçi bir tuhaf oldu. Yol yoktu. İlle de öteye geçmek istiyordu oysa. Nasıl geçsin? Akıllı bir adam geçmeye kalkmazdı ya öteye, hani, geçmesi gerekiyorsa, geldiği yerden döner, çevre yolunun alt ucunda çakıllıktan çıkıp adanın, kayalığın hemen üstün-

de sivrilen, tepesine tırmanır, tepeden denize doğru inen bu kaya damarının öte yanında kıyıya ulaşacak bir yol arardı. Bulursa ne âlâ, bulmazsa geldiği gibi döner, inerdi tepenin ardında kalan iskeleye. Gelgelelim, bu delikanlı akıllıca bir kişi değil, besbelli. Üşendiğinden de değil ya, böyle akıllılıkları, usluca davranışları gereksiz saydığından... Buranın tek yolu, kese yolu, denizden geçer diyerek pabucunu çıkardı, eline aldı, paçalarını kıvrıp sıvadı, yürüdü denize. Gerçi kayaların arasında su epey derindi, o aralıklara düşse sıırıslıklam olurdu üstü başı; ama dikkatle kayadan kayaya sekti, sıçradı, tabanlarını doğrayacak kavkılara basmamaya çalışa çalışa, gene de ayaklarının altı sızlaya kanaya, en uçtaki kayaya ulaşıp tırmandı üstüne. Soluk aldı. Bayağı yormuştu onu bu cambazlık. Havlusuyla donunu ensesinden aşağı göğsüne doğru sarkıtmıştı birbirine bağlayıp, ama pabucunu elinde tutmak dertti; kayalığın öte yanını görüyordu çünkü şimdi.

Buraya gelesiye, kayalar atlangıç gibi sıralanmıştı sanki, şimdi anlıyordu; çektiği güçlük bir şeycik değilmiş... Önce, «dönsem artık,» diye şöyle bir geçirdi aklından, sonra utandı böyle düşündüğü için, kemerini çıkarıp ayakkabılarını, donuyla havlusunu bağladı, sırtına attı, kemerin ucunu ağzına alıp dişleri arasına sıkıştırdı. Dikkatle indi kayanın üzerinden; suyun az altında, kayanın tabanında ufak bir düzlük vardı, oraya bastı.

Ne var ki, ötesi, kıyıya dek uzanan suydu. Kayalığın bu yanı dümdüz duvardı. Ayak basacak, el tutunacak bir tek çıkıntıcık görünmüyordu. Kıyı yirmi beş, otuz metre uzaktaydı. Ufacık bir kumluktu bu, kumu incecik görünen, pırıltılar içinde... Ama buraya kimse gelmezdi adadan, gelemezdi, her yanı kaya duvarlarıyla — dümdüz, cilâlı gibi kaya duvarlarıyla — çevrili olduğu için... Yanaşılsa yanaşılsa buraya ancak denizden yanaşılabilirdi. Deniz de derin-

di, yürünecek gibi değildi. Soyunsa, kıyıya çıksa, biraz daha güneşlenirdi ama gene bu yoldan dönmesi gerekecekti. Hem kayanın üzerinde bırakacağı giysilerini bir esinti denize atmaya yeter mi yeterdi. Keyfi kaçmıştı delikanlının, dönmekten başka çıkar yol yoktu.

Yok muydu? Tam başını çeviriyordu ki, dibinde durduğu kayanın hemen arkasında, dümdüz duvarın kayaya bakan yüzünün denizle birleştiği yerde, ufakça bir kovuk çarpıvermişti gözüne; mağara ağzına benzeyen bir kovuk. Mağara ağzıydı bu, muhakkak; kara kara gülüyordu da sanki bu mağara ağzı; delikanlının da yüzü güldü, girer bakarım, diye düşündü, kayanın içinden tepeye çıkacak bir yol var gibiyse, ilerlerim, değilse dönerim, ne olur sanki?...

Delikten içeri girmesi biraz güç oldu. Çömeldiği için kışçı, su derince olduğu için paçaları ıslandı. Ama delikten içeri girince doğrulabildi. Uzun boylu olduğu halde, kaya tavanı, başının dört karış üstünde uzanıyordu. Taban soğuktu, iyice kuru olduğunu görünce de ayakkabılarını kemerden çıkardı, giydi. Havlu ile donu, gene kemerle bağlı, sırtında götürüyordu. Arkasına dönüp baktı. Dehlizin ağzı epey geride kalmıştı şimdi. Ama gene de yeterince aydınlık geliyordu dehlizin içine. Buna aklı pek ermedi. Bir daha baktı ardına. Işık başka yerden gelmiyordu. Tuhaf! Şimdi, biraz uzaklaşınca, ışığın ağızdan gelip doğrudan doğruya vurduğu yerde, duvarın üzerinde, harfe benzeyen birtakım çizgiler seçebiliyordu. Dikkat etti, birkaç adım yaklaşarak baktı; evet, bir yazı, «GİRMEYİNİZ» diye bir yazı yazılmıştı duvara. Yazısalı epey olmalı ki yazılar silikleşmişti. «Belediye mi yazmış ola?» diye düşündü, güldü delikanlı, omuzunu silkti, yürümesini sürdürdü.

Eve gitmeyi, vapura binmeyi, iskeleye inmeyi, çakıllığa çıkmayı, hep unutmuştu; bir tek düşüncesi vardı şimdi; bu dehliz kapanana dek yürümek... Ya bir mağaraya açıl-

lırdı, ya adanın başka bir yerine çıkardı; ya da çıkmaz sokaklar gibi, kapanırdı; o zaman da geri dönerdi delikanlı. Ada boyunca uzansa bile bu yol, iki saatten çok sürmemeliydi sonunun, ucunun bulunması.

Neden sonra, ileride hafif bir aydınlık görür gibi oldu. Adımlarını hızlandırdı. Gerçekten, ileriden belli belirsiz bir aydınlık geliyordu. Ardına baktı, oralardan aydınlık artık gelmiyordu hiç. Dümdüz, ileriye doğru yürümüştü o ana dek, köşe dönmemiş, yolun kıvrıldığıнын hiç farkına varmamıştı. Dönmüş de yolun ağzına doğru yürüyor olamazdı bu durumda. En iyisi ışığa doğru gitmekti.

Işıklı nokta yaklaştı, yaklaştı. Delikanlı bir de baktı ki bu nokta ışık falan vermiyor. Bir çelik levha var burada, kayaya çakılı, çok daha uzaktan gelen bir ışığı yansıtıyor. Çelik aynanın yanında, hafif aydınlıkta bir yazı daha seçti gözleri duvarın üzerinde «GİRMESEYDİNİZ» diyen bir yazı. İçerledi. İlk yazıyı, haydi, Belediye yazdırmış olundu. Bunu ise, girip çıkmış, tatsız şakalara meraklı biri yazmış olacaktı. Peki ama, o çelik levha? O ayna? Aynayı oraya kim çakmıştı ki? Hem Belediye buraya girilmesini tehlikeli buluyorsa yolun ağzına bir parmaklık yerleştirir, çıkardı işin içinden.

Delikanlının kafası rahat etmiyordu. Girecek, gidecek, yürüyecek, ışığın geldiği yeri, yani çıkışı, bacayı, kapıyı, neyse, bulacaktı.

Loşlukta yürüdü, yürüdü.

Yoruldu bir ara, saatine baktı, on ikiyi gösteriyordu. Öğle vakti çoktan geçmişti bu yola girdiğinde. Gece yarısı olamazdı, o kadar da yürümemişti. Hem ileride, çok ileride, gene cansız bir ışımaya belirir gibiydi. Ayna da olsa, gene gün ışığını yansıtıyordur, diye düşündü. Ama yürüyecek hali yoktu. Oturdu. Taban soğuk değildi burada. Hava da ılık gibiydi.

Silkinerek uyandı. Biri dürtmüş gibi. Bakındı. Uykunun karanlığından sonra ortalık daha bile seçilir olmuştu. Saatine baktı. Hâlâ on ikiyi gösteriyordu ama işliyordu. Kurmaya kalktı. Kurgusu bitmek şöyle dursun, yeni kurulmuş gibiydi. Kalktı, yürümeye başladı.

Karnı acıkmıştı. Ne zaman uyku uyuyup kalksa acı kıldı zaten. Hem öyle böyle değil. Kurtlar gibi. Canı sıkılmaya başladı. Uzamıştı bu iş. Hem uykuya varmak için çömelip yere oturduğu zaman geliş yolu, gittiği doğrultu birbirine karışmıştı. Dönmek istese bile ne yana gitmesi gerekeceğini kestiremiyordu. Solgun da olsa ışığın görüldüğü yana doğru yürümekten başka yolu kalmamıştı bu işin.

Canı sıkılıyordu. Acıkmıştı. Bir şeyler olmalı, bu yolun sonunu bulmalıydı. Yoksa...

Yoksa, diyor, sonunu getiremiyordu. Ürkek, korkak değildi. Ama...

Epey yürüdükten sonra ışıklı noktaya vardı. Bu da bir çelik aynadır demeye kalmadan, şaşırdı; buradaki ayna değil, yiyecek makinesiydi. Hani deliğinden para atılıp düğmesine basılınca, kolu oynatılınca, içindeki yiyeceklerin bir tepsi içinde müşteriye sunulduğu makinelerden... Güldü bu işe, cebinden bir yirmi beşlik çıkarıp deliğe attı, kolu oynattı. Seçmeli makine değildi bu. Hem yirmi beşlikle işlemeşi de tuhaftı. Ama daha tuhafı, tepsinin içinde, cızır cızır, taze taze bir tabak balık tavası durmasıydı şimdi. Makinenin yanındaki kutuda plastik torbalar içinde ekmekler, tuz, biber, limon vardı, çatal bıçak vardı.

«Anlaşıldı,» dedi delikanlı, «bir turist çelme numarası bu... Hele hele...» Tabağındaki yazıları okudu. Kılçıklar makinenin altındaki oyuğa atılacaktı. Tabakla çatal bıçak makinenin üstündeki kutuya bırakılacaktı. Sonra makinenin sol alt ucundaki kol çekilecekti. Yaptı bu söylenenleri. Oyul

kılçıkları emdi, kutu bulaşığı yuttu. Ekmekler üzerine bir şey söylenmiyordu. Cebine attı artan parçayı, yolda acıkırım, yerim, diyerek.

Ama ortada turist yoktu, kimsecikler yoktu, yapayalnızdı. Bu makineden başka birinin de yararlanıp yararlanmadığını merak etti.

Saati hep on ikiyi gösteriyor, işliyor ama kurgusu boşalmıyordu.

Ansızın bir şey ansıdı. Sanki pek geride, pek uzakta kalmış bir şey. Belki de gerçekten pek uzaktı bu ansıdığı an. Biliyor muydu ne zamandan beri bu dehlizde yürümekte olduğunu? Vaktini, saatini, gününü şaşırmış değil miydi?

Ansıdığı şeydu Kıyının ucuna yürüyüp karşısında kayaların duvar gibi yükseldiğini görünce, içi bir tuhaf olmuştu. Niye öyle bir şey duymuştu, anlamaya başlıyordu şimdi. Denizin, çevren çizgisinin saltık yataylığına baka baka dünyada bir başka boyut olduğunu unutmuştu sanki. Duvar, karşısına çıkınca, bu unuttuğu boyut yeniden bir gerçeklik oluvermişti, hem yüzüne çarpacak denli yakın, aşılmaz, gönül bulandırıcı... Şimdi şimdi anlıyordu bu duyguyu. Çünkü ne zamandır boyutsuz, kimsesiz bir dünyada ilerlemekte olduğu düşüncesi yavaş yavaş kafasında, gönlünde, biçimleniyor, bilinçleniyordu.

Güldü bir yol. «Korkuyorum,» dedi ardından, «korkmasam gülmeye kalkmazdım buna. Korkuyorum. Ama yürümekten başka bir şey yapamayacağıma göre...» Yürümekten başka bir şey yapabileceğini düşünemiyordu artık. Yürüyecekti. Bu yol da sağa sola çatallanmadığına, kendisine bir yol seçme olanağı bile vermediğine göre, gidecekti, sonunu bulasıya, ya da, olur a, başına, yola çıktığı noktaya, denize açılan ağza, dönesiye...

Gidiyordu. Ötelerde bir ışık vardı. Orası muhakkaktı. Makineler, çelik aynalar, bir ışığı yansıtıp duruyordu,

bir yerlerden gelen ışığı. Acıktıkça karşısına bir makine çıkıyordu. Cebindeki ufaklıklar bitmişti bir ara. Ama büyük para da atsa, küçük para da atsa, karnını doyuracak yiyecekler — ne az ne çok, ama doyuracak denli — çıkıyordu bu makinelerden. Kiminden tuzlu, kiminden tatlı, kiminden su, kiminden ayran, kiminden balık, kiminden sebze...

Cigara makineleri de vardı. Bir ara, ufaklığı bittiği sıra, «Bir para makinesi eksik galiba» diye geçirdi içinden. Çok geçmeden para makinesi de çıktı karşısına. Cebindeki iki on liralığı attı içine, iki cep dolusu beş kuruşluk çıktı makineden. Ama onlar da bitti yolda gide gide.

Acıkmalarını, yediği yemekleri ölçü olarak alsa, bu yolda bir yıla yakın bir süredir yürüyor gibiydi ama bir yıl mı, bir hafta mı, bilecek, kestirecek durumda değildi ki...

Uykusu gelip yolun kıyısına uzandıkça yönünü şaşırma-mak için hep başını gidiş doğrultusuna çevirmeye dikkat ediyordu.

Sakalı uzuyordu uykusu geldiği zamanlar. Sonra, kalktığı anda eliyle yüzünü yokluyor, yeni traş olmuş gibi duyuyordu derisini.

Gecesiz, gündüzsüz, ışığın ancak yol boyunca uzaktan uzağa dizili duran makinelerin çeliğinde yansıdığı, artmadığı, eksilmediği, saatin hep on ikiyi gösterdiği bir yolda, dün, bugün, yarın olamazdı; sabah akşam yoktu. Delikanlı da bunları unutmuştu zaten. Bildiği tek şey, yürümek olmuştu. Buraya niçin girmişti, nasıl girmişti, anıyamıyordu artık. Niçin yürüdüğünü biliyordu ama; ışığa çıkmak için yürüyordu. Çıkınca ne olacaktı, onu da bilmiyordu ya...

Işığa varmak için... Çelik makinelerde yansıyan ışığa değil, gerçek ışığa varmak için...

Arada bir duraklıyordu yürürken. Gerçek ışık neydi ki? diye soruyordu kendi kendine. Soruyordu ya, karşılık

veremiyordu bu sorusuna. Neydi? Nereden gelirdi? Ne olacaktı? Bu soruları bile unuttuğu bir noktaya varıp dayanmıştı herhalde, sormadı artık kendi kendine herhangi bir şey...

Yürüdü.

Parası çoktan bitmişti ama makineler parasız veriyordu artık yiyecekleri. Yolun düzgünlüğünden canı sıkıldıkça dayanıveriyordu eliyle duvarların birine; bunu da neden sonra öğrenmişti; dayanınca duvarlar dalgalanıyor, büksülleşiyor, köşeleniyordu. Sonra sonra düzeliyordu gene.

Yürüyordu. Işık daha yakına gelmiş değildi. Hâlâ makineden makineye yansıyor. Ne var ki, gözleri alışmıştı bu dehlizin karanlığına. Işık bolmuş, her yer aydınlıkmiş gibi geliyordu ona artık. Ama ışığın nerede olduğunu biliyordu daha. Bildiği için de yürüyordu. Yürüyebiliyordu. Ulaşacaktı ışığa.

Makinelerin seyreilmeye başladığı, kafasına dank etti bir ara. Kaç zamandır acıkıyor, ayakta duramayacak hale geliyor, düşüp kalkıyor, ondan sonra ancak, bir yiyecek makinesine varabiliyordu. Boğazı kurumadan, gözleri zonklamadan su makinesine ulaşamıyordu.

Adımlarını hızlandırmaya karar verdi. Neredeyse koşuyordu artık. Ama makineler hep daha uzaktaydı. hep daha büyük aralıklarla çıkıyordu karşısına.

«Öleceğim,» dedi bir ara, «bu yol insanları öldürmek için böyle yapılmış olacak...»

Ölmüyordu. Ölmek için koşuyordu da, hızını durmadan arttırıyordu.

Tıkanıyor, duraklıyordu ara sıra. Ama «koşmalı,» diyordu ardından, «koşmalı, yetişebilmeliyim bir makineye, ölmeden, bitkin düşmeden...»

Artık ışığa varmayı bile düşünmez olmuştu. Işık sonradan düşünülecek şeydi. Makineler. Makineler. Varsa yok-

sa onlar. Ölmek için makinelere ulaşmak gerekti.

Ama makineler seyredikçe ışık da artıyor gibiydi sanki. Bunu, derisinin ağartısından anlıyordu. Elleri, kolları ağarıyordu gitgide; makineleri artık yansıttıkları ışıktan değil karaltılarından seçebiliyor gibiydi.

Duvarlar sertleşmişti. Yol artık dümdüz uzanıyor, durmadan yokuş yukarı çıkıyordu. Dümdüz uzandığını ayaklarıyla değil, gözleriyle görüyordu şimdi. Işık çok artmış demektir bu. Makineler seyredikçe seyreliyordu. Koştukça koşuyordu o da. Ama ışığı, gerçek ışığı seçer gibi oldukça, makineleri unutmaya başladı. Birini atladi bile bir ara, ötekine doğru koştu. Işık görünüyordu artık. Yolun sonu gözüküyordu. Kalıbını basabilirdi buna.

Ama şimdi, ışık arttıkça, uyuyup uyanıp ışığın hep yeğînleşerek orada, yolun ucunda durduğunu gördükçe kafasının içinde tuhaf bir bulantı duyar gibi olmuştu. Gönünde değil, beyninin içinde bir bulantı.

Bir daha uyudu kalktı. Işık daha da artmış gibiydi. Işıkla birlikte başka bir şey geliyordu artık. Neden sonra anladı. Hava, yel gibi bir şeydi bu gelen. Koştı, koştı, daha koştı. Yelle birlikte bir koku da geliyordu şimdi. Anıyamadı önce, sonra ansızın, «çiçek kokusu,» diye bağırdı. Sesi çınladı dehlizde. Unuttuğu sesi. Diş diş sesi. Aklından çıkmış ne kadar şey varsa geri geliyordu şimdi. İnsanlar, başkaları, kalabalıklar... Arıları ansıyordu. Arıların çiçeklere çokuşmasını... Sinekleri; sineklerin tatlıya üşüşmesini... Kuşların konup kalkmasını ansıyordu. Yemiyordu, içmiyordu, makineler var mıydı, yok muydu, farkında değildi. Bir delik büyüyordu uzakta, ağır ağır. Delik, gözlerini acıtıyordu; kırptırtıyordu gözlerini; derisi ağardıkça buruşuyordu. Delik beynine beynine saplanıyordu büyüdükçe. «Delik değil,» diye düşündü sonunda, «ışık, bu beynime saplanan...»

Delik büyüdükçe gözleri kararmaya başladı. «Yeniden

mi karanlığa giriyorum,» diye korktu, «delik diye gördüğüm de ışığı yansıtan başka bir nesne mi yoksa?» Değildi ama. Hava da, yel de, kokular da, birtakım uğultular da artıyordu. Delik gerçektir, ışık gerçektir. Ama gözleri niye kararıyordu ki?

Durdu. Alnına götürdü elini. Oraya saplanmış acıyı silmek istedi. Bir şey sıvaştı parmaklarına. Kandı bu sıvaşan, herhalde. Sıcaktı, yivlikti, akıyordu; alnının o çok acıyan yerinden akıyordu. Duvara çarpmış olacaktı. Bir adım attı, duvara dayandı ayağı. Gözü kararmıştı muhakkak, çarpmıştı duvara. Ama başını çevirince karşı duvarı seçemedi. El yordamıyla buldu onu. Gene deliğe doğru yürümeye başladı. Koşmuyordu şimdi. Delik, bulutların ardından, dumanların ardından ölgün ölgün ışıyarak gibiydi. Dumanı, bulutları yeniden ansıyordu demek. Ama delik gitgide yitiyordu karşısında.

Sonra göremedi artık deliği. Kör olduğunu anladı. Durdu. Geri dönse karanlığa dalsa, gözleri yeniden açılır mıydı? Ne yürek kalmıştı onda bu işi yapacak, ne de bacaklarında güç... Açtı, susuzdu. Duvarı yoklaya yoklaya giden eli ansızın boşlukta sallandı. Ne sağında duvar vardı, ne solunda. Yel yüzüne çarpıyordu. Ortalık buram buram çiçek kokuyor, böcek vızıltıları kulaklarını uğuldatıyordu. Delikten çıkmış olmalıydı. Işığa çıkmıştı.

Yüzünü kaldırdı. Güneş sıcak, yayılıyordu yüzüne. Aşağıdan, uzaktan, dalgaların yürek gibi atan gürültüsü geliyordu. Ayağı bir yere dayandı. Eliyle yokladı. Düz bir kaya olmalıydı bu. Oturdu. Yüzünü gene kaldırdı. Sıcaklık, yüzünden içine doğru yayıldı. Ama en içinde, buz gibi duran bir nokta vardı. Işığın sıcaklığı bu noktaya ulaşamıyordu. İçi de, dışı da, yapayalnızdı bu sıcakta, bu ışıksızlıkta.

«Ölümler, içinden soğumaya başlar galiba,» dedi. Gü-

zel, yürek buracak denli güzel, gencecik yüzü yukarıda, ayakları bitişik, elleri kayanın iki kıyısına sıkı sıkı yapışmış, kaldı, öylece.

Ağustos 1968

Ağustos 1969 içinde, Ali P şunu anlattı

Adamın biri bir deniz balığı tutmuş günün birinde, o kadar sevmiş ki yanında hep kalsın istemiş. Her gün suyunu tazelermiş, denizden kova kova çekip taşıyarak. Bir süre sonra usanmış deniz suyu taşımaktan, musluk suyunu denemiş. Balık biraz tedirgin olmuş ama alışmış sonunda tatlı suya. Gel zaman git zaman adamın içine merak olmuş, tatlı suya alışan balık havaya da alıştır mı diye... (Bana sorarsanız, balık ya alıkmış ya da adamı gereğinden çok seviyormuş ki bu da bir çeşit alıklık olabiliyor sırasında. Dönelim gene Ali P'nin masalına.) Balık önce boğulayazmış, debelenmiş, sonunda havaya da alışmış. Günlerden bir gün adamın denize gideceği tutmuş. Balığı da yanında. Koymuş onu çakıllığın gölgeli bir köşesine kendi de denize girmiş. Çocuklar geçiyormuş oradan o ara. Balığı görmüşler. Nasılsa, acımışlar, bu balık karaya vurmuş, yazık denize atalım, demişler. Adam deliler gibi yüzüp yetişesiye balık boğuluvermiş denizde.

Bu konuda Lévy-Strauss'un ilkesini benimseyeceğim, bu iki masal arasındaki aykırılıklar benzerliklerden çok daha önemlidir bence, diyeceğim.

(Türk Dili, Mart, 222)

CİBRANLI HALİT BEY'İN ÖLÜMÜ

Demir Özlü (d. 1935) son zamanlarda az yazıyor. Bu yıl «Cıbranlı Halit Bey'in Ölümü» ile kendisinden söz ettirdi.

Cıbranlı Halit Bey'in ölümü, yılların derinliğinde yatan bir olaydır. Biz, batıda yaşayanlar için ünü duyulmamış bir olaydır. Ama bir doğuluya Cıbranlı Halit Bey'in ölümünden söz ederseniz, doğulu da biraz çevresini bilen bir kişiye gözlerini açar hemen, «Sen nereden biliyorsun Cıbranlı Halit Bey'in ölümünü?» diye sorar. Ama salt seçkinler değil, o yörelerde yaşayan halk da bilir Cıbranlı Halit Bey'in ölümünü. Ben de Muş'da, bütün kış, yediden yetmişe halkın başında dolaşan kalpaklara olan ilgim yüzünden öğrendim.

Korkunç kışta, halkın başında dolaşan kalpaklar Varto depreminden sonra Pakistan'dan yardım olarak gelmişti. Tepcsi çökük, kıyıları şapka gibi kıvrık kalpaklar, düz kalpaklar, yüksekleri, basıkları, kırçılları, düz kahverengi olanları, beyazları, karaları... Ben, Varto'yu da gördüm. Yazdı. Tepelik bir yerdi. Deprem bir yıl önce olmuştu. Evler yıkıktı, yıkıntılar duruyordu. Birkaç yapı yeni yapılmıştı. Bunlardan biri jandarma karakoluydu. Öteki yapılar tahta barakalardı. Barakaların arasından dereler akıyordu. Ahali, sarkık, geniş bıyıklı ahali, derelerin kıyısında kahvelerde oturuyordu. Onlarla beraber oturduk. Yazdı, büyük dereye balık avlamaya gelmiş, bizimle tanışan (biz, birkaç arkadaş

Muş alayında askerdik) bir teğmenle, başka bir birlikten bir albay vardı. Teğmenle selâmlaştık. Ahalinin, rengi karaya çalan ahalinin, arasındaydık. Onlar yurt-yöneticilerine atıp tutuyorlardı, çoğu alevi idiler. Sonra bana baktılar. Ağzımı açmadım. Oturup durdum öylece. Askerdim, ispiyonculardan çekiniyordum, yeni askerdim. Konuşmaya girişsem, uzun konuşmam gerekecekti. Sonraları konuştum ama.

Halit Bey'in aşireti Varto dolaylarında mıdır acaba? Cıbran aşiretinin bir kolu, öyle sanıyorum ki, Varto dolaylarındadır. Halit Bey, orduda, yarbay rütbesindeydi. Bitlis çarşısında idam edilmiş. Varto depremi yüzünden gelmiş, halkın başına yakıştırdığı güzelim kalpaklarla ilgilenirken Halit Bey'le karşılaştım işte. Yarbay Halit değil; Cıbranlı Halit Bey. Cıbranlı Halit Bey'in kalpağı eşsiz bir kalpaktı. Büyüktü, süslüydü, tüyleri pırıl pırıldı. Onun idamından sonra açık artırmayla satıldı. Kürt aşiret Bey'leri geldiler; kalpak o zamanın parasıyla seksen altına satıldı. Şimdi, onu, kimbilir hangi bey saklıyor? Bitlis çok eski bir şehirdir. Bitlis'in ahalisi Muş'la Varto'nun ahalisinden biraz farklıdır. Bitlis dünyanın en eski şehirlerinden biridir. Doğu treninde birkaç Bitlis'li gördüm, esnaftılar. Muş'da, Varto'da hiç esnaf görmedim. Cıbranlı Halit Bey Bitlis çarşısında asıldı. Halit Bey'in kılıcı artırmayla satıldı. Şimdi kimbilir hangi beydedir? Halit Bey'in esvapları kimbilir kimdedir? Bunları, Muş çarşısında, halin yanındaki bir dükkânın önüne oturmuş bir adamdan öğrendim. Dükkâncı da, adamı dinledi, olumladı. Adam Cıbranlı Halit Bey için «Generaldi,» dedi. Ona göre, generaldi tabii. Bunun ne demek olduğunu da sonradan öğrendim. Halkın olayları niçin büyüttüğünü de sonradan öğrendim. Bunları Muş çarşısında öğrendim. Muş çarşısında daha birçok şey öğrendim.

Muş çarşısı, ortaçağdan kalma bir çarşı gibiydi. İstasyondan kente çıkan, meyilli, düz bir caddedir sadece Muş

kenti. Kilometrelerce bir yol, istasyondan, çarşıya, yokuş, ama dümdüz. İstasyon, ovanın — yüksek Muş ovası — kıyıcığında, küçücük. Bu gepgeniş, verimsiz, ırmakların aktığı, yılın altı ayı kar altında kalan ovada duran, pırıl pırıl, küçük yapının, trenle varıldığında, gerisinde ne denli insan-cıl acılar sakladığını, orada insan acılarının en derinlerini bulacağımızı, ona yaklaşırken düşünemezdim. Hafif bir meyille, dağlara yaslı kente kadar gelir yol. Çevresi boştur istasyon yanında, istasyonun memurları için yapılmış beş on yapı. Sonra iki yanda Varto felâketzedeleri için yapılmış barakalar. Kente yaklaşıncı birkaç atölye. Böylece kente varır yol, hükümet binasının önündeki alana kadar, orda ikiye ayrılır. Ardından da yarım daire biçimindeki ortaçağ çarşısına girer.

Burda dükkânlar bir ya da iki katlıdır. Eskiden kalma, kemerli, demir pencere, taş yapılar da vardır aralarında. Kumaşçılar, battaniye ile kilim satanlar Antep'den getirirler bu malları. Ama derince araştırırsanız, köylülerin getirdiği Kürt halısı denen bir kilim vardır ki, kalındır iyice, eskimez, yıllarla güzelleşir, renkleri gözü yakar, desenleri eşsizdir lâcivertler, morlar, kırmızılar, bütün çıplak kürt renkleri üzerindedir. Dükkânlarda İstanbul'dan ya da Suriye, İran sınırından gelen eşyalar doludur el fenerleri, çakılar, eşsiz sadelikte Çin saatleri, Rus saatleri, Fransız bardakları, İran tabakları.

Ahali tütünü sararak içer, bir yabancıyı severse sarıp ona da verir. Bu tütün sapsarı, kaçaktır, kâğıdı İran Şahı'nın armasını taşır. Yukarı çarşıda, çarşı yolunun kıvrıntısında — Selçuk yapısı Ulu Cami'yi geçtikten sonra — sağa düşen dükkânlarda tabanca da bulunur, vitrinde durmaz, içerden istenir, tanırılsa, henüz hepsini — son gelen partiyi — satmamışlarsa verirler.

Bir Kürt seçkini bağ evinde ziyafet vermişti, bizi de

çağırıp; ortalama yüz çağrılı vardı. İçkiye başlandığında, başkalarının da ortasında, bağırdı bana

«Sen kendini belli etmişsin,» dedi. «Burdan (sırttaydık, vadinin ötesinde başka bir sırt vardı) oraya, oradaki bağ evine gideceksin ama yerin altından, kendini belli etmeden.»

Belki biraz çekineceğimi, ya da kem küm edeceğimi sanmıştı.

«Ben kendimi belli etmekten çekinmem,» dedim. «Düşüncelerim için ölümü göze aldım.»

Aniden söylemiştim bunu. Kendiliğinden gelmişti. Ondan sonra Bey bana saygı gösterdi. Kentte de kimse, izlendiğimiz halde, bir daha yan gözle bakmadı.

Yemekten sonra, ağacın altında uzanırken Bey yanıma geldi. Çağdaş politik görüşlerin tümünü bir bir anlattı. Ayrı bir sözlük kullanıyordu ama, hepsini eşsiz bir açıklıkla biliyordu; üç karısı, iki mavzeri, bir M1 piyade tüfeği vardı. Sonradan, herkesin ortasında konuşurken, onun görüşü ile, benim görüşüm arasındaki farkın, tarihsel koşullardan geldiğini, Kürtle Türk arasındaki yöntem farkı olduğunu anladım.

Çarşıda nefis köseleden bir eyer vardı. Yüz liraya satılıyordu. Onu çok istediğim halde satın alamadım. Param sayılıydı. Eyer çok sadeydi, köselesiyle derileri çok güzeldi.

Yukarı Çarşı'da birçok deri işleri vardı kemerler, fişeklikler, avcı yelekleri...

Muş istasyonunda bir de kahve vardır. Gündüzleri de, trenin gelmediği sürelerde de — tren haftada birkaç gün gelir — kalabalık sayılır. O kahvenin içinde, kapısına yakın bir yerde asılmış iki halk resmi vardır. Resimlerden birinde Hazreti Ali, atı ile, caminin üzerinden uçar. Ötekinde gene Hazreti Ali vardır. Renkler de, biçimlerin oturtuluşu da müthiş güzeldir. Onları bir süre Muş hapishane-

sinde yatan isimsiz bir ressam yapmıştır.

Bölükte, öteki Kürtlerin yanında bir de Cizreli Halil Korkut vardı; Türkçe bilmezdi.

«*Keki*, bana bir resim yapšana!» deyince anlardı.

Aynasını çıkarır, bir yuvarlak çizerdi, bu yuvarlak yılan kızın başı olurdu, resmin gerisini aynasını kullanmadan yapardı. Hep aynı resmi, «Yılan Kız» resmini yapardı. Yalnız, hep resimlerin renkleri farklı olurdu.

Halil Korkut Cizre'liydi. Kaçakçıydı. Atışa çıkılınca, bir de mayıncılık dersinde gülümserdi. Atışta, her attığını merkezden vururdu. Mayın sökmekse onun işiydi zaten. Yaşından çok büyük gösterirdi. Kapkaraydı. Cizre'de Şeyh Seyda'nın öldüğünü duyunca sarsıldı. *Akşam* gazetesinde Şeyh Seyda'nın yayımlanmış resmini gördü elimde; bana elli lira vermek istedi resmi almak için. Gazetenin sadece **yirmi** beş kuruş olduğunu anlattığımda inanmadı. Şeyh Seyda'nın resmi bu kadar ucuza ele geçsin? Resmi kesip ona verdim. Koynuna koydu. Kimseyi kırmazdı. Çevredeki despotizmi hafif gülerek karşılıyordu. Bu yüzden bir gün teğmen, onun herkesle alay ettiğini iddia etti. Halil Korkut, bu sözü anlamamazlığa geldi. Hiç Türkçe anlamıyormuş, öğrenmesine de imkân yokmuş gibi davrandı askerliğinin sonuna kadar. Gerçek bir barışseverdi.

Neco'nun bölümünde başka bir Kürt asker vardı. Türkçe bilmezdi. Çok yaşlı görünüyordu. Toprağını da, nişanlığını da ağa almıştı elinden. Kimsesizdi. Askere gelmişti. Sonra askerliği bitti. Onu sivilleriyle istasyonda gördüm. Beni görünce yanıma geldi. Biraz öğrendiği Türkçesiyle :

«Artık gidiyorum,» dedi. Eliyle işaret eder gibi yaptı.

Güneye, Irak'a gidiyordu. Biliyordum. Neco'dan öğrenmiştim. İstasyonda bana güven göstermesine sevindim. Kısa boyluydu, pantolonu boldu. Üniformasını çıkarıp herkes gibi olmuştu. Güzel değildi. Oysa istasyona da, çarşı-

ya da inen Kürtlerin çoğu güzeldi.

Manevra için, Ağrı dağına giderken, eşsiz güzellikte çocuklar, güzel ihtiyarlar gördük. Dağda, kamp kurduğumuzda, uzun boylu Kürt köylüsü Hüseyin Elik, köyünün yakınına geldiğimizi söyledi. Bölük komutanı ona bir gün izin verdi, köyüne gitti, sonra döndü.

Alayda borazancıydı. Upuzundu, karaydı. Bir hafta sonra kışlaya döndüğümüzde ateşler içinde yanmaya başladı. Çok sağlandı. Revire kabul edilmemişti. Ateşi çok fazlaydı, cayır cayır yanıyordu. Bunun sadece hasretten köyünü bir an görmekten doğan, bir hasretten olduğunu anladım. Onu yeniden revire götürdük. Başçavuş bizi kıramadı.

Bir Kürt tezkereye gideceği zaman, geceleyin bütün Kürtler toplanırdı. Ne eksigi varsa tamamlarlardı : gömlek, pantolon, para. Yazın berrak, pırıl pırıl bir gökyüzü olurdu. Hava çok güzeldi. Kışınsa dışarda durulamazdı, çok soğuktu, kerpiç yemekhanede toplanılırdı.

Ulucami, Selçuk tarzı bir camiydi. Güzeldi, taşlarının rengi açık kahverengi gibiydi. Onun çevresinde, kentten taşınan memurların eşyaları satılırdı. Köylerden gelen Kürt gençleri, orada, işçi arayanları beklerlerdi. Ama ne biçim işçilik? Ufacık bir atölye bile yoktu kentte. Oralarda, biraz aşağılarda çok güzel bir Kürt kadını gördüm uzun boylu, sarışın, uzun saçlıydı, alabildiğine güzeldi; örtünmüyordu, iki Kürt erkekle konuşuyordu.

Ulucami'den yana sapan sokakta, taş, daracık iki han, daha aşağıda da damları toprak, ama büyük, kerpiç birkaç konak vardır. Ermeni katliamından hemen sonra yerli zenginlerce yaptırılmış.

Çarşı yolunda da vardır taş evler. Ulucami'nin biraz ötesinde, bahçe kapısının üst iki yanına aslan heykelleri yerleştirilmiş içerlek bir cami daha vardır Alâeddin Camii. Daha ötede ise dereler, dere kıyısı, ağaçlıklar, toprak yığını

evler başlar hemen. Kentin yükseldiği tepelere doğru gidince de başka bir şey yoktur. Yukarda koyun ağaları oturur, onlar aslında koyun kaçakçısıdırlar, toprak evleri daha büyüktür.

Eski kent Ermenilerce sayfiye kenti olarak kurulmuştur. Bulunmaz bir iklimdi çünkü bu yöredeki. Tepeler de, kademe kademe, bağıktı. Setler tutuyordu bağları. Şarapçılık da vardı. Ermeni katliamından bu yana bağlar yok. Setler yıkıldığından, kentin yayıldığı bu tepelerde, ikide bir toprak kayması olur, birkaç kişi ölür.

Yukarda, dağ köylerinde de, ovada da, kentin yukarı kesimlerinde de Ermenilerden kalma kilise yıkıntıları var. Küçük, Ermeni tarzı yapılar. Halk onlara «gavur camii» der.

Muş kentini bir Ermeni kurmuş Muşel Mamikonyan. Adı ordan geliyor. Ama başka efsaneler de var Muş Kalesi'nde insan boyu fareler vardı, buraların dilinde fare *muşi*. Ovadan geçen Dariüs ordusunu, kaleden çıkıp yendiler. Kentin adı bu muşi sözcüğünden gelir.

Bu ova Anadolu'ya açılan bir geçittir çünkü. Burda ova, daha batıda daralır iyice, Murat Vadisi çok uzun, daracak bir vâdidir. Tren bile zor geçer o vâdiden.

Aşağılarda, hep toprak damlı evler, damlarını ot bürümüş. Ordan da aşağılara uzanan ova, ovada menderesler yapan bir yığın ırmak. Kışın da, bütün doğu illeri karla kaplıdır, beyazlıktan başka bir şey görülmez.

Kahveye inen şıhları öteki kişilerden ayırdedemezsiniz. Çok dikkat ederseniz, ötekilerin, şıhın çevresinde, biraz daha saygılı oturduğunu farkedersiniz.

Kentin yaslandığı dağların tepesinde Muş kalesi vardır. Çok eskidir bu kale. Yapıldığı dönemler bilinmez. Harpet Kalesi, vâdide, karşı yanda, bir Ermeni keşişinin yaptırdığı kaledir. Sinbad Kalesi, tepelerde, çok uzaklarda. Denizci Sinbad oraya geldi gemisiyle. Ovaya yakın olan Mer-

cimek Kalesi'nin çevresine bakarsanız, ova henüz bir denizken, gemilerin halatla bağlandığı halkaları görürsünüz.

Bu dağlardan, sonsuzca aşağıya vurursanız, sonuçta Mutki'ye varırsınız. Mutki, hiçbir yasanın geçmediği, eşsiz bir yerdir.

Cıbranlı Halit Bey bütün bu yörelerde dolaştı. Buralardandı. Kürttü. Orduda yarbay rütbesindeydi. (Halk arasında generaldi deniyor). O zamanki Kürt isyanlarıyla *irtibatı* vardır diye, Bitlis Çarşısı'nda asıldı.

Bitlis eski bir kenttir, buralardan da pek uzakta değildir. Cıbranlı Halit Bey'in hikâyesini iyice bilmiyorum. Kürt ayaklanmalarıyla *irtibatı* olsaydı yakalanır mıydı? Yörede güçlenmesi kolay bir adam mıydı? Güçlü bir kişi miydi? Nitelikleri neydi? Yüzyılların, bu yörenin insanlarına çektirdiği o değişmez acıyı duyar mıydı?

Halit Bey'in aşireti Cıbran, Varto dolaylarında mıdır acaba? Cıbran aşiretinin bir kolu öyle sanıyorum ki Varto dolaylarındadır.

Halit Bey asıldıktan sonra kalpağı açık artırmaya çıkarıldı. O zamanki parayla seksen altına satıldı. (Halk bunu biliyor, buna inanıyor. Önemli olan *doğru* değil, *inanç*.) Şimdi kimbilir hangi Kürt beyinin evindedir? Bu başlarda dolaşıp duran kalpak mıdır? Kalpak Halit Bey'in kalpağıdır. Cıbranlı Halit Bey'in kalpağı, bilinmeyen bir yerde, duvarları iyice kalın bir Kürt evinde, bir rafın üstünde, üzerinde nişanları, parlar durur.

YÜK

Yusuf Atılgan'ın (d. 1921) «Aylak Adam» (1959) romanıyla kazandığı ün günümüzde bile anılmasını sağlayacak kadar köklüydü. Ama yıllardır pek bir şey yayımlamıyor. Sanatçılığını sürdürmek özlemi duymuyor gibi.

Göç zamanı deniz kıyısında toplandık. Son gelenlerdendik biz, nerdeyse akşam oluyordu; kıyı göz alabildiğine kalabalıktı. Bizlerden başka sürüyle kırlangıçlar da vardı. Havalanma işareti ertesi sabah verilir sanıyordum. (Aslında işaret falan değildir bu. Bildim bileli güneyden kuzeye, kuzeyden güneye yılda iki kez bu büyük denizi aşarız; hiçbir sefer işaret verildiğini duymadım; sırası gelince birlikte havalanırız. Nasıl olur bu, bilemem... Anlaşılan bütün bunlar kimselerin bilmediği eski zamanlarda düzenlenmiş.)

Yeni eşimle yanyana yüksekçe bir kayaya tünedik. Pek yorgun değildim; birkaç yerde, su kıyılarında, dinlenmiştik. Kuzeydeki köyden sabahleyin gün doğarken çıkmıştık; sağlığım yerindeydi, sevinçliydim. Bir yaştan sonra duymadığım bir kıpırtı vardı içimde; yeni bir yaşam, bir serüven kıpırtısı. Dört günlük eşimle güneye gidiyordum. Yolda ona alıkça bir gösterişe bile kalktım. Öğle sonu yoğun havadan yukarlara, güneşe doğru, başım dönünceye dek yükseldim; o baş dönmesiyle yükseklerde uçtum bir süre; tüylerim bedenimden ayrılıyor gibiydi; sonra kanatlarımı, bacaklarımı koyverdim, kendi yelimin uğultusuyla iniyordum; bir nokta gibiydi eşim, yaklaştı, büyüdü, hızla geçtim önünden yeryüzüne doğru, toplanıp döndüm, yanına geldim.

«Ne güzel!» dedi. Yüreğim çarpıyordu.

Kayanın üstünde yanyanaydık. Sol bacağımı indirip sağımı kaldırdım. Yedek yiyeceğimi azar azar ağzıma çıkarıp yemeye başladım. O da yiyordu. Yolculuğa boş kursakla çıkmak gerekirdi; yarım gün uçtuktan sonra minimini bir böcek bile taş gibi ağırlaşırdı. Bir kurbağa budu aldım gamın ucuna, ona uzattım; nazlanmadan uzandı. Gözleri karaydı. Başım sağa çevirdi yavaşça. Güneş denize batıyordu.

«Sakın sönmesin?»

«Sönmez,» dedim.

Sorması hoşuma gidiyordu. Öteki pek sormazdı. Becerikli bir dişiydi. Fırsat buldukça yakın yuvalardan çalı çırpı, paçavra aşırırdı. Yakalandı mı kıyasıya dövüşürdü. Kuzeydeki köyde bir cami üstünde sekiz yuvaydık ve her yerde olduğu gibi komşular arasında sürekli bir didişme vardı. Bu yüzden mi bağlıydık birbirimize? Bunca zaman bozulan yuvalarımızı birlikte yaptık, yavrular büyüttük, uçurduk. Sevişirdik. Zamanı geldiğinde her gün her gece sevişirdik. Ayaklarını sımsıkı basardı yere, kuyruğunu kaldırır, bırakırdı kendini, boynunu öper ısırırdım, uzun uzun, bağıra bağıra yapardık bu işi.

Sekiz gün önce kayboldu. Akşamüstü yuvaya döndüğümde yoktu; durgun gecede kulağım bir kanat sesinde bekledim; ara sıra çağırıyordum. Komşulardan biri, «Yeter!» diye bağırdı. Doğruydı. Ertesi gün ovada aradım, ama üzgün değildim; bir rahatlık duyuyordum; yalnızlığın, sorumsuzluğun rahatlığı. Bir de araya gelen bir korku, komşular, «Niye bir eş aramaz bu,» der gibi baktıkça. Geleneklerimiz sağlamdır. Bir gün köyün alt başında yalnız kalmış bir dişi olduğunu söylediler. Tek katlı bir evin bacası dibinde bir yuvadaydı. Az öteye kondum. Bakıştık. «Nasıl da gençsin,» dedim. «Evet.» «Bir dengini bulman gerek.» «Hayır. Burada mı kalacağız?» «Olmaz,» dedim. Uçup

yuvarna döndüm. Az sonra o geldi caminin üstüne. İnce, güzel; ağır ağır yürüyordu bana doğru. «Dur! Güneyde bir dengini bulursun yakında. Yaşlanıyorum ben artık.» «Biliyorum.» Yanıma geldi. «Burada mı kalacağız?» Akşamüstü onun yuvasına gittik. Kalabalık istemiyordum.

Sabah gün doğarken çıktık ordan. Yarın...

Uyandığında hava ağarıyordu. Yakından, uzaktan ötekilerin sesleri geliyordu. Kanatlarımı açıp gerindim. O da uyandı. «İyi misin?» «Evet. Ya sen?» İyiydim. Az sonra hava iyice ağardı. Birden bir sessizlik oldu. Başımızı yukarı kaldırdık, bekledik. İşaret verildi (mi). Uzaktan o bildik hışırtı duyuldu; kanat sesleriydi. Havalandık ve deniz üstünde akşama dek sürecektir uzun yolculuk başladı. Yeterince yükseldikten sonra güneye yöneldik. Telâssız, çabasız, tekdüze uçulurdu. Denize bakmamak, özellikle denize inmek gerektiğini bilirdik, ama denize inmek zorunda kalsak ne olacağını bilmezdik. Etimizle bilirdik bunu.

Sıcaktı. Öğleye doğru belime ağır bir şey kondu. Göz ucuyla baktım; bir kırlangıçtı.

«Hayrola?» dedim.

«Hayırlar. Birlikte geçeceğiz karşıya.»

«Olur yüzsüzlük değil,» dedim öfkeyle, «şimdiye dek görülmemiş bir şey. Bu yolculuk tek başına yapılır.»

«Öyleydi. Her yıl binlerce alık kırlangıç güç belâ aşar bu denizi de böyle bir kolaylık kimsenin aklından geçmez. Bunu ilk düşünen benim. Sıcığın etkisiyle olacak, az önce geldi aklıma.»

Kızmadan bir kurtuluş yolu düşünmem gerekti. Eşimden bile bir yardım bekleyemezdim. Uçarken başımı geriye çeviremezdim. Uzun süre uçtum. Yoruluyordum. Birden ters dönüp silkindim. Tırnaklarını etime geçirdi.

«Bana bak koca kafalı, beni düşürsen bile gelip gene konacağımı sırtına. Boşuna yorma kendini,» dedi.

Doğruydu. Güneş batıya devrilmişti ama sevinemiyordum. Bir daha denedim

«Çok ağırsın. Kıyıya değin taşıyamam seni, birlikte düşeceğiz.»

«Bana göre hava hoş; sen düşersen gider bir başkasının sırtına konarım. Bak, sizinkilerden biri daha düştü.»

Kurtuluş yoktu. Binlerce soydaşım arasından niye beni seçmişti bilmiyordum; ama seçildiğim belliydi; ben taşıyacaktım bu yükü. Konuştukça daha ağırlaşıyordu sanki. Yuvalarını, eşlerini anlatıyordu.

«Sizinkiler boyuna düşüyor.»

Kötü olduğunu bile bile ağzımı açtım. Güçlkle solu-yordum. Boğazım yanıyor. (Kurtuluş inmekte mi? Hayır, düşersem bilmeden düşeyim.) Eşim sağ ilerimdeydi; gittikçe yabancılaşıyordu. Kendi kanatlarım bile. Güneş bir kavak boyu kalmıştı denize. «Boyuna düşüyorlar.» Birden karrayı gördüm. Bağırdım. Başkaları da bağırdı. Telâşla uçuyordum. Kara yaklaşıyordu. Yaklaştı. Kumsala yüzlercesi inmişti benden önce, sere serpe. Sırtımdaki yarattığı duymuyordum artık. Kanatlarımı, bacaklarımı koyverdim; aralarındaki bir boşluğa indim, tökezledim. Doğruludum; ağzımdan kumlar dökülüyordu, bacaklarım bitkindi. (Duramayacak mıyım? Olmaz bu, olamaz; düşünmem gerek, ayakta kalmam gerek.)

(Cumhuriyet, 12 Temmuz 1970)

YAPI

Sevgi Sabuncu (d. 1936) «Tante Rosa» hikâyeleriyle ilgi çekmişti. Sonra bir durgunluk dönemine girdi. Çok az yazıyor.

Bitmişti ev. Çok uzun zamanlarda gelişen bir şeyin bir anda bitiverişi; sonuçlanması; bir anda; ansızın bitmişti işte evi. Çocukları, karısı, komşular, sonra gelip gidecek olan herkes; sucular, seyyar satıcılar, çöpçü, sütçü; olağan karşılıyorlardı bitmesini evin. Yapılan bir evin bitmesini. Bir büyük, Hasan Özçakar için çok büyük bir oluşumun kesişimini — bu ansızın geliveren durallığı. Hasan Özçakar bunca uzun bir zamana yayılmış yapının beklenmedik sonuyla şimdi. Bu kadar uzun zamanda bitmesinin tek bir nedeni vardı evin parasızlık. Yapının parasızlık nedeniyle uzaması doğalsa bir gün bitmesi de öylesine doğaldı, biliyordu bunu Hasan Özçakar. Ama on yıl önce, yapının ilk tuğlalarını doldurduğu çuvalla vapura bindiği o gün de böyleydi bu babadan kalma küçük arsaya, tek tek bütün malzemesini kendi taşıyarak, her şeyi kendi başına, bütün bir evi, yapmaya karar verdiği, on yıl önce, parasızlıktan başka ne nedeni vardı böyle inanılmaz çaba ve zaman isteyen bir işe girişmenin? Şimdi biten eve, yapıya bakıp Kadıköy vapurunda, yapı için, bir günlük yapım için gerekli olanı doldurup yüklendiği çuvalıyla — yirmi tuğla, birkaç kilo kireç, çimento, sonra birkaç boru, sonra birkaç musluk, sonra birkaç kiremit, hepsini sırayla, teker teker, bir akşama sığacak bir çabayı, bir kişinin taşıyacağı kadarını, o akşam ne gerekliyse, ne yapılacaksa o akşam, sadece o kadarını dol-

durduğu çuvalıyla, çok ufak bir ilerleme için gerekli olanları yüklenerek, Kadıköy vapurunda, günlük yolculukları düşündü. Yükünün her gün daha önemli oluşu, daha çok ilerletiş yapıyı. Her sabah boş çuvala, sadece akşamı, dolu çuvala döneceği, yapıyı biraz, çok az ilerleteceği akşamları düşündüğü vapurda. Düşünmemişti, yapının bir gün bitebileceğini, unutmuştu ya da.

Şimdi, bitti. Bakıyordu bitmiş yapıya — bir şey bitmelidir, hep böyle olmuştur bu, böyle bilinmiş, böylesi istenmiştir, ne için başlanılmışsa bir şeye, hangi son için, o sonun gelişi doğal sayılır. Bitiş yakınsa, belliyse, sonun ne olduğu unutulmamışsa, kaçırılmışsa gözden, o son ulaşılabilir — varılabilir gibiyse, sona varma, yetişme tutkusu, bitirme kaygısı sarar kişiyi; ama son uzaksa, inanılmayacak, varılmayacak gibisine uzaktaysa, o zaman bu bitmeyecekmiş gibi görünen ilerleme, bu sonsuz çaba büyüler insanı; küçük adımların hastası olunur artık. Artık bu ufak ilerlemeler; o çok uzaktaki bitiş noktasından çok daha önemli, özlenesi olur. Böyleydi bu Hasan Özçakar için; başka nasıl olabilir? Sadece tek bir tuğla taşıdığı günleri bile olur-

insanın, sadece tek bir tuğla yüklü çuvalı kentin bir yakasından ötekine geçirmişse, bu tek tuğlayla evinin asla bitemeyeceğini bile bile, sadece tek bir duvarın, yeterince çok olan duvarlardan sadece birinin, bir tuğlalık büyüyeceğini bilerek taşımışsa çuvalını, tek bir gün bile olmuşsa bu, ya da alışmışsa buna, sonra, akşamları o tek tuğlayı, büyük bir özenle, ısıklık çalarak ve o ufak ilerlemenin tadını çıkararak örmüşse; hep böyle olmuşsa bu, yıllarca ve yıllarca, bir yılda tek bir duvar örülmüşse, tuğla tuğla üstüne, yavaş çok yavaş, giden ve gelen vapurlarla, vapurlara inen binen binlerce insanı seyrederek, onlardan bir yapıyla ayrılarak, önemli bir yapım var benim diyerek, oflayarak puflayarak, çok yorulurak, kimseleri inandırmayarak, saygısını kazanmaya-

rak kimsenin, alay konusu olunarak biraz, sadece bir duvar örölmüşse bir yılda; bir evin bitimi bütün bu ilerlemeler yanı sıra, yabancı, soyut bir uzaklıkta kalmışsa; şimdi bu ansızın bitiveren, gerçekten bitiveren eve şaşmamak, bir düşman gibi görmemek onu, hiç tanımamak, bu yeni yabancı nın, sahip olunan yabancı nın neyi bitirdiğini, yok ettiğini, amansız bir kesinlikte tükettiğini bilip onu benimsemek mümkün mü? Evi bitmişti oysa. Böyle bu. Atılacak, bu yolda atılacak bir adım, yapıya eklenecek bir şey yok. Taşınabilecek tek bir tuğla, çakılabilecek tek bir çivi, ne bir avuçluk kireç, ne çimento, hepsi gereksiz, dönüşü olmayan bir geçmişte. Son, bütünlüğü, soluk kesiciliğiyle karşısındaydı. Eve giremiyordu bir türlü. Eşya taşıyanlara, evin içine girip çıkan ailesine bakıyordu. Hep evin duvarlarını, hep yapıyı düşündüğü, bir boşluğu saran bir kabuk gibi düşündüğü, boşlukta büyüyen bir kalıp gibi düşündüğü bütün o yıllar boyunca bir gün olsun eviçini, o eviçinde olabilecekleri, o eviçinde yaşanılabilecekleri, onun yararlarını, bu yararlar için gerekli olan ayrıntıları hiç düşünmeden, hep bu kabuğu, yapıyı düşünerek, kurarak çabaladığını, ilerlediğini düşündü. Şimdi bitmişti yapı. Karısının, çocuklarının eviçinde gidip gelen ayak seslerinden, yerleştirilen eşyalar dan, yeni, yıllara yayılmış çabasının tümüyle dışında, bir şeyler olduğunu anlıyor, bu yeni yabancılığı tanımak için, kendince yalın, bildik olan yapıyı dışarda bırakıp içeri girmek istemiyordu. Yapıya arkasını dönüp eviçine yerleşmek, bir oluşumun, sürecin bitimini kabullenmek, durmak, durup yaşamak, durarak yaşamak istemiyordu. Hava kararınca, çok yorgun ve sessiz, söyleyecek, yapacak hiçbir şeyi kalmamış biri gibi girdi evine. Yattı — uyudu. Ölmek şimdi, bir noktadır, bağlantıdır belki diye düşündü.

Bu durma, susma, uyuma kaç yıl sürmüş olabilir — kış uykusu sürekli midir? Sabah oldu Hasan Özçakar'ın küçük

oğlu ağlayarak koştı

— Bu evde bilya oynanmıyor, sek sek oynanmıyor, yeri düz değil evin!

Bir değişiklik olmuştu — yapıda bir değişiklik. Hasan Özçakar uykusundan silkindi, döşeme tahtalarına baktı dikkatle, tahtalardaki değişimi sezdi hemen, tahtaların altında bir şeyler olduğunu döşemenin altında başlamış bir kıpırtıyı, bir oluşumu sezdi yıllarca sadece yavaş, çok yavaş bir ilerlemeyi yaşayanlar, bilenler, ağır da olsa, gizli de olsa en küçük gelişmeyi hemen tanırlar. Eğrilen döşeme tahtalarının altında, onları zorlayan, biçimlerini bozan bir gelişim vardı, çok yavaş büyüyen, oluşan bir şey. Bir ağaç büyüyordu döşeme tahtalarının altında. Eski bir kök canlanmıştı, büyüyordu, şimdi tahtaları zorluyordu, yarın yapıyı zorlayacaktı. Büyüyecek, büyüyecek, zorlayacak, zorlayacak, fışkıracaktı eviçinde; tahtaları, duvarları, bütün çivileri, pencereleri, kapıları, kiremitleri yıkacak, yıkacak, yıkılan bir yapının yerinde büyüyecekti. Yapısının, o bittiği sanılan yapısının yeni bir değişimle karşı karşıya bulunduğunu anladı, anlamaz mı? Uyandı. Yapısını yeniden kuracakmış, tek tek tuğlaları yeniden örecekmış gibi çalışmaya hazırladı kendini bu köke, bittiği sanılan yapıyı ters yönde zorlayan, bu yeni ilerlemeye bir savaş açtı. Artık her gün giden gelen vapurlarda, bitki öldürücü ilâçlar taşıyordu. Bütün bunları tahta aralıklarından serpiyor, döküyor, çişlerini tahta aralıklarına etmeleri için zorluyordu ev halkını; ev halkını, mahalle köpeklerini, kedileri. Bütün içki artıklarını, cigara dumanlarını, sağlığa zararlı diye bilinen her şeyi oraya, o kökün oraya yöneltmek istiyordu. Filitler, çakmak benzinleri, fare zehirleri, hamam böceği öldüren pembe tozlar, kaynar sular, gazyağı, bilinen bütün öldürücülerle sürdürüyordu savaşını. Ama belirsiz bir korku sarmıştı beynini, korkuyordu, kökün kurumasından, aslında korkuyor, istemi-

yordu. Kök kurursa, o zaman yapı, o amansız durallığıyla, bitmişliği, son bulmuşluğuyla bütün eski ve yeni çabaları, kurma, yapma serüvenlerini anlamsız kılacaktı. Yok kurumamalıydı kök; bir yaşam boyu, hiç olmazsa Hasan Özçakar'ın yaşamı boyu büyümeliydi, yapıyla ilgili çabası, serüveni, savaşı sürmeliydi. Bir gün KÖK kurudu, kuruyuverdi, bir gün geldi yeni son.

O gece, bir gecelik, bir gecenin en kısa süresine sığan, o hep unutulması kısıllıktaki düşlerden birini gördü Hasan Özçakar düşünde kök canlandı yeniden, filizler yeşerdi, yeşerdi, döşeme tahtaları mısır gibi patladılar, patladılar, ağaç büyüdü, gittide kalınlaşan gövdesi genişledi, genişledi, duvarlara dayandı, duvarlar esnedi, dallar pencerelerden dışarı uzandı, genç, en genç dallar dama vardı, bastırıldıkça coşan, güçlenen büyüme, evi, yapıyı sarstı, sarstı, yapı çatırdadı, yıllara sığmış kurgu çözüldü bir anda, bir anda geldi yıkım, kısa, gürültülü bir anda yıkıldı hepsi; her şey bir anda, bütün taşınmış tuğlalar, örülmüş duvarlar, çakılmış çiviler. Ağaç, bu yeni, sürekli oluşum, yapının yerindeydi artık.

Sabah, o hep gelen, yenilenen gün, Hasan Özçakar için olmuş da olsa, bitmiş de olsa bir düş, Hasan Özçakar uyanmış da olsa, o yapının yerindeydi ağaç, yapının yerinde büyüyordu, doğal, kendiliğinden, en küçük çabalarla çoğalan, durallık tanımayan bir gelişimle. İki kıyı arası gidip gelen vapurlarla, çok zor, çok yavaş, ince, bıktırıcı, yılmaz güçlerle kurulmuş yapının yerinde, onun durdurdıklarını devralarak; o eski, usandırıcı, yorucu ilerlemeyi bir anda doğal, bitimsiz kılarak, çabuklaştırarak, çabuklaştırarak.

Hasan Özçakar yapısından arta kalan yorgunluğunu unuttuverdi.

KÖPÜK

Tomris Uyar (d. 1941) çok hızlı bir gelişme göstermekteydi. Bu yıl biraz isteksiz göründü.

Saat beşti.

Saat'in sesi, duvarlara asılmış geyik başlarını, doldurulmuş kuşları, yırtıkları özellikle onarılmamış antika koltuk yüzlerini, gümüşleri ve kristal aynaları bir dokunuşta geçerek Bedia'nın oturduğu küçük bölmeye vardı son hızla.

«Öff, saat de beş oldu,» dedi Bedia. «Hazırlanmalı yavaş yavaş.» Sonra küçük, sedef boyalı tırnaklarını kadife terliğinin içinde gezdirdi kurumuş. Öff, kalorifer yanmıyor yine! Saat beş oldu. Giyinme, boyanma derken... Kocaman saç saracaklarının üstünde kaskatı bir ışıltıyla duran saçlarını elledi kurumuş. Zeynep'e seslenmeli; banyoyu doldursun. Yavaş yavaş hazırlanmalı. «Hazırlanmak», bir erkeğe, bir duruma, bir geceye hazırlanmak demek olan günlerinin (bir yekpare elmasın — bir yılın — birbirlerini usulca tamamlayan ışıltılı dilimleri yeşil farlar, simli çoraplar, gül kurusu ruj kalemleri, sedefli tırnak cilâları, yüz temizleme sütleri, elma kokan köpüklü sabunlar, siyah rugan pabuçlar, öğleden sonraların parlak iskambil kâğıtları, arada göz atılan aynalı pudrierler; gece kulüplerine, sabah kırlarına en uygun bakışlar; kıyılarda dalıp dalıp gitmeler, yeni çıkan şarkılar, yağmurda giyilen çizmeler) herhangi biriydi bugün, yine de takvimde kırmızı ruj kalemiyle belirtilmişti. Öff!

— Zeynep, diye seslendi. Zeyneep! Kızım bırak şu toz almayı da banyoyu doldur. Çabuk!

— Geliyorum hanımefendi.

Zeynep kapının yanındaki duvarda asılı duran tüfeklerin tozunu alıyordu. «Geliyorum.»

— Bırak ben alayım tozu, sen banyoyu doldur!

— Hiç olur mu hanımefendi?

Zeynep'in başak rengi Sivaslı yüzünde şaşkınlık, pembelik halinde belirirdi hiç olur mu?

— Neden olmasın? dedi Bedia. Anlamını kendinin de çözemediği o kahkahalarından birini attı. Tutuk, gücünü içinde gizleyen bir kahkaha; yavaş yavaş hazırlanan bir gül, ansızın açılan bir gülümseme. Bir keresinde, bir Nişantaş dolmuşunda (araba onarımdaydı o sıralar) ağzı yeni çiğnenmiş taze simit kokan bir delikanlı düşmüştü yanına. Eli yüzü düzgün, temiz giyimli bir genç. Elinde kalın bir kitap vardı. Dönemeçlerde, öbür eliyle ön koltuğa çakılı küllüğü kavırıyor, bacağına değmemeye çalışıyordu. Sonra bir yerde yol bitti, indi. İnerken göz göze geldiler. O an, «İnmeyin,» demek gelmişti Bedia'nın içinden. «Bu dolmuş gitsin böyle.» Sonra, çok sonra bu olayı düşündükçe kahkahayı basardı. İşte o kahkaha.

Bir keresinde, odayı dolduran zengin konukların, güzel kadınların, ellerindeki içki kadehleriyle köşelerde oyalanan erkeklerin arasında, nasılsa farkedildiğinde, bunca hazırlanma çabasını ustaca yok gösteren düz, siyah giysisiyle birden belirdiğinde, dudaklarındaki kahkaha kışkırtıcı, güvenli, sıcak. «Böyle becerikli bir ev kadını olmasaydın nasıl bir kadın olurdun bilmem,» der Macit arasına. Onun konuklara dönüp, «Karım halkın içinden gelme bir kadındır. Bakın, tarhana çorbasını hâlâ kendi pişirir, kimselere bırakmaz,» dediği zaman attığı kahkaha kışkırtıcı, güvenli, sıcak; biraz tutuk, biraz kısıp belki ama mutlaka beklenmedik.

Bedia sabahtan beri gömülü durduğu kuştüyü yastık-

lardan sıyrıldı, elini uzattı.

— Hiç olur mu hanımcığım? dedi Zeynep. Şimdi birer.

— Peki peki, dedi Bedia, yine yastıkların arasına gömüldü. Öfff! (Sonra, uzun bir süredir açmaktan kaçındığı bir konuyu yeni hatırlamışçasına) Şeyyy... Şeyi soracaktım Zeynep. Kimmiş o adam? Anlaşıldı mı kim olduğu?

— Hangi adam hanımefendi?

— O adam canım. Hani geçende gelmiş, **beni sormuş** ya... Bedia hanım kaçta gelir falan diye.

— Anlaşılmadı, dedi Zeynep. Bilmiyoruz kimmiş.

— Nasıl bir.ydi, anlatsana.

— Bilmem ki hanımcığım. Düpedüz bir adam işte.

— Peki, nerden gelmiş, nasıl gelmiş Hüseyin'in yanına? Kahveden çıkarken nasıl gelmiş de demiş?

Zeynep bir olayı birkaç kere anlatmış birinin vazgeçemediği, bilmeden ezberlediği sözcüklerle başladı

— Hüseyin tam kahveden çıkıyormuş...

— Saat kaçmış?

— On felân herhal. O da kalkmış peşisıra. Meğer orada otururmuş.

— Hüseyin görmemiş yani daha önce. Oturuyormuş ama onun ilgisini çekmemiş.

— He ya.

— Sonra?

— Kalkmış, peşine düşmüş bizimkinin. Hüseyin hırsız sanmış. Buralar belli olmaz değil mi hanımcığım? Bakarsın hırsızdır.

— Doğru, doğru. Ya konuşması? Köylü gibi mi konuşuyordu?

— Birazcık köylüydü besbelli. Kasketi vardı ama bilemeyeceğim.

— İyi düşünsene kızım, kafanı çalıştır biraz. Nereden

tanıyormuş beni, söyledi mi? Bizim oradan mı?

— Bilmem ki hanımcıyım. Sormadık. Tanrı misafiri. Bedia hanımı göreceğim dedi, ne zaman gelir dedi, o kadar. Biz de sormadık. Ama keşke sorsaydık, ne biçim adammış o hanımefendi. Hiç görmedim öylesini, hiç duymadım. İnanmayacan, yattığı çarşafı, yastık yüzünü yudum durdum da yağları çıkmadı. Yastığın içine geçmiş kir. Yepyeni yüzler, pamuklar hep yağ içinde kalmış. Nasıl yağmış, nasıl kirmiş bu böyle? Kabahat Hüseyin'in. Sen kalk tanımadığın adamı Tanrı misafiri diye... Güneş çıksın, pamukları da yıkayacağım inşaallah. O ne biçim adammış öyle...

Zeynep bir yandan geyik başlarının, doldurulmuş kuşların, kapının yanındaki duvara asılı tüfeklerin tozunu alıyor, bir yandan sızıldanıyordu O nasıl kirmiş öyle...

— İş istemeye gelmiştir, dedi Bedia, kestirip attı. «Babamın akrabalarından biridir,» diye düşündü. «Hiçbiri ni tanımam görsem! Kaç yıl oldu? Takvimde ruj kalemiyle belirtilen bu sıradan gün, evliliğinin onuncu yıldönümüydü. Saate baktı beşi yirmi geçiyordu. Birazdan Macit, kırmızı güller ve bir pırlanta yüzükle çıkagelirdi. On yılda on yüzük. Her yıl için bir yüzük, bir değerli taş. Yıllar böyle geçmişti. On yıl olmuştu Manisa'dan çıkalı. Birbirlerine deliler gibi tutkun iki genç. Biri, şimdiki kendisi konuklarını hazır mezelerle, lokantalardan getirtilen yemeklerle ağır-lamayı öğrenmiş, tarhana çorbasını unutmamakla gönenen Bedia. Manisa'lı çiftlik kâhyasının kızı. Hâlâ alımlı. Yalnız artık ince çorap giyiyor, kalın donunu fırlatıp attı. Lâstik eldivenlerle toz almayı öğrendi, sonra koku markalarını, göz-altı kırışıklarını giderici özel kremleri, erkeklerin sevdiği siyah kısa gecelikleri. Öbürü Macit : Sapsarı saçlı, incecik, Manisa'lı çiftçinin oğlu. O zamanki Bedia'ya deliler gibi tutkun; şimdi alışmış, durmuş oturmuş, saçları dökülmüş, evlilik yıldönümlerini titiz bir kuyumcunun tam zamanında

yolladığı değerli bir yüzükle hatırlayan saygılı koca. Manisa'yı görse tanımazdı şimdi. Hangi mevsimdi orada? Güneş var mıydı? Güneyde olduğuna göre... Yok canım, güneyde olan Mersin'dir, Manisa... boşver.

Uzun bir süredir şehirler, sonsuz bir otomobil yolunun gereksiz, sıkıcı kesintileriydi Bedia'nın gözünde : lâstik iner, motor durur, işte bir şehirdesin. Hangisi olursa olsun. Oysa insan gideceği yere bir an önce varmalıdır. Macit öyle der. Macit on yıldır öyle der. Hiç değişmemiştir. Neye değişecek? Daha ne olabilir? İşte bu koskocaman ev, bu değerli silâhlar, Avrupa yolculukları, Bedia, bu doldurulmuş kuşlar.

— Öfff! dedi Bedia, kuştüyü yuvasından sıyrıldı, ayağa kalktı. Saat beş buçuk olacak birazdan. Zeynep! Zeynep! Kızım doldu mu banyo?

— Doluyor hanımefendi, siz soyunanaca dolar. Zeynep'in sesi yaklaştı.

— Ben giriyorum Zeynep. Sen de git istersen kızım. Macit Bey neredeyse gelir.

— Peki hanımefendi. Zeynep, hep «peki» demenin anlamsız güleçliğini yüzünde tutmaya çalışarak sokak kapısına yürüdü.

«Kim olursa olsun, Macit'e söylemeliyim,» diye düşündü Bedia soyunurken. Banyoda uzun saçlarını naylon başlığın içine özenle yerleştirdi. Bu sessizliği öyle severdi ki. Elma çiçeği kokan bir toz attı banyoya, su köpürdü. Uzakta bir kapı kapandı Zeynep çıktı. Saat beş buçuğu vurdu.

«Neden daha önce söylemedim sanki? Amaan, nereden de takıldı kafama? Canım, Manisa'dan kim olabilir Emminin oğlu, Şahingil'in Osman... Yok canım... İş isteyecek mutlaka.» Su ılıktı, pembeydi, dinlendiriyordu. Gözleri kapanacaktı. Kirpikleri buğuyla ıslanmış, öyle dingin... Derken zil çaldı.

«Hep böyle olur,» dedi Bedia irkilerek, «Macit anahatarını unutmuştur yine. Ne zaman banyoya girsem... Biktım artık.»

Hızla, öfkeyle fırladı banyodan. Bornozuna gelişigüzel sarındı, terliklerini bile giymeden koştu. Koridoru geçti. Üstünden sızan sular, ince bir iz bırakıyordu ardında. Karanlıkta, el yordamıyla açtı kapıyı. Dışarsı karanlıktı! Aşağılardan, biri asansörü çağırmıştı. Asansör, sarsıla sarsıla inerken o, iki kat arasındaki belirsiz aydınlığın, müthiş korkunun daralan yüreğine yerleştiğini duydu. Bir an önce öbür kata, açıklığa, güvene ulaşmak için parmaklarının ucunda hafifçe kalkarak çevresine bakındı. Asansörün ışığında kasketli bir adam duruyordu.

Adam yaklaştı. Bedia tanıyamadı; yabancı mıydı, değil miydi kestiremedi. Bornozunun açık duran önünü kapadı hızla. Aşağıda biri bindi asansöre. Macit geliyordu herhalde. Zaman kazanmak için, bir şeyler hatırlayabilmek için, bir şeyler düşünebilmek için

— Kimsiniz? dedi Bedia. Tanıyamadım birden.

Adam hiçbir karşılık vermeden öylece durdu, ayağıyla kapıyı itti biraz.

— Kimsiniz? diye haykırdı Bedia. İş mi istiyorsunuz? Zeynep... Arkasına döndü; Zeynep yoktu. Asansör yukarıya doğru çıktı, katı geçti.

Bedia, tanımadığı, tanıyamadığı bütün yüzlerin, bıraktığı yerlerin, unuttuklarının, hatırlamadıklarının acımasız bir parıltıyla üstüne doğru geldiğini gördü. Gözlerini kapadı.

ULUSAL DEVRİMCİ KÜLTÜR

Millî Demokratik Devrim hareketinin önderlerinden olan Mihri Belli «Ankara Birliği Dergisi»nin isteği üzerine yazdı aşağıdaki yazıyı. Sol eylem çevrelerinden sanatçılara karşı yapılan «gelişigüzel» çıkışların yerini böyle söylediklerinin sorumluluğunu yüklenen, bir «görüş açısı» niteliği olan yazıların alması özlenir.

Ankara Birliği Dergisi'ni çıkaran sanatçı arkadaşlar benden kültür üzerine bir yazı istediler.

Kültür konusunda yazı yazmak zor iş. Ama bu konu sadece sanatçıların, kültür emekçilerinin değil, hepimizin meselesi; tıpkı besin meselesinin sadece besin üretenlerin değil, bütün insanların meselesi olması gibi. Çok yönlü bir savaş verme durumunda olan devrimciler, meslekleri ne olursa olsun, kültür gibi hayatî bir konuya ilgisiz kalamazlar. Kültür, kültür işçisi olalım olmayalım, hepimizin derin ilgi duyduğu bir konu, üzerinde kafa yormamız gereken bir konu. Bu düşünceyle sanatçı arkadaşların, kültür konusunda konuşmamı, uzman olmayan kimsenin kendi alanlarına tecavüzü saymayacaklarını umuyorum.

Kültür kavramı, çok geniş bir kavramdır. Bilimden dine kadar bütün kurumlar dahil, fikir ve sanat alanında yaratıcı eylem dahil, toplumun tüm manevî hayatını kapsayan bir kavram. Sosyal ve politik yaşantı ile birlikte tüm üstyapıyı kapsayan bir kavram.

Bir toplumun manevî hayatının, o toplumun maddî

hayatının yansıması olduğunu, toplumun belli bir aşamada ekonomik düzeni anlamında «altyapının kendine uygun bir üst-yapı meydana getirdiğini» biliyoruz. Bir sınıf toplumunun kültüründen söz ettiğimizde, o toplumda tek bir kültür olduğunu değil, toplumdaki egemen sınıfın, toplumun tümüne kabul ettirdiği, egemen kıldığı, kendi sınıf kültürünü kasdetmekteyiz. Köleci toplumun kültürü, köleci kültürdür. Feodal toplum düzeninin de kendi kültürü vardı : Feodal kültür. Ve bugün son aşamasına vararak emperyalizme dönüşmüş olan kapitalizmin de kendi kültürü var emperyalist kültür.

Nasıl ki sınıflı toplumda, toplumu olduğu gibi muhafaza etmekten yana statükocu güçlerle, toplumu devrimci sınıfların yararına olarak değiştirmeden yana devrimci güçler arasında mücadele kaçınılmaz bir şey ise (ki bu mücadele daha çok ekonominin yoğunlaşmış ifadesi olan politika alanında yer alır ve bu sebeple politikada eski düzenden yana olanların, yeni düzenden yana olanlarla çatışması kaçınılmaz bir şeydir) aynı biçimde eski tutucu kültürle yeni devrimci kültür arasındaki savaş da zorunlu bir savaştır.

Türkiye toplumunda bugün egemen kültür hangi kültürdür? Bu egemen kültürle çelişen kültür hangisidir?

Türkiye’de hangi ekonomi egemense ekonomiye ve dolayısıyla politikaya hangi sınıf ve zümreler hükmediyorsa, onlar, kendi sınıf kültürlerini de egemen kılacaklardır ve kılmaktadırlar. Ve bu egemen kültürle çelişen kültür, ekonomide ve politikada egemen güçlerle çatışma halinde olan güçlerin kültürüdür. Türkiye, bugün emperyalist dünya sistemi içinde feodal ilişkileri hâlâ barındıran, sömürülen, geri bir tarım ülkesidir. Böyle ülkelerde emperyalist sömürü ile feodal sömürü birlikte varlığını sürdürür. Emperyalizm, Türkiye’de, ekonominin kumanda mevkilerini ele geçirmiş

durumdadır. Bu kilit noktalar emperyalizme doğrudan doğruya bağlı asalak bir sınıf olan işbirlikçi sermayenin eline teslim edilmiştir. Türkiye toplumunda, millî burjuvazi işbirlikçi sermayeden ayrı bir güç olarak, ama millî niteliğine rağmen, işbirlikçi sermayeye belli bir ölçüde bağımlı ve taşrada yarı-feodal sömürü ile de belli ölçüde ilişkisi olan bir sınıf olarak, elverişli bir devrimci ortam yaratıldığında anti-emperyalist ve anti-feodal devrim safında, bir süre için de olsa, yer alması mümkün olan bir sınıftır. Ama zayıf ve duraksamalar gösteren ve bu bakımdan politikada olsun, kültürde olsun, bağımsız bir güç olarak uzun boylu ağırlığı olmayan bir güçtür. Öte yandan girdiği her yerde en geri toplum biçimine sahip çıkan emperyalizm, ülkenin taşrasında feodal düzen kalıntısı mütegalibe ile de ittifak kurmuştur.

Emperyalizm - işbirlikçi sermaye - feodal mütegalibe üçlü ittifakı sadece ülkemizin ekonomisini tahakküm altına almakla kalmamıştır. Türkiye'nin politikasına da bir yabancı şirket temsilcisini Başbakanlığa getirebilecek ölçüde hükmeder duruma gelmiştir. Gerici ittifakın politikası, Filipin demokrasibilik oyunu şartlarında emperyalist ve yarı-feodal sömürüyü sürdürme politikasıdır.

Ekonomide ve politikada emperyalizmin başında bulunduğu gerici üçlü ittifaka sonuna kadar karşı duracak devrimci potansiyele sahip sınıflar, Türkiye proletaryası ile şehir ve köy küçük-burjuvazisidir. Türkiye şehir ve köy proletaryasının, toplumumuzun sonuna kadar devrimci sınıf sıfatı ile önüne dikilen anti-demokratik engelleri aşp, bilinçli ve örgütlü güç olarak tarihî gelişmemize ağırlığını koyması kaçınılmaz bir şeydir. Bu devrimci sınıf, tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye'den yanadır. Gerici güçlere karşı en tutarlı mücadeleyi bu sınıf verir. En devrimci sınıf olarak, proletarya sosyalizmin bilimini eylem kılavuzu

edinme durumundadır. Bu bakımdan da öteki devrimci sınıf ve zümrelere üstünlüğü vardır. Türkiye proletaryasının sözcüleri sosyalizmin bilimi ve Türkiye'nin gerçekleri ışığında, içinde yaşadığımız tarihî dönemde anti-emperyalist ve anti-feodal millî demokratik devrim temel sloganını ileri sürmüşlerdir. Bu, içinde bulunduğumuz aşamada, başta yoksul köylüleri, en geniş emekçi kitlelerini çevresinde toplayacak olan tek doğru temel slogandır.

Proletarya ve yoksul köylülük, sınıf bilincine vardığı ölçüde tam bağımsızlığın ve gerçek demokrasinin en içten, en tutarlı savunucusu kesildiklerinden, bunlar toplumumuzun gerçek anlamı ile en millî ve en demokratik güçleridir de.

Türkiye'de küçük-burjuvazinin en ilerici ve aktif kısmı, bu sınıf içinde bir zümre sayılması gereken küçük-burjuva kökenli asker-sivil aydın zümredir. Yoksul köylü ve orta köylü yığınları küçük-burjuvazi saflarında yer aldıklarından, bu sınıf, şu anda sayıca da pek büyük önem taşır. Türkiye'de, küçük-burjuvaziyi bir miktar toprağa ve üretim aracına sahip olduğu halde, gene de başkasını sömürerek değil, kendi emeği ile yaşayan ve ancak yoksul bir hayat sürdürebilen yığınlar teşkil eder. Batının sömüren ülkelerinin küçük-burjuvazisine kıyasla Türkiye gibi sömürülen ülkelerin küçük-burjuvazisi önemli bir devrimci potansiyel taşır.

Türkiye'de, küçük-burjuva kökenli asker-sivil aydın zümrenin devrimci ideolojisi Kemalizmdir. Kemalizm, genel çizgileri ile, tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye'nin gerçekleşmesini hedef tutan millî demokratik devrim sloganı ile uyuma durumunda anti-emperyalist ve anti-feodal bir ideolojidir.

Sosyalist devrim, yoksul köylünün tümü ve orta köylü ve şehir küçük-burjuvazisinin geniş çevrelerinin yararına bir

düzen değişikliği getireceğinden bu güçleri, genellikle, sosyalist devrim aşamasında da devrimci bir g   saymak gerektir.

Bu durumda Türkiye’de iki cephe vardır. Ve gerçek bir demokratik özgürlük ortamının yaratılması uğruna mücadele başarıya ulaştığı ölçüde, Türkiye proletaryası ve başta köylüler, küçük-burjuvazi kitleleri s m r c lerinin etkisinden kurtulacaklar, bilinçli ve örgütlü biçimde devrim saflarında yerlerini alacaklar, Türkiye’nin tarihî gelişmesine ağırlıklarını koyacaklardır.

Emperyalizm ve işbirlik lerinin ortaklığı ise şimdiden tam bilinçli ve örgütlü olarak gerici cepheyi kurmuş durumdadır.

Türkiye toplumunda sınıf mevzilenmesi böyledir. Gericici cephede Filipin demokrasiciliği şartları içinde emperyalist veszyet ve sömürüyü sürdürme politikası güttüğüne göre; millî devrimci cephe ise her ulusal sınıfın kendi öz siyasî  rg t  ile ve gücüyle orantılı olarak Türkiye’nin tarihî gelişmesini etkileyebileceği demokratik düzeni kurma ve bunu başardığı ölçüde tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye’yi gerçekleştirme ve böylelikle Türkiye toplumunu sosyalist devrim eşiğine vardırma politikası güttüğüne göre; Türkiye toplumunun ekonomisinin ve politika-sının yansısı olan kültürün hangi çelişen unsurları içerdiğini saptayabiliriz.

Türkiye’de üç kültür,    ideoloji vardır

Emperyalist kültür,

Yarı-feodal kültür,

Ulusal devrimci kültür.

Emperyalist kültür sadece Hollywood filmleri ve bunların kopyası Yeşilçam sokak sinemacılığı, diskotek müziği mini etek ve western modası, sarı gazetecilik, seks ve cinayet romanları vb. değildir. Kültür gibi son derece çap-

raşık bir alanda her şeyi akla karaya boyamak ve sayısız gri tonlarını görmezlikten gelmek çok yanlış olur. İlk bakışta ileri gibi gözüken bir sanat akımının içi deşildiğinde gerici niteliği ortaya çıkabilir. Ve gene ilk bakışta sömürücü sınıfların ihtiyacı için emperyalist Batıdan ithal edilmiş bir meta gibi gözüken şey (örneğin Batı klasik müziği), bizim ulusal müziğimizi yaratmakla yükümlü devrimci sanatçımızın ufuklarını genişleten bir etken rolü oynayabilir. Aynı şeyi, hem yozlaştırıcı emperyalist kültür unsurunu, hem zencilerin halk kültürü unsurunu içinde taşıyan caz müziği için de söyleyebiliriz.

Emperyalist kültüre karşı uyanıklık, emperyalist Batıdan gelen her şeye karşı olumsuz tutum takınmak değildir. Sınıflı toplumlarda egemen kültürden söz edilebilir ama tek bir kültürden, kültür birliğinden söz edilemez. Sınıf toplumları olarak, emperyalist Batı toplumlarının egemen kültürünün emperyalist nitelik taşıdığı ve emperyalizmin, kendi sömürü alanı olan gerici ülkelere bu cins kültürü ihraç etme yolunda yoğun bir çaba harcadığı tartışma götürmez. Ama emperyalist Batıda bir de devrimci güçlerin mücadelesinin yansıması olan ilerici kültür de vardır. Ve emperyalist kültürün yozlaştırıcı etkisine başarı ile karşı durmak için (emperyalist ülkeler dahil) bütün dünyadaki devrimci kültürlerle bağlar kurmak zorunludur. Bu bakımdan emperyalist kültürü sadece geldiği yeri göz önünde tutarak (menşe şهادetnamesiyle) saptamaya kalkışmak yanlıştır. Kökeni neresi olursa olsun, Türkiye halkının yaratıcı gücüne, devrimci olanaklarına inancı sarsan ve ulusal güven yerine kölelik bilincini, uydulaşma zihniyetini telkin eden her kültür emperyalist kültür kategorisine girer. Buna karşılık devrimci bilinci, ulus olarak başı dik yaşama özlemini aşıl原因an her kültür, kaynağı neresi olursa olsun, devrimci kültürdür.

Türkiye'de ekonomide ve politikada emperyalizm vardır; onun için bu ikisinin yansıısı olan emperyalist kùltür de vardır. Türkiye toplumu hâlâ feodal ilişkileri içinde barındırmaktadır; onun için yarı-feodal ekonominin ve politikanın yansıısı olan yarı-feodal kùltür de vardır. Hegemonya birincisinde olmak üzere, emperyalizm ile feodal mütegalibe arasında ekonomide ve politikada, (bu ikisi arasındaki çelişkiyi ikinci plana itebilen) bir ittifak vardır. Onun için emperyalist kùltür ile yarı-feodal kùltür arasında (çatışmaları arka plana itebilen) bir ittifak vardır.

Devrimci kùltür, bu ikili ittifaka karşı başarılı bir savaş vermek için, emperyalist kùltürde olduğu gibi, hattâ daha da fazla, feodal kùltürdeki sözü edilen gri tonları ayırt edebilmeli, varılması kolay kestirme yargılardan kaçınılmalıdır.

Barbarlığın sınıfsız toplumunun izlerini bağıında bir ölçüde barındıran feodal kùltür, sadece nurculuk, süleymancılık ve benzeri kurumlar, sadece elli bine vardığı söylenen kuran okulları, tevekkül felsefesi, çember sakal, nalın, çarşaf ve Babıâli basınının ramazan ilâveleri değildir. Feodal kùltürde bir Yunus Emre de var, bir Süleymaniye de var, bir Dadaloğlu da var.

Feodal kùltürü «marksist eleştiri süzgecinden geçirip» gerici olanı, gereksiz olanı, feodal ve dolayısıyla emperyalist sömürüye destek olanı atarak halkçı özü almak ve devrimci kùltüre dayanak yapmak zorunludur.

Eski kùltüre tüm sırt çevirme devrimci bir tutum olmaz. Her ulusal devrimci kùltür tarihî kökenlerine dayanmak zorundadır. Hem feodal unsurlar, hem halkçı unsurlar taşıyan yüce bir folklorumuz, yüce bir halk kùltürümüz var. Bunun içinde çürükleri ayıklayıp sağlam ne varsa benimsemeliyiz.

Örneğin bir Bedreddin bir Mustafa Kemal nasıl dev-

rimci hareketimizin tarihî dayanağı ise, aynı biçimde örneğin bir Köroğlu, bir Pir Sultan Abdal devrimci kültürümüzün dayanağıdır. Ama tarihî kökenlere dönme gerekçesiyle eski kültür elekten geçirilmeden benimsenemez. Devrimciyi gericiden ayırt eden nitelik, birincinin eskiyi «marksist eleştiri süzgecinden geçirdikten» sonra, sağlamı çürükten ayıklayarak alması; ikincinin ise eskiyi olduğu gibi, ya da tersine bir ayıklama yaparak alması ve gerici tutumunu çürüğe dayandırmasıdır.

Türkiye toplumunda emperyalist kültür - feodal kültür ikili ittifakı ile çatışma durumunda olan bir ulusal devrimci kültür var. Bu kültür, tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir Türkiye toplumunu gerçekleştirmek için millî demokratik devrim uğruna anti-emperyalist ve anti-feodal mücadele veren ulusal güçleri yansıtan, bu güçlerin hizmetinde olan kültürdür.

Ulusal devrimci kültür, Türkiye toplumunun geçmişinde sağlam ne varsa, ulusal ve devrimci ne varsa onun mirasçısıdır. Bu kültür, aynı zamanda yabancı kültürlerde sağlam ve devrimci olandan yararlanır. Ve yabancı kültürlerden aldığını kendi ulusal özünde eritir. Ama ulusal devrimci kültür sadece geçmişin devrimci unsurunun mirasçısı olmakla ve yabancı kültürlerin sağlam unsurlarını sindirmekle yetinemez, bu kültür aynı zamanda yaratıcıdır da. Bu kültür çağımızın gerçeğini en başarılı biçimde ifade eden artistik biçimi aramak ve bulmakla yükümlüdür.

Ulusal devrimci kültür emperyalist ve feodal kültürle savaş halindedir. Bu savaş bir egemenlik savaşıdır. Ve ulusal devrimci kültürün üstün gelmesi kaçınılmaz bir şeydir. Nasıl ki ekonomide ve politikada emperyalizm - işbirlikçi sermaye - feodal mütegalibe üçlü ortaklığı ile çelişki halinde olan belli başlı sınıflar şehir ve köy proletaryası ile, başta köylüler, küçük burjuvazi ise; ve nasıl ki gerici güçler it-

tifakının üstesinden gelmenin biricik yolu en devrimci gücün hegemonyası altında bütün millî sınıf ve zümrelerin devrimci güçbirliğı ise; aynı biçimde kùltür alanında da emperyalist kùltür - feodal kùltür ortaklığının egemenliğini ortadan kaldırmanın biricik yolu küçük-burjuva dönüşümcü kùltür ile proleter devrimci kùltürün tek bir ulusal devrimci kùltür içinde saf birliğı etmesidir. En geniş proleter ve köylü yığınlarına ancak böyle ulaşılabilir. Yani ulusal devrimci kùltürün bir proleter devrimci kolu, bir de küçük-burjuva dönüşümcü kolu olması kaçınılmazdır. Ve bu iki kol arasında aşılmaz duvarlar yoktur, kaynaşma noktaları, birinin ötekine uzantısı vardır. Ama ulusal devrimci kùltürün tutarlı bir devrimci nitelik taşıyabilmesi için bu kùltürde proleter kùltür egemen olmalıdır. Ve bu devrimci kùltüre proletaryanın ideolojisi önderlik etmelidir.

Türkiye'nin ulusal millî kùltürünü, özellikle edebiyat alanında tutarlı bir devrimci niteliğe kavuşturmak için bu kùltürde proleter devrimci kùltürü egemen kılma ve proleter ideolojinin öncülüğünü sağlama yolunda başarılı çabalar olmuştur. Bu alanda Nâzım Hikmet'in katkısı büyüktür. Hem muhteva bakımından hem artistik biçim bakımından.

Ama ulusal devrimci kùltürde proleter ideolojinin öncülüğünü sağlamak, sosyalist muhtevalı ulusal kùltür yaratmak değildir. Sosyalist muhtevalı ulusal kùltür sosyalist ekonomi ve siyasetin bir yansıısıdır. Türkiye toplumu ise, sosyalist devrim aşamasında değildir. Sosyalizme yönelmiş millî demokratik devrim aşamasındadır. Onun için devrimci kùltürümüz, sosyalizme yönelişi yansıtmakla birlikte millî demokratik muhtevalı bir kùltür olmalıdır.

Nasıl ki politikada doğru devrimci bir çizgi sosyalist bilimin toplum gerçeğine uygulanması ile saptanırsa, kùltürde de doğru devrimci yol, sosyalist bilim ışığında top-

lumun gerçeğine dayanmayı bilmekle saptanır. Ve nasıl ki politikada her «devrimciyim» diyen, her emekçi halktan yana olduğunu iddia eden kişi, ya da akım her zaman gerçekten devrimci olamıyorsa; kültürde de her devrimcilik iddia eden kişinin ya da akımın mutlaka devrimci olması gerekmez, ve proleter ideolojinin öncülüğünde bir ulusal devrimci kültürün yaratıcısı olmayabilir.

Bizde emperyalist kültürün bir parçası olan Batının dekadan kültürünün ilerici bir şey olarak yutturulduğu olmuştur. Tarihimizde feodal kültüre karşı savaşın da uydu-laşma anlamında Batılılaşma uğruna savaş biçimine büründüğüne de çok tanık olduk. Ama meselenin bu yanının açıklığa kavuşturulması ve Batı devrimci kültür çevrelerinin eleştirilcrine uğrayan ve zaten ipliği pazara çıkmış olan akımlara karşı uyanıklık, hele kültür hareketlerini izleyen bir kimse için nisbeten kolaydır. Daha güç olan, kültür çevrelerinde bir süre için de olsa itibar sağlayan ama özünde devrimci kültürü yozlaştırmacı nitelik taşıyan akımlara karşı devrimci tutumu takınabilmek ve yozlaşmaya karşı savaşı verebilmektir.

Politikada sosyalist hareket üzerinde yozlaştırmacı etkisi olan oportünizmi emperyalizmin devrimci saflarda uzantısı saymakla ve oportünizme karşı savaşmakla devrimci bir görev yerine getirmekteyiz. Oysa ilk bakışta oportünist akımın sözcüleri, hattâ bizim bile solumuzda keskin sosyalistler olarak görünmektedirler. Peki siyasî oportünizmin kültür alanında, sanatta, edebiyatta yansılar yok mudur? Nedir bu yansılar? Bunlara karşı nasıl savaşılacak ve proleter ideoloji öncülüğünde ulusal devrimci kültür, yozlaştırmacı etkilere karşı nasıl savunulacaktır?

Proleter ideolojinin ulusal devrimci kültürün öncülüğünü etmesi gerektiğini söylüyoruz. Bu ulusal devrimci kültür alanında küçük-burjuva reformist ideolojiye karşı ittifak

sınırları içinde ölçülü bir mücadeleyi gerektirir. Nasıl ki, politikada küçük-burjuva devrimciliği ile ittifak sınırları içinde mücadele tutumunu benimsiyorsak, kültürde de bu böyle olmalıdır. Kültür emekçisi, her yönden rüzgârların estiği dalgalı kültür denizinde devrimci rotayı şaşdırmamak için kültür meselesini bütün yönleri ile koymak zorundadır.

Türkiye’de bugün emperyalist kültürle yarı-feodal kültür ittifakının egemen kültür olduğunu belirttik. Bu, elbette ki, emperyalist kültürün olsun, yarı-feodal kültürün olsun, öz ve artistik biçim bakımından ulusal devrimci kültürden üstün olduğu anlamına gelemmez. Tam tersine, bu bakımdan üstünlük ulusal devrimci kültürdedir. Kültür alanında adı anılmaya değer kişilerin neredeyse tümünün devrimci safta yer alması olgusu tek başına, öz ve artistik biçim bakımından üstünlüğün devrimci kültürde olduğunu kanıtlamaya yeter. Ama bir kültürün egemen olması için öz ve artistik biçim üstünlüğü yetmez. O kültürün yığınların kültürü olması gerekir. Nüfusunun yarısından çoğunun okuma yazma bilmediği bir ülkede yığınların malı olmuş bir ulusal devrimci kültür yaratmanın, nasıl çetin bir iş olduğunu uzun boylu açıklamanın bir gereği yoktur. En güçlü yazarların, sanatçıların, sol kanattan oluşu gerçeği bizi aşırı iyimserliğe götürmemelidir. Devrimci kültürün bütün üstünlüğüne rağmen şimdilik ancak bilinçli aydınlar kültürü olmaktan öte gidemediğini bilmeliyiz. Ve milyonlar içinde kültür edinme olanağına kavuşanlara da sunulan kültür, gizli Kuran okulu, Risale-i Nur ve Yeşilçam sokak sineması kültürüdür. Köylerde işbirlikçi iktidarın ilgili mercilerinden kitap istenildiğinde, gönderilen kitaplar *Başkan Johnson’un Söylevleri*, *Amerika’da Kadın* ve benzeri cinsten kaygan kâğıda basılmış en yavan Amerikan propaganda kitaplarıdır. Ancak bu sistemli kültürel zehirlenmeye son verildiği zaman, ancak ulusal devrimci kültür emekçi yığınlar

ulaştırılabildiği zaman emperyalist ve yarı-feodal kültür tahakkümünün yıkıldığını ve ulusal devrimci kültür egemenliğinin kurulduğunu söyleyebiliriz.

Devrimci kültürün egemenliği uğruna mücadele, millî demokratik devrim uğruna mücadelenin ayrılmaz bir parçasıdır. Devrimci kültür, devrimin ortamını hazırlar. Bir Rousseau olmasaydı, 1789 Fransız Devriminin birçok yarıları eksik kalırdı. Bir Tolstoy olmasaydı 1917 Rus Devriminin önder kadrosunun fikrî şekillenmesi eksik kalırdı. Devrimci kültür, emekçinin elinde devrimde düşmana yöneltilecek güçlü bir silâhtır. Emperyalist kültürle yarı-feodal kültür egemenliğini yıkmak ve kültür silâhını emekçinin eline teslim etmek için ulusal devrimci kültürü hem yığınsal niteliğe, hem öz ve biçim mükemmelliğine ulaştırmak gerek.

Bir kültürün yığınsal niteliğe kavuşması demek, ulusallaşması demektir. Kültür ulusallaştığı ölçüde yığınların malı olur ve ulusal kültür yığınların malı olduğu ölçüde toplumda uluslaşma yer alır. Bir toplumda ulusal devrimci kültürün, yığınların malı olarak gerici gayrı millî kültürü yenilgiye uğratıp egemen duruma gelmesi, o toplum halkının ulusallaşması sürecinin tamamlanmasıdır. Ancak bu gerçekleşikten sonra, dünyadaki ayrı ayrı ulusların iktisadî yaşıntı birliğinin kurulmasına paralel olarak, insanoğlu kültürde de ulusal sınırları aşarak uluslararası kültürü yaratacaktır. Ama yaşadığımız tarihî dönemde, devrimci biçim bakımından kültürümüz, ulusal olmak, uluslaşma sürecini hızlandıran bir nitelik taşımak zorundadır. Devrimci kültür, millî vekarı telkin etmek, millî bağımsızlığı savunmak zorundadır. Bunun, öteki ulusal devrimci kültürden kendini tecrit etme anlamına gelmediğini, tersine, devrimci kültürün bütün insanlığın yaratmış olduğu eski-yeni bütün ilerici nitelikteki kültürel değerlerle bağlar kurmasının gerekli oldu-

ğunu yukarda belirttik. Ve gene belirttik ki, kùltürümüzün biçim bakımından ulusal, muhteva bakımından millî demokratik devrimi gerçekleştirmekle yükümlü, toplumsal güçlerin hizmetinde, onların iktisadî ve siyasî mücadelesini yansıtan bir kùltür olması, ulusal devrimci kùltürde proleter devrimci ideolojinin kılavuzluk rolü oynaması ile bağdaşmayan bir durum değildir; tam tersine

Ulusal devrimci kùltür, emperyalist kùltürle yarı-feodal kùltür ittifakını yenilgiye uğratmak, egemenliğini kurabilmek için güçlü olmak zorundadır.

Bir kùltür nasıl güç kazanır?

Çağının gerçeğini bütün derinliği ile anlayarak, yorumlayarak ve bunu yansıtarak (ki bunu başarabilmek için proleter ideolojinin şart olduğu besbellidir); ve yansıttığı bu gerçeğe uygun olan, onu en güçlü şekilde ifade eden biçime bürünerek (ki bunu başarabilmek için yerli-yabancı kùltür mirası ile yetinmemenin eski biçimlerle yeni gerçeği ifade etmekte direnmemenin çeşitli yeni biçimleri denemenin şart olduğu besbellidir). Yani çağın gerçeğini yansıtan muhteva kendisine uygun biçimi bulmalı ve ona bürünmelidir. Ancak muhteva ile biçim arasında uygunluk olduğu anlardır ki büyük kùltür yapıtları yaratılabilmektedir. Yunus Emre'nin şiirinin gücünü, çağının gerçeğinin emrettiği muhteva ile uygunluğunda aramak gerekir. Kapitalizmin yükseliş çağında roman biçimi muhtevayı en başarılı olarak ifade eden bir biçimdi. Stendhal'lerin, Balzac'ların güçlerinin açıklanması buradadır. Beethoven'ın dehâsı, Fransız Devrimini izleyen dönemde burjuva demokratik devrimler kazanının kaynadığı Avrupa'da müzik sanatına çağının gerçeğine uygun biçimi getirebilmesindedir.

Kural şöyledir «İlk önce muhteva değişir, sonra biçim yeni muhtevaya uyar.» Yeni muhteva mutlaka kendi öz biçimini bulmak ve ona bürünmek zorundadır. «Biçim-

siz muhteva olmaz». Yeni muhteva kendi biçimini bulana dek, bir süre için eski biçimle ifade edilir. Namık Kemal'in «Hürriyet Kasidesi» yeni muhtevanın eski biçimle ifade edilmesinin bizdeki örneklerinden biri olarak gösterilebilir. «Hürriyet» sloganını Batıda, burjuvazi, devrimci çağında atmıştır. Kapitalist pazarın Osmanlı İmparatorluğu'na yayılması ile Batının anti-feodal özgürlükçü fikirleri de bu ülkeye girdi. Namık Kemal bu kasidede eski muhtevanın (feodal gerçeğin) biçimi olan Divan Edebiyatı ile yeni muhtevayı (burjuva demokratik hürriyet fikrini) ifade etmek çabasını göstermektedir. Ve tabii bunda başarılı olduğu söylenemez. Zaten Türkiye toplumunda burjuvalaşma Batıda burjuvazinin devrimci niteliğini çoktan yitirdiği, burjuvazi hegemonyasında demokratik devrimlerin tarihe karıştığı emperyalizmin bir dünya sistemi haline geldiği ve demokratik devrimlerin artık dünya sosyalist devriminin bir müttefik kuvveti olarak, gelişmiş kapitalist ülkelere rağmen gerçekleştiği bir döneme rastladı. Onun için bizde burjuvazi hiçbir zaman güçlü, bağımsız (burjuva anlamı ile dahi) devrimci bir güç olamamıştır ve olamaz. Bizde Diderot'lar, Michelet'ler, Hugo'lar çıkmamıştır ve çıkamaz. Onun için burjuva yenilikçiliği toplumumuzda, uydulaşma anlamında Batılılaşma, kapitalist Batıdan gelme kültürün biçimsel benimsenmesi şeklinde belirmiştir. Ve bu anlamda Batılılaşma ulusal devrimci kültürün yaratılmasına engel olmuştur.

Çağın gerçeğini yansıtan yeni muhtevaya uygun yeni artistik biçimi ararken o gerçeğin de durmadan değişmekte olduğunu gözönünde tutmalıyız. Nâzım Hikmet'in şiirde 1930'larda 1940'larda yeni muhtevaya uygun yeni biçimi bulduğu ve bu yüzden güçlü şiir yarattığı bir gerçektir. Ama Nâzım taklitçileri başarısızdır. Bu yalnız sanat gücü meselesi değildir. Bu, Nâzım'dan bu yana, yeni muhtevanın da değiştiğinden ve bu değişikliğin yeni artistik biçimi

gerektirdiğinden ötürüdür. Ve ancak değişikliğe uğrayan yeni muhtevaya uygun yeni biçimi arayıp bulan kimse güçlü sanat yaratabilir.

Türkiye toplumu bir sınıf toplumu olduğuna göre, o toplumdaki devrimci bir sınıf ittifakını yansıtan ve bu ittifakın hizmetinde olan ulusal devrimci kültürün de sınıfsal nitelik taşıması kaçınılmaz bir şeydir. Emperyalist kültür için de, yarı-feodal kültür için de aynı şey söylenebilir. Bir sınıf kültürü olarak ulusal devrimci kültür Türkiye proletaryasının ve başta köylüler küçük-burjuvazinin toplumsal mücadelesini yansıtır durumundadır ve bu niteliği ile savaş cephesinde bir kesimi tutar. O halde bu kültür, yığınlar bir devrimci mesaj iletmekle yükümlüdür. Yani bu kültürün bir savı olmalıdır. Nasıl ki, kabul edilsin, edilmesin, gerici kültürün de bir savı varsa. Yalnız çağın gerçeğini bütün çıplaklığı ile, bütün açıklığı ile yansıtmakla yetinmeyen, toplumun ileriye doğru akışını da yansıtan, gözleri geleceğe doğru, sömürsüz bir yeni çağa doğru yönelten ve o mutlu gelecek uğruna savaşmak azmini telkin eden bir sav...

Ama bu nasıl olacaktır?

Burada, «Yazarın inançları ne kadar gizli tutulursa sanat ürünü için o kadar iyi olur,» diyen Engels'in öğüdünü hatırlamak yerinde olur. Sanatçının, yazarın siyasî inançlarını sergilediği, siyasî çağrı niteliğinde yapıtların, sanat bakımından güçlü olamayacağını tecrübe ile biliyoruz. Engels'in politikada bir legitimiste (Burbon hanedanından yana kralcı) olan Balzac'ın sanat gücünün, politik eğilimini ikinci plana iterek onu kapitalist toplumun en güçlü eleştiricilerinden biri durumuna yükselttiğini kabul etmesi, ve Balzac'ı, emekçi halka çok daha yakın bir yazar olan Zola'dan yüksek tutması olgusu üzerinde düşünülmelidir. Komsomol-lerle şiir üzerinde konuşan Lenin'in Puşkin ile Mayakovs-

ki'yi kıyaslaması da ilginçtir Mayakovski'ye hayran genç komsomollerin, hangi şairi en çok sevdiği yollu sorusuna Büyük Ekim Devriminin başı, o devrin büyük şairi Mayakovski'yi değil, en çok Puşkin'i sevdiğini söylemiştir.

Ama aynı Lenin, «Edebiyat parti edebiyatı olmalıdır. (...) Partili olmayan edebiyat kahrolsun!..» da der.

Bu tutarsızlık mıdır? Şüphesiz ki burada tutarsızlık yoktur. Lenin'in parti edebiyatı isteği Engels'in yukarıya aktardığımız sözleri ile de çelişmez. Yeter ki, devrimci sanat ve edebiyatta sav, yavan şekilde değil, sanatçının toplumu bütün dinamizmi ile yaratıcı tarzda yorumlayarak sap-tanan muhteva içine ustaca yerleştirilmiş olsun, yeter ki o muhteva en uygun artistik biçime büründürülebilsin.

Son yıllarda bazı sanat çevrelerinde Lenin'in görüşleri ve özellikle «savlı sanat»ın baş savunucularından sayılan ve Marksist-Leninist çizgide olduğu kabul edilmesi gereken Jdanov'un görüşleri sık sık eleştirildi. Jdanov'cu tutumun, Engels'in daha anlamlı gibi görünen tutumu ile çeliştiği ileri sürüldü; «Güdümlü sanata» karşı çıkıldı.

«Güdümlü Sanat» suçlaması, her kültürün kaçınılmaz olarak taşıdığı sınıfsal karakterin inkârı ve bu sınıf karakterinden doğan «savlı» sanatın yerilmesi ise, bu kesin olarak haksızlıktır, karşı devrimci bir iddiadır. Ama «Güdümlü Sanat» suçlaması ile sanatçının, devrimci yaratıcılığını bal-talayan, onun, çağın gerçeğine uygun biçimi arama özgürlüğünü kısıtlayan baskı kastediliyorsa o zaman bu suçlama yerine göre haklı olabilir. Ama bir Garcia Lorca'nın kurşunlanmasında karşısında ilgisiz kalan, bir Nâzım'ın 20 yıllık zindan hayatını umursamayan «sanatsever» çevrelerinin aşırı «özgürlükçülük»leri karşısında uyanık olmak gerek. Jdanovcu tutum, özünde, Marksist-Leninist kültür anlayışını 1930'lar, 1940'lar şartlarına uygulama çabasıdır. Bu tutumun elbette ki, Mina Kautsky'ye mektubunda (1885),

«Ben savlı edebiyata karşı değilim,» diyen, Akileos ve Aristofoanes'in, Servantes ve Schiller'in «savlı» edebiyat yaratıklarını ileri süren Engels'in görüşü ile çeliştiği iddia edilemez.

(Yazılar, 1965-1970)

SANAT - TOPLUM - DİYALEKTİK

Çok genç bir üniversite öğrencisi olduğunu öğrendiğimiz Ayhan Gerçeker bu yıl «Halkın Dostları» kadrosu içindeki çalışmalarıyla ilgi çekti.

Sözünü ettiğim mantığı, insanlar duymadan önce de, duyduktan sonra da anlamıyorlar. Her şey bu mantığa göre olup bittiği halde, onlar hiç yaşamamış, hiç deneysiz insanlar gibiler; hattâ olayların anlattığım gibi geçtiğini gördükten sonra bile. İnsanların çoğu uykuda yaptıklarını unuttukları gibi, uyanırken yaptıklarını da unuttuyorlar. — Heraclitus

Marxistler sanatı açıklamaktan usandılar artık. «Yazıla yazıla suyu çıkan bu konu...» gibi sözlere rastlıyorum dergilerde. Oysa karşı taraf kendince bir şeyler yazıyor, çok kez söylenen şeylere hiç aldırmadan, birçok şeyi duymamazlıktan ya da anlamamazlıktan gelerek, aynı yavan, aynı bilim dışı şeyleri söyleyip duruyor. Her yazılarına cevap vermek, birçok şeyi baştan anlatmak, incelemek gerek. «Suyu da çıksa», yapmamız gerekir bunu.

İşte son saçmalardan biri : Yazar ancak özgürce bağlanırsa bağlanması doğru olurmuş. Bu da başkası : Bağlanabilirmiş yazar, ama öyle *parti*'ye falan değil. Ortaçağda düşlere bakıldığı gibi bakıyorlar sanata. Başsız, sonsuz, toplumla ilintisiz, yasaları olmayan bir düşüniyorlar sanatı. Düşlerin bile böyle olmadığı açık oysa. Sanatı her türlü

yanılığdan kurtarmak için, onu bilimsel bir şekilde ele almak, somut bir kavram olarak incelemek ve toplumdaki yerine oturtmak gerekir. Marxist sanat anlayışının özü budur. Sanatın toplumla ilintisini incelerken, ilk yapmamız gereken şey Marxizmin temel görüşünü, yani diyalektik görüşü sanata uygulamaktır.

Sanatta bir dış diyalektik, bir de iç diyalektik vardır. Basitçe söylemek gerekirse, dış diyalektik sanatçıyla toplum arasında, iç diyalektik sanatçının kafasında oluşur. Bu iki diyalektik birbirinden ayrı değildir; aksine, birbirini etkiler, birbirine yol açarlar; içiçe girmişlerdir.

Şeylerin bütünlüğü ya da dış diyalektik, sanatsal birikimin ilk adımıdır. Geçmiş bütün tarih ve bugünkü toplumsal durum oluşturur sanatçının bilincini. Sanatsal yaratımın kökü olan bilinç, bütün bu tarihsel, sosyolojik ve giderek son çözümlemede ekonomik ilişkilerin karmaşık bir yansımasıdır. Ne bu yansımaya bilinç adını vermek ve onun tinsel, anlaşılamayan bir varlık olarak görmek, ne de bilincin karşı etkisi olduğunu söylemek bu gerçeği değiştiremez. Bilincin şüphesiz karşı etkisi vardır, hele bu sanatta çok daha yoğundur; ama diyalektik de bunu böylece belirtmeyi gerektirir zaten. Marxizmin bilinç anlayışını, mekanik maddecilikle karıştırmak ve bizim bilinci bir ses alma makinası olarak gördüğümüzü söylemek en azından bir yanılmadır. Kafka'nın çağında milyonlarca insan yaşadı, ama yalnız Kafka yazabildi *Dâva*'yı. Ama söz burada bitmiyor Kafka ancak o çağda yazabilirdi *Dâva*'yı, ilkçağda değil, ve ancak Avrupa'da yazabilirdi, kuzey kutbunda değil.

Toplumla girdiği ilişkiler sanatçıya niceliksel birikimi sağlar. Bu dış diyalektik, sanatçının içindeki iç diyalektiğe dönüşür ve bu niceliksel birikim sanatçının bilincinde niteliksel bir değişimle sonuçlanır. Bu değişim sırasında bilin-

cın etkisi girer işin içine ve niteliksel değişimin doğuşunu etkiler. Bu niteliksel değişimle algı bilgiye dönüşür. Sanatçı tekrar topluma yani dış diyalektiğe döndüğü zaman, bu bilgi algıyı etkiler, aynı olayın şöyle değil de böyle algılanmasına yol açar, ya da bu bilgi sanatçıyı belli konulardaki algılarını çoğaltmaya zorlar. «Sex contains all» inancı ya da bilgisi, Vietnam'da kadınların öldürülüşünü değil, kadınların memelerini algılamaya zorlar sanatçıyı. Yani niceliksel birikim, sanatçıya bağlı olarak şu ya da bu yönde olur artık.

Görüldüğü gibi sanatçının bilincini, giderek yazacağı şeyi belirleyen iki şey vardır : niceliksel birikimin ne olduğu (dış diyalektik) ve sanatçının bu birikimi algılayış, değerlendiriş şekli (iç diyalektik). Bunları somut olarak, toplum içinde ele almak gerekir.

Toplumsal gerçek, sanatın en önemli etkenidir. Önce de söylediğimiz gibi Kafka kuzey kutbunda yaşasaydı *Dâva*'yı yazamazdı. Belli bir toplumsal durum olmadan o yönde niceliksel birikim de olamaz, giderek o yöndeki niteliksel dönüşümün, bilginin ve sanatın da doğması beklenemez. Sanat bir üstyapı kurumudur ve altyapıya diyebiliriz ki iplerle bağlıdır. Bu iplerin bir kısmı kopabilir ve sanat belli bir esneklik kazanabilir ama iplerin çoğu sağlam kalır. Bir toplumun ekonomisini ve buna bağlı olan üstyapı kurumlarını, değer yargılarını bilmek, o toplumun sanatının genel çizgisini bilmek demektir. Sartre sanattan söz açarken şöyle der «Ortaçağda tinselliğe oranla ikinci planda olan dünyasaldır, XIX. yüzyılda ise durum tersinedir.» Kapitalizmin doğmasıyla tüm üstyapı kurumları ve sanat değişmiştir. Ve proletaryanın gelişmesiyle o güne kadar doğması olanaksız olan bir sanat, **sosyalist sanat doğmuştur. Ortaçağda sosyalist sanatı aramak kimsenin aklına gelmez.** Ama bugünkü dünyada durum biraz değişmiştir. Haberleşmenin, fikirlerin yayılma olanaklarının artmasıyla birlikte,

eski dar kalıp biraz kırılmıştır. Yani feodal bir düzene sahip, proleter hareketin gelişmediği bir ülkede bile sosyalist sanattan söz ediliyor bugün. Ama iplerin çoğu hâlâ sağlam. Bu durumu Türkiye’de incelemek yerinde olur kanı-sındayım.

Türkiye’de sosyalist sanat deyince akla köylüyü konu edinen yapıtlar gelmektedir. Oysa bu sosyalist değil, küçük burjuva sanattır. Sınıfsal çözümlemede köylü sosyalist bir güç değildir; özel mülkiyeti yadsımaz, aksine mülkiyet özlemi vardır. Oysa sosyalist sanat özel mülkiyeti yadsır ve proletaryayı konu edinir. Ama Türkiye’de bugün gerçek bir sosyalist sanatın olması olanaksızdır. Bu, iplerin sağlam olduğunu, sanatın bugün bile toplumsal duruma bağlı olduğunu gösterir. Bağımlı ve yarı-feodal bir ülkede sanatın köylüyü anlatması, küçük burjuva özelemlerini dile getirmesi zorunludur. Başka bir ilginç nokta da şu Toplumsal gerçeklik öylesine kuvvetli ki, sanatçı bilincine rağmen uyuyor ona. Ülkemizde Marxistler arasındaki ikileşmede, Yaşar Kemal sosyalist devrimcilerdendir; yani Türkiye’nin sosyalist devrim aşamasında olduğunu ve feodalizmin fazla etken olmadığını söyleyenlerden. Oysa Yaşar Kemal bütün yapıtlarında feodalizmi yansıtır. Yani niceliksel birikimler giderek sanatçının öz isteğini bastırır, toplumsal duruma uymaya zorlar onu.¹

Sanatçı toplumsal durumu kendisi yaratmaz, ya da yaşayacağı toplumu kendisi seçmez. Bu yüzden niceliksel birikim onun dışında oluşur, bu durumu değiştirmek gelmez elinden. Fuzuli’ye neden proletaryadan söz açmadığını sor-

¹ Şunu da belirtmek gerekir ki sanatın kendisi de etkiler bu durumu. Şiir, resim gibi imgeleme geniş yer veren sanatlar daha az bağlıdır toplumsal duruma; oysa hikâye, roman çok daha fazla bağlıdır.

mak gülünçtür şüphesiz. Ama iç diyalektiğin, dış diyalektiğe, yani bilginin, sanatçının öz isteğinin algıya etkisi sırasında sanatçı bir sorumluluk yüklenir. İstemese de yüklenir bu sorumluluğu. Ve bizim de sanatçıyı bu noktada eleştirmek, açık söyleyelim, ondan hesap sormak hakkımızdır. Bazı kişilerin bu hesap sormak sözünü nasıl karşılayacaklarını biliyorum. Ama sanatı tek başına, anlamsız bir şey gibi değil de, bir bütün olan insanî eylemin bir parçası, insanî emeğin bir ürünü olarak, gerçekte olduğu gibi görürsek hesap sormanın nedenini anlarız. Kadınların göz boyalarını güzelleştirecek buluşlarla uğraşan bilim adamına da hesap sormak hakkımızdır bugün. Ne sanatçıyı, ne de bilim adamını sorumluluktan kurtaramaz uğraşılarının bilim ve sanat olması.

Sanatçı, her insan gibi, nesnelere ya da ilişkilere baktığında belli bir amaçla, belli bir açıdan bakar. Bir odada on kişinin yatmasının samimiyet bakımından, aile yakınlaşması açısından iyi olduğunu; ya da bir adamın ceketindeki yamaların güzel bir renk uyumuna yol açtığını düşünmek de mümkündür. Karmaşık toplumsal ilişkilere bakış açıları se çok daha yanıltıcı, çok daha çeşitlidir. Yani niceliksel birikimleri değerlendirmek, onların niteliksel dönüşümlerinin yönünü saptamak, sanatçının etkin olduğu bir alandır. Sanatçının ilk özgürlüğü burda ortaya çıkmaktadır. Ve her özgürlük de sorumluluğunu beraber getirir.

Sanatçı nasıl algılayacağını yanı sıra, neyi algılayacağını da seçebilir. Belli ilişkileri görmemezlikten gelmek, ya da belli bir konudaki algılarını yoğunlaştırmaya çalışmak elindedir sanatçının. Proletaryanın arasına girip, devrimci eylemi de algılayabilir; cinsel ilişkilerini yoğunlaştırıp kadını da algılayabilir sanatçı. Seçmek zorundadır, özgürdür ve bunların zorunlu sonucu olarak da sorumludur.

Sanat salt bilgiyle açıklanamaz. Sanatsal yaratım, sa-

natçı güç işin içine girmezse bilgi sanata dönüşmez. Yalnız şunu belirteyim ki ben bilgi ve algı sözlerini en geniş anlamlarıyla kullanıyorum. Bunun yanı sıra sanatsal eylem ne olursa olsun, sanatın temelinde algı ve bilgi yatar. Sanatçı bu hamuru yoğurarak, ona biçim vererek yaratır eserini; bu hamur olmaksızın sanat olmaz. Ve bu hamuru anlayabilmek birçok şeyi açığa çıkarabilir.

Sanata yukardaki çözümlemenin ışığında bakarsak, bağlanmak konusu da somut bir temele oturur. Bir toplumdaki niceliksel birikimler, niteliksel değişime uğrayıp bilgiye dönüşürler. Bu niteliksel değişim sanatçıya belli bir inanç, belli bir görüş açısı kazandırır ve sanatçı işte bu inanca, görüş açısına bağlanır. Nedense bizim «bağlanmayan» yazarlarımıza göre yalnız Marxistler «bağlıdır!» Yani onlarca bir yazar «sex contains all» veya «güzellik her şeyi içerir» gibi şeyleri savunursa «bağısız»dır. Yani bağlanma eşittir Marxizm. Bu garip görüş onlara hemen şunu söyletir : «Ama partiye bağlanırsanız olmaz.» Ne demek partiye bağlanmak, niye korkulur partiye bağlanmaktan? Sanatçı belli bir görüş açısına bağlıdır, kişilere, partilere değil; ama bir parti de aynı görüş açısını yansıtıyorsa, sanatçı zorunlu olarak aynı paralele düşer partiyle. Bundan korkması kaçınması için hangi neden var ortada? Gerçekte o kadar bağımsızdır ki sanatçı, daha parti yokken o vardır (örneğin Nâzım Hikmet) ve partiler kapatılır, susturulur; sanatçı susmaz, direnir. Ama aynı zamanda partinin bir parçasıdır, bağlıdır ona sanatçı. Sanatçının ereği dünyayı, insanı değiştirmek, eşitliği özgürlüğü kurmaksa eğer, aynı uğraşı başka bir düzeyde sürdüren, Marxist bir partiye bağlanmak zorunda kalmaz mı? İnsanî eylemi parçalara bölmüyoruz biz, bir bütün olan bu eylemde de istenmese de her şey bağlıdır her şeye Marxist partiye bağlanmaktan kaçarsa egemen, sömürücü sınıfın partisine bağlanmış olur sanatçı.

«Özgür olarak bağlanmak» sözüne gelince, ben, birtakım baskılarla, ya da silâh zoruyla bağlanmış bir sanatçı tanımıyorum. Sanatçı susmaya zorlanabilir belki, ama silâh zoruyla sanat yaratmaya yani «özgür olmadan bağlanmaya» nasıl zorlanır anlamıyorum. Her sanatçı yukarda belirttiğimiz gibi iç diyalektiğini işletirken belli yerlerde özgürdür ve özgürce bir seçme sonunda bir görüşe bağlanır. Daha önemlisi bu özgürlüğü kullanması sanatçının isteğine bağlı değildir, belli yerlerde bu özgürlüğü kullanmak zorundadır, yani öz etkinliği zorunludur sanatçının. Özgür olmadan bağlanmak sözü, bağlanmaya karşı olan ama artık bunu savunmaktan çekinen yazarların yeni bir kaçış yoludur. Ama açık ki saçmadır bu söz.

Görüldüğü gibi sanat diyalektiğin bütün yasalarına uyar. Bir bütünün parçasıdır; her şeyden etkilenir ve karşı etkide bulunur; havada değildir ayakları, toplumsal, ekonomik temellerin üstündedir; niceliksel birikimlerin niteliksel değişimlere yol açması yoğurduğu hamuru ortaya çıkarır; son olarak da, her şey gibi sürekli bir akış, sürekli bir değişim içindedir. «Sözünü ettiğim mantığı insanlar duymadan önce de, duyduktan sonra da anlamıyorlar. Her şey bu mantığa göre olup bittiği halde, onlar hiç yaşamamış, hiç deneysiz insanlar gibiler; hattâ olayların anlattığım gibi geçtiğini gördükten sonra bile. İnsanların çoğu uykuda yaptıklarını unuttukları gibi, uyanıkken yaptıklarını da unutmuyorlar.»

İSMET ÖZEL

İsmet Özel (d. 1944) şiir bakımından suskun bir yıl geçirdi, daha çok «Halkın Dostları»na yazılar yazdı.

MAZOT

ağlamadan
dillerim dolaşmadan
yumruğum çözülmeden gecenin karşısında
şafaktan utanmayıp utandırmadan aşkı
üzerine yüreğimden başka muska takmadan
konuşmak istiyorum.

Şehre neden
esmer ve dölek yüzümle döndüm dağlardan
kar vakti tarlaları kımıldatan soluğum
niyedir sarmalasın vites dişlilerini
defneler, nakışlar yok
alnımda neden.

Ağlamadan
etimin iğneli beşiklerde bıraktığı izlere aldırmadan
o mavi korularda ve dibektaşlarında
bırakıp sözlerimin kalıntılarını
açıkça konuşmak istiyorum.
Besbelli ki leşler koruyor şehrin bedenlerini
göğsünün kafesinde yalnızca pasak
biliyorsun
korkutulmuş bir kızın
yüreğinden fışkıran beyaz güvercinleri
sabahın köründe kalkan tirenlerdeki nefret
her gün aynı kalafat yerine çekilmenin nefreti

bunları
bütün bunları biliyorsun
dağlardan dönüyorsun o sağır yamaçlardan
çevik bacaklarını getiriyorsun, ne çiçek ne de ninni
boz şayaktan poturun dağlarda ne güzeldi
şehre varınca artık meşinler giymelisin
daha esmer
daha kankusturucu
sen o baygın sevgilerin adamı değilsin.
Sana yaşamak düşer çarkların gövdesinde
bin demir kapıyla hesaplaşmaktan omzun çürümelidir
bin çeşit güneşle oyulmalıdır gaddar ellerin
yürü yangınların üstüne, kendi alevini de getir
çarpıntısız dakikası olur mu devrimcinin
ki
ölüm
her yerde uyanıktır
alestadır korkunun yordakçıları
tez kızaran güllerden kendini sakın
sevgiler ürkütsün seni, aşk ayrı —
Aştır diye geri geldin o çekiş seslerine
bıraktın vazgeçilmez ırmakları
gönlüne kar yağdırıyorsa çocuk sesleri yetsin
dikkat et hiçbir şey ıslatmasın namluları.

(*Halkın Dostları*, Nisan, 2)

ATAOL BEHRAMOĞLU

Ataol Behramoğlu (d. 1942) yılın başında çıkan «Bir Gün Mutlaka» adlı kitabından sonra yalnızca iki şiir yayımladı.

SANA SESLENMEK İÇİN

Gece sessizce başlıyor ve ırmağın
Öte yakasına geçiyor atlılar
Bir papatyanın açışını dinliyorum
Gökyüzü
Gitgide genişliyor
Islak yaprakların derin yeşilliği
Islak dağların uyandırdığı keder
Islak tarlaların turunculuğu
Tezek kokusu ve yanık ot kokusuyla
Loş bir oda duygusuyla gelen uyku
Kendime bir demet çiçek topluyorum
Öğretmenimin iliklediği göğsüm
Ne kadar genç
Ağzımda taptaze bir tütün kokusu
Ve taze ceviz kabuklarının kararttığı parmaklarımda
Bir ağız mızıkası
Öğrendiğim ilk şarkılar
Yollar, yollar, yollar boyunca
Söylediğim ilk şarkılar
Sevgilim olan bütün kızlar
Siyah önlükleri ve kaçamak
Bakışlarıyla geçip gittiler
İlk fotoğraflarımdaki
Yakışıklı saçım.

Ey akşam, ey bir aşkın
 Başlaması ve bitmesi
 Ey turuncu akşam, bütün akşamların akşamı
 Ey mor akşam, dudaklarım gibi moraran.
 Gece evleri sardığında
 Ve bahçeleri
 Işıklar içinde kaçıp giden
 Bir tavşan gibi yalnızım.
 Yolun iki yanında kalan
 Karanlık dağların ötesinde
 Neler olup biter?
 Ve girdiğimiz uykulu kaşaba
 Lokantadaki uykulu çocuk
 — Ölgün ışıklı lokantada —
 Ölgün patatesler.
 Bir adamın
 Doğması ve ölmesi
 Ve bazı işlemler yapması hayatında
 Bazı bağlardan
 Üzüm toplaması
 Bazı sinemalara gitmesi
 Bazı kızları sevmesi
 Ve ölesiye yalnızlık çekmesi
 Bazı şehirlerde.
 Ey akşam, turuncu ve mor akşam
 Ey gökyüzü, ey benim
 Gittikçe esmerleşen kalbim.
 Şimdi beyaz bir kızın
 Yanında olabilmek için
 Bazı çılgınlıklar yapabilirim
 Onu boynundan öpsem ve onunla
 Dünyada olup bitenlerden konuşsak.
 İngiliz birahanelerinde

Damalı kasketleri
Ve şaşılacak kadar yorgun yüzleriyle
Ve bütün emekçiler gibi
Çocuksu gözleri
Partal elleriyle oturan
İşçilerden konuşsak.
Zencilerden konuşsak sonra
Gülünce bütün yüzleriyle gülen
Yakışıklı ve hazin
Zencilerden
Gece dünyanın her yerinde
Geliyor ve her yerde
Aynı duygu uyanıyor kalbimizde.
Sen şimdi
Duvarına bir şiirimi asmışsındır
Uyuyorsundur
Belki düşünüyorsundur
Sonuncu kattaki odandan
Yıldızlara bakarak
Ve yıldızlar
Her zaman
Eski ve tanıdıktır
Özellikle bir tren penceresinden bakıldığında —
İçimiz
Nedensiz bir hüznle dolduğunda
Sırt üstü uzanıp toprağa
Baktığımız yıldızlar.
Bir harman yerinde ya da
Düz bir damda.
Uzaktan
— Bütün Kürtçe türküler gibi —
Yanık bir türkü gelirken
Sıcaktan bunalırken

Evler ve yollar.
Ve yaşlı kadınlar
Uyuklar gibi büzölüp minderlerine
Düşünürlerken eskinin
Olağanüstü günlerini
Gece sessizce başlıyor ve ırmağın
Öte yakasına geçiyor atlılar
Çalıların hışırtısını dinliyorum
Sana seslenmek için
Yeni şiirler tasarlıyorum.

(*Halkın Dostları*, Aralık, 10)

EGEMEN BERKÖZ

*Egemen Berköz (d. 1941) genç kuşağın en çok
şair yayımlayan şairiydi bu yıl.*

EY BENİM YETİNMEZ KALBİM

İşte bir yontu
gibi direniyor devinim
ağaç diplerinde
zaman akıyor bana rağmen
çöpler ve sesinle
sıkıntı ve güneşle
içimde burukluk
ve bir özlem
içimde
vurgulu, ağır, çarpan

geçen yazı anımsa
gülümseyiş
yaralarımı sağaltan elin
yanımda olınası
kapanmak
anlamsızlık
dünya yağmur kokusu
dünya buhurdan, mürekkep ve bir Buda
fildişi
iyi eden acılardan

işte bir yontu
dağlara kazılmış
kinle, sevgiyle

yüzü benden
uzaklaşıp giden
gece kopuk kopuk
gece yıldı
gündüz öfkeyle gövdem
sığınırdı yalnızlığa

güneş basardı masamı

perdeyi çektim

yeniden başlamak her şeye
dağa denize sessiz geceye

bu ağaç çiçekler açan ağaç hâlâ
bu ağaç artık baltayla yanaşılan ağaç değil

doğa eski doğa değil
doğada bir şey değişmiş

kaburga kemikleri sayılabilen çocuk
Laoslu bir küçük kız

sol kolları havada andiçen gençler

hastanın kalbini açmaya hazırlanan doktor

bir fizik bilgini iş başında

makinalı tüfeklerle İsrailli askerler

karısına taç giydiren Şah

Afrikada genç bir devlet Lesotho
ve bayrağı kırmızı yeşil mavi beyaz
kan ovalar bulut denizler

Libya çöllerinde bir gün batımı

bir Libya haritası çöl
Mısır Sudan Çad Cezayir Tunus çöl

kalbim bir kule
gözlem kulesi
Kamboçda deniz piyadeleri

kar umudu yeni doğa

dünyayı düşündüm
gürültüyü ve sessizliği
Kudüsü, Tunceliyi, kalbimi
ölen öğrencileri, tutuklanan şairleri, umarsız sevgiyi
otlar rüzgârda toprağa eğiliyor
deniz rüzgârda toprağa atılıyor
alaturka bir şarkı radyodan bulanık
odanın duvarlarına çarpıyor
radyodan odanın duvarlarına yalanlar çarpıyor
gözbağcılık ve hüner
beynime

çölde erik ağacı
biter mi?

köprü suyun iki yakasını birbirine bağladı
toprak anaya sarıldı ağaç bütün kollarıyla
inledi bağrını açtı toprak

kahverengi memeleri göründü
ben kitabımı açtım okudum
bir acı oldu gök karardı
bu kimin acısıydı göğü karartan
bir acı oldu erkekler çocuk gibi ağladı

ey toprak kaplar yapıp çamurdan
duvar oyuklarında saklayan

hiç görmediğin koklamadığın bir çiçeğin
solması
dünyanın bir bayırında
üzmez mi seni?

ey korsan resimleri çizen küçükken
bilinmeyen ülkelerin haritalarına

göğsüne bir papatya tak
ve otların resmini çiz şimdi
bayır aşağı su
kuru meşe dalları
alev
gün batımı kurşun yalazı
akşam seslerini

ey korsan resimleri çizen küçükken
bilinmeyen ülkelerin haritalarına
göğsüne bir papatya tak
ve Battalın resmini çiz şimdi
ve Mehmetin resmini çiz şimdi
ve Erginin resmini çiz şimdi
kan ovaları bulut denizleri

ey küçük sevinçlerle oyalanan
gün geldi
diri, kendini toplamış
sokağa fırla, bağır
ilk çiçek açtı, ilk tomurcuk çatladı
ilk kurşun atıldı bu kış
kan döküldü artık

(Yeni Dergi, Temmuz, 70)

SU USTASI MIRAÇ

Füruzan (d. 1935) bu yıl en çok ilgi toplayan genç hikâyeciydi. Bu ilgi sanat çevrelerinin dışına da taşdı.

Vedat'ın delirdiğini ilk kim söyledi; annesi mi?

Bu oğlan deli. Deli ki hem nasıl. Yedi köye duyuracak deli. Davullarla tellâl edilecek deli. Tarlalar at sürmecesine, konaklar kervan durmacasına... Ama gelin görün, bu benim oğlum, bu benim üçüncü gözağrım sürünmek ister. Hükümet parasıyla okumak ister. Muhtaçlığı mı var? yo o ki koskoca bir ağa oğlu, hem öyle devşirme ağa değil, buranın fakir doyuranı, adam kayıranı... Kirve durmasını herkesin şeref bellediği bir adamın oğlu. Kapısında karın doyuranların sayısı bellisiz bir ağanın oğlu. O ağa ki, beni aldığıında — o zaman babam yerindeydi ama erliğine söz getirmeyecek erdi — Oğlan doğur demişti, bu mal mülk bu topraklar, kimsiz kimsesiz kalmasın — Yirmisine varmadan dört oğlan yaptım ona. Ev şenlendi. İlkim Murat, ikincim Sedat, üçüncüm Vedat, dördüncüm Bahri — Bu dedelerinin ismiydi — Bir «zadegân» evine yakışır oğullar oldu hepsi. Hepsi büyük şehirlerde paşalar gibi okudular, okuyorlar. Mallarının mülklerinin değerini biliyorlar — Kocam otuz birimdeyken öldü. Malın büyüğünü bana yaptı — Köyü, tarlayı, dükkânları, iki portakal bahçesini, ilk karısının beğenmeyip bıraktığı reşat altınlarını, bankadaki nakdi. Oğullarına çift kavağın ordaki tarlayı harçlık için üleştirdi. İyi görmüş olacakları, iyi bilmiş... Ben bu malı hak etmedim mi, ettim. Hiç kimseye para koklatmazmışım, ne idü-

gü belirsizmişim. Benim bir yürüyüşüm vardı, ta üç mızrak atımı öteden bilinirdi. Su gibi akardım. Yayladaki taşkınların kolları gibi süzülürdüm — Bunu rahmetli söylerdi — İleri geri konuşuyorlar, biliyorum. Ama ben babam yaşında bir adamın tükürük hokkasını döktüm. Hizmet edenlere bırakmadım bir hizmetini... Kocamdan gayrisına içim kabarmadı — Onu da istedi diye hep boyun eğdim. Erkeğin harcı, kadının boynunun borcu — Gezme yürüme bilmezdim. Yazın yaylaya çıktığımızda günümü onun yanında, evin insanlarını gözetlemekle geçirirdim. Mutfakta harcanan her şeyi ölçüyle tartıyla vermek gerek. Zengin malına çalışanın nasıl hain olduğunu bilirim — Güya ben hizmetçilikten gelmişim, ablam ahçıymış. Nasıl da utanmazlar bunu demeye. Ablam filân yok. Arada topraklı mahalleye kimlere gidiyormuşum? insanlık borcu o. Evimizin emekli bir insanına üç kuruş para götürmek neyin ayıbı. Sorarım onlara — Koca bahçedeki kayısıları hasırlara serdirip kuru turdum. Domates salçalarını yaylada hazırlatırdım. Kazanlarda kaynayan domateslerin çekirdeklerini kevgirlerde süzdürürken, her şeyin yolunda gittiğini bilirdim. Bir adam alınacaksa gelip pazarlığını benimle yapardı. Ağanın artık dinlenmesi gerekti. Onun malına sahip çıkan ben vardım ya...

Okuma yazma bilmediğimi söylüyorlar. İyi ama, malın mülkün hesabını kâhyadan, ırgatbaşından kim alıyormuş? Yıllık satım paralarını desteleyip gereken yere dağıtan kim?.. Bunlar hep çekememezlik — Ağanın karısı ölmeden önce, ben onun karılığını yaparmışım. Yalana bak — Hepsi istedikler kızlarını ona vermeyi. Nerden mi biliyorum böyle olduğunu, bana kendisi anlattı. Şimdi çiftlik eşyalarının durduğu ilk kattaki oda var ya, o zamanlar orası tertemiz, sokağa bakan pencereleri kafesli, sedirleri kadifeyle kaplı, pirinç mangallı bir odaydı. Yere yörük kilimleri serilmişti ben ilk geldiğimde. Yani evlendiğimizde görmüştüm. Kanım ısın-

mıştı o odaya — Güya Ağa ilk karısı ölene kadar beni orada barındırmış. Benim için döşemiş o odayı, benle gelinkız oyunu oynarmış — Bunların cenneti cehennemi yok, her türlü yalanı söylerler. Okuma yazmam da var, her bir şeyi de bilirim. İlk oğluma güya nikâhsız gebe kalmışım. Yedi aylık doğdu ilk oğlum.

Her kuruşun ne olduğunu görmeliyim bu evde. Bunlar insanın iliğini, kemiğini sömürürler. Hep bulgur yemekten şikâyetçymişler, niye? yoğurtlu aşı, diri diri turpla içli köfteleri yerken hiç mi arlanmazlar. Yıllardır erkeksiz bir evi kim idare edermiş! Artık yaşlandım. Günlerimin çoğunluğu odamdayım.

Kasayı başucuma koydurmam görmemişliğimdenmiş. Bunu diyenler kasa nedir hiç bilmiyorlar. Günün bir saatinde ürünün satışından alınan paraları düşünüp, yerlerine bölüştürmek için kendi oturduğum, yattığım odadan daha uygunu mu olurmuş! Sarı pirinçten karyolamı oldum bittim çok severim. Bir de şarkı dinlemeyi. Ha ne diyecektim, kasayı yatak odama almamla, dışarı koymamdan ne olur ki... Korkumdan mı koydum sanırlar. Kasa dediğini her önüne gelen açabilir mi? İlk geldiğimde açıp kapamayı öğrenemem diye az mı korkmuştum! İstedğim yere koyarım. Kime ne...

Bu evler eskidi artık biliyorum. Kışlar da sanki daha sert. Eskiden her odada soba yakılırdı, rahmetlinin zamanında. Şimdi o kadar harcamak neyimize. Evdeki işçileri de azalttım, bir Döneyi aldım bıldır. Yemek memek için teyzeyi tutuyoruz zaten. Mutfak sıcaktır. Mutfağın sıcaklığı adamın iliğini kemiğini ısıtır. Kuzına da eskidi. Yeni gazlı fırın koydurdum. Teyzenin yemeklerinin tadı da iyidir. Bir oğlu var, gurbetçi oldu. Kötü bir kadına tutulmuş, dönmedi bir daha. Teyze arada bir bırakıp gider yemeği filân... Antepli mi ne hısımları varmış. Birilerini buluşturur mutfak işlerini yoluna koydururum. Geçen yıl bir gidiş gitti,

tam iki ay ortada yok... Büyük oğlum da — Artık azıttı bu dedi. Gelirse iyice yol vermeli — Sonra geldi. Doğru yu-karı çıktı. Geçti oturdu kuşlu sedire. Kafasında ak çatkısı, uzun çivit rengi hırkası, kolları eprimiş pazen urbası — Aşa-ğıdaki Ayşa'ya söyledim dedi, yarın parasını alıp gide-cek — Sonra bir ağıttır tutturdu. Oğlunu bıçaklamış-
lar — Niye — O şehir kancığının yüzünden — Senin oğ-
lan da iyice hayırsız be Satı — Öyle hanımım — Üzme ca-
nını — Bu yalan dünyada ondan başka beni mezarıma ko-
yacak kimse yok hanımım — Ağladı — Yaş yetmiş be ha-
nımım. Biz Fransız gâvurunu söküp atmaya avratlığımızla
duralım da körpeliğimizde, oğlumuz karı kız peşinde ko-
şup anasının ölüsünü eller eline bıraksın. Hangi kancık ka-
sığında yattı desem, benim oğlum bu.

Eline diline doğru bir kadın. Yaşlı olması iyi. O genç-
ler eve adam mı alır, yemek mi çalar, bilinmez. Hepsinin
köpek sürüsü gibi akrabası var. Bunun kimi kimsesi yok.
Bir Antepliler. Gideceğinde gelip dikilir karşıma — Bak
hanımım der. Ara bir üstümü başımı — Yok be Satı de-
rim — Oğullarım ona Satı teyze der. Ama gene de şöyle
bir süzerim onu iyice... Kuru, kemikli, uzun bir kadındır.
Çivit renkli hırkası cepsizdir. Neyi neresine saklayacak.

Bu evler eskidi. Şimdi betondan sağlam balkonlu filân
binalar yapıyorlar. İki oğlum dediler — İstasyonun orda
alalım anne. Rahat edersin. İş kolay. Baksana bu bizim ev-
lere, ikinci katlar baştan aşağı mutfak. İki taraftan inen
merdivenleri Döne bir temizlemeye kalkıyor, bir gün mer-
diven temizliği sürüyor... — Yok ben istemem o yeni ev-
leri...

Benim mutfağında eskiden, tutmalar yarıcılar gelip de
yemeğe oturduğunda boydan boya dolardı her yan. Ağa
mutfak dediğindi benim mutfağım. Toplayıcıların yiyeceği,
erzağı, yağ tanekeleri mutfakta çekildiğinde, bol bol dolana-

cak yer kalırdı. Sabah gün ışımadan arabalar kapıda durur, adamlar çifte merdivenden taşırıldı gidecekleri. Yıllar geçti, oğullarım okumak için kimi İstanbul'a, kimi Ankara'ya gittiler. Ben başında duramayacağım toprağı ekmem. Onlar dönene dek «icara» verdim. Hem de içim rahat. Yersiz yağış olur diye de telâşta değilim. Toprak, başında erkek ister. En büyük oğlum yüzümü ağartacak. Onunla şimdiden yıllık kazançları, vergileri başbaşa adamlarımızla konuşup, halleşip yola koyuyoruz. Diğerleri çoğunluk yoklar. En büyük oğlum her şeyiyle bana benzedi. Devlet vergileri artınca — Bizim Kör Mustafa'nın oğlu Almanya'da okumuş, adam olmuş hem de — Tuttu kolundan getirdi. Gelirlerimizin hesabını ona gördürüyoruz. Herbir işimiz yolunda giderken Vedat'ın bu yaptıkları neyin nesi? Çocukluğunda bir akıllıydı, olursa o kadar olur. İlkokulda bayramlarda şiir okumaya onu çıkarırlardı. Kalabalığın arasında önüne bakarak okurdu — Vatan derken, bir de bayrak derken elini yukarı kaldırırdı — Her bayramda böyleydi — Onun için «en akıllı oğlun» diyorlardı. Akşam üstleri kapı açıldı mı çıkışının sessizliğinden onun geldiğini anlardım. Düzgün dizdiği okul defterlerinin arasında hep çalışırdı. Yanına gittiğimde — Masal anlatsana anacım, derdi — öbür oğullarım «anne» o «anacım» derdi.. Hele, «Akıllı Kel Oğlanla Kötü Padişah» masalı en sevdiğiydi. Ne kadar geçti aradan da böyle kimseleri dinlemez oldu. Aşağıda, mutfakta, Satı kadının yanında, yemek yemeler de neyin nesi. Onun da bir Antep'deki Fransız gâvurlarını anlatması var — Biz ağaçlardayken yemiş toplamakta, giriverdiler bahçeye Fransız gâvurları. Nasıl paraladık üstlerini başlarını bir bilsen — Saatlerden sonra çıkardı yukarı — Anacım, derdi, Satı teyze bizim has teyzemiz. Ben öyle sayıyorum. Kimsiz kimsesiz kalmış bizim elimize — A oğlum ondaki rahat beyde paşada yok — O zaman gülerdi sessiz, çıkıp okumalara durur-

du. Bir okuma ki böylesi hiçbir oğlumda yok. Delikanlılıklarına doğru iki genç kız istedim köyden işedursunlar diye. Eh ütüydü, çamaşırdı daha bir arttı. Evde hem delikanlı adamlar cıvıl cıvıl hizmet isterler. Döneye yol vereceğim gün ağlamaklı oldu. Güya kocasını çırcırlardan atmışlar. Niye durduğu yerde atsinlar. Herif esrarcının teki. Döne sızlanır bir yandan — Etme hanımım üç boğaz bana bakar diye — Bu sıra Vedat girdi içeri — Anacım Döne kalsın dedi. İki yıldır burda. O da bizim bir insanımız artık. Köye geri yolla kızlardan birini — Olmaz oğlum kızı çehiz çimen düzmek için getirttim. Üç yıl nişanlı duracak o. Sizin hizmetinize ancak onlar yeter. Ben cennetimi yapacağım — Sen cennetini Döne'ye de yap e mi. Döne burada kalacak — Kocasını içmesin esrarı — Sana ne kocasından! Babam da rakı içerdi — Elin köylüsünün yanında bir rezillik ki! O gece odasına kapandı. Çıkmadı yemeğe. Ağabeyleri sordu. Anlattım. Büyük içeri gitti, biraz sonra bağırışmaya başladılar. Ama ne bağırmak, olursa o kadar olur. Ağabeysi — Sana ne, sen bu fikirlerinle başımızı belâya sokacaksın. Bırak kadını bunca yıl bildiği gibi idare etsin — Karışırım. Dört kişinin aç kalmasına annemin kurnazlığı için katlanamam — Annemizin ne olduğu onuruna mı dokunuyor? Hayır, olmak istediği onuruma dokunuyor — Onu öylece kabul edeceğiz. Bizim için her olanak annemizin elinde. Bir işçi kadın yüzünden üzemezsin annemi. Hem dört kişiyi kurtarmak hepsini kurtarmaya yetmez — Hepsini kurtarmaya hazırlıktır bu —

Döne dört ay sonra çamaşırlıkta çocuk düşürürken kanlar içinde, gene bir kıyamettir koptu — Anacım bu kadın hamile, bunu sen de biliyorsun. Çamaşır yıkamak NEYİNE — Döne'den de inatmış gibi kan boşaldıkça boşalır. Çamaşırlığın taşları kahverengileşir kan yayıldıkça — Toplan dedim Döne. Ebeye gideceğiz — Ebe buraya gelecek.

Ben getireceğim dedi, Vedat. Doktoru alıp getirdi. Misafir odası açıldı. O mavi kadife koltuklu oda. Odanın orta yerine bir yatak serdirdi. Bunların hepsini oğlum yaptırıyor hizmetçilere. Onlar gözleri bende her deneni yapıyorlar. Döne yatırıldı oraya, üstüne de Bahri'nin sünnetine dikilmiş has atlas yorgan örtüldü. Doktor ilâçlarını almaya da Vedat gitti. Odaya girdiğimde Döne'yi bir ağlamadır aldı — Ne var dedim — Vallahi hanımcıgım ben mutfağın kıyısına ilişiverirdim. Bu benim ilk çocuk düşürmem değil ama küçük bey, bey evlâdı. Hiç görmemiş böyle şey, korktu herhal — Yat hele şimdi dedim. Ağlamayı da kes. O benim elden acayip oğluma acındırma kendini — Döne'yi üç gün o odada tuttu. O atlas yorgan kan olacak diye uykular girmedi gözüme. Bahri İstanbul'daydı. Öbür ikisi de Ankara'da. O odada olanlar her yana yayılmıştı. Gelen konuklar başlarını sallıyorlardı — Onlar durmadan çocuk düşürürler. İki günde de ayağa kalkarlar. Bu türlü âdetler de neyin nesiydi? Herhalde Vedat bey oğlumuz pek yufka yürekli — Ağabeysiyle konuşmaz oldular. Döne iyice ayaklanınca rahatladık. Atlas yorgan da lekesizdi. Satı kadına bakılırsa geceleri el ayak çekildikte mutfaktan gelip bir çul alıyor, altına onu, üstüne de sandık odasının cicimlerini örtüp uyuyormuş. Ama Satı iyice bunadı, uyduruyordur Allah bilir. O yıl yaylaya gelmedi bizle — Çalışacağım dedi — A benim civan oğlum, dedim. Niçin böyle yaparsın? Sen fıkarcılık nedir bilmezsin. Hiçbiri görüldüğü gibi kimsesiz değildir — Sen bildin de yoksulluğu, n'oldu be anacım? dedi. Kim doldurdu bu oğlanı benim geçmişimle. Hangi kendini bilmez ailemize dil uzattı.

O yaz dağdan kar indiren karcıların bağırışını duydukça, içimi bir acıdır alır oldu. O sarı sıcakta, o koca evde, karanlıkta — Güneş eşyaların, halıların rengini almasın diye, tüm pencereleri örterdik — Vedat'ımın tek başına ol-

luğunu bilmek, bende huzur komadı. O, sürüden ayrıldı. O, kayısıların altında durup, karcı deli dervîşi bekleyip — N'olur dervîş emmi, beni de kar küremeye tepeye götür. Senin şarkını ben derim. Dönüşte her kişi koşup alır, diyen değildi. Deli dervîş hâlâ yaşıyordu. Gene eşeğine yüklediği carları ağıtlarla satıyordu. Allahın bir delisi. Kar getirdim car demek dururken — On sekizimde girdim toprağa, kahpe felek sana nettim neyledim, şu fani dünyadan bir kam almadım, kahpe felek sana nettim neyledim, diye çığırışıp burmanın yakışığı nerde! Ama o haninin delisi. Akıllı hanini bilen tek kişi yok. Yayla içime zehroldu. Öbür oğularıma teker teker anlattım — böyle böyle — Geçer anne, dediler. Sen büyütüyorsun — Geceleri balkona çıktığımda, ne kadar börtü böcek varsa ötüp duruyorlardı. Mis gibi ot, ağaç kokuyordu her yan. İlk Vedat'ımın karnıma düştüğünü bilişimi hatırlıyordum. İlk sabun kokularının içimi kalırdığını. O yıl Türkmenderden aldığım kilimleri boy boy ederken bir gencelmıştim ki! Yaşım gençti genç olmaya ya, lemem o değil. Nasıl da geçti yıllar. Şimdi karnım karardı yice, çatlak toprağa döndü. Arıan bir daha mı dedirten sanrıları... Sabaha karşı ilk çocuk bağırmasını, gün ağarırken semiklerimin kapanışını hatırlıyorum. Hep sabaha karşı doğlu oğlanlarım. Tüm çocuklar belki sabaha karşı doğlarlar. Ne yorgunluktur o doğum yorgunlukları. Tanrı bilir öyle güzel yorgunluk olmaz...

Peki neyi eksikti? Vedat hiçbirimizi yürekten sevmeli mi? Biz onu ne çok severiz... Hiçbir şeyine karışmadım. Mallı mülklü bir ailenin çocuğu gibi olmayı bilmiyor. Yaya yerini de o seçmedi mi? Daha yeşil daha sulak yerler varlı. Yok dedi, burası iyi. Dağı filân pek çıplak, tüm yeşiliği de boza dönmüş dedim — İyidir, anacım, dedi. O eski belçuk türbeleri, havası, suyu, deli dervîşi nerde var — Su bol gerçi buranın. Yayla dediğin susuz, esintisiz olacak

değil a! Yeşili de bol, bol olmaya ya, koca çıplak dağı yok mu karşıda, her şeyi sarıp toplayan o sanki. Kayısılarının şerbeti tadı az bulunur. Bir de bahçemizin ortasındaki kara dutun ululuğu ünlüdür burda. Geldik aldık burayı — dört dönüm, elli kayısı ağacı, bir dut, üç dört de küskün incir var — Azmanlaşmış asmalar da duvar boyunca sarıyor evi. Kör kuyuyu kalın tahtalarla örttüm. Üstüne de lo taşını kapattım. Her yıl buraya inmekten sonunda alıştık mı ne, alıverdik işte. Vedat da istedi. Öbür oğullarım, dönümüne verilen parayı hesaba uygun gördüler... — Bana anacım bırak bu cimriliği diyordu — Ben cimri değilim. Kime neyin ne kadar yeteceğini bilirim. Öbür oğullarımla çekişmem yok mu? var. Evlenecekleri zaman ailemize uygun kız almaları için elimle evereceğim hepsini. Büyük galiba İstanbul'da birine tutkun ama kız oğluma denk. Sorup soruşturup öğrendim. İyi çehiz getirecek belli ki! Ama istemez görünüyorum ki geridekiler âdet bellemesin. Bu dert öyle değil. Vedat'ın her kavgası başkaları için. Köyden gelen kızlardan birine Sedat ne yapmış bilmem. Kanlı bıçaklı oluyorlardı — Gücünün yettiğiyle uğraşsana ağa. Elin yoksulunu çekmişsin sandık odasına — Sus ulan bıktırdın hepimizi. Polis kesildin evde herkesin başına. Kızın var mı bir dediği — Nasıl desin diyeceğini ağa oğlu. Senin köyünden gelmiş, senin evinde karnını doyuruyor — Sen ağa oğlu değil misin ulan? Burda bizim kadar sen de her şeyden hak alıyorsun. Diklenmen gösterişten başka ne ki, öğrenmiş üç tarve kıytırık şiiir — Burda Vedat'ın sesine benzeterek başlıyordu — Akıyordu su — Gösterip aynasında söğüt ağaçlarını — Salkım söğütler yıkıyordu suda saçlarını — Sus, diyordu Vedat. Sus, sen bu sözleri söyleyecek adam değilsin.

Artık masada toplanarak yemek yediğimiz pek yoktu. Tabaklar dizili duruyordu. Mutfakta tencerenin yanına vu-

ru lan kaşıkların sesinden başka ses duyulmuyordu. Elektrikler yakıldıktan sonra, yani yatsıdan önce yemek yensin isterdim. Yemeği yerken evde artık her şeyin yolunda gitmediğini biliyordum. Niye peki, Vedat asi oldukça onu daha çok sever, daha çok korur oldum — Bir derdi var onun çocuklar, diyordum. Bir derdi var — Anlatamadım... Öfkelenemedim de artık. Acımaya başladım gittikçe... Ara sıra yatak odama gelir otururdu. Onu kucağımda emzirdiğim günlerdeki ana sütü kokusu sarardı içimi — Bırak be anacım hesabı kitabı. Hani küçükken bana söylediğin ninniler vardı ya, diyiver de dinleyeyim — Büyüdün be evlâdım. Koca adam olsun. Ninni diyem uykun gelsin — uzak yoldan baban gelsin — Allah uzun ömür versin — Ninni nazlı bebem ninni — Kurt uyudu kuş uyudu — Kaynakta sular uyudu — Beşiğe de uyku gelsin — O günler odamda ıhlamurun kaynadığı sobada, odunların ateşi göz alana dek oturur, konuşurduk. Bir içim açılırdı ki. Hava hep kışlasın, soba hep yansın, ıhlamurlar kaynaya kaynaya kırmızılaşsın, oğlumla böyle oturup da bahtiyar bahtiyar yaşayayım isterdim. — Bağ bana — Bahçe sana bağ bana — Değme zincir kâr etmez — Zülfün teli bağ bana — Bir de türkü söyle he anacım şöyle yavaştan — Bilmem ki oğlum — Bilirsin — Ses mi kaldı bende — Eh türküyü deme, sözlerini tekerleme gibi oku — Öylece sanki ben çocukmuşum o büyükmüş gibi eğlenirdik beraber...

Anlatamadım — Bir dert kemiriyor onu dedim — Anlatamadım. Nesi eksikti? Niye öfkeliydi? Beni severdi biliyorum, hem de yürekten. Ama bana da öfkeliydi. Kime dert yanacağımı bilmiyordum. Oğlumun tutulduğu illet kara sevdadan daha zorluydu bana sorarsanız. Niçin ona bizim gibi olmayı öğretemedik. Vedat'ım araya gidecek, araya...

Yaylada günler kısalmaya, serili kayısılar kurumaya

dönmüştü. Dutun üstünde kalmış, bir iki kara dut dikenleşip kararmıştı. Mutfakta tüten yemek kokuları, evdekilere biberi bol tarhana çorbaları düşündürüyordu. Gergin kırmızı domateslerin, parlak dolmalık biberlerin tadı suya dönüşmüştü. Evin yaşlı hanımı — Kuru, ufacık, genç kız yürüyüşlü — duvara gömülü yüklüklere yatak yorgan çarşafalarını yerleştiriyordu. Çarşafların arasına lavanta çiçekleri konuyordu, ince tülbent keselerin içine. Gelecek yaza, temiz arınmış hamam uykularına hazırlanıyordu ev. Küpe çiçekleri, begonyalar, paşa kılıçları, saksı güzelleri, aradaki sofanın girintili penceresine diziliyordu. Onları, evdekiler gidince kalan, su kolcusu Miraç sulardı. Miraç aşağıda, kilerin yanındaki sandık odasında kalırdı tüm kış boyunca. Sandık odasında, kurutulmuş meyvaların kokusu ve ışsızlığı Miraç'ın kış korkusunu azaltırdı. Buranın kışları uzun, sessiz, zorluydu. Çıplak boz dağın eteğinden öteyi, tren istasyonundaki sıra kavakları, her yeri bir insansızlık sarardı. Çarşıdaki basmacı dükkânları erkenden kapanırdı. Yeteri kadar aydınlatılmamış kahvelerde, eğik, koyu gölgeler dururdu. Birileriyle birlik olmak iyiydi buranın kışlarında. Miraç, yazın kazandığı üç beş kuruşu — bunu bahçelere su salınacağını seslemek için çıktığından alırdı — eli ayağı tutmaz günleri için ayırıyordu. İnsan görme tutkusu önüne geçilmez olunca şöyle geçerdi sokaklardan, bir kıyısına ilişirdi kahvenin. Mutlanırdı Miraç o zamanlar...

Büyük hanım onun velinimetiydi. O koca yayla evini ona ısmarlar giderdi. Alt katın rüzgâra, boraya sırt dönmüş ılıkliğinde barınırdı. Verdikleri koyun kokulu yorganı örtüp yattığında, evin neresinden tanımadık bir ses gelecek diye beklerdi. O bilirdi bu evin bütün seslerini tavanından tabanına... Bu yıl hanım ona geç haber salmıştı. Yazları yukarda bahçe çardaklarında uyuyordu. Havalar iyice serinlemişti. Yılanların kaygan çıtırtılı gezmelerini duy-

nuyordu artık.

— Biz on beş güne kadar gidiyoruz, Miraç, demişti. İmddiden in aşağıdaki odaya. Ama ayak bağı olma kimseye.

Tenekelere bastırılmış turşular — Buranın sirkeleri — e bastırıyorlardı — Duru keskin sirkede bekletilmiş lâhanaların pembeye çalıyordu renkleri, yenene kadar. Torba oğurdunda karılmış tarhanalar, evde çalışanların kestiği, uruttuğu erişteler, düzenli uygun yerlerine konuyordu.

— Bu evin horantası diyordu hanım, çarşı pazar er-ağıyla doyurulmaz.

Salçalar kavanozlara yerleştiriliyor, kapakları kapandıktan üstlerine bir parmak zeytinyağı dökülüyordu. Yeşil zeytin salamuralarının kurulduğu küpler sıkı sıkı bağlayıyordu. Büyük tencerelerde kavurmalık etler kavruluyor, kesilen her parçanın büyüklüğü hanıma gösteriliyordu.

— İri olmasın sakın ha, diyordu. Herbiri kuş başı kuş başı kesilecek...

Kavurma tencerelerinin dibinde kalan bir iki parça eti Miraç'a ayırıyorlardı.

— Hadi Miraç ağa diyordu hanım, yufkayla dürüm yap ye. Sen de bizim bir insanımızsın.

Büyük hanım bu yaşama hazırlığını denetlerken mutluluk içindeydi. Bir büyük şöenin ön hazırlığıydı bu. Şöen dönülecek kışlık evde, asıl evlerinde yapılacaktı. Bu her yıl böyleydi. Kadınlığının tadını, doyumsuzluğunu çıkarıyordu. Ana kuş yuvasının dallarını örüyordu. O yörelen, alması için kendine getirilmiş iğne oyalarını, boncuk oyalarını, kanaviçe örtüleri — bir bunları alırken para tutkusunu unutuyordu — bohçalara yerleştiriyordu.

— Bunlar gidecek diyordu, bunları sandığa koymayın...

Hemen her şeyin hazır olduğu sıraydı, büyük oğul bir gece geldi. Trenle Ankara'dan — Kardeşinin tutuklandığını öğyledi. Girdiği parasız yatılı okulda — Anne düşündü...

Ne çabuk geçmişti bir yıl? Geçen yıl yaylada, deli dervîşi her gördüğünde sızlamıştı yüreğinin başı. Dersleri iyiydi. Sevinçliydi. Arada, bir iki gün gelmişti kışın. Kardeşlerini, ağabeyisini dedikleriyle kızdırıyordu. Ona hiç alışmamışlardı ama biliyorlardı ki aileden biridir —

— Ben sana dedim anneciğim. Bu deli açacak başımıza bir iş...

Beyaz örtülerle kapanmış divana çöktü kadın. Bir karın ağrısı oturdu kaldı — Kilimleri de herbir şeyi de toplattım diye düşündü. Çıkıp gidiversek oğlumun yanına bu gece. Ömer'in taksisini tutarız. Gerçi Ömer'in taksisi, altı söğütlüğe zor gider ama...

Bu gece hiçbir yere gidilemeyeceğini anlayıverdi.

— Ona eziyet ederler oğlum. Ne yapmış ne etmiş de polislik olmuş? O karıncayı bile incitmezdi.

— Ankara'dan bir savcı arkadaş haber verdi. Aile adınızı duyunca şaştım, dedi. Niçin normal bir tahsil yolu seçmedi? Okulunda bir azılılar güruhu var ve elebaşısı sizin Vedat...

— O karıncayı incitmezdi. Ne olmuş, neyin azılısı olmuş?

Evdeki çalışanlar kalkmış arada, gecenin iyice serinlemiş karanlığında, korkuyla bekliyorlardı. Her gürültünün en fazla horlananları onlardı. Bir de ince esinti çıkmıştı, kapı aralarını yalazlıyordu.

— Kaç gündür polisteymiş?

— Bir aydır anne. Soruşturmada tek sözü, 'Daha gizlide ne arıyorsunuz olmuş. Her şey meydanda.' Savcı arkadaş ona yardımcı olmak istemiş. Oysa o, 'Sen hukuk okudun değil mi diyormuş, güçlülerin yönettiği hukuku.' Arkadaş, her kelimesi ayrı bir suç dedi. Soruşturmayı yönetenler korkunç aleyhindeymişler...

— Peki ama ne yapmış, bir hırsızlık filân mı?

— Başkaları için hırsız diyormuş...

— Ah Vedat'ım. O yoksulluğu ne bilir ki... İnsanı erkenden kocaltan, ve de dünyasından geçiren yoksulluğu. Korkudan içini katıltan yoksulluğu... O hiç aç kalmadı ki. Vah benim civan oğlum, güzel gözlerine doyamadığım. Düğünlerinde oynayamadığım. Bu yaz boşuna mıydı uğraşıp didinip ekşi erik pestilleri yaydırmam o sever diye. Ben size demedim mi bir derdi var onun.

— Aklınızı başınıza toplayın anne. Vedat hatalıydı. Koca devlete karşı çıkmak, onun kurumlarını eleştirmek ne demek... Üstelik bunca para, bunca mal varken, parasız yatılı okumak. Bu bile tek başına suç. Vedat normal değildi. Siz de, Deli bu oğlum, demez miydiniz?

— Devlete mi karşı çıkmış?... Onun başı dertte. Deli mi derdim ona ben. Bunu diyen dillerim tutulsun. O hepimizden başka diye, masalları, türküleri, ağaçları, pek bilirdi. Benzetmesine demişimdir. Nazlatmasına demişimdir. Ah benim huma gözlü oğlum. Gidelim. Ben anlatırım. Bana inanırlar. Analar yalan söylemez. Söylese de iyilik için, dirlik içindir...

— Bir rapor alacağız anneciğim. Akli dengesi bozuktur diye.

— Ne?!... Sen iyice şaşırdın, o en akıllınızdır.

— Başka türlü çıkaramayız. Hapise mi girsin! Hem onun suçundan bütün aile rezil oluruz. Çocuklarımıza bile kalır bu leke.

Sabah hava iyice yıldız poyraza dönmüştü, yaylanın vakti tamamdı. Boz renklere turuncular karışıyordu. Miraç yukarı çıktı. Hanım kurumuş, umutsuz kahvaltı masasında oturuyordu. Küçük bir ekmeğe kayısı reçeli sürüyordu, dantel işler gibi dikkatliydi. Kenarı yaldızlı bardaktaki çay hiç tütüyordu. (Yandı kızlar, diye düşündü Miraç. Çay buz gibi. Hanımın cinlenmesine yeter bu.)

— Miraç, dedi hanım. Biz bu sabah on bir treniyle gidiyoruz Ankara'ya.

(Bak sen dedi Miraç. Ankara işi de nerden çıktı.)

— Vedat'ım biraz hastaymış da...

(Vedat beyi düşündü Miraç. İki yıldır yaylaya gelmiyordu. Ailenin en güleç yüzlüsü. Hazreti Ali'nin devesiyle olan resmini, alıp gelmişti bir gün pazardan. Tahtadan yapılmışçasına bir deve, üstünde kutsal tabut, Ali. Ölüsünü taşıyan Ali.) — Miraç usta demişti. Bak ne güzel bir resim. Vedat bey şimdi iyice delikanlıdır. O zaman çocuğun palazlanmışıydı. Altı söğütlerin oraya gitmeye en meraklı olanı. Söğütlerin orda durmadan yusufluk arayanı. Kış gene dönüyordu.

— Allah sana çok şükür, dedi Miraç yüksek sesle...

Hanım döndü, Miraç'a uzun uzun baktı. Ekmeğinin kıyısından ısırdı. Elindeki taşlı yüzük sabahın solgunluğunda ısıdı. Çayı yudumladı sessizce.

— Çiçekleri unutma sakın, bir bir sula. Fazla don yaparsa istersen aşağıya al. Bu yıl kış zorlu olacak, baksana kuşlar güz dönmeden hepsi gitti... (Bir derdi var bunun diye, düşündü Miraç. Bunca yılın celallenmeleri, neyle yitti ki? O da bir insan canım. O da bir can taşıyor. Hem artık iyice kocadı. Eline diline çabuk ama, gözü eskisi gibi ferli değil.)

— Akşam geçecek trene koyacaksınız eve gidecek yükleri. Bir daha yıl da bunca hazırlığı boşlamalı, almalı dışardan her şeyi. Oğullarım büyüdü, dağılıyorlar hepsi bir yana. Okumaydı, şuydu buydu... Vedat'ım en okuyanıydı, bilirsin.

(Miraç usta bak — Alay ederlerdi, neyin ustası bu Miraç usta diye. Vedat, suyun ustası derdi — sana Zaloğlu Rüstem'i okuyayım dinle. Ha aldırma, suyu bizim yana saldılar. Nasıl bir adam bak Zaloğlu. Peki ama Miraç us-

ta, senin okuma yazman yok. Onca duayı nasıl öğrendin? — Ezberledim — Biliyor musun dediklerinin ne demeye geldiğini — Bilmem ama, Allahın, Peygamberin ulu emirleridir — Ya değilse — Deme be, Vedat bey böyle. Bunca dini-bütün boşuna mı okur her gün onları. Günahımız vebalimiz bu bizim — Sen günahsız kulsun be Miraç usta. Senin günahından ne olur ki. Sen o yattığın çardaklardaki kurtlar kuşlar kadar iyi, doğrusun, Miraç usta. — Ama ben insanım. İnsan harama, yalana yatkındır — Sen mi harama yalana yatkınsın! — Düşündü Miraç, keşke o zamanlar Vedat beye diyiverseydi. Bir kış dağlık köylerden hanım için bırakılan petek ballarından bir parçayı dayanamayıp yediğini. Kuru yufkaya dolamıştı. Ne tattı o ağzındaki, harlı harlı ısıtmıştı içini. Peygamber efendimiz ne buyurmuştu Bu dünyanın malı tatlı görünür ki dini-bütün kullarına günah işletsin.)

Hanım masadan kalktı. Nefti yün giysisinin içinde zayıf dimdik durdu. Aşağıdaki son toplanma seslerini dinledi bir süre...

— Sana dürümlük yufkalardan bıraktım. Yazın içine fesleğen koyup öyle mis gibi yediklerimizin tadı başkaydı... Ağa ölünce fesleğenleri de kuruttuk. Ne çok fesleğen vardı, bir baştan bir başa. Gelecek yıl da her şeyi dışarıdan almalı. Sen bana sor soruştur, hilesiz salça turşu yapanları. Sana bir teneke de kavurma bırakıyorum. Erik pestili de. Bilirsin Vedat bey çok severdi. Sen de bizim bir insanımızsin.

Miraç çok şaştı, sevindi. Bir teneke kavurma nesineydi onun, ölüsünü bile paklardı. Şöyle tok karnına kahveye ilişiverirdi. Dışarda bir kar bir kar. Her an kasabaya inmeleri beklenen kurtların korkusu. Bilmek gerekti, kim kurt, kim köpek. Yeni yetmelere tüm ayrıntılarıyla anlatılırdı bu. Miraç bilirdi, artık altmış yaşına varmıştı. Bu

kış kurdun en kabadayısı ona vız gelirdi, karnı tok, sırtı pek. Tevekkeli dememişler eşik ol da, paşa kapısında eşik ol...

— Benim namaz seccademi de sen al. Dualarında Vedat'ımı da eksik etme. Allah ona verdiği derdi tez elden alsın.

Hanım arayı geçti. Oymalı ağır tahta kapıyı kapadı.

(*Yeni Dergi*, Nisan, 67)

CAMLAR BUĞULANDI

Nedim Gürsel (d. 1950) bu yıl hikâye anlayışını değiştirme isteğinin yarattığı sarsıntılar içinde bocaladı.

Donuk bir sarı apartmanların kocaman pencerelerinden Çukurbostan'ın yamacına savrulmuş teneke damlı gecekondu'lara döndü, duvarın kirli beyazını aydınlattı. Karanlıkta güçlkle seçilen eski kilimin kırmızısı yavaşça soldu. Köşedeki yatak denginin üstünde belirsiz bir kavuniçiye dönüştü sarı, sedire doğru yürüyüp ince parmaklı bir elin üstünde durdu. Elime güneş vuruyor, diye düşündü çocuk. Kirli yorganı göğsüne kadar çekmiş, odanın tek penceresinden sokağa bakıyordu. Göğün gittikçe koyulaşan mavisini görünce üşüdü.

— Anaa! diye seslendi, mangalı az eşeleyiver.

Odayı mutfaktan ayıran yırtık perdenin ucunda beyaz bir yüz şekillendi. Vaktinden çok önce yaşlanmış zayıf bir kadının yüzü. Kemikli elleriyle mangalı çocuğun oturduğu sedire yaklaştırırken kızarmış yağ kokusu odayı doldurdu. Anasının kaçamak yaparken artık türkü söylemediğini anımsadı çocuk, kasabanın göçmen mahallesindeki evlerini düşündü.

Babam akşamları eve erken dönerdi. Kadanayı arabadan çözdükten sonra koca hayvanı güçlkle avluya sokar, dutun kalın gövdesine bağlardı. Ceplerim bilya dolu, sokaktan dönmüş olurum ben. Sevinçle babamın yağlı arabacı kasketini kapıp koca Yugoslav kadasının başına kordum. «Bilmezsın başka şey da oynarsın hep bu hayvancıkla,» diye

çekiyirdi, «bilmezsın ne soylu bir hayvancıktır, agan ile trenle gelmişidir memleketten.» Kalın dudakları hiç kıpırdamazdı. Kadananın başında kendi kasketini görünce sıcak bir aydınlık geçerdi mavi gözlerinden. Ciddiliğini bozmadan kocaman parmaklı iri elleriyle ahırın tulumbasından su çeker, nalları avlunun iki parke taşını birden kaplayan hayvanı yıkamaya başlardı. Mutfağın açık penceresinden gelen yağ kokusu küçücük avluyu doldururdu. Kırmızı kiremitli kerpiç evimizin, dut ağacının, bir de kocaman, sarı yelesi kadanamızın avlusunu. Yemek yaparken türkü söylerdi anam. Babam, «Abe bak ne marifetli karıdır senin anan,» derdi, «hem bilir iyi kaçamak yapmasını, hem süler güzel türküler.» Kasabanın yerlisiydi anam, dokunaklı bir sesi vardı.

*Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yarım nevelerde.*

Kasabayı çevreleyen tütün tarlalarının uzağındaki mor dağları düşünürdüm. Yıldızlar dutun yapraklarına doğru iner, çatıların üstünde akşam olurdu.

Anam artık kaçamak yaparken türkü söylemiyor. Bu şehre geldiğimizden beri türküsüz oldu fukara.

Küllerin içindeki kırmızı közler karanlıkta parlıyordu. Kenarında sarı işlemeli incecik çiçekler açan kara yazmasıyla tekrar mutfağa döndü ana. Çocuk yalnız kalınca bütün gövdesinin uyuştüğünü farkettili. Uzak bir hüznün geçti içinden. Gözlerini kısarak dudaklarını acıyla buruşturdu. Dışarda gün, şehrin çatılarından gecekonduların katranlı duvarlarına doğru alçalıyordu. Birden yorganın altında ayaklarının üşüdüğünü duydu. Gözlerini pencereden tam karşıda asılı duran kadife kaplı musafa çevirdi. Kadananın öldüğü gece de çok üşümüştü ayakları. Soğuk bir yağmur yağıyordu. Koca gövdesiyle sundurmanın altına boylu boyunca uzanmıştı hayvan, terden sırlıslıklamdi. Babası kadananın sarı ye-

leli boynuna sarılmış, boş gözlerle karanlığa bakıyordu. Uzun kuyruğu cansız gibiydi, sol sağırsının derisi iyice kırıkmıştı. Anası ağlamaklı bir sesle, «Ölecek kocaman kadanamız,» demişti, «çaresi yok ölecek...» Elinde tuttuğu muşafı ona vermiş, duz okumayı bırakarak hayvanın bakır çalığı derisini okşamaya başlamıştı. Gittikçe soğuyan ıslak bir deriydi. Sabaha karşı solukları iyice sıklaşmış, köpükle boşalan salyalar taşlığı boyamıştı. Ağzını bıçak açmıyordu babasının. Mavi gözlerinden süzülen bir damla yaş sabah serinliğinde kurumuş, kalın dudaklarının köşesinde izi kalmıştı. Neden sonra onlara dönerek titreyen bir sesle, «Helbet tutarım bir hangibir iş,» demişti.

Uzaktan gelen bir vapur düdüğü kirli duvarlarda gezindi. Şehrin üstüne çöken karanlığı masal devlerine benzetti çocuk. Hiç görmediği kocaman bacalı vapurları, beyaz martıları düşündü. Bir geminin gölgesi denize batan güneşin kırmızılığını ikiye böldü. Kara bir lokomotif soluyarak uzaklaştı, şehrin caddelerini dolduran kalabalık, parlak avizeli aydınlık salonlara doğru azaldı. Sokak lâmbaları henüz yanmamıştı. Karşı apartmanların arasında kalan boş arsaya yüksek bir bina yapılıyordu. Yapıdan çıkan işçiler, elleri ceplerinde sokağın ortasından yürüyerek evlerine dağıldılar. Ceketleri yamalıydı, yorgundular. Sessiz bir acı dolaşıyordu yüzlerinin kovuğunda. Karanlık bakışlı, toz toprak içinde bir yığın adam. Tütüne gitmeden önce babasıyla oturdukları kahveyi anımsadı. Tozlu yolun kıyısında küçük bir ırgat kahvesiydi. Pişti oynayan ya da tabağı çatlak bir çay bardağının karşısında sonuurtan sakalı uzamış adamlar arasında sessiz dururlardı. Öfkeli, kalın sesler, üç uzun bacasından da kara dumanlar çıkaran Yavuz'un mavisini solmuş denizini geçer, «Müşteri Velinimetimizdir»in üstünden cigara dumanlarının yoğunlaştığı tavana yükselirdi. Kırmızı fesli, gözlüklü adamın camı tozlanmış fotoğrafının yanın-

da harflerinin ucu çektirme şeklinde incelen Arapça bir yazı uzardı. İşlemeli harflerle Türkçe anlamı yazılıydı altında «Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğin.»

Saçları kasketlerinin kenarından fırlamış bir yığın kirli suratlı adamdan korkardım ben. Babamın düğmeleri kopuk mintanına sokulur, çekingen bakışlarla Salih'i arardım. Bir akşamüstü mahallede boncuk oynarken ufak tefek, esmer bir çocuk yaklaşmıştı yanıma. Parlak kara gözleri, lâstik ayakkabıları vardı. Kısa pantoionunun cebinden iki demir bilya çıkarmış, birini bana uzatarak, «Adım Salih,» demişti, «beni oyuna alırsan bunlardan birini sana veririm, ellilik yaparsın.» Ortak olmuş, o gün herkesi ütmüştü. Çok küçük yaştan beri tütüne gidiyordu. Bir gün, «Kadananız ölmeseydi tütüne gelmeyecektin sen,» demişti, «geceleri erkenden yatıp uyurdun o zaman. Rüyanda kimbilir neler görürdün ki...» Gözlerinde sarı bir uykusuzluk dolaşırdı. Babam kimseyle konuşmaz, kalın dudaklarıyla höpürdeterek kahvesini içerdi. Traktör kahverin önüne yanaşınca ilk Salih'le ben binerdik. Çamurluğun üstüne oturur, ayaklarımızı aşağıya sarkıttırdık. Kısa kesilmiş tozlu saçlarımızdan sıcağı bir yel geçer, dağlara doğru eserdi.

Oda iyice kararmıştı. Parmaklarını küçük burnuna yaklaştırdı. Rahatlatıcı bir sabun kokusu yayıldı içine. Oysa, «Tütün zifiri bir sindi mi, istediğin kadar uğraş çıkmaz,» demişti Salih. Yaşına göre çok geniş omuzlarının üstünde kafası yamru yumru bir patates gibi dururdu. Sabaha karşı lüks lâmbasının aydınlığında biçimsiz bir gölge belirince Salih'in onun dizisine yardıma geldiğini anlardı. Sıcak bir yaz gecesini yeniden yaşadı. Koyu karanlıkta tarlalar susuyordu. Babası kocaman gövdesiyle iki büklüm eğilmiş tütün kırarken bir çift parıltılı göz eklendi lüks lâmbasının ışığına. Salih'di. Birlikte çalışmaya koyuldular. Elleri zifirden yara içinde kalmıştı. Çoban yıldızı yavaşça sönerken

bir horoz öttü. Uzakta kasaba, kırmızı kiremitli evleri, tozlu sokaklarıyla aydınlığa çıkıyordu.

Sokak lâmbaları yanınca başının gölgesi duvara vurdu. Oda gözünde büyüdü birden. Köşedeki dolap, yatak dengi, oturduğu sedir karanlıkta uzaklaşmaya başladılar. Gölge büyüdü, kalın bir perde çekti gözlerine. Traktörün çamurluğunun üzerindeydi. Ellerinde yeşil tütün acısı, kasabaya dönerken sabah serinliğinde uyukluyordu. Gölge üzerine gelmeye başladı. Kocaman, kara bir tekerlek olmuş üzerine geliyordu. Çılgılığı alaca kasaba sabahını inceltti, babasının kendisine korkuyla bakan kalın çizgili yüzünü, şişman bir kadının, «Ayakları ezilmiş, çabuk hastaneye!..» diye bağırarak sesini yumuşak bir boşluğa yuvarladı. Üstüne eğilen kasketler, renkli yazmalar eriyerek birbirine karıştı. Sonra dipsiz bir karanlık her şeyi sildi. Başının gölgesi yavaşça ayaklarının üzerinden geçerek küçüldü, duvarda eski şeklini aldı yeniden. Traktörün kocaman tekerleğinin ezdiği ayaklarını oynatınca aynı acıyı duydu. Dudakları büzüldü,

— Anaa! diye bağırdı ince sesiyle.

Yırtık perdenin ucunda yine o beyaz yüz şekillendi. Karanlıkta hızla büyüdü, çocuk anasının soluğunu duydu yanaklarında. Büyülü bir sıcaklık bütün gövdesine yayıldı.

— Nen var canım?.. Anasının bi tanesidir o... Aslan oğlum, pupulkam benim.

— Lâmbayı yak ana, dedi, çocuk, karanlıkta korkuyorum.

Lâmbanın fitili büyüyünce duvarların kirli beyazı geri geldi. Işık küçücük kalmış soluk bir yüzü, kocaman gözleri aydınlattı. Kirpikleri uzun, saçları kirliydi. Gömleğinin yırtığından değnek gibi ince bir kol gözüküyordu. Ananın giysisindeki güllere koyu bir kırmızı yerleşti. Kapının yanında duran süpürge, dolap, pencerenin tahtası yavaşça cansız bir ayvaçürüğüne boyandı. Çocuk renkleri tanıyınca gü-

lüksedi. Işıldayan kocaman gözleriyle anasına baktı. Beyaz yüzündeki kırışıklara, zayıf omuzlarına dökülen kara saçlarına ince parmaklı elleriyle dokunmak istedi. Kalın kaşlarının altında, bir yaz gecesi çok uzaklardan gelen dokunaklı bir türkü gibi hüznüldü gözleri. Onu böyle görünce oturmasını işaret etti. Ana mangalın karşısına bağdaş kurup oturdu. Çocuk onu yanında bulmanın verdiği mutlulukla gözlerini kapadı. Karanlık iğnelendi, kendini aydınlık bir sokakta koşarken gördü. Hızla gökyüzünü kapayan apartmanları, mağazaların geniş vitrinlerini geride bırakıp şehrin kenar mahallelerine daldı. Sıvası dökülmüş yıkık duvarları, yaşlı bir kadının buruşuk yüzünü, küflü kapıları, kirli bir camın ardından kendisini süzen çocuğun sıkıntılı bakışını geçti. İnce bacaklarıyla sıçrayarak koşuyordu. Şehir bir anda, kalabalık caddeleri, gürültülü alanları ve karanlık yapılarıyla geride kalmıştı. Cilalı kunduralarının altından tüy gibi yumuşak, güneşli bir kır başlıyordu. Birden burnuna çarpın keskin tütün kokusu renkleri sildi. İstemeyerek gözlerini açtı. İri yarı bir adam ayaza kesmiş kırmızı elleriyle baltasını kapının yanına koyuyordu. Baltanın uzun saplı gölgesi musafın asılı durduğu duvarı boydan boya kapladı. Gözlerini şelertip korkuyla kendisine doğru yaklaşan adama baktı. Babasıydı. Adam yorgunluğunu sakallı yüzünün öbür yanına gizlemeye çalışarak sedire doğru yaklaştı. İçini çekerek babasına,

— Beni indir artık, dedi, akşam oldu.

Baba her gün sokak sokak dolaşıp odun kırmaktan nasır tutmuş elleriyle çocuğu kucakladı, sokulgan bir kedi yumuşaklığıyla anasının yanına hafifçe bırakıverdi. Uyuşturucu bir soğuk kımıltısız yüzlerde sessizce geziniyordu. Mangalın külleri arasında bir köz canlanır gibi oldu. Camlar buğulandı.

HALÛK AKER

TERMAN'DA YAĞMUR ZAMANI

gündoğusu iyice karardı
kibrit yanmadı
otlara baktılar
dalgalanan
yay çizen
göge bakan
hışırdayan, kekre otlara
başaklara baktılar

toprak çatlaktı

kazması çentikli, budaklı bir daldı
yapış yapıştı
terden
işliyordu ki toprağı
nasıl işlerse bir demirci
bir işçi
dokursa
verirse kendindeki sudan

bağdaş kuracak zaman değil
ilmeğe geçirilen tütünler
öyle kıvrak duruyorlardı daha
biberler kuruyordu
serili çamaşırlar ortadaydı

uzamış sakallarını sıvazladı
kurumuştı
«haydi can

yağmur gelip yetmeden»
 koşmaya başladı abuzero
 yapılacak bir yığın işi düşünüp
 o hızla gömleği şişti
 bayıra vurdu kendini

yağmur iniyor terman'a
 beklenen
 işi gücü karıştıran
 üstüste yığan
 ıslatan, bulduğunu eriten
 toprağa katan
 akıp giden
 diriltten, parlatan suya
 yumuşayan toprak
 yaşayan ölüleri türkeli'nin
 memo'nun, haso'nun, hızgiro'nun
 kerpici kestikleri
 çamurla sıvadıkları
 dumanı tüttürdükleri
 başlarını soktukları
 çocukları, kadınları, sinileri
 kedisini, köpeğini
 küçük üzüntüleri
 belâları
 kavgayı
 içine alan
 barındıran

koşuyorlar şimdi hepsi
 yumuşayan toprak
 katılığını yitiren
 oluk açtıran

mezar kazdıran
suyu bulanık akıtan

bu kez de suyla
ıslanan dünyamızda
terman'lılar kürtçe şarkılar söyleyerek
uzun dağları yaran sesleriyle
ortada kalan şeyleri
her zaman yarıda kalmış olan
bitmemiş işleri
biraz daha düzenleyerek
çamurlu kazmaları
bulanık suyla temizleyecekler

bir şey değişmeyecek hayatlarında
çocuklar büyüyecekler

(Türk Dili, Şubat, 221)

İÇİNDEKİLER

1970'de Şiir, Kısa Hikâye, Eleştiri — Memet Fuat	5
--	---

ELEŞTİRİ

Köylü - İşçi Yazarı — Mehmet Doğan	35
Modern Bir Tragedya — Fethi Naci	63
Sanatta İlericilik Gericilik — Mehmet Doğan	178
Ulusal Devrimci Kültür — Mihri Belli	257
Sanat - Toplum Diyalektik — Ayhan Gerçekker	274

NOTLAR

Bursa Cezaevi Notları — Orhan Kemal	12
-------------------------------------	----

KONUŞMA

Ece Ayhan Anlatıyor — Konur Ertop	159
-----------------------------------	-----

ŞİİR

4 Nisan 1943 — Orhan Kemal	26
Komik Hürriyet — Orhan Kemal	33
Şiirler — Oktay Rifat	51
Şiirler — Melih Cevdet Anday	55
Kareler — Behçet Necatigil	58
Gobistan — Fazıl Hüsnu Dağlarca	75
Şiirler — Sabahattin Kudret Aksal	77
Yenik Evler — Necati Cumalı	79
Şiirler — Salâh Birsal	105
Andante — Özdemir Asaf	107
Şiirler — Metin Eloğlu	108
Elazığlı Bir Halk Türküsü — Ceyhun Atuf Kansu	110
Sesi Kısılan Fener — Şükran Kurdakul	112
Gecekondu Sonnet'leri — Hasan İzzettin Dinamo	148
Şiirler — Rıfat Ilgaz	150

İsmet Paşa Mahallesi — Cahit Irgat	153
Şiirler — Attilâ İlhan	155
Şiirler — Ece Ayhan	169
Taşbasması — İlhan Berk	186
Şiirler — Turgut Uyar	189
Elmas Yüklü Bir Gemi — Edip Cansever	194
Türkü — Cemal Süreya	198
Bir Mektup — Ülkü Tamer	199
Konuşmalar — Ahmet Oktay	204
Şiirler — Kemal Özer	207
Mazot — İsmet Özel	281
Sana Seslenmek İçin — Ataul Behramoğlu	283
Ey Benim Yetinmez Kalbim — Egemen Berköz	287
Terman'da Yağmur Zamanı — Halûk Aker	315

KISA HİKÂYE

Üç Onluk — Orhan Kemal	43
Hırsız — Yaşar Kemal	81
«Gungadin» — Tarık Dursun K.	91
Ölen Ölür — Tahsil Yücel	101
Öfke — Samim Kocagöz	114
İmamın Karısı — Fakir Baykurt	119
Kurt Kapanı — M. Başaran	125
Türkü — Talip Apaydın	132
Kaçakçı Şahan — Bekir Yıldız	138
Ernesto — Orhan Duru	209
Ernesto'ya Sataşma Var — Erdal Öz	213
Dehlizde Giden Adam — Bilge Karasu	223
Cıbranlı Halit Bey'in Ölümü — Demir Özlü	234
Yük — Yusuf Atılgan	242
Yapı — Sevgi Sabuncu	246
Köpük — Tomris Uyar	251
Su Ustası Miraç — Füzûzan	292
Camlar Buğulandı — Nedim Gürsel	309

YAZARLAR

Halûk Aker 315 (Ş)	Cahit Irgat 153 (Ş)
S. K. Aksal 77 (Ş)	Attilâ İlhan 155 (Ş)
M. C. Anday 55 (Ş)	Tarık Dursun K. 91 (H)
Talip Apaydın 132 (H)	C. A. Kansu 110 (Ş)
Özdemir Asaf 107 (Ş)	Bilge Karasu 223 (H)
Yusuf Atılğan 242 (H)	Orhan Kemal 12 (E), 43 (H)
Ece Ayhan 169 (Ş)	Yaşar Kemal 81 (H)
Başaran 125 (H)	Samim Kocagöz 114 (H)
Fakir Baykurt 119 (H)	Ş. Kurdakul 112 (Ş)
A. Behramoğlu 283 (Ş)	Fethi Naci 63 (E)
M. Belli 257 (E)	B. Necatigil 58 (Ş)
İlhan Berk 186 (Ş)	A. Oktay 204 (Ş)
Egemen Berköz 287 (Ş)	Erdal Öz 213 (H)
Salâh Birsell 105 (Ş)	İsmet Özel 281 (Ş)
E. Cansever 194 (Ş)	Kemal Özer 207 (Ş)
N. Cumalı 79 (Ş)	Demir Özlü 234 (H)
F. H. Dağlarca 75 (Ş)	O. Rifat 51 (Ş)
H. İ. Dinamo 148 (Ş)	S. Sabuncu 246 (H)
Mehmet Doğan 35, 178 (E)	C. Süreya 198 (Ş)
Orhan Duru 209 (H)	Ü. Tamer 199 (Ş)
Metin Eloğlu 108 (Ş)	Tomris Uyar 251 (H)
Konur Ertop 159 (E)	Turgut Uyar 189 (Ş)
Memet Fuat 5 (E)	Bekir Yıldız 138 (H)
Füruzan 292 (H)	Tahsin Yücel 101 (H)
A. Gerçekler 274 (E)	
Nedim Gürsel 309 (H)	
Rifat Ilgaz 150 (Ş)	

Ş Şiir; H Hikâye; E Eleştiri, Konuşma, vb.

TÜRK EDEBİYATI 1971

Memet Fuat'ın Seçtikleri